

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA ZGODOVINO
ODDELEK ZA SLOVENISTIKO

MINA ČERNE

**PODOBE BLEDA SKOZI LITERATURO V
»DOLGEM 19. STOLETJU«**

Diplomsko delo

Bled, 2011

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA ZGODOVINO
ODDELEK ZA SLOVENISTIKO

MINA ČERNE

**PODOBE BLEDA SKOZI LITERATURO V
»DOLGEM 19. STOLETJU«**

Diplomsko delo

Mentor: red. prof. dr. Janez Cvirn

Dvopredmetni univerzitetni študijski
program: Zgodovina

Mentorica: doc. dr. Urška Perenič

Dvopredmetni univerzitetni študijski
program: Slovenistika

Bled, oktober 2011

ZAHVALA

Za pomoč in koristne nasvete pri izdelavi diplomske naloge se zahvaljujem mentorjema, doc. dr. Urški Perenič in red. prof. dr. Janezu Cvirnu, za slikovno gradivo Leopoldu Kolmanu. Še posebej pa se zahvaljujem družini in prijateljem za podporo in spodbude.

IZVLEČEK

Podobe Bleda skozi literaturo v »dolgem 19. stoletju«

Diplomsko delo predstavlja kraj Bled v času »dolgega 19. stoletja« skozi literaturo takratne dobe. Opisani so zgodovinski dogodki, ki so se na Bledu zgodili v tem času, tako da vse dobiva zgodovinske okvire. Kronološko je prikazano književno ustvarjanje, ki se motivno in tematsko nanaša na Bled, ločeno na posamezne literarne zvrsti, ter tudi druga literatura o Bledu. V središču je analiza slovenskih književnih del. Pri tem prihaja do izraza vloga literature o Bledu in slovenske literature in kulture pri oblikovanju narodne zavesti. Pesniki, ki so v tem času pisali o »blejski tematiki«, so: France Prešeren, Kajetan Hueber, Dragotin Dežman, Andrej Praprotnik, Miroslav Vilhar, Vida Jeraj, Kristian Engelmann, Matevž Lotrič, Ivan Gaberšek, Luiza Pesjak, Janko Šentvidški, Frančišek Krek, Anton Funtek, Ivan Podržaj, Engelbert Gangl, Dragotin Kette, Marica Strnad, Jožef Zazula, Josip Murn, Ivan Kogovšek, Ljudmila Poljanec, Fran Zbašnik, Narte Velikonja, Alojzij Remec, Oton Župančič, Jakob Soklič, Anton Vodnik, Vera Kessler Albrecht. Pisatelji, ki so v tem času pisali o »blejski tematiki«, so: Josip Švegel, Janez Mencinger, Josip Stritar, Josip Jurčič, Matija Tonejc, Anton Sušnik, Ivan Avsenak, Ivan Cankar, Gregor Žerjav, Franc Ksaver Meško, Rado Murnik, Fran Govekar, Jože Debevec. Glavne teme v obravnavanih delih so verska, domovinsko-narodna, zgodovinska in ljubezenska tema. Snov je vzeta iz ljudskega izročila in verovanja. Dela predvsem opevajo lepote Bleda in okoliške pokrajine. Glavni motivi pa so Blejsko jezero, otok, otoška cerkvica, zvonček želja, grad, čoln, ribe, labod, fижakar.

Ključne besede: zgodovina Bleda, podobe Bleda, Bled, slovenska književnost, »dolgo 19. stoletje«

ABSTRACT

Images of Bled through the literature in »the long 19th century«

This diploma thesis represents Bled in the period of »the long 19th century« through the literature of that age. The historical events that occurred at Bled at that time, nicely round up the historical frame of that time span. Chronologically displayed in diploma work is the literary creation through its motifs and themes related to Bled, which is differentiated into particular literary genres as well as the other literature referring Bled. The central part is dedicated to the analysis of Slovenian literary works. Thus, the literature about Bled as well as Slovene literature and culture are of significant importance for shaping national identity. The poets, that were writing at that time about »Bled themes« are: France Prešeren, Kajetan Hueber, Dragotin Dežman, Andrej Praprotnik, Miroslav Vilhar, Vida Jeraj, Kristian Engelmann, Matevž Lotrič, Ivan Gaberšek, Luiza Pesjak, Janko Šentvidški, Frančišek Krek, Anton Funtek, Ivan Podržaj, Engelbert Gangl, Dragotin Kette, Marica Strnad, Jožef Zazula, Josip Murn, Ivan Kogovšek, Ljudmila Poljanec, Fran Zbašnik, Narte Velikonja, Alojzij Remec, Oton Župančič, Jakob Soklič, Anton Vodnik, Vera Kessler Albrecht. The writers, that were writing at that time about »Bled themes« are: Josip Švegel, Janez Mencinger, Josip Stritar, Josip Jurčič, Matija Tonejc, Anton Sušnik, Ivan Avsenak, Ivan Cankar, Gregor Žerjav, Franc Ksaver Meško, Rado Murnik, Fran Govekar, Jože Debevec. The main themes in the studied works are religious, patriotic-national themes, historic and love themes. The material is taken from the folk traditions and beliefs. The works above all celebrate the beauty of Bled and the surrounding landscape. The main motifs are Bled lake, the island, the island church, the wishing bell, the castle, boat, fish, swan, the coachman.

Key words: history of Bled, images of Bled, Bled, Slovene literature, »the long 19th century«

KAZALO

1 UVOD.....	1
1.1 Namen in kompozicija diplomske naloge.....	1
1.2 Zamejitev gradiva	2
2 ZGODOVINA BLEDA V »DOLGEM 19. STOLETJU«	4
2.1 Kratek zgodovinski pregled	4
2.2 Blejski prebivalci	6
2.3 »Visoki« obiski Bleda.....	11
2.4 Vpliv gradenj na podobo Bleda	12
3 BLED V KNJIŽEVNOSTI.....	15
3.1 Poezija.....	15
3.2 Proza	20
3.3 Dramatika.....	24
4 DRUGA LITERATURA	27
5 PREGLED TEMATSKIH IN MOTIVNIH KROGOV O BLEDU V KNJIŽEVNOSTI	36
5.1 Zgodovinska tema in motivi	36
5.1.1 Francozi na Bledu leta 1813	37
5.1.1.1 Zgodovinski okvir v času francoske okupacije Bleda.....	42
5.1.2 Obisk cesarja Franca Jožefa leta 1883 na Bledu	44
5.1.3 Pogansko češčenje boginje Žive na blejskem otoku in pokristjanjevanje	46
5.1.4 Kmečki upori na blejskem ozemlju	49
5.1.5 Turški vpadi in boji	54
5.2 Verska tema in motivi.....	56
5.2.1 Romanje oz. božja pot na blejsko otoško cerkev k Mariji Kraljici.....	57
5.2.1.1 Romanje na blejski otok k Mariji Kraljici v luči zgodovine	61
5.2.2 Cerkev Marije Kraljice na blejskem otoku	64
5.2.2.1 Zgodovina blejske otoške cerkve	68
5.2.2.2 Spori glede jurisdikcije nad blejsko otoško cerkvijo med briksensko škofijo, oglejsko patriarhijo in ljubljansko škofijo.....	71
5.2.3 Češčenje Marije Kraljice, zavetnice cerkve na otoku.....	72
5.3 Teme in motivi iz ljudskega izročila in verovanja.....	78
5.3.1 Nastanek Blejskega jezera in otoka	79
5.3.2 Legenda o potopljenem zvonu in blejskem zvončku želja	82
5.3.3 Povodni mož v Blejskem jezeru	85
5.4 Domovinsko-narodna tema in motivi	87
5.4.1 Bled in narodna zavest.....	88
5.4.1.1 Narodnjaški shodi na Bledu	89
5.4.1.2 Čitalniško gibanje in kulturno-prosvetna društva na Bledu	94
5.4.2 Bled kot simbol slovenstva.....	95
5.4.3 Okrepitev domovinskih čustev v času vojn in bivanja v tujini.....	98
5.4.4 Vpliv političnega dogajanja na književnost.....	100
5.4.5 Vera v povezavi z narodno zavestjo	102
5.5 Blejska pokrajina v književnosti	103
5.5.1 Motiv jezera.....	110
5.5.2 Motiv otoka	113
5.5.3 Motiv »zvončka željá«.....	115
5.5.4 Motiv gradu	119
5.5.5 Motiv laboda.....	122
5.5.6 Motiv rib.....	124
5.5.7 Motiv čolna.....	125
5.5.8 Motiv kočije, fijakarjev	131
5.6 Ljubezenska tema in motivi	131
6 SKLEP	139

7 VIRI IN LITERATURA	142
7.1 Arhivski viri.....	142
7.2 Zasebne zbirke	142
7.3 Statistični viri.....	142
7.4 Časopisni viri.....	143
7.5 Književna dela	147
7.6 Literatura.....	148
PRILOGE.....	152
Potop pri M. Devici na jezeru	152
Kajetan R. Hueber: Bléško jezero.....	152
Fran Levstik: V Bledu.....	153
Andrej Praprotnik: Noč na Bleškem jezeru	153
Dragotin Dežman: Blesko jezero	154
Andrej Praprotnik: Pozdrav	154
Miroslav Vilhar: Na jezeru	155
Andrej Praprotnik: Gorensko.....	155
T. P.: Spomin na Bled.....	156
Kristian Engelmann: Marii Devici na Blejskem jezeru	157
Matevž Lotrič: Na blejskem jezeru.....	157
Ivan Gaberšček: Bled.....	158
Luiza Pesjak: Bled	158
Frančišek Krek: Dva prizôra iz Blêda.....	159
Anton Funtek: Utopljeni zvon	160
Valentin Mandelc: Blejski strahovi	161
Frančišek Krek: Večer na jezeru.....	162
Ivan Podržaj: Na Bleškem jezeru.....	162
Dragotin Kette: Na blejskem otoku	163
Engelbert Gangl: Na Gorenjskem.....	164
Marica Strnad: Na blejskem otoku	164
Josip Murn: Na blejskem otoku	165
Jožef Zazula: Na blejskem jezeru	165
Josip Mantuani: Devici Mariji na Blejskem jezeru.....	166
Fran Zbašnik: Blejsko jezero	166
Ljudmila Poljanec: Spomini z Bleda	167
Frančišek Kimovec: Jezerski zvonček	168
Jože Debevec: Marija, Slovencev Kraljica	168
Alojzij Remec: Na Bledu	169
Narte Velikonja: Na Bledu.....	169
Oton Župančič: Na Bledu	170
Jakob Soklič: Na blejskem otoku.....	170
Jakob Soklič: Romarji na blejskem otoku	171
Vera Kessler Albrecht: Na Bledu	171
Janko Šentvidški: Slovo od Bleda 31. avg. 1881	172
Ivan Kogovšek: Na blejskem jezeru	172
Jakob Soklič: Materi Božji na Blejskem jezeru	173
Anton Vodnik: Svetli večeri	174
Š.: Ena resnična, druga pa pravljica.....	175
Matija Tonejc: Boj v Blejskem jezeru	176
Anton Sušnik: Na bleškem otoku	178
Vida Jeraj: Spomini	179
Anton Sušnik: Srečna vrnitev	180
Ivan Avsenak: Na blejskem jezeru	182
Ksaver Meško: Blejsko jezero	182
Fran Govekar: »Še danes!«.....	185

KAZALO SLIK

Slika 1: Bled (Veldes).....	2
Slika 2: Gorenjec.....	7
Slika 3: Blejska razglednica iz leta 1900 z Aichelburgovo pesmijo Das Glöcklein von Veldes.	19
Slika 4: Ilustracija pregona Francozov z Bleda slikarke Melite Vovk Štih.	24
Slika 5: Razglednica z različnimi »blejskimi« motivi iz leta 1850, Veldes in Krain.....	36
Slika 6: Razglednica iz leta 1905, ki prikazuje Beneško noč na Bledu.	45
Slika 7: Začetek pesmi Na blejskem jezeru Ivana Kogovška z narisanim blejskim otokom v okrasu.	48
Slika 8: Razglednica iz začetka 20. stoletja, ki prikazuje romarje na Petschacherjevih stopnicah blejskega otoka v zimskem času	61
Slika 9: Maria am See, 1689.	64
Slika 10: Razglednica z večernim motivom Bleda iz leta 1899.....	68
Slika 11: Božja podobica iz časa 19. stoletja.	73
Slika 12: Božja podobica iz leta 1901	73
Slika 13: Razglednica iz leta 1908 s podobo Bleda.	104
Slika 14: Razglednica iz leta 1910 z verzi iz pesmi Bléško jezero Kajetana Hueberja.	107
Slika 15: Razglednica s pogledom na Karavanke iz okolice Bleda, poslana leta 1908.	110
Slika 16: Razglednica z motivom blejskega otoka v ospredju, poslana leta 1906.	114
Slika 17: Razglednica z zvončkom želja iz leta 1905.	116
Slika 18: Razglednica s fotografijo Frana Pavlina iz leta 1905 z blejskim gradom in Triglavom.	120
Slika 19: Razglednica z motivom laboda na Bledu iz leta 1907.	122
Slika 20: Razglednica iz leta 1900 z Rahlerjevo sliko Jesen na Bledu.	127
Slika 21: Par ob Blejskem jezeru, slika Maksima Gasparija, olje na platno.	132

KAZALO TABEL

Tabela 1: Kronološki prikaz slovenskih pesmi o Bledu.....	15
Tabela 2: Kronološki prikaz slovenskih pripovednih del o Bledu.	20
Tabela 3: Kronološki prikaz slovenskih dramatičnih del o Bledu.	25
Tabela 4: Kronološki prikaz drugih objav o Bledu.	27

1 UVOD

Deshéla kránjka níma léplh'ga krája,
Ko je s okóllhno tá, podóba rája. (Prešeren 1836: 11)

Bled je skozi zgodovino navdihoval mnoge pesnike, pisatelje, potopisce in zgodovinarje, ki so poleg romarjev obiskovali blejski otok. Že v 19. stoletju je bil pogost motiv in tema v raznih književnih delih. Od leta 1836, ko je France Prešeren v svoji pesnitvi *Krst pri Savici* prikazal Bled kot »podobo raja«, ga je vedno več piscev uporabilo v svojih pesmih, proznih delih, dramah, v potopisih in tudi v neliterarnih objavah (npr. v poljudnoznanstvenih, zgodovinskih, geografskih člankih, propagandnih brošurah ...). Časovni okvir obdelanega gradiva je doba »dolgega 19. stoletja«, ¹ ki je bila pomembna za oblikovanje narodne zavesti. Bled je kot najlepši kraj dežele Kranjske postal simbol slovenstva. Bil je priljubljen motiv tudi v ostalih umetnostih, predvsem v slikarstvu (Matevž Langus, Marko Pernhart, Anton Karinger, Franz Kurz zum Thurn und Goldenstein, Henrik Costa, Edmund Hottenroth, Georg Holub, Ludvik Grilc, Anton Gvajc, Josip Germ, Josip Wagner, Ladislav Benesch, Heinrich Wettach, Ivan Vavpotič, Fran Klemenčič, Maksim Gaspari, Miha Kambič, Matija Jama) in fotografiji (Janez Puhar, Johann Reiner, Thalberg, Alois Beer, Benedikt Lergetporer, Fran Pavlin). Bled se je znašel na mnogih razglednicah ob koncu 19. stoletja in v času do prve svetovne vojne, nekatere so vključene v diplomsko nalogo. ² V diplomski nalogi je analizirana podoba Bleda skozi dela slovenske književnosti, vse skupaj pa je vpeto v zgodovinski okvir. V književnosti o Bledu je utelešena romantična lepota kraja, izpostavljene so naravne posebnosti in lepote, snovno in motivno segajo dela v pogansko slovansko izročilo, v ljudsko izročilo, v zvezi s krajem je poudarek na krščanski pobožnosti, narodni zavesti. Od tod se kaže vloga Bleda v procesu konstituiranja narodne zavesti.

1.1 Namen in kompozicija diplomske naloge

Namen diplomske naloge je zbrati vse književne in druge objave literature o Bledu v takratnih časnikih in monografijah, jih kronološko urediti in analizirati. Gre za literarno

¹ Izraz »dolgo 19. stoletje« je v zgodovinski vedi uveljavljen termin, ki zajema čas 19. in začetek 20. stoletja, do konca prve svetovne vojne oz. do razpada Avstro-Ogrske leta 1918.

² Na slovenskih razglednicah Bleda so bila slovenska imena in slovenski pozdravi. Bled kot simbol slovenske zavesti so Slovenci do leta 1918 dokazovali tudi s takimi blejskimi razglednicami. Trgovec Pavel Homan (1868–1900) je bil eden prvih domačih založnikov razglednic na Bledu.

analizo književnih del, ki temelji na motivno-tematskem pristopu, umeščeno v zgodovinski okvir. Iz različnih perspektiv raznih avtorjev dobimo podobo Bleda, ki odraža kulturni duh dobe »dolgega 19. stoletja«, ko so bile slovenske dežele del Habsburškega cesarstva.

V diplomskem delu je najprej predstavljen Bled skozi zgodovino v »dolgem 19. stoletju«. Temu sledi pregled književnosti po posameznih literarnih zvrsteh: poeziji, prozi, dramatiki, kjer so kronološko podani avtorji in njihova dela o Bledu. V posebnem poglavju je predstavljena tudi druga literatura o Bledu: potopisni, zgodovinski, geografski, poljudnoznanstveni članki ali posamezne monografije, verske knjižice, iz katerih se lahko seznanimo o življenju na Bledu v takratnem času. Nato so po posameznih poglavjih predstavljene teme in motive o Bledu, do katerih sem prišla na podlagi pregleda in literarne analize slovenskih objav. Preučevanju motivov in tem o Bledu je dan zgodovinski okvir. Sklepno poglavje preverja in povzema, kakšna je bila dejansko vloga Bleda skozi literaturo »dolgega 19. stoletja«.

Slika 1: Bled (Veldes).³

1.2 Zamejitev gradiva

Med raziskovanjem in preučevanjem gradiva sem ugotovila, da ga je veliko, tako da ga je bilo potrebno dodatno zamejiti. V prvem koraku je bila izločena druga, tj. hrvaška in nemška literatura. V drugem koraku je bilo treba zožiti slovensko gradivo, tako da sem se osredotočila na »dolgo 19. stoletje«. Čeprav je motivno-tematski pristop v literarni vedi

³ Slika se nahaja v knjigi Valentina Janežiča, *Slovenska koleda za leto 1859*, na uvodni strani.

že precej ustaljena metoda, sem se zanj odločila, ker se da na tak način najbolj pregledno predstaviti obsežen korpus literature o Bledu.

Gradivo sem zbirala s pomočjo bibliografskega sistema COBISS.SI, digitalne knjižnice Slovenije (DLIB.SI), CD-ja (»retrospektiva« bibliografije v NUK-u) in strokovnih monografij o Bledu (F. Gornika, B. Benedika, J. Mahnič, B. Repeta), *Zbranih del pesnikov in pisateljev*. Pri pregledu starejših objavljenih literatur o Bledu sta mi pomagali tudi zasebni zbirki zbirateljcev Antona Zupana in Leopolda Kolmana.

V bazi COBISS.SI sem pod knjižnico Antona Tomaža Linhart Radvljica v iskalnik vtiskala ključne besede »Bled v leposlovju«. Dobila sem 68 zadetkov. Knjige sem nato pregledala in izločila tiste, ki po obdobju niso ustrezale moji temi. V blejski knjižnici sem iskala predvsem strokovno literaturo o Bledu, ki je zbrana na oddelku »domoznanstvo«.

Po zgoraj omenjenem CD-ju sem iskala s pomočjo več ključnih besed. Najprej sem vnesla »bled« in dobila 45 zadetkov. Nato sem vnesla »ble« in dobila 357 zadetkov. Zadetke sem v celoti pregledala in dela nato iskala tako v digitalni knjižnici Slovenije kot na časopisnem oddelku v NUK-u, v Nadškofijskem arhivu v Ljubljani in v Mestni knjižnici Ljubljana. Za temo diplomske naloge je bilo konkretno uporabnih 63 zadetkov v naslednjih publikacijah: *Slovenska koleda za leto 1859, Lada, Besednik, Vrtec, Učiteljski tovariš, Zvonček, Dom in svet, Domoljub, Kmetijske in rokodelske novice, Vedež, Glasnik slovenskega slovstva, Koledarčik slovenski za leto 1854, Zgodnja danica, Drobtinice za leto 1869, Zvon, Domače vaje, Domači prijatelj, Slovan, Slovenec, Vrtnar, Slovanski svet, Zora, Ljubljanski zvon, Planinski vestnik, Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko, Edinost, Domači prijatelj, Svoboda, Glas naroda*.

Potem sem iskala še v iskalni bazi v digitalni knjižnici Slovenije pod naslednjimi gesli: »bled«, »blejski«, »jezero«, »otok«, »grad«. Pri »bled« sem dobila 170 zadetkov, »blejski« je dalo 44 zadetkov, »jezero« 357 zadetkov, »otok« 247 zadetkov, »grad« 601 zadetek. Nato sem iskala še pod gesloma »bled« in »blejski«, s tem, da sem kliknila možnost iskanja po celotnem besedilu. Pri »blejski« sem dobila 2373 zadetkov, pri »bled« pa 22475 zadetkov. Te zadetke sem pregledala in ustrezno izločila. Za mojo temo je bilo uporabnih 169. Te sem podrobneje pregledala. Med njimi sem našla poleg literature tudi razne fotografije Bleda iz tega časa, aktualne novice itd. Največ zadetkov je bilo v naslednjih publikacijah: *Ljubljanski zvon, Slovenec, Slovenski narod, Kmetijske in rokodelske novice, Illyrisches Blatt, Zvonček, Učiteljski tovariš, Vrtec, Dom in svet, Angelček, Slovenka, Slovenski pravnik, Slovenski gospodar, Zvon ...*

2 ZGODOVINA BLEDA V »DOLGEM 19. STOLETJU«

2.1 Kratek zgodovinski pregled

Bled je bil osemsto let v lasti briksenskih škofov, ki so ga dobili z darovnico⁴ leta 1004. Za Bled je bila pomembna jožefinska doba, ki je prinesla marsikatero reforme (1780–1790), med drugim tudi spremembe v šolstvu. V tem času je bil znan Blejec Blaž Kumerdej (1738–1805), reformator jožefinskega šolstva, razsvetljenec in narodni buditelj. Leta 1783 je bila ustanovljena trivialka na Bledu, ki je bila leta 1787 spremenjena v glavno šolo v proštjski hiši na Mlinem. Leta 1803 je zaradi pomanjkanja denarja prenehala delovati, leta 1816 je bila zopet obnovljena kot trivialka. Poleg nje so imeli na Bledu še nedeljsko šolo. (Rozman 1989: 183) Meje današnjih župnij – Bled, Zgornje Gorje, Zasip, Ribno, Bohinjska Bela – so se oblikovale v času jožefinskih reform.

Konec 18. stoletja po francoski revoluciji (1789) so vojne, ki so pretresale Evropo, vplivale tudi na Bled. Aprila 1797 so Francozi prvič prišli na Bled in ostali tam do julija. Ljudje so bili nad Francozi sprva navdušeni, še posebej kmetje, ker so upali, da bodo zanje prišli boljši časi. Vendar se to upanje ni uresničilo. Že leta 1801 so morali kmetje dobavljati seno za vojsko, hraniti konje, na Bledu je bila nastanjena tudi avstrijska vojska. Spomladi istega leta je prišla še epidemija gripe in umrlo je štirikrat več ljudi kot sicer. Leta 1803 je bilo blejsko gospostvo skupaj z otokom sekularizirano, vzeto briksenskim škofom in je pripadlo državi. Po novih avstrijskih porazih so bile leta 1809 ustanovljene Ilirske province in takrat so Francozi drugič zasedli Bled ter se ustalili tam za štiri leta. Francozi so pod svojo upravo uvedli številne spremembe v šolstvu in upravi, odpravili so cehe. (prav tam: 183) Ilirske province so razpadle leta 1813, slovenske dežele so zopet prišle pod Avstrijo, kar je potrdil Dunajski kongres. Leta 1816 so bile slovenske dežele ponovno vzpostavljene kot »Ilirsko kraljestvo«, ki je bilo uradno ukinjeno šele 1849. leta.

V predmarčni dobi je bilo blejsko gospostvo leta 1838⁵ zopet vrnjeno briksenski škofiji, na blejskem gradu pa je bil od leta 1817 ponovno nameščen okrajni urad, kar je trajalo do nove upravne reforme, ki jo je prinesla pomlad narodov, marčna revolucija leta

⁴ 10. aprila 1004 je nemški cesar Henrik II. Sveti podaril briksenskemu škofu sv. Albuinu obširna blejska posestva. Določil je, naj Albuin od dohodkov daje desetino svojim kanonikom, po Albuinovi smrti naj pripade ena tretjina briksenskim kanonikom, dve tretjini škofom. Le grad je cesar obdržal zase, kasneje ga je podaril Albuinovemu nasledniku Ulriku, 22. maja 1011, skupaj s 30 kraljevimi posestvi (grunti) med obema Savama. Cesar Henrik III. je 16. januarja 1040 podaril škofu Poponu vso zemljo od reke Bistrice do blejske graščine z »leškim« gozdom. Briksenski škofje so postopoma z različnimi daritvami tako cesarjev kot plemičev in prostakov razširjali svoje posestvo v okolici Bleda. (Kimovec 1908: 11–13)

⁵ Avstrijski cesar Ferdinand I. je z najvišjim odlokom dne 23. junija 1838 vrnil blejsko posestvo in vse pravice briksenskim škofom (Kimovec 1908: 14).

1848. Marčna revolucija je odpravila na Bledu okrajni in sodni okraj, ustanovljeno je bilo okrajno glavarstvo v Radovljici. Sodišče je bilo ločeno od politične uprave. Oktobra 1848 so bile ukinjene vse podložniške obveznosti, z zakonom z dne 7. septembra 1848 je bila uveljavljena popolna zemljiška odveza, kar je pomenilo konec fevdalnega sistema. Takrat je bilo v blejskem gospostvu 1530 gospodarstev, od tega je bilo podložnih še 345 družin. Ker pa je bil gospodarski razvoj briksenske škofije vse slabši, je ta blejsko gospostvo⁶ leta 1858 prodala industrialcu Viktorju Ruardu (1814–1886) za 150.000 goldinarjev. (Rozman 1989: 184) 14. maja 1878 je Ruarda tožila »finančna prokuratura«⁷ v Ljubljani, ker si je prilaščal Blejsko jezero in kratil pravice do uporabe jezera vsem drugim blejskim občanom in tujcem.⁸ Ruard je moral zaradi konkurence in dolgov leta 1871 prodati gozdove Kranjski industrijski družbi, leta 1882 pa blejsko posestvo dunajskemu trgovcu Adolfu Muhru.

Leta 1886 so na Bledu ustanovili Zdraviliško komisijo,⁹ leta 1894 pa tujsko prometno društvo. Sprva so ga vodili Nemci, kasneje so ga prevzeli domačini. Poimenovali so ga Društvo za pospeševanje tujskega prometa (Prometno društvo). Predsedniki društva so bili: ljubljanski odvetnik Alfonz Mosche, Jakob Peternel, Ivan Kenda, Anton Vovk st., Ciril Majcen ... Prometno društvo na Bledu je 18. septembra 1909 zaprosilo Deželni zbor v Ljubljani, da bi odkupil Muhrovo posestvo z gradom, jezerom in vsemi drugimi nepremičninami. Celotno posestvo je bilo tedaj ocenjeno na 1.084.575 kron, vendar denarja za nakup ni bilo. (Benedik 2004: 367) Temeljna programska ambicija Bleda pred prvo svetovno vojno je bila ostati zdravilišče. Leta 1903 je Bled na dunajski razstavi, kjer so se predstavili zdraviliški kraji, prejel veliko zlato medaljo in častni znak. (Benedik, Dežman 2004: 194) Leta 1906 je bil uradno prištet k večjim avstrijskim zdraviliščem in letoviščem. Za to si priznanje so si prizadevali župnik Janez Oblak, okrajni komisar Schitnik in glavar Detela. Blejsko vas Grad je 19. junija 1908 opustošil strašen požar.¹⁰ V

⁶ Blejsko gospostvo je obsegalo grad, jezero, gozdove na Mežaklji, Poljanah, Pokljuki, Jelovici, v Bohinju, ribiške pravice na Blejskem jezeru, v Radovni in Savi Bohinjski.

⁷ Finančna prokuratura v Ljubljani je bila do leta 1924 državni organ, ki je zastopal premoženjske zadeve države.

⁸ Tožilec je zagovarjal stališče, da Blejsko jezero ni nikoli pripadalo k blejski graščini, da je jezero javno blago in da toženi nikoli ni mogel dobiti pravice posestvanja jezera. Toženi se je zagovarjal, da je Blejsko jezero pripadalo blejski graščini, ki je bila v lasti briksenskih škofov. Škofijstvo v Briksnu je s kupnim pismom 16. junija 1858 prodalo blejsko graščino z vsemi »pripadki« Viktorju Ruardu. Zmagal je toženi. Finančna prokuratura je vložila pritožbo na nadsodišče v Gradcu (27. julij 1880), vendar je bila prav tako neuspešna. (*Slovenski pravnik* 1881: 231–240; 1882: 103–104)

⁹ 14. maja 1914 je bila Zdraviliška komisija z zakonom Franca Jožefa odpravljena, turizem naj bi začel voditi Zdraviliški odbor, ki ga je imenovala občina. Komisija je bila znova obnovljena leta 1928.

¹⁰ Požar se je zgodil ob dveh popoldne, ogenj se je hitro širil, v pol ure je zajel in uničil velik del naselja, kjer so prevladovali kmetije, gospodarska poslopja, nekaj trgov in gostiln ter seveda stanovanjski objekti. Dvaintridesetim gospodarjem je pogorelo skupno štirideset poslopij, med njimi so bile uničene štiri trgovine in dve gostilni. Požar ni zahteval človeških žrtev, poginilo je precej živine. (Zupan 2008: 13)

tem času se je kraj turistično razcvetel, zgradili so razne vile, hotele, kopališča, dobil je turistično infrastrukturo in se uvrstil med znana letovišča monarhije.

Tik pred prvo svetovno vojno je Bled dobil elektriko in vodovod. Na Bled so v času prve svetovne vojne (1914–1918) naselili tri vojaške bolnice. V Zagoricah je bila bolnica za bolnike z nalezljivimi boleznimi.¹¹ Leta 1918 Blejci niso imeli hrane in Bled je bil po bolnicah tako izdelan, da nikogar več niso mogli vzeti pod streho. Zato so bolnice okupirale vsa uporabna poslopja, v sedemnajstih objektih so ležali bolniki – to je v vseh hotelih, vseh javnih poslopih, v šoli, v Zdraviliškem domu. Vile so bile spremenjene v vojaška skladišča, turistični objekti in poti so propadle. (Dežman 2004: 380) Leta 1916 je bila zaradi oskrbovanja soške fronte razširjena cesta proti vasi Mlino. Leta 1918 je grad z jezerom in otokom kupil od Muhra blejski hotelir Ivan Kenda (1877–1937), ki se je po šestletnem bivanju v tujini (prevzel je veliko hotelirsko podjetje v Sofiji od 1911 do 1917) vrnil v domovino.¹² Po koncu prve svetovne vojne je razpadla Avstro-Ogrska monarhija, dežela je prišla leta 1918 pod Državo SHS oz. pod Kraljevino SHS.

2.2 Blejski prebivalci

Frančišek Kimovec je leta 1908 opisal blejske prebivalce kot zelo izobražene, lepega, prijaznega in vljudnega vedenja. Kmetijstvo in živinoreja je bilo dobro razvito, sadjarstvo deloma vzorno, obrt in trgovina sta cveteli, podjetnost preprostih ljudi se mu je zdela občudovanja vredna. Zaradi teh dejavnikov se je blagostanje na Bledu konec 19. stoletja zelo dvignilo. (Kimovec 1908: 49)

Josip Švegel je opisal blejske prebivalce takole: »Tu prebiva preprosti, krepki narod slovenski, jedro gorenskega plemena, možje čverste in terde postave, ženske lepe in zale. V srecu tega ljudstva še živi prava, neoskrunjena ljubezen do njih vere in domovine; ni jih še okužila olikanost premedenih nižav in mest, do njih še ne sežejo modrost in zvijače današnje omikanosti, ki jo toliko hvalijo in slavijo in ki v prosti zemlji le prerada dobre, zdrave kali pomori in hlupost in hinavščino v mlade serca vsadi.« (Švegel 1858: 130)

Janez Bleiweis je vsako leto rad potoval na Bled in v enem izmed svojih potopisnih spisov, v članku Spominki na Gorenjsko, je podal mnenje o tamkajšnjih prebivalcih.

¹¹ Na seji zdravstvenega odbora 3. novembra 1907 so sklenili, da se do spomladi leta 1908 izvedejo vsi potrebni ukrepi za gradnjo »kužne bolnice« (bolnica za bolnike z nalezljivimi boleznimi) za zdravstveno okrožje Bled, na cesti v Ribno (SI-ZAL-RAD-4, fasc. 13).

¹² Od leta 1925 do 1927 je bil Kenda župan Bleda, z ureditvijo hotelov, kopališča, javnih sprehajalnih poti je veliko pripomogel k ugodnemu razvoju Bleda kot letovišča.

»Poglejte Gorenca /govori o Blejcu/ – kakošin korenjak de je! gotovo ne od vina, pa tudi od mesenih jedil ne – ampak od čistiga zraka in bistre vode, ki mu ju mati natora od mladih nog vsaki dan deli. Poglej Gorenko /govori o Blejki/ – kakó čversta de je! Že Valvozor je v letu 1689 v 2. delu svojih preslavnih bukev (*Ehre des Herzogthums Krain*), ki so edini popolni popis naše domovine, od Blejk pripovedoval, de so nar boljši dojice (ame), in de kdor dojice potrebuje, jo nar rajši iz Bleda vzame, in de je Stvarnik Gorencam nar boljši lekarijo podaril v prečistim zraku in nar zdravši vinski hram v skalovje postavil, iz kteriga izvirajo bistri studenci.« (Bleiweis 1847: 108)

Slika 2: Gorenjec.¹³

Na Bledu je skozi zgodovino skrbela Cerkev za šole, podpirala je tudi obrt in trgovino. Iz časov 19. stoletja je znan rek preprostega ljudstva: »Pod krivo palico se dobro živi.«¹⁴ Zlasti pred 19. stoletjem so se šole in razne obrti razvijale le tam, kjer je imela cerkev večjo moč, posestva, kjer je bil sedež duhovske gosposke, npr. Ljubljana, Kranj, Škofja Loka, Ribnica ... Tako je bila tudi na Bledu šola že vsaj na začetku 15. stoletja. Šolo in učitelje je vzdrževala cerkev skoraj petsto let, do začetka druge polovice 19. stoletja. (Kimovec 1908: 50) Šolski zakon je z dnem 14. maja 1869 ločil šolo od Cerkve in

¹³ Slika je vzeta iz knjige Janko Mlakar, Anton Mikuš, *Bled in okolica*, 1902, 9.

¹⁴ Kriva palica je duhovska gosposka.

jo izročil v skrb občinam, vendar sta otoška in rečiška cerkev dajali prispevek za vzdrževanje šole še do leta 1873, ko je župnik Anton Umek odpovedal nadaljnjo cerkveno pomoč šoli, ker se je mu zdelo nujno potrebno ohraniti cerkveno premoženje za zidanje nove župnijske cerkve. Občina se je na to župnikovo odločitev pritožila na deželno vlado. Spor se je vlekel do leta 1895, ko sta škofija in državna oblast priznali upravičenost odpovedi. (Gornik 1990: 232–233) Župnijsko cerkev sv. Martina so na novo zgradili leta 1904.

Zanimivi so populacijski podatki iz popisov prebivalstva za deželo Kranjsko, ki so ga izvajali v Avstro-Ogrski v letih 1869, 1880, 1890, 1900, 1910. Rezultati popisov teh ljudskih štetij so predvsem najpomembnejši vir za populacijski razvoj in strukturo Bleda v 19. stoletju. Avstrijske oblasti so jih objavljale v serijah uradnih statističnih publikacij avstrijskega centralnega statističnega urada. Okrajno glavarstvo Radovljica sta sestavljala dva sodna okraja – Kranjska Gora z občinami in sodni okraj Radovljica z občinami Breznica, Kropa, Lancovo, Lesce, Srednja vas, Mošnje, Zgornje Gorje, Ovsišje, Radovljica, Ribno, Kamna Gorica, Bled, Begunje, Predtrg in Bohinjska Bistrica. Občina Bled je torej spadala pod Radovljiški okraj, sestavljali so jo naslednji kraji: Bled (Veldes), vas Zagorica (Auriz), vas Koritno (Koreiten), vas Kupljenk (Kuplenik), vas Ribno (Reifen), vas Rečica (Reschitz) z vasjo Grimšče (Grimschötzhof), vas Želeče (Schalkendorf), Mlino (Seebach – zaselje Mlino in vas Na jezeru), Slamnik (Vaznek – zaselje Oberne, vas Slamnik), vas Grad (Schloss), vas Vodešče (Wodeschitz), vas Bohinjska Bela (Wocheiner Vellach), vas Selo (Zellach). Popisovali so prebivalce glede na spol, vero (katoliško, protestantsko, izraelitsko in drugo) in govorni jezik (nemški, slovenski in drugi). Glede na Krajevne repertoarje popisov prebivalstva dežele Kranjske je bilo število prebivalcev na Bledu naslednje:

- Leta 1869: skupno število prebivalcev na Bledu je bilo 1314, v celotnem Blejskem kotu (poleg Bleda še Bodešče, Koritno, Ribno, Selo, Bohinjska Bela) pa 2313. (Topole 2004: 144)
- Leta 1880: skupno število prebivalcev na Bledu je bilo 1415, v celotnem Blejskem kotu pa 2478. Večina prebivalcev je bila slovensko govorečih, z izjemo tridesetih nemško govorečih iz vasi Zagorica, Želeče, Grad in dveh tuje govorečih v vasi Mlino. Po veroizpovedi so bili vsi katoličani.¹⁵

¹⁵ Statistični podatki so vzeti iz *Special Orts-Repertorium von Krain. Obširen imenik krajev na Kranjskem*, 1884, 106.

▪ Leta 1890: skupno število prebivalcev na Bledu je bilo 1415, v celotnem Blejskem kotu pa 2516. Večina prebivalcev je bila slovensko govorečih, z izjemo v vasi Želeče devetnajst nemško govorečih in eden tuje govoreč. Po veroizpovedi so bili sami katoličani.¹⁶

▪ Leta 1900: skupno število prebivalcev na Bledu je bilo 1646, v celotnem Blejskem kotu pa 2748. Večina prebivalcev je bila slovensko govorečih, z izjemo desetih nemško govorečih v Želečah, štirih nemško v Zagorici in Gradu ter sedmih tuje govorečih v Gradu, dveh tuje v Zagorici in štirih tuje v Želečah. Po veroizpovedi so bili vsi katoličani, razen treh na Rečici, ki so bili druge veroizpovedi.¹⁷

▪ Leta 1910: skupno število prebivalcev na Bledu je bilo 1983, v celotnem Blejskem kotu pa 3089. Večina prebivalcev je bila slovensko govorečih, z izjemo triinštirideset nemško (14 v Zagorici, 12 na Rečici, 14 v Želečah, 3 v Gradu) in šestih tuje govorečih (1 v Zagorici, 1 v Želečah, 4 v Gradu). Po veroizpovedi so bili vsi katoličani in en evangeličan.¹⁸

Iz popisov razberemo, da so prebivalci na Bledu govorili slovensko, razen nekaj nemškokgovorečih izjem (verjetno so bili ti plemiškega izvora). Po veroizpovedi so bili katoličani, skoraj ni bilo nevernega prebivalca. Prebivalstvo je od leta 1869 do 1910 naraščalo.

Konec 19. stoletja so se blejski občinski odborniki odločili, da bodo veliko občino Bled razdelili, ker so vasi ob Blejskem jezeru dobivale vse bolj turistični značaj, okolica pa je ostajala večinoma kmečka. Do razdelitve je prišlo leta 1899. Odcepili so vas Ribno in Bohinjsko Belo s soslednjimi vasi. Blejska občina je po novem obsegala vasi Grad, Zagorice, Želeče, Mlino in Rečico. Tako je ostalo vse do konca druge svetovne vojne. (Benedik 2004: 363)

Neugodne gospodarske razmere – počasnejša industrializacija in splošno gospodarsko zaostajanje slovenskih dežel za razvojem v Habsburški monarhiji in Evropi – so povzročile veliko izseljevanje prebivalstva iz slovenskih pokrajin v drugi polovici 19. stoletja. To je lahko eden izmed dejavnikov, da je glede na popise pred letom 1900 število prebivalcev občutno manjše kot po letu 1900. Bled in okolico je leta 1800 in 1801

¹⁶ Statistični podatki so vzeti iz *Special Orts-Repertorium von Krain. Specijalni repertorij krajev na Kranjskem. Na novo predelan po rezultatih popisa ljudstva dne 31. decembra 1890*, 1894, 97–98.

¹⁷ Statistični podatki so vzeti iz *Leksikon občin kraljestev in dežel zastopanih v državnem zboru. Izdelan po rezultatih popisa ljudstva dne 31. grudna 1900*, 1906, 146.

¹⁸ Statistični podatki so vzeti iz *Spezialortsrepertorium der Österreichischen Länder. Bearbeitet auf Grund Ergebnisse der Volkszählung vom 31. Dezember 1910*, 1919, 73.

prizadela huda epidemija, vrsta gripe, od katere je umrlo štirikrat več ljudi kot običajno. V začetku 19. stoletja je bil Bled pretežno kmečka občina vojvodine Kranjske. Nato je s prihodom Švicarja Arnolda Riklija (»Curbadehaus«, Naravni zdravilni zavod) Bled postal mednarodno zdravilišče in letovišče, posledično se je vse več ljudi začelo preživljati s turizmom.¹⁹ Razvoj blejskega območja je pospešila izgradnja gorenjske železnice leta 1870 in bohinjske železnice leta 1906 ter dotok tujega kapitala in zgodnji razvoj industrije.

Leta 1850 so na Bledu izvolili prvega župana, Ignaca Mužana (vulgo oz. po domače Krištof), ki je zastopal blejske kmete v zemljiški odvezi. Sledil je Matevž Piber, ki je županoval 14 let. Leta 1869 je bil izvoljen Anton Wester (1834–1887), ki je bil župan 23 let. Bil je velik slovenski narodnjak, izobražen in razgledan. Znan je po svojem govoru avstrijskemu cesarju Francu Jožefu, ko je ta obiskal Bled leta 1883. Nagovoril ga je v slovenščini, zato ni prejel običajnega odlikovanja. Leta 1892 je postal župan Johann Mallner (1842–1900), znan blejski hotelir. Od 1894 do 1906 je bil župan Jakob Peternel (1875–1932), ki je vodil Zdraviliško komisijo in Tujsko prometno društvo. V letu 1899 ga je za eno leto zamenjal kmet Simon Kežar. Ko je Peternel 25. septembra 1906 odstopil, ga je nadomeščal Ivan Pretnar. Na novih občinskih volitvah je zmagal učitelj Franc Rus (1865–1935), ki je županoval do leta 1920. Prvi sedež blejske občine je bil v Blejskem domu,²⁰ ki so ga zgradili leta 1896 in ob odprtju pripravili večjo slovesnost. (Benedik 2004: 365, 367)

Zaradi lepote kraja in omemb v slovenski književnosti je Bled postal pomembno izletišče slovenskih rodoljubov. Začela so se razna narodna gibanja in shodi, tako liberalcev kot klerikalcev. Ena izmed rodoljubnih namer je bila postavitve spomenika pesniku Francetu Prešernu na Bledu ob robu Zdraviliškega parka leta 1883.²¹ O povezavi Bleda z narodno zavestjo glej v poglavju »Domovinsko-narodna tema in motivi«.

¹⁹ O blejskem turizmu v diplomski nalogi ni veliko podatkov. O tej temi je bilo že veliko napisanega, npr. Olga Janša-Zorin, Božo Benedik, Božo Repe ...

²⁰ Stavbo nekdanjega Blejskega doma si danes lastita Prostovoljno gasilsko društvo Bled in Kmetijska zadruga Bled. Stoji v zaselku Grad na Bledu.

²¹ O postavitvi spomenika so poročali v *Ljubljanskem zvonu*, odgovoren za postavitve je bil Alfonz Mosche, ki je preko Literarno-zabavnega kluba iz Ljubljane postavil spomenik Francetu Prešernu. Spomenik je izklesal Čamerlik v piramidni obliki iz repentaborskega marmorja, nasade okrog je zasadil Ermacora.

2.3 »Visoki« obiski Bleda

Že v 19. stoletju so Bled obiskovali razni visoki aristokrati, pripadniki dvora in diplomati. Leta 1807 je obiskal Bled nadvojvoda Janez Krstnik – Johann Baptist (1782–1859), brat avstrijskega cesarja in vnuk Marije Terezije, ki se je zelo zavzemal za blaginjo Štajercev, ustanovil je graški Joaneum, bil pobudnik sodobnih metod v kmetijstvu in zaslužen za gradnjo »južne železnice«. Angleški naravoslovec Sir Humphry Davy je Bled obiskal prvič leta 1818, nato še dvakrat, saj se je zelo navduševal nad lepotami Bleda. Med kongresom svete alianse v Ljubljani leta 1821 je Bled obiskal knez Metternich (1773–1859), najmočnejši avstrijski diplomat predmarčne dobe, skupaj s svojim tajnikom Gentzem, s katerim sta bila navdušena nad odličnimi postrvmi, ki so jih pripravili v gostilni »Pri Petranu« (današnje Gostišče Mlino). Leta 1844 je obiskal Bled reformistično usmerjen saški kralj Friedrich Avgust II. (1797–1854), ki je po Kranjski potoval kar trikrat (1837, 1838, 1844).

Posebno habsburški vojvode so radi obiskovali Bled. Višek je bil obisk cesarja Franca Jožefa 17. junija 1883 med popotovanjem po deželi Kranjski, ki je v tem času slavila šestoletnico prihoda pod habsburško oblast. V hotelu Mallner (današnji Park hotel) so v spomin na obisk naredili spominsko ploščo. Ta dogodek je navdihnil tudi pisatelje in pesnike, da so o tem pisali v svojih delih. Več o tem glej v podpoglavju »Zgodovinske teme in motivi«.

V letih 1883–1885 je knez Ernest Windischgrätz (1827–1918) na Bledu postavil dvorec, na mesto današnjega hotela Vila Bled, kamor so Windischgrätzki pogosto prihajali na počitnice. (Repe 2009: 141–158) Leta 1888 se je na poti na Dunaj na Bledu ustavil srbski kralj Milan Obrenović (1854–1901), kjer so mu pripravili slovesen sprejem z razsvetljavo (Benedik 1993: 72). Od začetka 18. in do konca 19. stoletja je Bled obiskalo veliko nadvojvod in nadvojvodinj. Slavni vojskovodja in zmagovalec nadvojvoda Albreht je bil tu celo večkrat med leti 1863–1877. Njegova žena Hildegarda si je nameravala na Bledu zgraditi vilo, vendar jo je prehitela smrt (1864). Pozimi leta 1902 je več tednov na Bledu preživela nadvojvodinja Elizabeta Marija Habsburška, hčerka prestolonaslednika Rudolfa in vnukinja cesarja Franca Jožefa I., s svojim soprogom Otonom knezom Windischgräetzmom (1873–1952) in otroki. (Kimovec 1908: 54)

2.4 Vpliv gradenj na podobo Bleda

V začetku 19. stoletja je Bled povezovalo več kmečkih vasi. Konec 19. stoletja se je podoba Bleda že močno spremenila. Kmečke hiše so izginjale, vasi so se postopoma zlile v eno naselje. Izboljšala se je prometna infrastruktura, predvsem ceste in železniška povezava. Postal je mondano središče, omenjali so ga najpomembnejši tedanji vodiči. Nekaj modernizacije je seglo tudi v širšo okolico Bleda. Sredi 19. stoletja je skoraj vsako leto obiskoval Bled urednik *Kmetijskih in rokodelskih novic*, Janez Bleiweis, ki je svoja potovanja opisal. Bled in lepoto pokrajine je vedno pohvalil, večkrat pa se je pritožil nad slabimi cestami. »Krajske ceste je čez vse hvalil /njegov dunajski sorodnik/; le ko sva se od Lésic proti Jezeru vernila, mu je cesta čezdalje menj dopadla; škoda – je rekel – de nar lepši in tako obiskani krajnski kraj ima skorej nar slabši cesto!« (Bleiweis 1847: 100)

Na koncu 18. stoletja je imel zanimive načrte za Bled grajski oskrbnik Ignacij Novak, ki je v letih 1782 in 1787 predlagal, da bi jezero izsušili in s tem pridobili rodovitno polje ter ilovico z jezerskega dna za izdelovanje opeke. Predlagal je tudi, da bi blejski otok povezali z mostom. K sreči je kranjski deželni odbor te nenavadne predloge odklonil.

Bled je temeljito spremenila turistična kolonizacija. Zaradi verskega turizma se je poudarila pomembnost blejskega otoka. Na otoku so poleg cerkve zgradili še druge stavbe (proštijo, mežnarijo, »puščavnico«), uveljavil se je prevozni sistem na otok s pletnjami in ladjišči. Prva turistična zgradba na Bledu je nastala, ko so leta 1818 dva termalna vrelca na jezeru na novo zajezili in ju 1822 pokrili s preprosto lopo. Ker je Bledu manjkala dobra prometna zveza, so k vrelcu sprva prihajali le ljudje iz bližnje okolice. V prvi polovici 19. stoletja je bila na Bledu le ena gostilna »Pri Petranu«, furmanska. Šele ko je bila zgrajena južna železnica (Dunaj–Ljubljana 1849 in Ljubljana–Trst 1857), so na Bledu začeli odpirati nove gostilne in hotele. Ob vrelcu je poštni ravnatelj Hoffmann začel leta 1850 graditi nov hotel Luisenbad (današnji hotel Toplice). Preko njegove vdove je kasneje ta objekt prešel na Luckmanna iz Ljubljane. Okrog leta 1875 ga je kupil grof Camilo Aichelberg, ob koncu osemdesetih je prišel v posest družine Valtrini. Z železnico so gostje pripotovali do Ljubljane, od tam so morali s kočijo do Bleda. (Janša-Zorin 1894: 183) Mednarodni sloves je Bledu pridobil predvsem Švicar Arnold Rikli, ki je tu petdeset let uvajal svoj zdraviliški turizem. Za svoj sanatorij je sredi 19. stoletja postavil zračne ute, kopališče, upravno stavbo z jedilnico in vilo s sobami. Med hoteloma Mallner (današnji hotel Park) in Louisenbad je Rikli postavil zdravilišče »Mallnerbrunn«. Sprva je torej Bled slovel predvsem kot zdravilišče, po letu 1870 pa je pričelo prihajati vedno več gostov, ki

jim ni bilo do Riklijevega zdravljenja, temveč so hoteli predvsem preživeti počitnice v lepem in zdravem okolju. Pričele so rasti vile in hoteli. Blejski hoteli so nastajali iz gostiln²² (Mallner, Flegarija, Pri Petranu, Luisenbad). Prve gradnje so spodbujali nemški naročniki. Hotela Mallner in Luisenbad sta ostala najtrdnjša stalnica turističnih gradenj na Bledu od začetkov turizma v 19. stoletju.

Marsikaj se je za Bled spremenilo z odprtjem železnice. Gorenjska in karavanška železnica (leta 1870 in 1906) sta Bled odprle proti morju, na jug in v srednjo ter zahodno Evropo. Glede gorenjske proge so bile razne polemike. Blejski rojak baron Josip (Jožef) Švegel (1836–1914) je bil zelo vpliven na Dunaju, znan tudi kot prometni strokovnjak, je zagovarjal železniško progo skozi Karavanke–Jesenice–Bled–Bohinjsko Bistrico–Gorico–Trst, saj bi ta proga povezovala najlepše predele in turistična središča, ki bi jih s tem odprli turizmu. V boju za izbiro proge je zmagal Josip Švegel, vendar so temu načrtu ugovarjali celo naprednjaki in narodnjaki. Trdili so, da je izbral progo zaradi subjektivnih razlogov – svojega posestva in obsežnih gozdov, ki jih je imel ob bodoči železnici, saj bi s tem njihova vrednost narasla. Zdelo se jim je tudi, da je z železnico in povečanim prometom pritisk nemških tujcev večji in s tem povečana nevarnost ponemčevanja za slovensko ljudstvo. Z otvoritvijo železnice so bile slovesnosti na vsej progi, vse do postaje Sv. Andreja v Trstu. Na postaji na Bledu je bila proslava 19. junija 1906, pripeljal se je avstrijski nadvojvoda in prestolonaslednik Franc Ferdinand (1863–1914) s takratnimi veljaki (navzoč je bil tudi Josip Švegel). Na postaji jih je sprejel takratni blejski župan Jakob Peternel (1875–1932) s skupino tridesetih šolskih otrok v narodnih nošah. Železnica je Bledu približala pomembna središča (Ljubljano, Dunaj, München, Budimpešto, Prago) in ga še bolj odprla za razne obiskovalce. (Benedik 2003: 16–17) Z izgradnjo železnice so se na Bledu pojavili fijakarji (kočijaži). Goste so z železniške postaje v Lescah pripeljali do Bleda. Priljubljene so bile tudi turistične vožnje s kočijo okrog jezera, v sotesko Vintgar in drugam v okolico.

V času Avstro-Ogrske monarhije so zgradili krožno cesto okrog jezera, Zdraviliški dom, sistem sprehajalnih poti s Stražo kot osrednjim blejskim rekreativnim prostorom, zasnovano je bilo grajsko kopališče. V sedemdesetih in osemdesetih letih 19. stoletja so zrastle številne vile plemiških in meščanskih bogatašev. Takrat se je zgradilo 86 počitniških vil (Zora, Erika, Mosche, Justin raj, Rog, Zlatorog, Rožnik, Belar, Černe, Belmund,

²² Leta 1825 se je v vasi Mlino iz furmanske gostilne razvil hotel Petran. Do srede 19. stoletja je bil Petran edina gostilna na Bledu. Leta 1850 so ob vrelcih zgradili večjo gostilno, iz katere je kasneje nastal hotel Luisenbad.

Verovšek, Lipa, Lergetporer, Triglav, Kastelic, Mir, Maria, Adele, Epos ...). Knez Windischgrätz je zgradil dvorec, ki je dal Bledu reprezentančno stavbo – v prvi Jugoslaviji se je spremenil v kraljevi Suvobor, v drugi pa v Titovo rezidenco, danes je to hotel Vila Bled. (Benedik 2004: 194–195)

Okrog leta 1890 je švedski krajinski arhitekt Carl Gustav Svensson zasnoval in oblikoval osrednji del parka in park ob vili Viktorija. V parku je spominska plošča, postavljena Svenssonu.

V drugi polovici 19. stoletja se je torej podoba Bleda močno spremenila. Okrog jezera je bilo prvotno pet vasi – Grad, Zagorica, Želeče, Mlino, Rečica –, ki so se kasneje zlile v eno naselje. Skromne hiše so izginile, prerasli so jih hoteli in vile. Pred prvo svetovno vojno je bilo na Bledu šest hotelov: Mallner, Luisenbad, Petran, Steidl (današnji hotel Union), Triglav, Evropa;²³ dvanajst gostiln, nekaj vil in privatnikov. Ob prelomu stoletja je Bled začel izgubljati značaj termalnega zdravilišča in je vedno bolj postajal tipično letovišče. Zaradi vsega tega razvoja in turističnega razcveta je na Bled prihajalo vedno več obiskovalcev različnih narodnosti. Poleg Slovencev, Hrvatov in Srbov je bilo vsako leto precej Nemcev, Čehov. Prihajali so celo Rusi, Francozi, Italijani, Američani in Angleži.

²³ Hotel Evropa na Rečici je nastal vzporedno z gradnjo železnice leta 1906. Porušili so ga leta 1974. Stal je na današnji železniški postaji Bled-Jezero.

3 BLED V KNJIŽEVNOSTI

3.1 Poezija

V 19. stoletju postane Bled motiv in tema v različnih pesmih. Nekatere so ljubezenske, druge domovinske, tretje se nanašajo na zgodovinske dogodke, nekatere opevajo romanje in češčenje Marije Kraljice v otoški cerkvi, se nanašajo na ljudsko izročilo, po večini pa opevajo lepoto kraja. Veliko je tudi ponarodelih pesmi, ki so uglasbene, opevajo lepote kraja in so se ohranile v zavesti starejših ljudi. Še danes se prepevajo – Bleško jezero, Kajetana Hueberja, Na jezeru, Miroslava Vilharja, Pozdrav, Andreja Praprotnika. V spodnji tabeli si pesmi sledijo kronološko.

Tabela 1: Kronološki prikaz slovenskih pesmi o Bledu

LETO	AVTOR	DELO	OBJAVA
1836	France Prešeren (3. 12. 1800–8. 2. 1849)	<i>Keršt per Šavizi</i> (<i>Povést v versih</i>) ²⁴	Izšla v Ljubljani, natisnil Jožef Blaznik.
1841	ljudska pesem ²⁵	Potop pri M. Devici na jezeru	<i>Slovénske pèsmi krajnskiga naróda</i> ; 3. zv.; v Ljubljani natisnil Blaznik; zbirka Korytkova.
1848	Kajetan R. Hueber (2. 8. 1810–1. 8. 1870)	Bléško jezero	<i>Kmetijske in rokodelske novice</i>
1852	Fran Levstik (28. 9. 1831–16. 11. 1887)	V Bledu	Fran Levstik: <i>Zbrano delo 1.</i> ²⁶
1854	Dragotin Dežman (Karl Deschmann) (3. 1. 1821–11. 3. 1889)	Blesko jezero	<i>Koledarček slovenski za leto 1854</i>
1854	Andrej Praprotnik (9. 11. 1827–25. 6. 1895)	Noč na Bleškem jezeru	<i>Glasnik slovenskega slovstva</i>
1855	Janez Mencinger (ps. J. M-i-r) (26. 3. 1838–12. 4. 1912)	Toliko glav, kolikor misli	<i>Kmetijske in rokodelske novice</i>
1856	Andrej Praprotnik (9. 11. 1827–25. 6. 1895)	Pozdrav	pesniška zbirka <i>Pesmi, cerkvene in druge</i> ; v Ljubljani natisnil Jožef Rudolf Milic.

²⁴ Pesnitev je v tabeli zapisana v prvotni obliki, v kakršni je leta 1836 izšla. Tekom diplomske naloge je uporabljen današnji slog – *Krst pri Savici*.

²⁵ Pesem je zapisal Matevž Ravnikar-Poženčan leta 1838 v drugi zvezek Rokopisa Matevža Ravnikarja-Poženčana, 37–38. Tiskana je bila leta 1841, v 3. zvezku *Slovenskih pesmi krajnskiga naroda*, 118–119.

²⁶ Pesem je ohranjena v rokopisni Levstikovi zapuščini (R 9), objavljena je leta 1948 v *Zbranem delu 1*, 272–273.

1860	Miroslav Vilhar (7. 9. 1818–6. 8. 1871)	Na jezeru	<i>Kmetijske in rokodelske novice</i> ; <i>Pesmi Miroslava Vilharja</i> , izšle v Ljubljani: R. L. Milic.
1860	Andrej Praprotnik (9. 11. 1827–25. 6. 1895)	Gorensko ²⁷	<i>Kmetijske in rokodelske novice</i>
1864	T. P. ²⁸	Spomin na Bled	<i>Lada</i>
1866	Kristian Engelmann	Marii Devici na Blejskem jezeru	<i>Zgodnja danica</i>
1869	Matevž Lotrič (tudi Matej) (19. 9. 1840–15. 10. 1864)	Na blejskem jezeru	<i>Drobtinice</i>
1869	Josip Stritar (ps. Boris Miran) (6. 3. 1836–25. 11. 1923)	Bog sprimi svetlo te jezero	pesniška zbirka <i>Pesmi</i> ; tiskal in založil F. B. Geitler na Dunaju.
1874	Ivan Gaberšek	Bled	<i>Vrtec</i>
1874	Luiza Pesjak (12. 6. 1828–31. 3. 1898)	Bled	<i>Besednik</i>
1878	Benjamin Ipavec (B. Ipavec) (24. 12. 1829–20. 12. 1908)	Bled (uglasbena Gaberščkova pesem)	<i>Učiteljski tovariš</i>
1881	Janko Šentvidški (Kunovar)	Slovo od Bleda 31. avg. 1881	Domače vaje
1883	Frančišek Krek (Fr. Krek) (9. 4. 1858–2. 8. 1921)	Dva prizora iz Bleda (I. Francozi v Blédu 1813. leta; II. Cesar Fran Josip v Blédu 1883. leta)	<i>Vrtec</i>
1885	Anton Funtek (30. 10. 1862–21. 10. 1932)	Utopljeni zvon (balada)	<i>Ljubljanski zvon</i>
1888	Valentin Mandelc (16. 2. 1837–12. 5. 1872)	Blejski strahovi	<i>Ljubljanski zvon</i>
1889	Frančišek Krek (Fr. Krek) (9. 4. 1858–2. 8. 1921)	Večér na jezeru	<i>Vrtec</i>
1892	Pankracij Gregorc (7. 5. 1867–15. 8. 1920)	Otok bleški	Lipica ²⁹
1895	Ivan Podržaj (ps. Ivogorski) (27. 2. 1888–6. 10. 1958)	Na Bleškem jezeru	<i>Zora</i>

²⁷ Pesnik opeva lepote gorenjske pokrajine, med drugim v enem verzu tudi Bled: »Tam Bled je narave najlepši porod.« (Praprotnik 1860: 237)

²⁸ Razrešitev za kratico sem iskala v listkovnem katalogu kratic in psevdonimov na oddelku Slovenske bibliografije v NUK-u, kjer sta za kratico razrešeni imeni Potokar Tone (r. 1908) in Kapus Anton (1895–1959), vendar ne moreta biti avtorja zgornje pesmi.

²⁹ Pesem naj bi se nahajala v rokopisni Lipici (to je časopis, ki so ga pisali mariborski bogoslovci od leta 1860 dalje) iz leta 1892, 20. zvezek, ki naj bi jo hranila Teološka knjižnica v Mariboru. V knjižnici jim manjka ravno 20. zvezek. Verjetno se je izgubil. Podatek za to pesem sem dobila na CD-ju (bibliografija NUK).

1896	Engelbert Gangl (12. 11. 1873–25. 2. 1950)	Bled (2. pesem v ciklu Na Gorenjskem)	<i>Dom in svet</i>
1896	Dragotin Kette (19. 1. 1876–26. 4. 1899)	Na blejskem otoku (romanca)	<i>Ljubljanski zvon</i>
1898	Marica Strnad (9. 9. 1872–30. 12. 1953)	Na blejskem otoku	<i>Slovenka</i>
1899	Josip Mantuani (M.) ³⁰ (28. 3. 1860–18. 3. 1933)	Devici Mariji na Blejskem jezeru	Franciscus Čarman: <i>Božja pot matere Božje na Blejskem jezeru.</i>
1899	Jožef Zazula (23. 3. 1870–29. 7. 1944)	Na blejskem jezeru	<i>Dom in svet</i>
1899	Josip Murn (ps. Aleksandrov) (4. 3. 1879–18. 6. 1901)	Na blejskem otoku	<i>Ljubljanski zvon</i>
1899–1900	Ivan Kogovšek (1884–1966)	Na blejskem jezeru	Domače vaje
1903	Ljudmila Poljanec (ps. M. P. Nataša) (6. 7. 1874–26. 8. 1948)	cikel Spomini z Bleda (Narava moli, Bil je čas rož, Izgubljena vera, In sanjala sva, Prepozno)	<i>Ljubljanski zvon</i>
1903	Fran Zbašnik ³¹ (ps. Novus) (1. 10. 1855–2. 2. 1935)	Blejsko jezero	<i>Planinski vestnik</i>
1906	Ljudmila Poljanec (6. 7. 1874–26. 8. 1948)	Večer na Bleškem jezeru	Pesniška zbirka <i>Poezije</i> ; izšle v Ljubljani, pri L. Schwentnerju.
1908	Jože Debevec (Dr. J. D.) ³² (15. 3. 1867–5. 10. 1938)	Marija, Slovencev Kraljica	Frančišek Kimovec: <i>Bled nekdanj in sedaj</i> . Ljubljana.
1908	Frančišek Kimovec (K.) ³³ (21. 9. 1878–12. 1. 1964)	Jezerski zvonček	Frančišek Kimovec: <i>Bled nekdanj in sedaj</i> . Ljubljana.
1909	Narte Velikonja (Izor Etran) (8. 6. 1891–25. 6. 1945)	Na Bledu	<i>Zora</i>

³⁰ Glede na možne razrešitve avtorjev kratic iz listkovnega kataloga kratic in psevdonimov na oddelku Slovenska bibliografija v NUK-u predvidevam, da je avtor pesmi Josip Mantuani (1860–1933). Bil je umetnostni in glasbeni zgodovinar, znanstvenik. Zelo je bil dejaven kot propagator in populizator umetnosti in glasbe s svojim sodelovanjem na raznih tečajih, katoliških shodih, prosvetnih društvih. Med drugim je bil odbornik društva za krščansko umetnost, nadzornik organistov. (Ksaver Lukman 1933: 43–44) Ker je pesem vsebinsko verska, je ta podatek pomemben.

³¹ Podatek za razrešitev psevdonima Novus mi je posredoval Martin Grum, samostojni strokovni sodelavec in specialist za humanistiko na Inštitutu za kulturno zgodovino ZRC SAZU v Ljubljani.

³² Glede na razrešitve kratic iz listkovnega kataloga kratic in psevdonimov na oddelku Slovenska bibliografija v NUK-u, predvidevam, da je avtor pesmi Jože Debevec, slovenski teolog, pisatelj, prevajalec, urednik in literarni zgodovinar. Ker je prevajal Dantejevo *Božansko komedijo*, je imel občutek za poezijo. Poleg tega je napisal dramo *Junaške Blejke* (1912), ki je locirana na Bled. Ker je pesem vsebinsko verska, je pomemben podatek, da je bil kaplan, študiral je teologijo in bogoslovje, bil prefekt na ljubljanskem Alojzijevisču.

³³ Glede na razrešitve kratic iz kataloga kratic in psevdonimov na oddelku Slovenska bibliografija v NUK-u predvidevam, da je avtor pesmi Frančišek Kimovec, saj se je večkrat podpisoval s tako kratiko, pesem je objavil v svoji knjigi in od vseh možnih avtorjev najbolj ustreza po času, kraju bivanja, delovanju itd.

1909	Alojzij Remec (ps. Štefan Poljanec) (10. 4. 1886–21. 11. 1952)	Na Bledu	<i>Domači prijatelj</i>
1910	Oton Župančič (23. 1. 1878–11. 6. 1949)	Pogled na jezero	<i>Ljubljanski zvon</i>
1911– 1912	Jakob Soklič (ps. J. Darko) (7. 5. 1893–21. 12. 1972)	Materi Božji na Blejskem jezeru	Domače vaje
1911	Oton Župančič (23. 1. 1878–11. 6. 1949)	Na Bledu	<i>Ljubljanski zvon</i>
1912	Oton Župančič (23. 1. 1878–11. 6. 1949)	Jezero	<i>Ljubljanski zvon</i>
1914	Oton Župančič (23. 1. 1878–11. 6. 1949)	Slap	<i>Slovenski narod</i>
1914	Oton Župančič (23. 1. 1878–11. 6. 1949)	Vihar	<i>Literarna pratika;</i> <i>zbirka V zarje Vidove</i>
1914	Oton Župančič ³⁴ (23. 1. 1878–11. 6. 1949)	Tih, tih je kraj	<i>Literarna pratika;</i> <i>zbirka V zarje Vidove</i>
1915	Jakob Soklič (7. 5. 1893–21. 12. 1972)	Romarji na blejskem otoku	<i>Angelček</i>
1915	Jakob Soklič (7. 5. 1893–21. 12. 1972)	Na blejskem otoku	<i>Vrtec</i>
1916– 1917	Anton Vodnik (28. 5. 1901–2. 10. 1939)	Svetli večeri; I. Ob Blejskem jezeru	Domače vaje
1919	Vera Kessler Albreht ³⁵ (12. 2. 1895–25. 5. 1971)	Na Bledu	<i>Svoboda</i>

Sicer so Bled opevali tudi neslovensko pišoči avtorji. Grof Anton Auersperg³⁶ (Anastasius Grün, 1806–1876) je objavil leta 1850 zbirko pesmi *Volkslieder aus Krain*, leta 1876 zbirko *In der Veranda*, v katero je uvrstil tudi razdelek Aus Krain. Tu je žalostinka o Prešernu, ciklus In Veldes s pesmimi Ausblick, Liebfrauenkirche, Glockenruf

³⁴ Oton Župančič je napisal še več »blejskih« pesmi v 20. stoletju: Ko iz jezera prihajaš rosna vsa (1938), Kar je kovina (1944), Po transportu (1944).

³⁵ Vera Kessler se je leta 1919 poročila s Franom Albrehtom (1889–1963). Tudi on je pisal pesmi o Bledu. Leta 1951 je v *Novem svetu* objavil štiri pesmi v ciklu Iz »blejskih variacij« (Koliko sonca, Ob šestdesetletnici, Sonet o mladosti, Na tej verandi).

³⁶ Nemški lastnik blejske vile Karel Ritter von Rittmeyer je postavil Anastasiusu Grünu leta 1811 spominsko ploščo iz belega marmorja z vklesano prvo kitico njegove pesmi Ausblick. Ta plošča je pri tujih letoviščarjih zbujala vtis nemškega značaja Bleda, vzidana je bila v skalnato steno nad obrežno cesto blizu Male Zake, domačini kraju pravijo »Pod krasjem«. Kot izraz nasprotovanja tej kulturno politični akciji so slovenski pisatelji leta 1883 postavili na Bledu spomenik Prešernu. (Mahnič 1984: 174) Blejci so Grünovo ploščo kmalu po prvi svetovni vojni odstranili, ker je bil Grün kot član kranjskega deželnega zbora nasprotnik uvajanja slovenščine v srednje šole.

in Seebild. Rudolf Baumbach (1840–1905) je leta 1874 pisal na Bledu v hotelu Luisenbad³⁷ nemško pesnitev *Zlatorog: eine Alpensage*, ki je izšla leta 1877 v Leipzigu pri založbi A. G. Liebeskind. V slovenščino jo je prevedel Anton Funtek leta 1886, snov je »neblejska«. Grof Eugen Aichelburg (1852–1917) je leta 1894 objavil nemško pesem o zvončku želja, *Das Glöcklein von Veldes*. Njegova pesem se je pojavljala tudi na več razglednicah o Bledu v 19. stoletju. Dvojezična, nemško-slovenska pesnica Maria Luckmann³⁸ je leta 1899 izdala pesniško zbirko *Poesien*, v kateri je precej pesmi povezanih z Bledom: *Erinnerung an Veldes*; *Meiner lieber Mama gewidmet*; *Die versunkene Glocke*, *Nach einer Volkssage*; *Veldes, Nach E. Gangl*; *Veldes im Vorfrühling*; *In der Woche von Pfingsten bei Maria am See in Veldes*; *Bei Maria am See in Veldes im October* (Perenič 2008: 212–226). V *Slovanskem svetu* je izšla hrvaška pesem *Na bledskom jezeru*, ki je leta 1894 napisal neznani avtor, podpisan kot M. H.

Slika 3: Blejska razglednica iz leta 1900 z Aichelburgovo pesmijo *Das Glöcklein von Veldes*.³⁹

³⁷ O tem, da je Baumbach pisal pesnitev *Zlatorog* v Luisenbadu, je pričala v sosednjo Wölflingovo hišo vzdana spominska plošča, ki so jo po drugi svetovni vojni odstranili. Razlog za odstranitev je neznan. Rado Murnik v povesti *Na Bledu* (1923) piše: »Mimogrede sem si ogledal spominsko ploščo Rudolfa Baumbacha, ki je v hotelu Lujizine kopeli spesnil *Zlatoroga*« (1923: 136).

³⁸ Mario Luckmann je preučevala Urška Perenič, kar spada v okvir njenega poskusa integracije nemške ustvarjalnosti na Slovenskem v slovenistično literarno zgodovino. (2008: 212–226)

³⁹ Razglednica je iz zasebne zbirke Leopolda Kolmana.

3.2 Proza

V 19. stoletju je Bled postal tudi pogost motiv in tema različnih pripovednih del. Pisatelji so snov jemali iz pokrajinskih danosti Bleda, ljudskega izročila, zgodovinskih dogodkov, mitologije, vere, osebnih ljubezenskih izkušenj. Pripovednih del je občutno manj kot lirike (50 slovenskih, 13 tujih pesmi; 19 slovenskih in 2 tuji pripovedni deli). Nastalo je veliko polliterarnih del, npr. potopisov, ki so umeščeni v poglavje »Druga literatura«. Avtorji so različno povezani z Bledom: nekateri so domačini, drugim se je Bled vtisnil v srce. Glavni predstavniki slovenske moderne (Oton Župančič, Ivan Cankar, Josip Murn, Dragotin Kette) so Bled radi obiskovali, prebivali so predvsem v Kesslerjevi⁴⁰ vili.

Tabela 2: Kronološki prikaz slovenskih pripovednih del o Bledu.

LETO	AVTOR	DELO	OBJAVA	VRSTA
1858	Josip Švegel (tudi Jožef Schwegel; psevdonim J. Radonievič) (29. 2. 1836–16. 9. 1914)	V Bledu (Pripovedka o zvonu v Blejskem jezeru)	<i>Slovenski glasnik</i>	pripovedka ⁴¹
1860	Š.	Serčne Blejke; Povodna moža bohinjskega in blejskega jezera	<i>Kmetijske in rokodelske novice</i>	»ena resnična /zgodba/, druga pa pravljica« ⁴²
1865	Janez Mencinger (26. 3. 1838–12. 4. 1912)	Skušnjave in skušnje	<i>Slovenski glasnik</i>	povest ⁴³
1870	Josip Stritar (6. 3. 1836–25. 11. 1923)	Zorin	<i>Zvon</i>	roman ⁴⁴
1874	Josip Jurčič (ps. J. Mlat)	Bela ruta, bel	<i>Slovenski narod</i>	listek, novela ⁴⁵

⁴⁰ Pri Kesslerjevi družini v Ljubljani so se zbirali pomembni takratni kulturniki, med drugim tudi Ivan Cankar in Otok Župančič. Na Bledu so imeli vilo Kessler. Kesslerjevi so imeli štiri hčere. V Mici se je nesrečno zaljubil Ivan Cankar, z Ano se je poročil Oton Župančič, z Vero pa Fran Albreht.

⁴¹ Pripovedka je na koncu potopisnega članka V Bledu, ki jo je napisal Josip Švegel po pripovedovanju svoje matere in s tem ohranil »pripoved od srebrnega zvona in od črne žene« (Švegel 1858: 132).

⁴² Tako je avtor podnaslovil svoji dve zgodbi, ki ju je objavil 7. marca 1860 v Bleiweisovih *Novicah*. Glede na razrešitve avtorjev s to kratico v listkovnem katalogu kratic in psevdonimov na oddelku za Slovensko bibliografijo v NUK-u noben avtor ni ustrezen. Ostaja nerazrešen. Iz uvoda k zgodbi izvemo, da je avtor domačin, torej Blejec.

⁴³ Mencinger dela *Skušnjave in skušnje* ni vrstno označil ob naslovu. Vendar ga je že na začetku prvega poglavja opredelil kot povest: »Kraj, v katerem se dogaja naša povest, ni kaj nič imeniten« (Mencinger 1865: 138). Janez Logar v opombah k *Zbranemu delu 1* označi delo kot »razvojna povest avtobiografskega značaja« (Logar 1961: 367).

⁴⁴ Literarna veda govori o romanu v pismih.

⁴⁵ V *Slovenskem narodu* je objavljeno Jurčičevo delo kot »listek«, kjer je podpisan s psevdonimom J. Mlat. Leta 1889, ko izidejo *Josipa Jurčiča zbrani spisi*, je delo Bela ruta, bel denar podnaslovljeno kot »povest«.

	(4. 3. 1844–3. 5. 1881)	denar		
1880	Matija/Matej Tonejec (ps. Samostal.) (9. 9. 1846–15. 5. 1882)	Boj v Blejskem jezeru	<i>Zvon</i>	pravljica ⁴⁶
1890	Anton Sušnik (9. 1. 1850–24. 8. 1895)	Na bleškem otoku	<i>Slovenec</i>	listek ⁴⁷
1893	Vida Jeraj (31. 3. 1875–1. 5. 1932)	Na Bledu (Spomini)	<i>Vesna</i>	kratka lirična proza
1895	Anton Sušnik (9. 1. 1850–24. 8. 1895)	Srečna vrnitev	<i>Dom in svet</i>	črtica ⁴⁸
1897	Janez Mencinger (26. 3. 1838–12. 4. 1912)	<i>Moja hoja na Triglav. Spomini Nejaza Nemcigrena.</i>	Založba Slovenska Matica; 4. zvezek »Knezove knjižnice«.	spominski potopis ⁴⁹
1902	Ivan Avsenak (ps. -K-) (28. 4. 1889–29. 2. 1972)	Na blejskem jezeru	Domače vaje	črtica ⁵⁰
1908	Ivan Cankar (10. 5. 1876–11. 12. 1918)	<i>Novo življenje</i>	Izdala Slovenska matica, tiskala Narodna tiskarna, 15. zvezek Knezove knjižice.	novela ⁵¹
1910	Gregor Žerjav (ps. Javoran) (14. 11. 1882–27. 6. 1929)	<i>Črna žena</i>	Založila Katoliška Bukvarna.	zgodovinska povest ⁵²
1911	Ivan Cankar (10. 5. 1876–11. 12. 1918)	<i>Volja in moč</i>	Založil L. Schwentner.	zbirka treh novel ⁵³

Jurčič je v osnutku Jurčičeve beležnice iz leta 1872 označil delo za »novelo«, zato ga z novelo označuje tudi Mirko Rupel v opombah k *Zbranem delu* 5 (Rupel 1961: 373).

⁴⁶ Krajša zgodba, ki postavi bajeslovno, mitološko bitje (povodnega moža) v realno okolje na Bled in v Bohinj.

⁴⁷ V *Slovcu* je spis objavljen pod rubriko »listek« (Sušnik 1890: 1). Vzporedno z izrazom listek se je uporabljal tudi feljton in podlistek. Na Slovenskem je bil v 19. stoletju med najbolj razvitimi žanri. V slovenskih časnikih izraz najdemo od leta 1851 dalje.

⁴⁸ V *Dom in svet* je spis objavljen kot »črtica« (Sušnik 1895: 564).

⁴⁹ Mencinger dela ni vrstno opredelil. Literarna zgodovina ga uvrsti pod potopis oz. spominski potopis. Zasnovano je kot potopis, vendar je to le zunanji okvir za zgodbe in razmišljanja. »V *Moji hoji na Triglav* je spomine na sodobnike prepletel s potopisnostjo, z epičnimi in meditativnimi prvinami« (Kocijan 1987: 66–67).

⁵⁰ V dijaškem almanahu *Domače vaje* je Avsenak rokopisni spis podnaslovil s »črtico« (Avsenak 1902/03: 676).

⁵¹ V pismih Antonu Dolarju 1908 Cankar pravi, da bo izšel njegov roman *Novo življenje*. Kasneje prestavi rok, do kdaj namerava napisati delo, ki sedaj imenuje povest. Prav tako je Cankar pisal Adi Kristanovi, da se je že lotil pisanja in da piše »roman za 'Matico'«. S pismom konec decembra 1908 je Cankar Mici Kesslerjevi že poslal posebej vezani izvod knjige, kjer ji pove, da je v Novem življenju opisal prav njo, delo je označil kot »novelo«. (Bernik 1974: 365–373)

⁵² Avtor naslovi delo z zgodovinsko povestjo.

⁵³ Ob izidu dela avtor literarno vrstno ne uvrsti. Literarna zgodovina ga opredeli kot »zbirko treh novel«.

1913	Ivan Cankar (10. 5. 1876–11. 12. 1918)	<i>Milan in Milena</i>	Založil L. Schwentner.	ljubezenska pravljica ⁵⁴
1914	Franc Ksaver Meško (28. 10. 1874–11. 1. 1964)	Blejsko jezero	<i>Mladim srcem</i> . 2. zvezek. Založila Družba sv. Mohorja v Celovcu.	črtica ⁵⁵
1917	Rado Murnik (31. 7. 1870–6. 11. 1932)	Na Bledu	<i>Ljubljanski zvon</i>	povest ⁵⁶
1919	Fran Govekar (9. 12. 1871–31. 3. 1949)	»Še danes!«	<i>Slovenski narod</i>	listek ⁵⁷

Obstaja precej pripovednih del, kjer je Bled le mimogrede omenjen, motivno-tematsko pa ne igra večje vloge. Zato niso vključena v tabelo. Največkrat je dogajanje postavljeno v okoliške planine in kraje. Leta 1876 je v *Zvonu* (št. 10–18) izhajala črtica **Na planinah** avtorja Matija Tonejca (pod psevdonimom Mat. Samostal). Leta 1879 je v *Zvonu* (št. 14–17) izhajala črtica **Misli g. Jeremije Tožnika v Dolgi vasi** avtorja S. Leta 1890 je v *Slovenskem narodu* (št. 171) izhajal listek **Ponedeljsko pismo** avtorja S., kjer je pisec opisal svoje počitnice, med drugim je obiskal tudi Bled. Tam se mu je zgodila zanimiva prigoda.⁵⁸ Leta 1886 je v *Slovincu* (št. 157, 158) izhajala črtica **Sprehod z Bleda v Vrbo, k Prešernovemu domu, 5. julija 1886**, ki jo je napisal Prižigalec: pripovedovalec je navdušen nad Prešernom, zato hoče obiskati njegov rojstni kraj. Preden pa pride do Vrbe, obiše še blejski otok. »Ko sem se toraj ob 8. uri z Blejskega otoka, iz cerkve Matere Božje, vrnil in se okrepčal, mahnil sem skoz Mlino, Želeče, Grad in mimo Zasipa proti Savi. Na poti so me hudo nadlegovali obadi, ki so se menda v moji osebi motili.« (Prižigalec 14. jul. 1886) Leta 1889 je v *Slovincu* (št. 30–34, 36, 42, 43, 46) izhajal listek **Bohinjske črtice** (nepodpisan avtor), kjer avtor na večih mestih primerja Bohinj z Bledom, Bohinjce z Blejci. Opiše gorenjsko narodno nošo – »čevlji z 'boti' čez kolena, irhaste hlače, suknjič črne barve, pa nizek klobuk, na katerem imajo fantje še zabavljivo pero, možje pač

⁵⁴ Ob izidu avtor opredeli delo kot »ljubezenska pravljica«. Literarna zgodovina ga opredeli kot »povest«.

⁵⁵ *Mladim srcem* (2. zvezek) je knjiga, v kateri je zbranih šest avtorjevih črtic. Druga črtica je Blejsko jezero.

⁵⁶ Ko delo začne izhajati leta 1917 v *Ljubljanskem zvonu*, ni literarnovrstno opredeljeno. Leta 1923 izide kot samostojna knjiga v Ljubljani in je podnaslovljena kot »povest« (Murnik 1923).

⁵⁷ V *Slovenskem narodu* je spis objavljen pod rubriko »listek« (Govekar 1919: 1).

⁵⁸ »Kakor sem že prej omenil, bil sem tudi na našem divnem Bledu. Ondu čul sem dogodbico, za katere polno istinitost ne jamčim, katere se mi pa vendar zdi precej verjetna. V znan hotel došel je pred malo dnevi lovsko oblečen gospod. Stopivši v vežo, pride mu nasproti neko žensko bitje — bila je neka hišna gospodinja — katero vpraša, bi li mogel v tej hiši dobiti stanovanje. Gospodinja pomeri ga od nog do glave in mu s kratkimi besedami naznani, da ni prostora, za take ljudi sploh ne. Tujec odide, gospodinja pa je takoj potem izvedela, da je to bil gospod s cesarskega dvora, ki je imel ondu naročiti več sob za visoko osebo, a si je po tem, ne baš dvorljivem vsprejemu stvar korenito premislil.« (*Slovenski narod* 28. jul. 1890)

ne. V tej noši, jako skrbno snažni, prihajajo ob nedeljah in praznikih v cerkev in le redko boš videl kakega dolgohlačneža. Po drugem Gorenjskem, n. pr. okoli Bleda, vidiš tudi še to nošnjo, pa jo vendar vže dolge hlače in čevljiči izpodrivajo. Ženske se nosijo v temnih barvah, ne tako, kakor druge Gorenjke, ki ljubijo bolj pisane in žive barve.« (*Slovenec* 7. feb. 1889), značilnosti tamkajšnjih krajev – »/p/o gorenjskem so znani Bohinjci s svojimi čebelami, kakor tudi Blejci in Dolinci (od Bleda do Kranjske Gore), ker imajo celo svoje čebelarstvo.« (*Slovenec* 11. feb. 1889) Dotakne se tudi narodnostnega vprašanja, pravi da so Bohinjci narodno zavedni, »/n/emščina se še ni vgnjezdila, čeravno letajo zadnji čas vedno nemški in nemčurski ptiči tu okoli in spuščajo nemške drobtine, katere pobirajo tisti, ki bi radi imeli od tega kaj dobička. No, kdo jim bo to zameril, saj se takih lovcev nahaja povsod, največ okoli Bleda.« (*Slovenec* 13. feb. 1889) Skrbi ga, da bi tujci preplavili Bohinj, kot se je to zgodilo sosednjemu Bledu. »Zato bi preplavljenje Bohinja s tujci ne bila sreča za ljudi ne v nravnem in ne v gospodarskem oziru, kakor to kaže Bled, kjer gre kmetija za kmetijo, zemlja za zemljo v tuje roke, tako da kmalu domačih več ne bo ali pa bodo sužnji tujcem« (*Slovenec* 13. feb. 1882). Ne more mimo primerjave obeh jezer, kjer za Blejsko jezero pravi, da bi mu glede na velikost proti Bohinjskemu morali reči le ribnik. O primerjavah med Bohinjem in Bledom veliko napiše tudi pisatelj Janez Mencinger v spominskem potopisu *Moja hoja na Triglav* in potopisni črtici Bohinjsko jezero in slap Savica.

Poleg slovenskih pripovednih del o Bledu je leta 1878 v časopisu *Vijenac* izšla »dijaška zgodbica« Karamfil s pesnikovega groba izpod peresa hrvaškega pisatelja Avgusta Šenoe. Zgodba je bila poslovenjena leta 1905, prevedel jo je K. Ozvald, Nagelj s pesnikovega groba. Med drugim se dogaja tudi na Bledu. Pisatelj opeva spomin na Franceta Prešerna in lepote blejske pokrajine. Ob jezeru se spominja svoje ljubezni Nežke, otok ga spomni, kako so nekdaj slovenska dekleta žrtvovala tam boginji ljubezni in lepote, Ladi.⁵⁹

Bled so radi obiskovali tudi Čehi, leta 1888 je v *Slovencu* izšel krajši prozni sestavek, preveden iz češčine, pisca Čeha Františka Ekerta (1845–1902), z naslovom Večer na bleškem jezeru. Ekert opiše praznični večer na Bledu, na nedeljo po cesarjevem

⁵⁹ »V vencu temnih jelovih gora leži čisto, podolgovato jezero; okoli jezera vidiš vrsto belih vil in naselij, tam na bregu stoji tudi cerkev, seveda z rdečo streho. Dalje tik jezera štrli v nebo visoka pečina in vrh nje starinski srednjeveški grad. Sredi modrega jezera se dviga otoček. Tu stoji sredi zelenega gaja na gričku cerkva Device Marije, do katere se moraš povzpeti prek devetdesetih stopnic. Kjer sedaj prepevajo slavo Materi božji, so nekdaj žrtvovala slovanska dekleta boginji Ladi. To vam je v prozi Blejsko jezero. /.../ Kdo bi mogel popisati, kdo bi mogel dopovedati, ko se mu pred očmi razvija ta čarobni amfiteater, to srebrno jezero, to modro nebo, te bele hišice, ti zeleni gaji, ti temni vrhovi, a nad vsem zlato sonce.« (Šenoa 1952: 129)

rojstnem dnevu (18. avgust), ko luči v večeru razsvetljujejo bregove, čolni na jezeru so osvetljeni, ljudje pojejo in se veselijo. Listek je poln rodoljubnih čustev, pisec zagovarja složnost, odkritosrčno ljubezen in spoštovanje med Slovenci, Hrvati in Čehi. (Ekert 26. nov. 1888)

3.3 Dramatika

Slovenske dramatike o Bledu v času »dolgega 19. stoletja« je bilo malo. Leta 1868 je v Trstu izšla nemška drama s tematiko o Bledu pisca Ludvika Germonika (1823–1909),⁶⁰ *Die Weiber von Veldes*.⁶¹ To je igra s petjem v treh dejanjih, ki sloni na blejskem ustnem izročilu o pregonu Francozov z Bleda, zasnovana v konzervativnem in avstrijsko patriotičnem duhu. Igro so leta 1871 prevedli v slovenščino, pod naslovom Srčne Blejke. Prvo dejanje je prevedel Anton Umek-Okiški, drugo in tretje Valentin Prešeren. V Ljubljani so jo predstavili v gledališču pod naslovom Pogumne Gorenjke: v Nolljevi režiji 10. decembra 1872 in 25. januarja 1974; v Geceljevi režiji 27. februarja 1876 in 6. januarja 1895 v Aničevi režiji.⁶² Igro so v Ljubljani večkrat uprizorili tudi v nemškem izvirniku.

Slika 4: Ilustracija pregonu Francozov z Bleda slikarke Melite Vovk Štih.⁶³

⁶⁰ Ludvik Germonik je bil avstrijski pisatelj, koroško slovenskega porekla. Sprva se je ukvarjal z novinarstvom; od 1857 do 1872 je bil uradnik v ljubljanski licejski knjižnici, populariziral je Prešerna in Bled; nazadnje je kot publicist živel na Dunaju. (Mahnič 1984: 174)

⁶¹ *Die Weiber von Veldes: Ein dramatisches Gemälde in drei Akten aus Zeit der französischen Zwischenregierung in Illyrien*. Trst: Buchdruckerei des Oesterreichischen Lloyd, 1868.

⁶² Podatki sozeti iz knjige *Repertoar slovenskih gledališč 1867–1967*, 1967, 23, 31, 54.

⁶³ Ilustracija se nahaja v knjigi Franca Gornika, *Bled v fevdalni dobi*, 1967, 93.

Tabela 3: Kronološki prikaz slovenskih dramskih del o Bledu.

LETO	AVTOR	DELO	OBJAVA
1871	Anton Umek (ps. Okiški) (12. 6. 1838–15. 7. 1871), Valentin Prešeren	Srčne Blejke (slovenski prevod drame <i>Die Weiber von Veldes</i>)	rokopis ⁶⁴
1908	Robert Weissenhofer (1843–1900) napisal nemško, slovensko priredil France Kobal (Fr. K.) ⁶⁵	Nežka z Bleda (»narodna igra v petih dejanjih«)	<i>Zbirke ljudskih iger</i> , 7. in 8. snopič. Izdala Katoliška bukvarna.
1912	Ivan Cankar (10. 5. 1876–11. 12. 1918)	<i>Lepa Vida</i> (lirsko-poetična igra) ⁶⁶	Založil L. Schwentner.
1912	Jože Debevec (ps. Jože z Jezera) ⁶⁷ (15. 3. 1867–5. 10. 1938)	Junaške Blejke (»zgodovinska igra s petjem v štirih dejanjih«)	<i>Zbirke ljudskih iger</i> , 18. in 19. snopič. Izdala Katoliška bukvarna.

V dramah *Nežka z Bleda* in *Lepa Vida* je Bled le dogajalni kraj. Ker teme in motivi tu niso povezani z Bledom, sta drami predstavljeni spodaj in nista vključeni v motivno-tematsko analizo v poglavju »Pregled tematskih in motivnih krogov o Bledu v književnosti«.

Nežka z Bleda (1908) je narodna igra v petih dejanjih, ki jo je v nemščini napisal Robert Weißenhofer, slovensko priredil najverjetneje France Kobal. Dogajanje je lokalizirano v »Bleški kot«. Nežka je doma z Bleda, odide daleč stran služiti grofici Amaliji. Tam se ji dobro godi, je vdana, ponižna, ubogljiva, grofica jo ima rada. Zasluženi denar pošilja domov materi. Ljubosumna hišna Zolija obsodi Nežko, da je ukradla biserno iglo, ki jo je grofici podarila cesarica. Nežko spodijo z gradu, o njej se začnejo po Blejskem kotu širiti grde govorice. Na koncu grofica Amalija le spozna resnico, Nežki se odkupi – finančno poskrbi za njeno družino. Zanimiv je pogovor med blejskimi dekleti, ki prikazuje govorico na fanta, značilno za ta okoliš: »Minka: No, za nas blejska dekleta je to, kar je ta Nežež naredil, večna sramota. Precej en čas se ne smemo nikamor pokazati, zdaj

⁶⁴ Rokopis slovenskega prevoda hrani Slovenski gledališki in filmski muzej pod signaturo 152.

⁶⁵ Glede na razrešitve kratic avtorjev iz listkovnega kataloga kratic in psevdonomov na oddelku Slovenske bibliografije v NUK-u predvidevam, da je prevajalec nemške drame France Kobal (r. 1881), ker je objavljaj v časopisu *Laibacher Zeitung*, in ker je prevedel oz. priredil kakih 60 gledaliških iger.

⁶⁶ Ivan Cankar je v razgovoru z Izidorjem Cankarjem za njegove »Obiske« prav kmalu zatem, ko je bila drama napisana, povedal sledeče misli: »In z Lepo Vido je bila ravno taka reč; dolgo sem jo nosil v srcu, in ko je bila na papirju, sem z začudenjem opazil, da je pesem in ne drama, kar bi imela biti. Stanje človeka, ki na tragedije misli in feljtone piše, je silno žalostna reč.« (Iz. Cankar 1911: 317)

⁶⁷ Joža Mahnič pravi, da je nejasno, kdo stoji za tem psevdonomom. Utegne biti tudi Josip Jerše (r. 1782), nekdanj znan cerkveni govornik, pisec šmarnic in vsaj napol blejski rojak. (1984: 175)

se bomo morale le doma držati. Zalka: Saj bi pa jaz tudi ne šel z doma, veš Johanež – ni nikjer tako lepo kot pri nas na Bledu.« (*Zbirke ljudskih iger* 1908: 231) Avtor na tem mestu opozori z opombo, da v blejski okolici govorijo dekleta med sabo pogosto v moškem spolu.

Lepa Vida (1912)⁶⁸ je simbolistična drama pisatelja Ivana Cankarja, ki je v drugem dejanju locirana na Bled.⁶⁹ Cankar jo poimenuje dramska pesnitev, povzema motiv po Prešernovi priredbi ljudske pesmi o Lepi Vidi, predstavlja ga v sodobno okolje in mu da tipično idejno podlago – ideja o večnem nasprotju med hrepenenjem in vsakdanjim življenjem. V njej si stojita nasproti dva svetova – ljubljanska cukrarna in Bled. Simbol ljubljanske cukrarne predstavlja revščino, hrepenenje, brezdomstvo, popotništvo, žalostno hrepenenje. Nasprotno pa prelepa podoba Bleda simbolizira varnost, blaginjo, stalnost, življenjsko toplino in vedrino. Lepa Vida pobegne z Dolinarjem v paradiž, vendar uvidi, da lepote stvarnega življenja niso za njo, ker živi za hrepenenje. »P/od verando park z jezerom /pisatelj verjetno misli na verando Kesslerjeve vile na Bledu in Blejsko jezero/; v daljavi se prikažejo rdeče obrobljene gore. Glej svet, glej življenje, sama radost in luč! Zaklenil si se v mrtvašnico, zunaj pa te kličejo vsi zvonovi! Ali ne bi bil greh, če bi izgubil človek le en sam trenutek te lepote?« (*Lepa Vida* 1985: 88) Vida se vrne v svoje staro življenje (v ljubljansko cukrarno), v katerem je polno hrepenenja, Dolinarja pusti z Mileno na Bledu. Svojim prijateljem opiše kraj, kjer je bila: »V deželi sem bila, kjer ni ne bridkosti, ne hrepenenja. Tam ne pijo veselja kakor žlahtno vino iz zlatega keliha bridkosti. Tam je začaran paradiž.« (prav tam: 109)

⁶⁸ Leta 1904 izide v *Ljubljanskem zvonu* Cankarjeva črtica Lepa Vida, ki nima nobene povezave s kasnejšo istoimensko dramo.

⁶⁹ V drami Bled ni neposredno omenjen. Da je drama v drugem dejanju locirana na Bled lahko predvidevamo, ker je Ivan Cankar v tem obdobju preživel poletja na Bledu, ta kraj mu je bil izredno pri srcu, verjetno tudi zaradi ljubezenskih čustev do Kesslerjeve Mici. Dramo postavi v ljubljansko cukrarno, kjer so se zbirali umetniki moderne in živeli v pomanjkanju in revščini. Nasprotje tej revščini pa je predstavljal Bled z vso svojo lepoto. Zato se je Cankar odločil na Bledu preživeti zadnje mesece svojega življenja.

4 DRUGA LITERATURA

V tem poglavju so kronološko urejena polliterarna dela (potopisne črtice) in neliterarna dela (zgodovinski, verski, geografski, pravni spisi ...), ki so povezana z Bledom.

Tabela 4: Kronološki prikaz drugih objav o Bledu.

LETO	AVTOR	DELO	OBJAVA	VRSTA
1845	Janez Bleiweis (19. 11. 1808–29. 11. 1881)	Spomin na Blejsko jezero	<i>Kmetijske in rokodelske novice</i>	potopisna črtica ⁷⁰
1847	Lovro Pintar (L. P.) ⁷¹ (2. 8. 1814–10. 9. 1875)	Spomín na Gorensko	<i>Kmetijske in rokodelske novice</i>	poljudnoznani - stveni spis
1847	Janez Bleiweis (19. 11. 1808–29. 11. 1881)	Spominki na Gorensko	<i>Kmetijske in rokodelske novice</i>	potopisna črtica ⁷²
1850	Janez Bleiweis (19. 11. 1808–29. 11. 1881)	Spomín popotovanja po Štajarskim in Gorenskimi	<i>Kmetijske in rokodelske novice</i>	potopisna črtica ⁷³
1855	Peter Hitzinger (Hicinger) (29. 6. 1812–29. 8. 1867)	Z Blejskiga jezera	<i>Zgodnja danica</i>	zgodovinski spis ⁷⁴
1858	Josip Švegel (ps. J. Radonjevič) (29. 2. 1836–16. 9. 1914)	V Bledu	<i>Slovenski glasnik</i>	potopisna črtica ⁷⁵
1858	Peter Hitzinger (29. 6. 1812–29. 8. 1867)	Bleško jezero, prelepi kraj	<i>Kmetijske in rokodelske novice</i> ⁷⁶	zgodovinski spis

⁷⁰ Janez Bleiweis v tem spisu opiše enega izmed svojih številnih obiskov na Bledu. Z družbo je bil tokrat tam 22. in 23. maja 1845. V članku se zahvali slepemu Juriju in družbi, ker sta jih razveseljevala s petjem lepih kranjskih pesmi.

⁷¹ Predvidevam, da je avtor članka Lovro Pintar. Kratico sem razrešila s pomočjo listkovnega kataloga kratic in psevdonimov na oddelku Slovenske bibliografije v NUK-u. Bil je nabožni pisatelj, sadjar in politik, leta 1847 je živel v Radovljici kot začasni upokojenec, leto kasneje je tam ustanovil slovenski klub. (Pirjevec 1949: 343–344) V članku avtor pove, da njegov namen ni popisovati lepote Bleda, ampak pohvaliti tamkajšnje šole (skoraj vse fare v Blejskem kantonu imajo svojo šolo) in blejske kmete (zemljišča blejskega kantona so najboljše obdelana).

⁷² Janez Bleiweis opiše potovanje na Bled in v Bohinj. Pokritizira cesto od Lesc do Blejskega jezera, pohvali gostilno Petran, kranjske pevce (Jurja), občuduje cerkev Marije Kraljice, pokritizira tamkajšnjega oglarja in ministranta. Nekaj besed nameni tudi blejskim toplicam.

⁷³ Janez Bleiweis opiše potovanje na Štajersko (Celje, Trbovlje, Rimske toplice) in Gorenjsko. Vsako leto obišče Bled, zato ga tudi to leto ni izpustil. Šel je z dunajskim zdravnikom Gruberjem, ki navede šest popravil, ki bi jih morali izvesti Blejci, da bi bil kraj še lepši.

⁷⁴ Hitzinger opiše zgodovino blejske otoške cerkve, »prečiste Device, neomadežane Kraljice Marije« (Hitzinger 1855: 4).

⁷⁵ Švegel na treh straneh opisuje lepote Bleda in okolice, opeva kraj, na koncu pa doda še pripovedko o zvonu v Blejskem jezeru. Namen njegovega pisanja je, da bi bralci spoznali ta prelepi kraj, saj »... le malo, ali vsaj premalo se še pozná naj žlahniši biser krajnske dežele, bleški kraj« (Švegel 1858: 128).

1859	Valentin Janežič (Anton) (19. 12. 1828–18. 9. 1869)	Bled	<i>Slovenska koleda za leto 1859</i>	»krajepisne čertice« ⁷⁷
1861	Valentin Zarnik (14. 2. 1837–30. 3. 1888)	Pisma slovenskega turista	<i>Kmetijske in rokodelske novice</i>	potopis ⁷⁸
1865	Janez Mencinger (26. 3. 1838–12. 4. 1912)	Bohinjsko jezero in Savica	<i>Slovenski glasnik</i>	potopisni članek ⁷⁹
1874	Troglodit ⁸⁰	En dan na Bledu	<i>Novice gospodarske, obrtniške in narodne</i>	potopisna črtica
1874	nepodpisani	Bledsko jezero	<i>Vrtec</i>	potopisna črtica ⁸¹
1880	Josip Lavtižar (tudi Jožef) (12. 12. 1851–20. 11. 1943)	Bled	<i>Kmetijske in rokodelske novice</i>	zgodovinska črtica ⁸²

⁷⁶ Isti članek, Bleško jezero, prelepi kraj, se nahaja v Hitzingerjevem *Domačem koledarju Slovenskem za navadno leto 1859*, 53. V *Novicah* (1859: 339) avtor članka ni podpisan, vendar avtorstvo pripisujemo Petru Hitzingerju, kar je razvidno v *Domačem koledarju*. Članek opisuje zgodovino otoške cerkve, dotakne se tudi leta 1813, ko so blejske žene branile zaklade te cerkve pred francoskim davkarjem. Opiše zgodovino blejskega gradu in toplice.

⁷⁷ Janežič v članku popisuje Bled z geografskega vidika. Najprej skozi staro ljudsko pravljico opiše nastanek Blejskega jezera in otoka in legendo o zvonu. Geografsko opiše Blejsko jezero (globino, širino, pritoke, odtok ...), okoliške hribe, gorovja, vasi, otok. Zaključi z romanjem na otok k Mariji Kraljici.

⁷⁸ V Pismih slovenskega turista Zarnik popisuje svoja popotovanja po Radovljici, Kamni gorici, Kropi, Trziču, Kranju, Trstu, Soči, Krasu, Notranjski, Cerknici. Radovljico obišče 8. avgusta 1861, ko se je udeležil tudi shoda na Bledu, vendar o tem ne piše. Ne navdušuje se nad izjavo nekega nemškega profesorja, ki je kritiziral Blejsko jezero in Bohinj. Zdi se mu, da je Nemec krivičen do Bleda in Bohinja, ker je sovražnik slovenstva. Če bi imel Blejsko jezero v Hessen-Darmstadtu, bi ga verjetno hvalil. Edina stvar, ki jo je Nemec pohvalil, so »zale Gorenjke, ki prekašajo še hčere Thunseldine.« (Zarnik 1888: 125, 166)

⁷⁹ Mencingerjev spis Bohinjsko jezero in Savica je potopisni članek. Janez Logar v opombah k *Zbranemu delu 1* označi delo kot »poetični opis domačega kraja in njegovih lepot«. (Logar 1961: 372) Pisatelj popisuje kraj Bohinj, slap Savico. Zanimiva je primerjava Bohinjskega jezera z Blejskim: »Blejsko jezero je podoba življenja, Bohinjsko podoba večnosti. Če veslaš po Blejskem jezeru, bodisi še tako otožen in življenja sit, reči boš moral, da je življenje vendarle lepo. Če se pa oziraš po Bohinjskem jezeru, tesno ti bo pri srcu in zdihnil boš: Kako mala stvar je človek!« (Mencinger 1961: 307)

⁸⁰ Avtor se je podpisal s psevdonimom Troglodit, ki v listkovnem katalogu kratic in psevdonimov na oddelku Slovenska bibliografija v NUK-u ni razrešen. V *Novicah* je spis uvrščen pod razdelek »potopisne črtice« (Troglodit 1874: 213). Avtor v spisu opiše vtise, ki jih vzame popotnik s seboj po enodnevnem izletu na Bled. Bralca popelje iz Ljubljane z vlakom do Lesc in peš do Blejskega jezera. Pokrepča se v Luisenbadu, kjer mu postreže gospodinja Peternelka. Sledi sprehod ob bregu jezera do Mlina k Petranu, nato stopi v ladjo in se pelje na otok. Občinska cesta, ki pelje od jezera do župne cerkve na Bledu, je nemogoča in nevarna, za kar avtor krivi župana Westra. Kljub nevšečnostim popotnik ponoči zaspi in sanja o prigodah, Bled označi za »rajski« (prav tam: 213–214).

⁸¹ Kratka potopisna črtica v kateri pisec opeva lepote Bleda. Opiše jezero, otok, grad, zaselke ob jezeru. Pravi, da je glavna gostilna Petranova, največ tujcev pride iz Trsta in Gorice, Bled oživi v nedeljah in praznikih, ko ob jezeru mrgoli gosposkega sveta, po jezeru pa čolni s pojočimi Slovenci.

⁸² Lavtižar delo podnaslovi z »zgodovinsko črtico«. Povzame jo iz dveh virov (Valvazorja in Dimitza). Črtico začne z Rimljani, ki naj bi poseljevali to območje. Nadaljuje z briksenskimi škofi. Omeni turške vpade, strahovit potres na Kranjskem leta 1510 (takrat se je podrl blejski grad), kmečke upore v 16. stoletju zoper plemenitaše in graščake (vodja kmet Kalandar), čas luteranstva na Kranjskem. Opiše čas francoske dobe na Bledu, kako je hotela francoska vlada izprazniti cerkvene zaklade, čemur so se uprli blejski vaščani. Črtico zaključi z omembo, da je bil na Bledu rojen tudi Blaž Kumerdej, prvi ravnatelj normalke v Ljubljani, voditelj kranjskega šolstva, duhovnik in pisatelj.

1881	nepodpisani	Pravda za bleško jezero	<i>Slovenski pravnik</i>	pravni spis ⁸³
1881	Simon Rutar (12. 10. 1851–3. 5. 1903)	Slovenske pripovedi o jezerih	<i>Ljubljanski zvon</i>	narodopisni spis ⁸⁴
1882	Evgen Lah (15. 8. 1858–2. 2. 1930)	Nekoliko o kranjskih jezerih	<i>Ljubljanski zvon</i>	geografski spis ⁸⁵
1883	August Dimitz (16. 8. 1827–10. 12. 1886), prevajalec Josip Cimperman (19. 2. 1847–5. 5. 1893)	<i>Habsburžani v deželi Kranjske 1282–1882. Slavnosten spis ob godovanji šestoletnice od združitve Kranjske zemlje z Avstrijo</i>	Založila tiskarna I. Kleinmayr in F. Bamberg.	zgodovinska knjiga ⁸⁶
1885	Ivan Hribar (19. 9. 1851–18. 4. 1941)	Bleško jezero	<i>Slovan</i>	potopisna črtica ⁸⁷
1885	Ivan Franke (16. 5. 1841–15. 10. 1927)	Umetniške starine po Gorenjskem: II. Bohinjska dolina in Bled	<i>Ljubljanski zvon</i>	umetnostno-zgodovinski spis ⁸⁸
1886	Prežigalski ⁸⁹	Romarska cerkev na otoku Blejskega jezera	<i>Slovenski gospodar</i>	verski spis

⁸³ V *Slovenskem pravniku* je objavljena naslednja pravda: finančna prokuratura v Ljubljani je vložila 14. maja 1878 tožbo proti Viktorju Ruardu (zastopal ga je odvetnik I. Brolich), graščaku na Bledu, zaradi javne rabe Blejskega jezera oz. nepriznanja Ruarda Blejskega jezera kot »javnega blaga«. Viktor Ruard si je namreč lastil pravice do jezera odkar je leta 1858 kupil blejsko gospostvo. Tožba se je zaključila 10. februarja 1881 v deželni sodnji in 27. junija 1881 z odločbo graškega nadsodišča v prid toženega.

⁸⁴ Simon Rutar je bil zgodovinar, arheolog, geograf, etnolog. Slovenske pripovedi o jezerih je »narodopisni spis«, v katerem je zbral pripovedi o nastanku različnih jezer in jih interpretiral. Piše o Vrbskem, Blejskem, Rabeljskem, Cerkniskem jezeru. »Vse spomine je narod predručal in po svoje preustrojl. Skoro vsakej pripovedi je dal poučno-verski značaj in zavil v njo pobožni nauk, da se ne sme šaliti s svetimi rečmi in z zapovedmi sv. cerkve. Na tak način se je marsikatera pripoved o jezerih združila z legendami o Mariji Devici.« (Rutar 1881: 684)

⁸⁵ Evgen Lah v članku opisuje geografske značilnosti kranjskih jezer. Naredi primerjavo med Belopeškim, Bohinjskim, Blejskim in Cerkniskim jezerom.

⁸⁶ Na to zgodovinsko knjigo Dimitza o Kranjski se sklicujejo marsikateri poznejši zgodovinarji, npr. Josip Lavtižar.

⁸⁷ Ivan Hribar popiše obisk Bleda na nedeljo ali praznik. Od odprtja gorenjske železnice se vedno več izletnikov odloči obiskati Bled. Na Bled prihaja vedno več tujcev (Angleži, Rusi, Francozi, Nemci, Američani, Čehi, Hrvati).

⁸⁸ Ivan Franke v svojem članku Umetniške starine po Gorenjskem v drugem poglavju popiše umetnine za bohinjsko dolino in Bled. V petem in šestem podpoglavju opiše blejske spomenike: cerkev sv. Martina na Bledu, blejsko otoško cerkev.

⁸⁹ Psevdonom Prežigalski ni razrešen v listkovnem katalogu kratic in psevdonomov na oddelku Slovenske bibliografije v NUK-u. Spis Romarska cerkev na otoku Blejskega jezera je v *Slovenskem gospodarju* uvrščen pod rubriko »za poduk in kratek čas«. Avtor opisuje božjo pot Matere božje na Blejskem jezeru. Na koncu članka zapiše molitev k sv. Mariji. Avtor pove, da že trideset let živi na Bledu in opravlja na otoku »presveto, nekrvavo daritev – Bogu v čast, živim in mrtvim pa v pomoč in spravo« (Prežigalski 1886: 238).

1897	Josip Lavtižar (tudi Jožef) (12. 12. 1851–20. 11. 1943)	<i>Zgodovina župnij in zvonovi v dekaniji Radolica</i>	Izšla v Ljubljani, tiskala R. Milic-eva tiskarna.	zgodovinska knjiga
1899	Franciscus Čarman	<i>Božja pot Matere Božje na Blejskem jezeru</i>	Založil Anton Turk.	»spis nabožnega in zgodovinskega obsega« ⁹⁰
1902	Frančišek (Fran) Rojc (17. 3. 1867–5. 7. 1939)	Bled	<i>Zvonček</i>	krajepisna črtica ⁹¹
1902	urednik Anton Mikuš (3. 1. 1858–26. 9. 1933), pisec Janko Mlakar (25. 6. 1874–11. 8. 1953)	<i>Bled in okolica</i>	Založila Blejska občina v Ljubljani.	potopisna knjiga
1902	Franc Pokorn (20. 9. 1861–18. 5. 1940)	O jurisdikciji nad cerkvijo Matere božje na blejskem otoku in nad ondotno proštijo	<i>Izvestja muzejskega društva za Kranjsko</i>	zgodovinski spis ⁹²
1904	Franc Pokorn (20. 9. 1861–18. 5. 1940)	Doneski k zgodovini Bleda in okolice	<i>Izvestja muzejskega društva za Kranjsko</i>	zgodovinski spis ⁹³
1908	Frančišek Kimovec (21. 9. 1878–12. 1. 1964)	<i>Bled, nekdanj in sedaj</i>	Izdala Katoliška tiskarna v Ljubljani.	zgodovinska knjige
1917	Josip Mal (22. 12. 1884–29. 8. 1978)	Cerkev na otoku in izsušitev Blejskega	<i>Dom in svet</i>	zgodovinski spis ⁹⁴

⁹⁰ Knjižico je založnik Anton Turk označil kot »spis nabožnega in zgodovinskega obsega« (Čarman 1899: 5). To je četrta izdaja. Prva je izšla že leta 1874. Takrat je obsegala manj strani (18).

⁹¹ Rojc je v *Zvončku* začel z objavami »krajepisnih črtic«. S prvo tako črtico je opisal Bled, ker je splošno znano, »da je Bled najlepši kraj ali cvet in biser slovenske domovine« (Rojc 1902: 176). Potopis začenja opis poti iz Radovljice skozi Lesce na Bled. Pripovedovalec opisuje lepote pokrajine, jezera, razgled z blejskega gradu. Blejsko lepoto povezuje z domovinskimi čustvi. »A ta omamljiva prirodna lepota naše domovine niso le varljive sanje, ampak vesela resnica. Zato moramo le ponosni biti, da imamo tako domovino in odslej, ko jo bolje poznamo, jo moramo ljubiti in delati zanje še srčneje in še požrtvovalneje!« (prav tam: 179) Popiše znano božjo pot Matere božje na blejskem otoku. Doda še pravljičico o potopljenem zvonu. Zaključuje s povabilom bralca, da obiše Bled.

⁹² Franc Pokorn napiše zgodovinski članek o jurisdikciji nad blejsko otoško cerkvijo po arhivskih podatkih iz Briksna. Začne z letom 1004, z interpretacijo darovnice Henrika II., konča pa leta 1688, ko pride do miru med briksenskim (Janez Frančišek) in ljubljanskim (Žiga grof Herberstein) škofom. Zedinita se tako, da otok pripade ljubljanski škofiji, briksenski škofje imajo pravico v cerkvi rabiti »pontificalia« kakor doma. (Pokorn 1902: 85–92)

⁹³ Franc Pokorn opiše blejsko zgodovino od časa, ko so bili blejski gospodarji briksenski škofje. Pregledal je akte v Briksnu (prvi zvezek »Registatur«) od leta 1583 do 1608. Glede na vire je opisal zgodovino Bleda v tem času.

⁹⁴ Zgodovinar Josip Mal je napisal zgodovinski članek po arhivskih virih. Piše o času vladanja cesarja Jožefa II. in o tem, kako so njegove reforme vplivale na odločitve o cerkvi na blejskem otoku. Takratni blejski oskrbnik Ignacij Novak je sprejel vrsto odločitev, z namenom rešiti cerkev pred zaprtjem. Ena izmed idej je

		jezera		
--	--	--------	--	--

Vsebinska časopisnih objav je na kratko predstavljena v opombah. Branje teh objav je zanimivo, vendar vsebinsko monotono. Potopisci opisujejo Bled na podoben način. Opevajo lepote narave, podobo kraja, jezera, otoka s cerkvico, gradu ... Popisujejo svoje obiske in doživetja na Bledu. Na tak način Bled predstavijo Janez Bleiweis, Josip Švegel, Valentin Janežič, Janez Mencinger, Ivan Hribar, Valentin Zarnik, Frančišek Rojc, Janko Mlakar. Potem so tu še verski, geografski, poljudnoznanstveni in zgodovinski spisi. Zgodovinske članke o Bledu so pisali Josip Lavtižar, Peter Hitzinger, Josip Mal, Franc Pokorn, Ivan Franke. Povzemali so po Dimitzu, Valvazorju, Linhartu.

V času »dolgega 19. stoletja« so izšle štiri slovenske knjige o Bledu, ki so predstavljene spodaj: *Zgodovina župnij in zvonovi v dekaniji Radolica* (1897), *Božja pot Matere Božje na Blejskem jezeru* (1899), *Bled in okolica* (1902) *Bled nekdaj in sedaj* (1908).

Zgodovinsko knjigo *Zgodovina župnij in zvonovi v dekaniji Radolica* (1897) je napisal Josip Lavtižar.⁹⁵ Razdeljena je na splošni in posebni del. V splošnem delu oriše kratko zgodovino zvonov, v posebnem pa podrobneje predstavi zgodovino župnij in zvonove v petindvajsetih⁹⁶ krajih Gorenjske. V desetem poglavju opiše Bled.⁹⁷ Opiše zgodovino blejske župnijske cerkve sv. Martina, našteje štiriindvajset dotedanjih župnikov⁹⁸ in petnajst zvonov iz blejske župnije. Predstavi zgodovino blejskega otoka, začne s templjem boginje Žive iz poganskih časov, nadaljuje z letom 1004, ko postane zgodovina otoka povezana z Briksnom. Dotakne se zgodovine blejskega gradu, turških

bila tudi izsušitev Blejskega jezera ali povezava otoka in zunanjega brega z mostom, da bi s tem preprečili nesrečne utopitve v jezeru.

⁹⁵ Lavtižar je bil potopisec, zgodovinopisec in glasbenik. Rodil se je 12. 12. 1851 v Kranjski Gori, umrl 20. 11. 1943 v Ratečah. Študiral je bogoslovje v Ljubljani, posvečen je bil leta 1875, nato je služboval na Gorenjskem. Najprej je dve leti kaplanoval v Gorjah, eno leto v Poljanah na Škofjo Loko, štiri leta v Šenčurju, nato je dve leti upravljal župnijo Bukovščica v Selški dolini, štiri leta je bil župnik v Kokri, nato eno leto na Bledu (od 28. 11. 1895 do 3. 12. 1896) ter leta 1897 v Ratečah. Leta 1886 je v Regensburgu končal Višjo cerkveno glasbeno šolo. Leta 1921 je dobil naslov duhovnega svetnika. Veliko je potoval, pisal potopise. Izdal je zgodovinsko povest o Bledu, *Bled in Briksen* (1931). Obravnaval je zgodovinske teme, *Zgodovina župnij v dekaniji Kranj* (1898); objavil je tudi *Spomine* (1926). Uglasbil je več cerkvenih pesmi, napisal štiri spevoigre. (Stanonik, Brenk 2008: 607)

⁹⁶ Radovljica, Begunje, Bohinjska Bela, Koroška Bela, Bohinjska Bistrica, Breznica, Dobrava pri Kropi, Dovje, Gorje, Grad, Jesenice, Kamna Gorica, Koprivnik, Kranjska Gora, Kropa, Lesce, Leše, Ljubno, Mošnje, Olše, Rateče, Srednja vas v Bohinju, Weissenfels, Zasip, Sv. Križ nad Jesenicami. (Lavtižar 1897: 1–3)

⁹⁷ Lavtižar za Bled uporabi ime »Grad« (Lavtižar 1897: 62).

⁹⁸ V 16. stoletju so bili znani trije župniki, Jernej Singer, Krištof Faschang, Hans de Grananis. V 17. stoletju so bili Jakob Zhelkho, Jernej Jenko, Matija Skuk, Janez Jenko. V 18. stoletju Gregor Tettinger, Matija Schos, Nikolaj Jožef Killer, Anton Feliks Celikar, Avguštin Castellez, Miha Scheschigg. V 19. stoletju – Janez Luka Herbic, Franc Gabrič, Leopold Janežič, Janez Pristov, Lovrenc Poklutar, Jožef Hafner, Šimen Peharc, Anton Umek, Jožef Razboršek, Jožef Lavtižar, Janez Oblak. (Lavtižar 1897: 64–66) Gornik dobi podatke za tri najzgodnejše blejske župnike: Andrej z Bleda (1461–1469), Jurij Žednik, Tomaž (1990: 87).

vpadov in znamenitega Herberta Turjaškega ter kapele sv. Ingenuina in Albuina na gradu. Poleg zgodovine otoka se dotakne tudi zgodovine podružnične cerkvice Marije Kraljice na otoku, omeni pravljico o zvonu želja. Gradivo za to zgodovinsko knjigo je Lavtižar nabiral sam, obiskoval in ogledoval si je cerkve in zvonove. Leta 1896 se je na Bledu spoznal z bogoslovnim profesorjem, strokovnjakom za zvonoslovje, Janezom Fahrngruberjem, s katerim sta si potem skupaj ogledala nekatere zvonove v blejski okolici. Nekaj je povzel iz dela Ivana Šašlja, ki je popisal več zvonov v *Zgodovinskem zborniku* leta 1889 in 1890. »Da namreč delo ni postalo preveč suhoparno, dodal sem povsod nekoliko zgodovine: O začetku župnij, o bolj važnih dogodkih, o župnikih, semtrtje kako ljudsko pravljico itd. Zahvalo izrekam na tem mestu vsem častitim cerkvenim predstojnikom za ustmene ali pismene podatke. Ako zasledijo zgodovinarji in starinoslovci kako pomoto, naj jo blagovoljno popravijo in obveste, da postane knjižica zanesljiva podlaga daljšemu raziskovanju.« (Lavtižar 1897: 3)

Prvo slovensko knjižico o jezerski božji poti, *Božja pot Matere Božje na Blejskem jezeru* (1899),⁹⁹ je napisal vojni kurat Francisus Čarman. Ta četrti ponatis je izdal Anton Turk, ki knjižico imenuje »spis nabožnega in zgodovinskega obsega« (Čarman 1899: 4). Začne se s prvo Huebertovo kitico pesmi Bléško jezero. Avtor opiše lepote Bleda. »Komu se ne širi srce, ko sliši o krasnem Bledu in o biseru njegovem – blejskem jezeru. kdor je bil tako srečen in je ta kraj z lastnimi očmi občudoval, je moral pač priznati s pesnikom, da 'kraj ta je podoba raja'« (prav tam: 5). Pisec popisuje naravo, pot do Bleda, okolico, grad, jezero, otok, cerkev sv. Martina, Prešernov spomenik, toplice, otoško cerkev, zvon želja, spomenik Lurške Matere Božje na otoku (postavil ga je knez Windischgrätz leta 1893 v spomin svoji pokojni soprogi). Knjižica je pobožna, namenjena romarjem. Pisec nagovarja vernike, naj pridejo k Mariji na otok po tolažbo in molitev, saj ona vse prošnje usliši. Popiše notranjost otoške cerkvice in cerkvene zvonove. Poudari, koliko je otoška cerkev že pretrpela, predvsem za časa Jožefa II. in v času francoske okupacije na Bledu. Opiše zgodbo o pregonu Francozov oz. o junaških Blejkah. Zaključi z zgodbo, kako je po ljudskem izročilu nastalo Blejsko jezero in otok. Knjižici doda še Pripovedko o zvonu v Blejskem jezeru, ki jo je leta 1858 napisal Josip Švegel ter romarsko pesem Devici Mariji na Blejskem jezeru. Za konec bralca opomni, »o kristjan, obiskavši ta sveti kraj, ne zabi v

⁹⁹ Knjižica z izdajo tega leta je že četrti ponatis. Čarman je bil ob tej izdaji že mrtev. Prvi ponatis je izšel osemnajst let prej, torej leta 1881 in je obsegal manj strani. K četrti izdaji je gradivo dodajal založnik Anton Turk, črpal je iz Valvazorjeve *Kronike*, Dimitzeve *Geschichte Krains*, Lavtižarjeve *Zgodovine župnij in zvonov v dekaniji Radolice*, Hubadovih »Junakov«. (Čarman 1899: 1)

srčni molitvi priporočiti se Mariji, potožiti jej svoje reve in nadloge in jo prositi za svoje ljube, katere si ostavil doma« (Čarman 1899: 24).

Prva slovenska potopisna knjiga o Bledu je *Bled in okolica* (1902). Urednik je Anton Mikuš, pisec potopisnega dela pa potopisec Janko Mlakar. Avtor popelje bralca na izlet na Bled, pogledat »najlepši biser mile naše domovine« (Mlakar 1902: 2). Opisuje ga kot rajski kraj, spomni se na Prešerna, ki ga je označil kot »podobo raja«. Bralca popelje od železniške postaje v Lescah z vozom proti Bledu. Na poti opisuje lepote kraja. Navdušen je nad Blejskim jezerom. »Zares, prekrasno si, Blejsko jezero! Podobno si blesketajočemu se briljantu, vdelanemu v širok zlat prstan. Obdaja te krasen venec priprostih hišic, ličnih vil in ponosnih palač, nad teboj straži na strmi skali Blejski grad, mirno se vzdiguje iz tvojih bistrih valov zeleni otok s prijazno cerkvico, nad teboj pa 'v dnu zad stoje snežnikov velikani'; varno pač počivaš v njih vznožju!« (prav tam: 7) Poseže v blejsko zgodovino, v čas bivanja Rimljanov in kasneje Slovanov. V knjižici razberemo tudi, kakšna je podoba Bleda konec 19. stoletja. »Bled je v novejšem času svetovnoznano letovišče. Borne kočice so se umaknile modernim hotelom in lepim vilam. Ako si še tako razvajen, tu ne pogrešaš ničesar. Hoteli in gostilnice tekmujejo med seboj, katera ti bolje postreže. V mnogih vilah so lepa stanovanja na razpolago, in tudi za zabavo je dobro poskrbljeno. Veselice, koncerti in različne igre so na dnevnem redu. Ako torej iščeš v poletnih mesecih čvrstega zraka, prirodnih krasot in zabave, najdeš tu vsega v obilici. Pa tudi bolehni najdejo tu utehe in zdravja. Celo v zimskih mesecih je krasno na Bledu. Jezero zamrzne tako globoko, da vozijo težke tovore čez, in led je tako čist in pozoren kakor poleti voda. Kako veselje je takrat, na drsalicah švigati po širnem jezeru! Kako je zrak čist in svež, kako toplo je solnce in kako krasno se blešče v njegovih žarkih v sneg in led vkovani gorski velikani! Ni torej čuda, da prihaja na Bled od leta do leta več tujcev zlasti v poletnem času, čeprav se doslej ni delalo skoraj nič reklame. Vsakdo je zadovoljen tukaj, in najbolj razvajen pisatelj prirode se naslaja tu z novimi, nepričakovanimi užitki.« (prav tam) Nato popelje bralca po poti okoli jezera, kjer občuduje in popisuje lepote okolice. Povzpne se na blejski grad, popiše razgled. Ob koncu se osveži v jezeru in odpelje s čolnom na otok. Tam si pogleda cerkvico, »proštijo« in »staro šolo«, se vpiše v spominsko knjigo in odpelje nazaj. Nato se avtor dotakne še opisa blejske okolice. Proti koncu pa bralca popelje na »sprehod po Karavankah«, saj po njegovem ne izkusiš »Kranjske«, če se ne povzpneš tudi visoko v gore. Svoj obisk in potopis zaključi z vzponom na Triglav, »kraljem slovanskih gora«. Knjiga se zaključi s poglavjem Bled kot klimatično zdravišče

in kopališče, ki ga napiše Anton Mikuš. V poglavju so navedena dejstva, zakaj Bled ni le letovišče, ampak ga lahko uvrstimo med zdravilišče.

Za »prijatelje slovenskega raja« je Frančišek Kimovec¹⁰⁰ napisal knjigo *Bled nekdaj in sedaj* (1908).¹⁰¹ Knjiga je prikaz zanimivosti iz blejske zgodovine in popis lepot Bleda in okolice. V sedmih poglavjih razlaga topografijo Bleda in okolice, zgodovino blejskega gospostva, zgodovino otoka in božje poti, zgodovino župnije in župne cerkve sv. Martina, letovišče in zdravilišče, Bled skozi sedem pesmi. Vsi pisci v »dolgem 19. stoletju« opevajo Bled kot »podobo raja«, navezujejo se na Prešernove verze iz *Krsta pri Savici* in Kimovec ni nič drugačen. »In podobo raja je Stvarnik podaril tebi, preljuba domovina; tebi, drago slovensko ljudstvo, je dal neizrečeno lepi Bled; gotovo s tem namenom, da bi se ti ob pogledu na podobo podobe, slabe sence, dvigala hrepeneče oko kvišku, odkoder je izšel ta odsev večnolepega raja.« (Kimovec 1908: 3) Zgodovino Bleda predstavi zelo podrobno od leta 1004 dalje do 1908. Dotakne se tudi ljudskih zgodb: o nastanku Blejskega jezera, pripovedko o zvonu želja, zgodbo o junaških Blejkah, ki so pregnale Francoze z Bleda. Konec knjige popestri s pesmimi o Bledu, razloži Prešernovo pesnitev *Krst pri Savici*, objavi Praprotnikovo pesem Pozdrav, pesem Devici Mariji na Blejskem jezeru, pesem o zvonu Jezerski zvonček, pesem Marija, Slovencev Kraljica.

Veliko so o Bledu objavljali tudi neslovensko pišoči avtorji. Že leta 1820 in 1821 je profesor ljubljanskega liceja Franz Richter v časopisu *Illyrisches Blatt* objavil nemške članke o Bledu. Leta 1848 je objavil potopisec Henrik Costa (1796–1870) knjižico *Reiseerinnerungen aus Krain*, v kateri je opisal Bled in njegovo zgodovino v poglavju *Eine Ferienreise nach Veldes und die Woche in*. Leta 1862 je izšel vodič za Bled in okolico, avtorja Arnolda Riklija, *Wegweiser zu den Umgebungen des Kurortes Veldes in Oberkrain*. Rikli je napisal veliko propagand za svoj zdraviliški turizem. Leta 1874 je izšla v Ljubljani nemška zgodovinska knjiga Augusta Dimitza, *Geschichte Krains von der ältesten Zeit bis auf das Jahr 1813: mit besonderer Rücksicht auf Kulturentwicklung*. Leta 1876 je Bled omenjen v znanem turističnem vodiču *Baedeker: Südbaiern, Tirol und Salzburg, Steirmark, Kärnten, Krain und Küstenland. Handbuck für Reisende, Leipzig*. Leta 1877 je Ludvik Germonik napisal knjigo *Curort Veldes (Zdravilišče Bled)*. Leta 1885 je izšel znan vodič o Kranjski, pisca Petra Radicsa, *Führer durch Krain. Die Landeshauptstadt Laibach*

¹⁰⁰ Frančišek Kimovec je bil blejski kaplan v letih 1902–1905. Postal je ugleden član duhovništva ljubljanske škofije. Kaplanoval je v času zidanja nove cerkev sv. Martina (1904), pomagal je z nasveti župniku Janezu Oblaku pri opremlitvi, okrasitvi, poslikavi cerkve. Na Bled je prišel umirat zaradi slabih pljuč, vendar se je pozdravil, postal stalni prošt in dočakal šestinosemdeset let starosti. Umrli je leta 1947. (Gornik 1990: 107)

¹⁰¹ Knjiga je izšla tudi v nemškem jeziku: *Veldes einst und jetzt*. Ljubljana: Katoliška tiskarna, 1908.

und die schönsten Touren in Oberkrain, Innerkrain und Unterkrain für Reisende und Einheimische: mit Ansichten von Laibach und anderen hervorragenden Orten in Oberkrain und einem Plane von Laibach. Vodiču so priložene razglednice. Leta 1888 je začel izhajati Zdraviliški list, *Kur und Fremdenliste von Veldes*, ki je izhajal vse do leta 1922, v slovenščini in nemščini, zadnje številke tudi v srbohrvaščini. Leta 1889 je Amand Schweiger-Lerchenfeld izdal vodič *Veldes, eine Idylle aus den Julischen Alpen*.¹⁰² V vodiču so upodobljene tudi slike o Bledu Ladislava Benescha. Leta 1893 in 1894 je izšel nemški petnajst strani dolg prospekt *Prospect der Naturheilanstalt "Mallnerbrunn" bei Veldes*, avtorja Arnolda Riklija. Leta 1903 je založnik Otto Fischer izdal nemški vodič o Bledu in okolici, *Führer durch Veldes und Umgebung*, z osmimi razglednicami o kraju. Leta 1908 je Bled opisan v nemški knjižici *Das Alpenland Krain*, ki jo je izdalo Društvo za pospeševanje tujskega prometa Bled (Framdenverkehrsverein Veldes), ustanovljeno 1894. leta kot del Zdraviliške komisije.

¹⁰² Schweiger je v svoji knjižici zapisal o Bledu, da je s svojo okolico naraven park edinstvenega značaja. Dodal je primerjave s podobnimi alpskimi okolji, kot sta Hallstatt in Berchtesgaden. Poudaril je, kaj ima Bled več in v bolj izvirni meri kot podobni alpski kraji Srednje Evrope. Bled je obravnaval skupaj z okolico, ki sega od sotočja obeh Sav do njunih izvirov in do Triglava. (Schweiger-Lerchenfeld 1889)

5 PREGLED TEMATSKIH IN MOTIVNIH KROGOV O BLEDU V KNJIŽEVNOSTI

Slika 5: Razglednica z različnimi »blejskimi« motivi iz leta 1850, Veldes in Krain.¹⁰³

5.1 Zgodovinska tema in motivi

Marsikateri dogodek iz blejske zgodovine je ostal v ljudskem spominu. Pisatelji in pesniki so črpali snov iz resničnih preteklih dogodkov in obdobj, kar je po točkah predstavljeno v nadaljevanju. Posameznim literariziranim dogodkom so za primerjavo navedena zgodovinska dejstva.

Rado Murnik v povesti **Na Bledu** (1917)¹⁰⁴ seže na konec 19. stoletja na Bledu, in sicer v poletno turistično sezono. Nazorno opiše takratno dogajanje na Bledu. Bled je bil mednarodno kopališče. Prihajalo je veliko tujih gostov: Hrvatov, Srbov, Čehov, Rusov, Francozov, Nemcev, Italijanov, Angležev in celo Američanov. Opiše občasne in stalne prebivalce Bleda, letoviščarje raznih narodnosti pri družabnih zabavah in sestankih ter domače kmete pri vsakdanjem delu in praznovanjih. Na nekaterih mestih pisatelj sodobno dogajanje prekinja z razmišljanjem o blejski preteklosti. Spomni se angleškega naravoslovca Humphryja Davyja, ki je 19. avgusta 1827 zapisal v svoj dnevnik: »Dolino od Ljubljane do Podkorena smatram za najlepše, kar sem videl v Evropi« (Murnik 1923:

¹⁰³ Razglednica je iz zasebne zbirke Leopolda Kolmana.

¹⁰⁴ Leta 1917 je povest izhajala v *Ljubljanskem zvonu* (št. 6–12). V knjigi je izšla leta 1923 v Ljubljani.

50). Glavni junak je Igor Kalan, njegov stric Janko mu v enem izmed mnogih pogovorov pripoveduje, kako so konec 18. stoletja blejski duhovniki sadili vinsko trto in so po dvanajstih letih vsako jesen pridelali do osemsto bokalov vina, ki je bilo tako dobro kot dolensko, če je bilo pomešano z laškim moštom. Pravi, da je bilo pod blejsko skalo trsje, zato se je temu kraju reklo »Nograd«. Pisatelj nazorno opiše potek praznika velikega šmarna na Bledu. Igor razmišlja o preteklosti, o Blejskem jezeru in otoku ... »O, da bi mogel za en dan nazaj v ono dobo, ko še ni bilo na otoku ne cerkvice ne stopnic, ampak samo drevje, grmovje, skale, cvetlice in trava, naokoli pa ne hiše ne vrta, marveč le gozdi, sami tihi temni gozdi! V jezeru se koplje zober, kozorog, los, prajelen, medved, bober, tur. Na otoku in ob bregovih gnezdijo povodne ptice, nad vodo se preletavajo, šume in grme živi oblaki.« (Murnik 1923: 134) Pripoveduje o času, ko so na tem ozemlju prebivali Iliri, Kelti, Rimljani in se preganjali po gozdovih.¹⁰⁵ Nadaljuje s poganskimi časi, ko so na otoku imeli tempelj boginje Žive. Nato se spomni turških vpadov in kako so na to nevarnost domačini opozarjali s kresovi. Neke noči ima Igor burne sanje o vseh pomembnih ljudeh za Bled skozi zgodovino – o Črtomirju in Bogomili, Matiju Čopu in Francetu Prešernu, o nemškem cesarju Henriku II. z ženo Kunigundo in briksenskim škofom Albuinom, o kmetu Kalandru (vodja blejskih kmečkih uporov) in blejskem župniku Krištofu Faschangu, o blejskem glavarju Herbertu Turjaškem, o baronu Janezu Vajkardu Valvasorju, o Napoleonovih ljudeh, Ferjanovi Urški oz. Burjevki, o Angležu Humphreyju Davyju, Valentinu Vodniku ... Murnik v povesti združi zgodovinska dejstva o Bledu, ljudsko izročilo, prikaže čas konca 19. stoletja in vse to vpne v glavno ljubezensko zgodbo, ki se odvija med Igorjem in Olgo.

5.1.1 Francozi na Bledu leta 1813

To je čas Ilirskih provinc (1809–1813), v katere je spadal tudi slovenski prostor. Francozi so Bled zasedli dvakrat. Prvič leta 1797, ko so ostali tam le nekaj mesecev. Od blejskega nabornega okraja so zahtevali seno za vojsko. Drugič so prišli Francozi na Bled leta 1809 in so ostali do leta 1813. Takrat se je o njih razširila vest, da so hoteli oropati

¹⁰⁵ »Na gorah, po klancih, izza gozdnih robov in na gradu se ne svetijo več rimljanski ščiti in čelade; že se tam bliskajo okovani kiji in buzdovani slovenskih straž, ki čuvajo lesene stolpe in trdnjave, gradišča in višegrade. Po planinskih samotah odmeva slovenskih knezov bojni rog. Naši pradedje! Obrnjeni proti Triglavu, bivališču triglavega boga Triglava, vladarja zemlje, morja in zraka, darujejo starešine poganskih Slovencev v mraku pod lipo najvišjemu bogu Svarogu in njega sinu Dažbogu, blagoslavlajo blago in črede, njive in ulnjake. Plešoč in pojoč mečejo s cvetjem ovenčani mladeniči in mladenke zelenolasim rusalkam pisane vence v jezero, venčajo v posvečenem gaju kip boginje ljubezni in rodovitne Žive, sežigajo malike hudobne zimske in smrtne boginje Morane, prepeljavajo podobo dobre boginje Vesne po jezeru, rajajo in pojo na otočku pod zeleno streho, ki skozi njo veselo gledajo zvezde in mesec.« (Murnik 1923: 134–135)

otoško cerkev, kar jim je preprečilo blejsko ljudstvo, predvsem ženska populacija. (Gornik 1967: 92) Francozi so med okupacijo uvedli par sprememb, med drugim so upravno središče, ki je bilo prej na gradu, prenesli v Zagorice, kjer so ustanovili občino – komuno s sedežem v graščini Boben. Za župana so postavili nekdanjega grajskega zakupnika Ignacija Novaka. (Slanovic 2004: 304)

Zgodovinska pripovedka o uporih junaških Blejk je postavljena v leto 1813. Temelji na dokazljivih zgodovinskih dejstvih. Marjan Zupan pravi, da naj bi bila posledica tega dogodka tudi ta, da nekatere ženske na območju Bleda še danes govorijo na fanta (Zupan 2004: 236).

Kratko prozno pripoved **Srčne Blejke** (1860) napiše domačin,¹⁰⁶ ker mu ni znano, da bi v *Novicah* že kdo drug pisal o tem dogodku. »Naj jo tedaj povem jez, kakor sem jo slišal iz ust svojih rajncih staršev, kateri so sami pričijoči bili in vidili z lastnimi očmi, kar se je godilo.« (Novice 1860: 75) Zjutraj so bili domačini na otoku pri sv. maši, ko so se počasi odpeljali s čolni proti bregu in zagledali na bregu množico francoskih častnikov s tehtnico v roki. Takoj so zavpili: »Mater Božjo hočejo oropati, nazaj vozite!« (prav tam) Vsi so odveslali nazaj na otok, se zaprli v cerkev, tri junaške žene so začele biti na zvon. Zvon je opozoril ženske na obali na nevarnost – takoj so prihitele na pomoč z orodji (kolmi, gnojnimi vilami, cepci, motikami) v rokah. V ozadju so bili možje iz daljnih vasi, preoblečeni v ženske obleke, pripravljeni na pomoč. Nekdanja lastnica blejskih toplic Burjevka je sklatila s konja nekega Francoza z besedami: »Stoj! če ne, bo druga!« (prav tam) Nekemu vojaku je z vago¹⁰⁷ uspelo priti do čolna v »Nogradu«, v tistem pa je prihitelo močno in pogumno dekle iz Podhoma, planilo na čoln, ga zgrabilo in zvalo. To rundo so Francozi pobegnili, vrnili pa so se še dvakrat. Ob zadnjem obisku, so ženske stopile Francozom srčno nasproti in jim zagrozile, da bodo prvega, ki bi si drznil stopiti v čoln, potolkle s kolmi. Tako so junaška dekleta in žene branile cerkev Marije Kraljice na Blejskem jezeru.

Dramska igra s petjem v treh dejanjih **Srčne Blejke** (1871) je slovenski prevod Germonikove igre *Die Weiber von Veldes*. Dogajališče je postavljeno v Petranovo gostilno na Mlinem, v županovo pisarno v Zagoricah in na obrežje jezera z otokom v ozadju, v leto 1813, ko se je iztekalo francosko medvladje pri nas. Prvo dejanje je prevedel Anton Umek-Okiški, drugo in tretje pa Valentin Prešeren. Francoski davčni upravitelj Louis Fouquet iz

¹⁰⁶ Podpisal se je s kratiko Š. Razrešitev za kratico sem iskala v listkovnem katalogu kratik in psevdonimov na oddelku Slovenska bibliografija v NUK-u, vendar nobena izmed možnih rešitev ni bila ustrezna.

¹⁰⁷ Francoski davkar je imel s seboj tehtnico, da bi lahko pravilno ocenil cerkveno premoženje na blejskem otoku.

Radovljice naj bi s pomočjo strokovnjaka zlatarja, grajskega nadgozdarja in njegovih hlapcev ocenil in zasegel dragocenosti romarske cerkve na otoku. Tej nameri se uprejo domačini, predvsem ženske, ki jih vodi pogumna in prebrisana Ana Ferjan, kmetica in lastnica toplic: na njen ukaz prepeljejo skoraj vse čolne na otok, da bi bili nedosegljivi Francozom, »roparjem cerkvenega zaklada«. Na strani domačinov so še županov namestnik Anton Potočnik, županova nečakinja Zofija (župan Ignacij Novak sam se diplomatsko drži ob strani) in župnik Franc Gabrič. Junaštvo in ukane Blejk, starejših in mlajših, ter njihovih moških zaveznikov rodijo toliko večji uspeh, ko na prizorišče prihajajo vedno pogostejše novice o Napoleonovih vojaških porazih z Rusijo in o koncu njegovega imperija. Delo je idejno naperjeno zoper francosko razsvetljenstvo.

Pesem **Francozi v Blédu 1813. leta** (1883)¹⁰⁸ napiše Frančišek Krek. Pesem v petih šestvrstičnih kiticah opeva divjanje francoskih konjenikov, ki jih na blejski otok vleče cerkveno srebro. Hitijo s pohlepom v oči. Lirski subjekt prosi Marijo za pomoč. Takoj za tem blejske žene v tolpah obstopijo breg jezera, pripravljene na preprečitev napada na sveti zaklad. Junaško branijo napad in pošljejo Francoze domov. »Navajen le zmág / Ustávi se vrág, / Odstópi v molčánji bojnícám; / Od jéze, sramú / Pekéče z brodú / Slovénskim ženám in devícám« (Krek 1883: 145). Pesnik Francoze v pesmi enači z vragi.

Zgodovinsko igro s petjem v štirih dejanjih **Junaške Blejke** (1912) po vsej verjetnosti spiše Jože Debevec, pod psevdonimom Jože z Jezera. Opira se na prvotno nemško predlogo, Germonikovo igro *Die Weiber von Veldes*, iz leta 1868. Igro so uprizorili mnogi podeželski odri že pred vojno in po vojni. Dogaja se na Bledu, leta 1813, neposredno pred begom Francozov s Kranjskega. Prevladujejo ženske vloge in dva francoska častnika. Zgodba je podobna kot pri Srčnih Blejkah (1871), razlike so v nastopajočih osebah. Vodja upornic je županja. Nov lik je beračica Maruša, ki venomer sliši zvoniti potopljen zvon iz globin jezera, kar pomeni prihajajočo nesrečo. Francoze zastopa gospodična Jeannette, predstavnica protiverske miselnosti. Med domačini se pojavi izdajalec, ki ga skuša moralno rešiti hči Francka. Ideja igre je zaupanje v Marijo, sovražstvo do Francozov, ki so tu izenačeni z jakobinci, brezbožneži in cerkvenimi roparji. Županji posreduje Petranov oče francoski časopis »Télégraphe«, v katerem piše, da bo francoska vlada zaplenila premoženje božjepotnih cerkva na Kranjskem, ker je to v narodni lasti. Za »ropanje« je zaznamovana tudi cerkev »Matere božje na Jezeru«. Blejke se odločijo, da bodo s silo branile otoško cerkev. Stare ljudi in otroke zvožijo na otok, da

¹⁰⁸ Pesem spada v cikel Dva prizôra z Bléda, ki obsega dve pesmi.

bodo molili, čolne poskrijejo, same pa se postavijo ob breg krog jezera. Blejke so ponosne, da so nosilke tako pomembne naloge – da lahko branijo Marijo v imenu vseh Marijinih častilcev po celi Sloveniji. Ko Francozi pridejo, iščejo čolne. Na otoku se oglasi zvon, s katerim Maruša naznanja prihod »roparjev«. Francozi se vdajo, Blejske zmagajo, v zahvalo se gredo na otok zahvalit Mariji za rešitev. Na koncu zapojejo Vilharjevo pesem Na jezeru.

Skupno vsem delom je, da blejske žene obkolijo blejsko obalo in junaško branijo francoski napad na otoško cerkev. Pokažejo se kot močne posameznice, zveste častilke Marije Kraljice, ki s pomočjo vere in iznajdljivosti v obrambi prekosijo Francoze – ti niti ne pridejo do otoka. Osramočeni se umaknejo in pustijo Bled in cerkev na blejskem otoku pri miru. Francozi so prikazani kot sovražniki, roparji, brezbožneži (nosilci protiverske miselnosti). Zgodba se je ohranila v ljudski pripovedi. Vendar ima dejanske vzporednice v zgodovinskih dejstvih.

Kako naj bi se ta dogodek dejansko odvijal? – O tem poročajo takratne zgodovinske knjige¹⁰⁹ takole: Vladni sklep Francozov, da bodo prevzemali cerkveno premoženje po kranjskih cerkvah in da se bo to zgodilo tudi blejski otoški cerkvi, je izšel v vladnem časniku »Télégraphe«. To novico je v Ljubljani izvedel trgovec Jakob Klinar (po domače Petran) z Mlinega in jo prinesel na Bled. Kmetje so se zbrali v Zagoricah in dva njihova predstavnika, Jakob Klinar in Jakob Kokalj, sta napisala 19. marca 1813 prošnjo¹¹⁰ francoski vladi, naj romarski darovi ostanejo pri Bogu in Mariji. Prošnjo sta poslala preko tedanjega zagoriškega župana Ignacija Novaka. Medtem je prišel iz Radovljice davkar popisovat in ocenjevat cerkveno premoženje. Pokazali so mu prepis prošnje in ga spodili. Kmalu se je davkar vrnil v družbi ljubljanskega zlatarja, ravno na praznik v postu, ko so se iz cele okolice pobožni kristjani zbrali na otoku pri sveti maši. Davkar je zahteval od Novaka, da gre z njim na otok ocenjevat premoženje, vendar je Novak to prošnjo zavrnil. Davkar in zlatar sta se odpravila sama, spotoma sta srečala občinskega tajnika Andreja Potočnika in ga vzela s seboj za pomoč. Po koncu svete maše se je med ljudmi razširila novica, da hočejo Francozi oropati zakladnico cerkvice Marije Kraljice. Hitro so se s čolni

¹⁰⁹ August Dimitz *Geschichte Krains von der ältesten Zeit bis auf das Jahr 1813* (1874), Franc Hubad *Junaki* (1889), Franciscus Čarman *Božja pot Matere Božje na Blejskem jezeru* (1899), Frančišek Kimovec *Bled nekdanj in sedaj* (1908).

¹¹⁰ Napisala sta, kako je novica razžalostila lokalno prebivalstvo. Poudarjala sta, da je »jezerska cerkev« božja pot in da Blejci živijo večinoma od romarjev, ki v obilnem številu prihajajo častit Marijo. Če bi vzeli zaklade otoške cerkve, si noben romar ne bi več upal priti in opravljati svoje molitve. Izjavila sta tudi, da so v najslabšem možnem primeru Blejci pripravljeni na lastne stroške odkupiti cerkveno premoženje. (Kimovec 1908: 31)

obrnili nazaj na otok. Cerkovnik je zaprl vrata cerkve, tri pogumne ženske pa so v zvoniku pozvnanje na zvon in opozarjale na nevarnost. Kmalu so z vseh strani priletele ženske z orodjem v rokah. Vsaka je ubrala drugačno taktiko boja: Dornica z Mlinega je pokleknila pred davkarja in ga prosila, naj preneha in pusti cerkev pri miru. Davkarju je uspelo priti na čoln, vendar so ga ženske pred otokom odrinile stran od obale, tako da nikakor ni mogel priti do otoka. Davkar se je jezno odpravil k Petranu, kjer je napisal pismo županu Novaku, da mora on sam osebno pomagati pri tej nameri. Občinskega tajnika Potočnika je poslal v zapor, ker se mu je zdelo, da je on vodja upora. To je še dodatno razburilo blejske prebivalce. Novak je prosil davkarja, naj pride v župnišče v vas Grad, kjer se bosta posvetovala. Sklenila sta, da se bodo popoldne peljali z nasprotne strani (od Ribiča) do otoka. Davkar je ukazal, naj ga pri Ribiču čaka čoln, kar se seveda ni zgodilo. Dan se je končal, davkar je naposled ukazal Novaku, naj mu pripelje mlinskega srenjskega predstojnika, da se bo zmenil glede čolna za naslednji dan. Naslednji dan zopet ni bilo čolna, davkar je poklical žandarmerijo in cesarske gozdne čuvaje (osem oboroženih ljudi) pod poveljstvom višjega gozdarja, ki je prijahal na konju do Mlinega. Ko jih je ljudstvo videlo, so se postavile žene v bran. Kljub temu se je davkarju posrečilo, da je dobil mrežnico (majhen ribiški čoln), stopila sta vanjo skupaj z gozdarskim čuvajem, z namenom, da bi zaplenila večjo ladjo, ki je prosto plavala po jezeru, ker se je ponoči odvezala z otoka. Ko ju je ljudstvo videlo, so se razburili, začeli groziti, biti na zvon, ženske so z brega rinile na jezero, da bi odgnale davkarja in njegovega pomagača. Tega prizora je bilo Francozov strah, zato sta čolnom pobegnili pod grad, da bi se rešila na grad. Na pomoč jima je prijahal višji gozdar na konju, nakar pa se je izkazala Uršula Ferjan (po domače Burjevka) iz Želeč – skočila je pred gozdarja, zgrabila konja za brazde, da se je takoj ustavil. Gozdar jo je s pištolo ustrelil, vendar mu je na srečo uspelo prestreliti le njeno krilo. Možje so zaslišali strel in urno prihiteli na pomoč svojim ženam. Novak in Potočnik sta oborožene može umirila, davkar se je pred njimi umaknil na grad. Na gradu je pisal francoskim oblastem o punktu na Bledu – po njegovem naj bi ga napadli oboroženi moški v ženskih oblekah. Ta dogodek je sporočil francoskim oblastem tudi radovljiški sodnik, ki je pojasnil, da je vsega kriv davkar s svojo surovostjo. Francozi so potem še dvakrat poskušali, da bi prišli na otok, vendar so jih Blejci in Blejke vedno pregnali. Medtem je 3. aprila 1813 iz Ljubljane prišlo pismo, naj srebrnino samo ocenijo, pustijo naj jo cerkvi. Blejci naj sami plačajo njeno ceno ali pa naj dajo dolžno pismo zanjo. Jeseni istega leta so morali Francozi oditi s Kranjske. (Kimovec 1908: 30–34)

5.1.1.1 Zgodovinski okvir v času francoske okupacije Bleda

Zgodovinar in župnik Franc Gornik je v blejskih župnijskih arhivih našel tri pisma¹¹¹ in ugotovil, da je bilo razmerje med Cerkvijo in francosko okupacijsko oblastjo znosno in da so cerkvena vprašanja sporazumno reševali. Vsa tri pisma namreč dokazujejo, da sta tako škofija kot dežela imeli otoško cerkev za francosko lastnino. Da je bila otoška cerkev z vsem inventarjem in premoženjem pravno francoska lastnina, je pomembno dejstvo pri presoji, ali so Francozi hoteli cerkveno premoženje ukrasti ali pa je bila to njihova pravica. (Gornik 1990: 220)

Leta 1803 je avstrijska vlada sekularizirala vsa briksenska posestva, tudi blejsko, vključno z vsem imetjem, ki je pripadalo blejski graščini. Pod blejsko gospostvo je spadala tudi otoška cerkev in posestva otoške proštije. Ko so leta 1809 tu zavladali Francozi, je vse imetje prejšnje avstrijske države prešlo v njihovo last – to je blejska graščina in blejsko gospostvo z vsemi pripadnostmi. Posebna komisija je s protokolom z dne 21. decembra 1809 prevzela otoško cerkev in s protokolom dne 22. decembra 1809 dodelila otoško proštijско premoženje v last cesarja Francozov in kralja Italije, to je Napoleona. Francozi se tri leta niso dotaknili niti opreme otoške cerkve niti opreme kapele na blejskem gradu, ki je na isti način postala francoska last. Konec leta 1812 in 1813 so hoteli Francozi izkoristiti premoženje obeh. Tega si ne moremo drugače razlagati, kot da so hoteli po Napoleonovih porazih v Rusiji zbrati vsa sredstva za opremljanje nove armade. (prav tam)

Najprej so 20. avgusta 1812 prodali na javni dražbi inventar grajske kapele. Zaradi te dražbe in prodaje se ni nihče razburjal. Za 5. april 1813 je bila v ljubljanskem francoskem uradnem listu razglašena enaka dražba inventarja otoške cerkve, kar je zbudilo med blejskim prebivalstvom veliko vznemirjenje. Blejci so se odločili, da bodo dražbo in prodajo preprečili.¹¹² Cenilna komisija je prišla 30. marca na Bled iz Ljubljane, pod vodstvom francoskega davčnega upravitelja Jockèja s srebrarjem Köchlom, da bi

¹¹¹ Pismo ljubljanske škofijske pisarne glavnemu intendantu francoske Ilirije z dne 30. novembra 1810. Pismo glavnega intendanta Basellia z dne 31. julija 1811, s katerim sporoča škofijski pisarni, da je župnija Kranj zaprosila, da bi za eno njenih cerkva dali otoške zvonove. Pismo z dne 11. avgusta 1811 istega glavnega intendanta, ki sprašuje škofijo, naj ugotovi prošnji župnije Cerklje pri Kranju, ki je zaprosila za orgle otoške cerkve za svojo župnijsko cerkev. (Gornik 1990: 219)

¹¹² »Kmetje se zbero v Zagoricah in se posvetujejo, kako bi odvrnili ta bogoskrunski rop od jezerske cerkve. Izbrali so Jakoba Klinarja in Jakoba Kokalja, ki je bil tudi trgovec na Mlinem, da bi napisala prošnjo do francoske vlade, naj bi ostalo Bogu in Mariji, kar so darovali pobožni kristjani. 19. marcija l. 1813. sta v Zagoricah spisala prošnjo. Napisala sta, kaka žalost je prevzela ljudstvo, ker mu namerava vlada oropati Mater božjo. Poudarjala sta, da je jezerska cerkev božja pot in da ljudstvo živi večinoma od romarjev, ki v obilnem številu prihajajo častit jezersko Pomočnico. Če bi pa cerkvi zaklade vzeli, bi si nihče več ne upal priti opravljat svoje molitve. Zato prosita v imenu vseh Blejcev, naj se počaka s prodajo dragocenosti in naj se poskuša s prosivci »izlepa pogoditi«. Izjavila sta celo, da je ljudstvo pripravljeno v skrajni sili na lastne stroške odkupiti cerkveno premoženje, da le ostane Bogu, kar je božjega. Prošnjo sta poslala po tedanjem zagoriškem županu Novaku v Ljubljano.« (Kimovec 1908: 31)

strokovno ocenila predmete, ki naj bi prišli na dražbo. Ljudstvo, predvsem ženski svet pod vodstvom gostilničarke Ane Ferjan iz Želeč, se je zbralo in preprečilo prevoz cenilne komisije na otok. Čolne so ali prepeljali na otok ali potegnili na suho in preprečili cenilni komisiji, da bi jih uporabila za prevoz na otok. Tudi drugi dan se je odpor ljudstva ponovil in komisija ni mogla na otok, čeprav je župan, bivši grajski upravitelj Ignacij Novak, poklical na pomoč blejskega nadgozdarja, šest oboroženih logarjev in orožnika. Komisija je odšla, ne da bi bila kaj opravila. (Mal 1924: 148–153) K zavlačevanju z dražbo na otoku, ki je bila razpisana osem mesecev kasneje kot dražba inventarja grajske kapele, je po mnenju zgodovinarja Franca Gornika veliko prispeval tudi tedanji grajski oskrbnik Ignacij Novak, ki je želel, da se dražba ne izvrši (Gornik 1990: 222).

Ignacij Novak je bil zakupnik in upravitelj blejskega gospostva (1782–1804). Listine iz tistega časa kažejo, kako se je Novak že v času jožefinskih reform trudil, da bi rešil otoško cerkev.¹¹³ Iz dejstva, da se je tako vneto zavzemal za otoško cerkev že v času jožefinizma, smemo sklepati, da se je zanjo zavzel tudi v dobi francoske okupacije. Francoska oblast je njegovo mnenje spoštovala, ker je bil kot blejski glavar dvajset let upravitelj in nadzornik premoženja otoške cerkve. Vedel je, da cerkvena zakladnica ne vsebuje kakšnih posebnih dragocenosti. Cerkev je bila res premožna, toda v denarju, ki je bil naložen v državnih obligacijah ali v posojilih kmetom. Iz inventarjev izvemo, da so v zakladnici hranili največ svilene in z zlatimi nitmi pretkane obleke za Marijin kip, nekaj zlatih prstanov, srebrnih in pozlačenih medalj in podobnih zahvalnih darov za uslišanja romarjev, vse brez večje materialne vrednosti. Kot eden najdragocenejših predmetov je veljal srebrn in pozlačen križ z grbom kranjske dežele in letnico 1584, ki ga je leta 1895 dekan Razboršek prodal deželnemu muzeju v Ljubljani za 25 gld. Če po njem ocenimo vrednost drugih predmetov, smemo verjeti, da je Novak francosko oblast lahko prepričal, da cerkev nima takih zakladov, da bi bilo vredno zaradi njih izzivati ljudstvo. (prav tam) Francozi so pozneje vendarle na skrivaj izpraznili otoško zakladnico, kajti 3. maja 1813 je davkar Jocké iz Radovljice vpričo Novaka vrnil župniku Francu Gabriču vse odnesene predmete iz zakladnice otoške cerkve: srebrno nogo, srebrno kapsulo, srebrn in pozlačen križ z grbom kranjske dežele in z letnico 1584, kristalen križ, obrobljen s srebrom, lesen

¹¹³ Kot vse nekuratne cerkve je bila tudi otoška cerkev že obsojena, da jo porušijo. Da bi dokazal koristnost otoške cerkve, je Novak na njene stroške osnoval leta 1782 prvo uradno trivialno šolo in leta 1787 celo glavno šolo. Cerkev je dala za to šolo proštjsko hišo na jezerski obali, plačevala učitelje in prevzela sploh vse stroške za šolo. Ker je bila cerkev kljub temu še vedno v nevarnosti, je Novak potem, ko so po jožefinskih reformah ustanavljali nove lokalije, predlagal, da naj bi se pri otoški cerkvi ustanovila lokalija za vasi Mlino, Selo in Kupljenik. Da bi olajšal dostop do otoške cerkve, je predlagal postavitve mosta do otoka, oziroma še hujši predlog, da bi jezero izpraznili in s tem dobili nove poljske površine. (Gornik 1990: 222)

križ, okrašen z zlatom, verižico z biserom, kristalno srce, obrobjeno s srebrom, še večje enako srce, kristalno srce s podobo trnjeve krone in z žebli v srebrniku, v pozlačenem okviru. (Mal 1924: 148–153)

Iz teh zgodovinskih virov je torej razvidno, da Francozi v hrepenenju po premoženju otoške cerkve niso bili cerkveni roparji, kot jih je označila poznejša avstrijska patriotična propaganda, temveč so delovali po svojem pravu, saj jim je otoška cerkev s svojim premoženjem pripadala. Kljub temu je bilo njihovo početje za lokalno prebivalstvo neprijetno. S tega stališča lahko občudujemo predvsem ženske in vlogo Ignacija Novaka v boju za dragocenosti otoške cerkve.

5.1.2 Obisk cesarja Franca Jožefa leta 1883 na Bledu

Blejsko gospodstvo je spadalo pod Habsburško monarhijo, ki jo je od leta 1849 do 1916 vodil cesar Franc Jožef. Blejci so vsako leto praznovali njegov rojstni dan (18. avgusta) – »Zelo krasen je poletni večer pred cesarjevim rojstnim dnem, ko je cel Bled odet v bajno, pravljичno razsvetljava, jezero žari. Takrat se prirejajo koncerti, tekme z okrašenimi ladjami.« (Kimovec 1908: 54) To dejstvo nam kaže, da so Blejci spoštovali svojega cesarja. Ko je leta 1883 prišel na Bled, so mu priredili veliko slovesnost. »Med odličnimi gosti, ki so novejši čas obiskali Bled, moramo v prvi vrsti imenovati našega presvetlega cesarja Frančiška Jožefa I., ki je 17. junija l. 1883. počastil Bled s svojim obiskom, kakor nam pove spominska plošča v Mallnerjevem hotelu.« (prav tam) Andrej Praprotnik se je udeležil cesarjevega obiska tako v Ljubljani istega leta kot na Bledu – kar je popisal v spominih Črtice iz mojega življenja. »Opoludne sem se peljal na Gorenjsko na Bled, kjer je ljudstvo navdušeno vsprejelo Nj. Veličanstvo. Blejsko jezero in okolica krasno ovenčana in razsvetljena. Zares večno nepozabljivi dnevi cesarjevega bivanja mej Kranjci!« (Praprotnik 1875: 244)

Cesar se je na Bled pripeljal iz Kranja z odprto kočijo, med drugim ga je namočil dež. Med obiskom cesarja na Bledu so mu v hotelu Mallner pripravili slavnostno večerjo, kjer je tudi prenočil. Cesarja je v slovenskem jeziku pozdravil tedanji blejski župan Anton Wester, po domače Danejev, kmet in gostilničar iz Zagoric. (Benedik 1993: 166) Obisk je organiziral Josip Švegel. V pripravah na obisk je bila posodobljena cesta Bled–Lesce, urejen je bil del sprehajalnih poti okrog jezera. Po blejskem ljudskem programu s petjem in

ukanjem¹¹⁴ so mu zvečer priredili velik ognjemet, razsvetljavo z lučkami in s kresovi po vsej obali jezera, na jezeru pa je bilo več kot sto čolnov, okrašenih z lampijončki. Odpeljali so ga tudi na otok. Slovesnosti so se končale ob enajsti uri, ob štirih zjutraj naslednji dan se je iz Lesc z vlakom odpeljal na Koroško. (Repe 2009: 156) Razsvetljava na jezeru ob proslavah je postala motiv v umetnosti – med pisatelji, slikarji, fotografi – med drugim se je pojavil tudi na blejskih razglednicah 19. stoletja.

Slika 6: Razglednica iz leta 1905, ki prikazuje Beneško noč na Bledu.¹¹⁵

Pesem **Cesar Fran Josip v Blédu 1883. leta** (1883)¹¹⁶ napiše Frančišek Krek. Je iz šestih šestvrstičnic z združujočo zaporedno in oklepajočo rimo. Lirski subjekt ima do cesarja polno rodoljubnih čustev. Blejci so srečni, da jih je obiskal »Slovénca njih cár, / Mogóčni vladár« (Krek 1883: 146). Hitijo k jezeru, pojejo, se veselijo, ga veselo pozdravljajo. Cesar stopi v čoln, se pelje do otoka in v Marijini cerkvi moli k Bogu za slovensko ljudstvo, za njihovo srečo. »Ne móli za sé, / on móli za té, / oj plème slovénsko premilo! / Presréčen si ród, / Ker sam tvoj gospód / Iskréno ti kaže čutílo.« (prav tam) Verska čustva se prepletajo z domoljubnimi.

¹¹⁴ Ukanje je razigranost, izražanje veselja, oglašanje z visokimi, močnimi, u-ju podobnimi glasovi.

¹¹⁵ Beneško noč imenujemo nočno prireditev na vodi, ponavadi z ognjemetom. Beneško noč na Blejskem jezeru zelo nazorno predstavi pisatelj Janez Jalen v romanu *Ograd*. Roman je razdeljen na tri dele, v prvem je lociran v Begunje, v drugem v Brda, v tretjem na Bled. Delo je leta 1940 izhajalo v reviji *Dom in svet*, tiskano je bilo leta 1961. Razglednica je iz zasebne zbirke Leopolda Kolmana.

¹¹⁶ Pesem spada v cikel Dva prizôra z Bléda, ki vsebuje dve pesmi.

5.1.3 Pogansko češčenje boginje Žive na blejskem otoku in pokristjanjevanje

Arheološka izkopavanja je na blejskem otoku v letih 1962–1965 vodil Center za srednjeveške študije pri Narodnem muzeju v Ljubljani. Pokazala so, da je bila v 8. stoletju na otoku manjša izolirana skupina, ki je tam prebivala s določenimi nameni – lahko so to verski ali kakšni drugi. Bogastvo keramike priča, da je življenje na otoku v prazgodovini trajalo neko daljše obdobje. Poznejša arheološka izkopavanja so pokazala največje število prahistoričnih najdb v kotanji pod zvonom želja, kjer so našli jame za lesene hišne stebre, kar jasno priča, da je prva krščanska cerkev deloma prekrila prostor prve prazgodovinske hiše. To gotovo ni slučajno, saj je veliko primerov, da na istem prostoru krščanski kult zamenja poganskega. Krščanstvo je marsikatero pogansko svetišče odstranilo in na njegovo mesto postavilo svoje. Arheologi so glede na to odkritje postavili dve hipotezi – da so se prebivalci otoka v prazgodovini ukvarjali z ribolovom in da so bili na nek način povezani z religioznim dogajanjem na otoku. (Šribar 1971: 11) Nekateri skeletni grobovi z značilnimi dodatki na Pristavi in na Mlinem segajo v slovansko karantansko obdobje, v 8. in 9. stoletje. Najstarejše krščansko svetišče na otoku v dolgi časovni vrsti tam odkritih sakralnih stavb datira nekako v 9. stoletje.

Že staro ljudsko izročilo pripoveduje, da je v začetku srednjega veka, ko so bili takratni prebivalci še pogani, stal takrat na otoku na mestu današnje cerkve poganski tempelj boginje Žive. Ko so se pokristjanili, so ga spremenili v krščansko cerkev in jo posvetili Mariji. Pogani so postavljali svoje žrtvenike in templje najrajši po gosto skritih gozdovih, težko dostopnih gorah in gričih, zato je popolnoma verjetno, da so si izbrali za svoj tempelj samotni, z vodo obvarovani blejski otok.

Peter Hitzinger v zgodovinskem članku *Z Blejskiga jezera* (1855) povzema staro ljudsko pravljico, pri čemer se nanaša na Linhart. Pripoveduje, da je v času starih Slovanov na otoku sredi jezera stal tempelj malika Radegasta, »indiškiga Višnuta«, boga podnebja in vode. Te »neverske spake« so se že v davnih časih umaknile, njihovi ostanki pa so se v globokem Blejskem jezeru utopili. Kasneje so na tem mestu postavili sedež »prečisti Devici, neomadeževani Kraljici Mariji«. (Hitzinger 1855: 4) Hitzinger vsebino pravljice poveže z zgodovinsko listino iz leta 1485, s katero je papež Inocenc VIII. potrdil posest blejske gosposčine briksenskim škofom. Listina pravi, da je cesar Henrik II. v letu 1004 podelil škofu Albuinu blejsko gosposčino tako, da sta po njegovi smrti šla dva dela dohodkov briksenskim škofom, en del pa korarjem (narečni izraz za kanonika) briksenske cerkve. Ti korarji in drugi verniki so na otoku pod blejskim gradom sezidali kapelico v čast Mariji, ki je bila v lasti briksenskega škofa – ta je v njej določeval mašnika. Na prošnjo

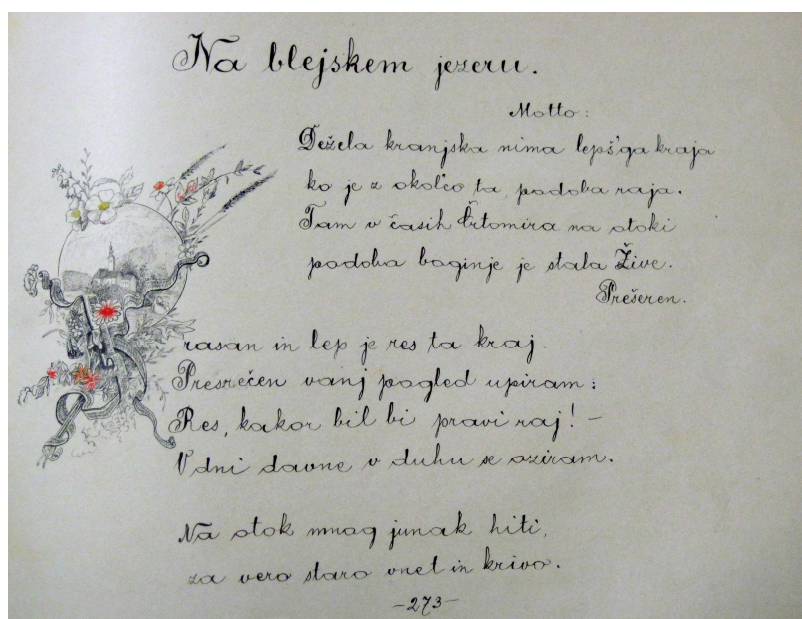
korarjev pa je imenovani papež kapelico z vsemi pravicami in drugimi lastninami s korarskim posestvom zedinil in združil. (Hitzinger 1855: 4) Valentin Janežič piše v zvezi s tem, da je stala na blejskem otoku že pred letom 1004 cerkev, in da so si v prastarih časih očaki izbrali blejski kraj za svetišče svoje »krive vere« ter potovali na otok darovat žrtve bogovom. Bil je tam, kjer stoji sedaj cerkev božje matere Marije, svoje dni »hram boginje Žive, ki so jo častili ajdovski Slovenci, bohinjko plodov in poljskih pridelkov.« (Janežič 1859: 133) Josip Lavtižar v zgodovinski črtici Bled povzema ljudsko pravljico, ki naj bi imela nekaj zgodovinskega jedra: »Na blejskem jezeru je namreč bil uže v starodavnih časih pogansk (ajdovsk) tempelj, do katerega je bil lesen most napreljan. Po tem mostu so smeli hoditi samo poganski svečeniki (duhovniki) in pa oni, kateri so darove prinašali. O kresu so se tù z ognjem (kresom), petjem in plesom praznovali ajdovski prazniki.« (Lavtižar 1880: 241)

S pesnitvijo *Krst pri Savici* (1836) je France Prešeren dal blejskemu otoku posebno mesto. Gre za češčenje poganske boginje ljubezni Žive. Črtomir in Bogomila sta pripadala staroslovanski veri. V Uvodu gre za pokristjanjevanje. Črtomir se bori proti »Valjhunu, sinu Kajtimira«, ¹¹⁷ ki je prišel v ta konec Slované pokristjanjevat, bori se »za vero staršev, lepo bog'njo Živo« (Prešeren 2000: 204). Krvavi boji se odvijajo šest mesecev, dogajajo se v Bohinju, pri Ajdovskem gradcu, kjer »vname / se strašni boj, ne boj, mesarsko klanje: / Valjhún tam s celo jih močjó objame« (prav tam: 205). Črtomir preživi in v Krstu stoji pri Bohinjskem jezeru ter se spominja preteklosti, kako sta bila z Bogomilo srečna skupaj na blejskem otoku. Ponovno se sreča z Bogomilo pri slapu Savica, ko mu pove, da se je pokristjanila. »Povedat' moram ti, da sem kristjana, / malikov zapustila vero krivo, / da je bežala ta k' ob solncu slana, / da dal krstit' je oča glavo sivo, / soseska je, Marije službi vdana, / v dnu jézera utopila bóg'njo Živo« (prav tam: 215). Na koncu pesnitve skupaj z duhovnikom prepriča tudi Črtomirja v krščanstvo. Slodnjak interpretira, da Črtomirjev krst ni posledica zavestne spreobrnitve, temveč izvira iz čustvenih nagibov in iz vpliva Bogomiline močne duševnosti nanj.

Zanimiv je Mencingerjev opis dobe pred pokristjanjevanjem v potopisnem romanu oz. spominskem potopisu *Moja hoja na Triglav* (1897). Pravi, da obstaja stara trditev Blejcev, ki očitajo Bohinjcem, da so ti samo na pol krščeni. Ta trditev izvira že iz starih časov, ko so se Slovenci pokristjanili. Blejci so se pokristjanili pred Bohinjci. Takratni

¹¹⁷ Anton Slodnjak razlaga, da je Valjhun karantanski knez Valtrunk (Bolkun, Vladuh ali Valjhun), Hotimirov (Kajtimirov) naslednik, ki je zatl 722. leta s pomočjo bavarskega vojvode Tasila tretji upor Karantancev zoper krščanstvo in germanstvo. Prešeren navaja kot vir 7. knjigo, 2. pogl. Valvasorjeve *Slave vojvodine Kranjske*. (Slodnjak 2000: 426)

blejski mostičarji in koliščarji so bili prepričani, da imajo Bohinjci neko rodovno napako, ker ne morejo sprejeti krsta. Blejci so bili ponosni nase, da izvirajo iz čistokrvnega plemena Adama in Eve, stari Bohinjci pa so očitno imeli mešano kri – bili so na pol potomci Adama in Eve, na pol potomci poganskih bogov. In zaradi poganske polovice se niso mogli krstiti. Pisatelj pove tudi pravljico¹¹⁸ o tem, kako so se bogovi naseljevali v bohinjski in blejski konec. Boginja Venera bi pobegnila pred mrzlim Bohinjem na topel blejski otok. Bog vojne, Mars, pa bi sledil Veneri na Bled in se utaboril na Straži pri Blejskem jezeru.

Slika 7: Začetek pesmi Na blejskem jezeru Ivana Kogovška z narisanim blejskim otokom v okrasu.¹¹⁹

Ivan Kogovšek v pesmi **Na blejskem jezeru** (1899–1900)¹²⁰ prav tako aktualizira staro pogansko izročilo. Že na začetku je podan moto pesmi, Prešernovi verzi iz *Krsta pri*

¹¹⁸ »Vrhovni bog Jupiter bi bil sédel na Triglav in njegova ljubosumna soproga na razgledno Babino goro. Žitna boginja Cerera bi se bila naselila na Poljéh, Pluton se udomačil na Bogatinu in Neptun v jezeru. Vulkan bi se bil dela lotil pri Starem kladivu, Pan bi bil svojo živino gnal nekaj na Studor, nekaj v Ovčarijo in nekaj v Svinjak. Diana bi bila stanovala včasih za Zajčjim gradcem, včasih pri Medvedu ali Volku, in povsod bi jim bilo dosti lova. Kam pa naj denemo vinskega bóžiča, ko na Suho ne gre in Bistrice ne pije? Vedno nedostatno oblečena Venera bi ne hotela prezebatu med mrzlimi Bohinjci in bi ušla na toplejši Bled na jezerski osrede. Tedaj bi pa vojaški Mars takoj zapustil odkazani mu ostròg na Bitnjah in bi zbežal za Venero na Stražo pri Blejskem jezeru. Za to dvojico bi ne žalovali kdo ve kaj. A bog Apolon z devetimi muzami bi nikjer ne našel primerne svetišča, in prav tega in teh Bohinjci najbolj pogrešajo.« (Mencinger 1977: 10–11)

¹¹⁹ Fotografija pesmi, ki je zapisana v rokopisnem almanahu Domače vaje, 1899/1900, 30/18, 273.

¹²⁰ Pesem ni izšla. Nahaja se v Nadškofijskem arhivu v Ljubljani, v rokopisnem almanahu Domače vaje, 1899/1900, 30/18, 273–274.

Savici,¹²¹ s katerim se dotakne poganstva. V drugi kitici razvija motiv poganstva in češčenje boginje Žive na otoku: »Na otok mnog junak hiti, / za vero staro vnet in krivo. / V ljubezni sreče si želi; / zato časti boginjo Živo.« (Kogovšek 1899/1900: 274) V pesmi je poudarjeno, da je bilo tako v davnih časih, kajti sedaj verniki hitijo na otok, da bi počastili Kraljico Marijo. S tem je aktualizirano ljudsko izročilo o poganstvu v krščansko kulturno okolje blejskega otoka.

Stransko temo in motiv pokristjanjevanja vsebuje črtica **Blejsko jezero** (1914) avtorja F. Ksaverja Meška. To je pripoved o nastanku Blejskega jezera, ki vsebuje tudi opis pokristjanjevanja na blejskem koncu. »Dva tuja oznanovalca križa in Kristusa križanega sta bivala nekaj časa pod streho koče. Priromala sta iz daljne južne dežele, od morja, in sta bila namenjena v severne kraje. Med potjo sta oznanovala nauk Kristusov v jeziku, ki je zvenel sicer nekam tuje, a so ga vendar tukajšnji prebivalci dobro razumeli. Krstila sta tudi oglarjeve. Mala, a umetniška podoba Sina božjega, razpetega na križ, je bila dar teh svetih mož.« (Ksaver Meško 28. maj 1918) V pripovedi pisatelj prikaže boj nove krščanske vere s staro pogansko na notranjem primeru ogarjeve družine. Mož in žena mirno sprejmeta novo vero in jo spoštujeta, sin Batog pa se proti krščanstvu bori. Še vedno se oklepa starega poganstva, hodi na posvete k svečeniku v gozd. Vrhunec njegovega zaničevanja krščanstva se pokaže v dejanju, ko želi s puščico prestreliti Jezusa na križu. V tem se pojavi Marija in ga prosi, naj tega ne stori njenemu sinu. On se ji upre in puščico nameri vanjo. Marija ga za kazen spremeni v kamen. Ta kamen je sedaj na sredi jezera, zrasel v kamnito skalo, ki ga skozi stoletja niso mogle omehčati materine in Marijine solze – te so namreč zalile blejsko kotanjo z jezerom.

5.1.4 Kmečki upori na blejskem ozemlju

Leta 1004 je obstajala na fevdalnem posestvu Bled najnižja oblika fevdalnega reda, kar je razvidno iz kraljeve darovnice in darovnic naslednikov v 11. stoletju. Škof Altwın je v 11. stoletju širil površino fevdalne zemlje blejske graščine in množil število podložnikov z družinami, ki so živele na podarjenih posestvih. Na Bledu se je nesvobodno hlapčevstvo vsaj deloma ohranilo do srede 13. stoletja. Do leta 1253 se je nesvobodno hlapčevstvo ohranilo pri blejski graščini le v obeh vaseh ob gradu, v Gradu in na Rečici, v ostalih vaseh pa so živeli takrat že polsvobodni kmetje. Polsvobodni kmet ni bil več izročen fevdalcu na

¹²¹ »Dežela Kranjska nima lepš'ga kraja / Ko je z okol'co ta, podoba raja. / Tam v časih Črtomira na otoki / podoba boginje ne stala Žive.« (Kogovšek 1899/1900: 273)

milost in nemilost. Postal je vezan na kmetijo in ga je graščak lahko odtujil samo skupaj s kmetijo. Kmetove dolžnosti so bile dogovorjene in vpisane v urbar. Kadar so zemljiški gospodje zahtevali od kmeta večje dajatve ali storitve, kot so bile izkazane v urbarju, so se kmetje takim zahtevam upirali, sklicevali so se na urbarje, katerih določbe so imenovali »stara pravda«. Nato je fevdalec podvrgel svoji oblasti tudi prej svobodne koseze in svobodnjake. Od 13. do 14. stoletja je opazna velika rast dolžnosti podložnikov. Še bolj so se dajatve povečale v 15. stoletju, tako v blagu kot v denarju. V urbarju iz leta 1431 se pojavi plačevanje desetine blejskih kmetov zemljiškim gospodom in dolžnost vozne tlake (mlinski, zazerski, kupljenski in bohinjski proštijski kmetje so morali voziti vsako leto za proštijo vino iz Brd). Naraščala je samovoljnost gospode in nezakonite zahteve do podložnikov, kar je pripeljalo do kmečkih uporov. (Gornik 1967: 29–40) Zemljiški gospodje blejskih podložnikov so bili glavarji, ki so jih postavljali in odstavljali briksenski škofje. Glavarji so plačevali škofom gotovo vsoto kot najemnino za določen čas. Marsikdo se je poskušal okoristiti na škodo blejskih podanikov. Nekateri so podložnike stiskali in grdo ravnali z njimi. Zato so se podložniki pogosto pritoževali škofu, naj jih ščiti, posebno pred oskrbniki, ki so jih glavarji nastavljali, da so jim v njihovi odsotnosti vodili gospodarstvo. Za blejske glavarje so bili nastavljeni kranjski plemiči iz rodov Kreighov, Turjačanov, Lenkovičev, Turnov, Gallenfelsov ... (Kimovec 1908: 15–16)

V 15. in začetku 16. stoletja je dosegel razvoj fevdalnega reda višek – zemljiški gospod si je podvrgel vso zemljo, kmetom je nalagal najhujša bremena. Za to je kriv tudi takratni splošno neugodni gospodarski položaj, saj je zaradi reform v državni upravi in zaradi uvedbe stalne vojske konec 15. stoletja cesar zahteval od zemljiških posestnikov vedno večje prispevke. Prehod iz blagovne v denarno trgovino je napredoval, meščanstvo se je dvignilo s porastom trgovine. Da plemstvo ne bi zaostajalo za meščanstvom, je močnejše pritiskalo na kmeta. Blejski zakupniki (glavarji) Kreighi¹²² so stiskali kmete s trdo roko, kar vidimo iz pritožb, ki so jih blejski kmetje pošiljali briksenskim škofom, radovljiški kmetje pa cesarju zoper zakupnike Kreighe. Med blejskimi kmeti je začelo vreti že pred letom 1500. V številnih pritožbah so v letih 1493 do 1515 navajali krivične graščakove zahteve po prevelikih in čisto novih denarnih dajatvah, zvišanja dajatev v naturalijah, samovoljnega povišanja tlake in kratenja gozdnih pravic in ribolova. Poleg dogovorjenih denarnih dajatev so graščaki Kreighi zahtevali še dodatne davke. Jurij Kreigh

¹²² Sredi 14. stoletja so briksenski škofje opustili neposredno upravo gospostva in ga dali kot jamstvo za posojeni denar v zakup dotedanjemu upravitelju Konradu von Kreighu. Rodbina Kreigh je gospodarila na Bledu skoraj 200 let (1368–1558).

je izrabljaj svoj položaj kot zakupnik radovljiške graščine – v Bohinju je odstavljaj z radovljiških kmetij podložnike radovljiškega gospodarstva in dajal te kmetije v zakup kmetom blejske graščine za zvišano zakupnino. Jurijev sin Hartmann¹²³ tega ni tajil, menil je, da lahko s svojim zemljiščem razpolaga po svoji uvidevnosti. Še krivičneje je izrabljaj zakupništvo kmetij na Bledu Jurij Pucheim. Kreighi so začeli uvajati že zdavnaj odpravljen navado iz časov nesvobodnega hlapčevstva: da je graščak ob smrti podložnika odpeljal iz hleva njegovo najboljšo živino. Za čim večjo pridobitev denarja so izrabljaj tudi denarne globe. Pucheim je gospodaril s Kreighovo dediščino, ker je bil Krištof Kreigh še mladoleten. Krištof se je povezal z upornimi blejskimi kmeti, predvsem s Tomažem, enim izmed voditeljev, zato da bi hitreje prišel na oblast in izrinil očima. Pucheim je zaradi tega kmeta Tomaža kaznoval z denarno kaznijo. Kreighi so samovoljno zviševali dajatve v naravi in obnavljaj tiste dajatve v naravi, ki so že bile spremenjene v denarne. Blejski kmetje so tožili zlasti zaradi krivično zvišane tlake. Jurij Pucheim je odpravil plačilo kmetom, ko so bili ti klicani za tlako čez urbarske predpise; kmetom je v škodo razširil pojem tlake; uveljavil je krivično zahtevo, da je moral kmet v denarju plačevati vrednost tlake za tiste dni, ko ni bilo dela; kmetom je začel braniti gozdne pravice (v gozdovih so imeli služnostne pravice, ki so jim bile nujno potrebne za lastno gospodarstvo in gospodinjstvo). Veliko sporov je nastalo zaradi srenjske zemlje in planinskih pašnikov, ki so bili izredno važni za kmečko gospodarstvo. Kreighi so planinske pašnike izrabljaj v svojo korist in trgovali z oddajo paše. Kreighi so celo plenili kmetovo zemljo. Več kot dvajset let so si blejski in radovljiški kmetje skušaj pomagati s pritožbami, ki niso dosti koristile, ker Kreighi niso priznali krivde. (Gornik 1967: 40–45)

Take razmere so leta 1515 pripeljaj deželo Kranjsko do vseslovenskega kmečkega upora. Po Kranjski se je začela širiti kmečka zveza. Do srede marca 1515 so se povezaj v zvezo kranjskih upornih kmetov tudi radovljiški, blejski in bohinjski kmetje. Za blejske kmete je bil važen vzrok za upor tudi njihov spor z radovljiškimi meščani. Na Gorenjskem je vodil upor radovljiški podložnik Klander. Kmetje so bili poraženi, cesar je vsem upornim podložnikom dodelil v urbar dodatni davek – »puntarski pfening«. O bojih na Bledu ni ohranjenih nobenih sporočil. Takrat je bil grajski zakupnik Jurij Pucheim. Iz blejskega urbarja (l. 1602) je razbrati, da se je upora udeležilo 285 blejskih kmetov. V skladu s cesarjevim naročilom so blejskim kmetom za kazen naložaj dva krajcarja

¹²³ Hartmann Kreigh je bil prvi Poliksenin (Polyxena) mož, o kateri je povezana blejska legenda o potopljenem zvonu. Drugi Poliksenin mož je bil Jurij Pucheim.

puntarskega pfeninga, radovljiškim kmetom pa dva krajcarja in dva pfeninga. (Gornik 1967: 45–46)

Zgodovinska povest *Črna žena* (1910) Gregorja Žerjava obravnava tematiko kmečkega upora zoper blejskega graščaka Hartmanna Kreigha. Povest je postavljena v čas 15. stoletja, ko divjajo po takratnih deželah Turki, graščaki pa kmetom zvišujejo davke, kar posledično pripelje do upiranja. Dogajanje je locirano v okolico Bleda, na Bodešče, v Brda, v bosansko Bjeljino. Osrednja nit zgodbe je ljubezenski zaplet med ciganko Nigano (črna žena), njenim možem Radkom (Franc Bregar iz Radovljice) in njegovo novo ljubeznijo Zalko, kar je vpeto v opise bojov s Turki in pripravljanje kmetov za upor. Blejski podložniki so se hoteli rešiti trdosrčnega zemljiškega gospoda Hartmana Kranjskega (H. Kreigh). Glavni puntarji so se zbrali v gostilni pri Mohorku ob Blejskem jezeru: Anželj z Brd, Grahek s Sela, Matija, Globokarjev pastir in Rok, Puščavčev hlapec iz Bodešč. V povesti se organizacija kmečkega punta Bledu imenuje »krvava kosa«, ¹²⁴ kmečki upor proti graščaku Hartmannu pa »ženitovanje«. Kmetje so napisali pismo za brixenskemu škofu in upali, da bo to dovolj za Hartmannovo odstranitev s položaja glavarja blejskega gospostva. ¹²⁵ Bili pa so pripravljeni na to, da bi se vsi vzdignili v upor, če pismo ne bi pomagalo. Kmetje so hoteli svojega dosedanjega gospodarja Hartmanna Kreigha zamenjati za Andreja Kranjskega, ki se je med tem časom boril zoper Turke v Bosni. Kroparski Štefan je Andreja poiskal v Bosni, mu razložil neznosni položaj kmetov, trpinov pod Hartmannovim bičem in da med kmeti vre in se snuje upor. Prosil je Andreja, naj pride na Bled, prežene Hartmanna in vzame graščino v svojo posest, ki mu jo je Hartmann po krivici vzel. Andrej se je dogovoril s Štefanom, da bo prišel na Bled in pomagal upornim kmetom. Na žalost pa je padel v bitki s Turki in se to ni moglo zgoditi. Upor oz. »ženitovanje« na Bledu je v povesti postavljeno v januar 1481. »Na zunaj so bili odnošaji med gospodo in kmeti še vedno neizpremenjeni, dasi sovražni, v resnici pa so razmere vedno bolj dozorevale in ljudje so že pričakovali čudnih dogodkov. Že so minevali

¹²⁴ »Pristaš 'krvave kose' se ne sme bati smrti. Pravila nam velevaljo: zmagati ali umreti. Boriti se moramo do zadnje kapljice krvi. Če kmet podleže, ne sme noben pristaš 'krvave kose' ostati živ.« (Žerjav 1910: 176)

¹²⁵ Pismo blejskih podložnikov za brixenskemu škofu: »Ljubi – ljubljeni stric! Strašno nam je hudo, ker se ženitovanje tako dolgo zavlačuje. Ženin je pripravljen in nestrpnost čaka; nevesta pa že ni pisala nekaj tednov. Prosimo jo, naj stori vse, kar more, da čim prej dobi dovoljenje za možitev. Ženin je že napravljen v svatovsko oblačilo in starešina je povabil vse njegove brate na ženitovanje. Za krepko in zdravo godbo bomo mi poskrbeli, ravno tako za primerno petje. – to bo krasno ženitovanje, kakršnega še ni gledal blejski kot. – Dragi stric! Vaša suknja je že v delu; zagotavljam vas, da vam bo imenitno stala. Samo to vas prosim, da se sedaj nikar ne strašite nobenega truda, ampak skušajte urediti vso stvar kakor hitro mogoče; zakaj prišel je čas! – Takoj nam odpišite, da bomo vedeli, kakšnega mnenja je nevesta in kdaj pride. Pozdravite vse znance! Novega tukaj ni nič. Gospoda namreč resnično skrbi za dobrobit svojih podložnikov. Vas iskreno pozdravljamo vaši zvesti nečaki Janez, Tone, Andrej, Peter.« (Žerjav 1910: 83)

januarjevi dnevi leta 1481. Tedaj so na vsem Gorenjskem znamenja bližajoče se nevihte postajala vedno bolj očitna.« (Žerjav 1910: 155) Vse je bilo pripravljeno za upor.¹²⁶ Žene in otroke so pred nevarnostjo odpeljali na Špik v votlino k »slepemu Bogu«. Znamenja za začetek upora so bila plameni kresov ponoči in vzklík: »Čas je!«. Ob večernem mraku pustne nedelje so naenkrat zažareli veliki kresovi na vseh bližnjih gričih in gorah. Ves blejski kot je bil v ognju in prebivalci so vedeli, kako pomemben čas se jim bliža. »'Danes se začne ženitovanje,' so vpili vsi vprek, 'danes začnemo plesati!' Obenem so vsi veseli in navdušeni metali klobuke v zrak in krepko ukanje je pozdravljalo zaželjeno jutro.« (prav tam: 168) Tako kot kmetje so se tudi graščaki na blejskem gradu pripravljali zoper kmečki upor: sprejemali so visoke goste (grof Turn s spremstvom, radovljiški mestni upravnik in zakupnik, dva Lamberga, drugi plemiči in vitezi).¹²⁷ Nato je prišla novica, da se je okoli Radovljice utaborila turška četa. Tega sovražnika kmetje niso pričakovali. Turke so pregnali, do izvedbe kmečkega upora pa ni prišlo. Kmete je kljub temu čakala kazen. Med seboj so se pogovarjali, kaj lahko storijo: »Kar je, je. Zaenkrat nismo dosegli svojega namena. A zaupajmo v bodočnost. – Za zdaj pa mislim, da je najbolje, da stopimo v grad do Hartmana in mu povemo jasno in odkrito, da smo hoteli doseči samo svoje pravice; v teh časih se ne bo maščeval nad nami, ker se nas tudi nekoliko boji. Zaenkrat se mu moramo seveda podvreči, nikakor pa ne, da bi ga prosili odpuščanja ali kaj podobnega. Sam sem pripravljen govoriti v imenu vseh.« (prav tam: 212) Kmetje so morali na blejskem gradu valpetu Fricu priseči zvestobo in vdanost do smrti cesarju, vdanost briksenskemu škofu, vdanost lastniku blejskega gradu. Obljubiti so morali, da se ne bodo več povezovali v razne zveze zoper graščaka in plemiče ter da se bodo podvrgli sklepom komisarjev. Povest ima srečen konec: upor se konča pozitivno za obe smeri, za kmete in za Hartmanna, preženejo Turke, Franc in Zalka se zopet najmeta in poročita na blejskem otoku. Knjiga je opremljena z ilustracijami Maksima Gasparija.

¹²⁶ »Izvrstno. Vsi blejski podložniki so pripravljeni; le migljaja je treba, pa bodo udarili vsi kakor en mož. – Gorjanci stoje neomajno za svoje pravice; Bohinjci so trdni kot skala. Naša zveza je velika; zato gorje gospodi, če udarimo! Primerne orožja nimamo ravno preveč, vendar se nam ni treba bati, ker smo dobili nov prah, katerega bomo dali duhati graščinskemu valpetu in biričem – smodnik; pri Mohorku je zaloga.« (Žerjav 1910: 81)

¹²⁷ »Hartman in njegova gospa Poliksena sta navdušeno sprejemala mlade viteze, plemenite gospe, bližnje graščake in plemiče. Ves grad je bil pokonci, kakor bi se pripravljala plemenita gospoda za poroko in ne za – boj. /.../ Hartman je zapovedal, naj bodo proti večeru oboroženi vsi vojaki, da počakajo kmetiške bojovníke ali da sami udarijo nanje; in kakor blisk je šlo njegovo povelje od ust do ust, od glave do glave. Bližala se je šesta ura. Vsi graščinski vojaki so že stali oboroženi na grajskem vrtu in nestrpnó pričakovali nadaljnega povelja. Plemenitaši pa so se zbirali v veliki dvorani, ki je imela okna s pogledom na jezero, in se tu posvetovali, kako bi mogli najbolj pametno pomiriti kmete in zadušiti punt. Hartmana pa ni bilo ne na vrtu ne v dvorani, marveč je počival v mehki blazini v svoji sobi ter ves v skrbah za svoj obstanek razmišljal, kako se izide nocojšnja noč in prihodnji dan.« (Žerjav 1910: 209–210)

5.1.5 Turški vpadi in boji

Na Bled so večkrat vpadli Turki. Med divjanjem po Gorenjskem, so se spotoma ustavili na Bledu; sredi oktobra 1476 jih je 8000 divjalo in drlo čez Kranjsko Goro, Belo Peč, Trbiž in na Koroško. Naslednje leto 1477 so prišli januarja in ropali po Bledu. Briksenski škof Jurij piše, da jih je bilo 32.000 mož, s seboj so imeli tudi topove. (Kimovec 1908: 47) Turki so prizadeli blejsko okolico s plenjenjem, slovenski fantje pa so se morali iti na tuja bojišča boriti zoper Turke, da bi jih pregnali iz okoliških dežel v njihovo domovino. Josip Lavtižar pravi, da so na blejskem gradu za časa turških napadov prižigali kresove, saj so z njimi daleč naokrog naznanjevali neprijetno novico, »da je zakleti sovražnik krščanstva v deželi«. (Lavtižar 1880: 241) V zavesti podložnika se je sovraštvo in odpor do Turkov poglobilo, ker je bil podložnik preko obrambe za zaščito države nosilec vseh bremen, hkrati pa tudi najbolj neposredno prizadet od roparskih napadalcev. Besedo »Turki« so začeli že v 15. stoletju nadomeščati izrazi, kot so dedni sovražniki, tirani, krvoločni psi, stekli psi, roparski ptiči, ptiči smrti, malharji, požigalci itd. Obdobje turških vpadov je kljub precejšnji časovni odmaknjenosti še vedno živo med ljudmi, ker so dogodki povezani s Turki postali tudi predmet mitologije. Znane so pripovedke o turških zakladih, skrivnih rovih, čudežnih rešitvah iz turškega ujetništva in druge. (Voje 2005: 80–81) Turki so vplivali na oblikovanje domovinske zavesti.

Črtica **Srečna vrnitev** (1895) Antona Sušnika je v prvi vrsti ljubezenska, ki tematizira tudi boje proti Turkom. Glavni junak je domačin Zaplotnikov Andrejec, ki pusti doma na Gorenjskem nevesto Anico in se odide na fronto v Bosno bojevat proti Turkom. To je čas bosanskega zasedanja. Pristopi v domači kranjski polk št. 17, ki mu poveljuje baron Kuhn.¹²⁸ Andrejec v pismih med drugim opisuje tudi boje. »Zopet smo imeli prasko, pred Livnom smo zgrabili Turke z bodaki. Našega nadporočnika napade hipoma korenjak kakor hrast in že mu je hotel s svojo zakrivljeno sabljo preklati glavo, a v tem hipu priskočim jaz, prestrežem udarec ter Turka lopnem tako silno z batom, da se je takoj valjal v krvi. Zato sem bil povišan.« (Sušnik 1896: 565) Z vojne se Andrejec srečno vrne nazaj in z Anico se takoj poroči na blejskem otoku. Uporabljen je motiv blejskega otoka v povezavi z ljubeznijo in poroko.

¹²⁸ Avtor povzema po dejanskih zgodovinskih dejstvih. Leta 1878 je po berlinskem dogovoru dobila Avstro-Ogrska nalogo, da zasede tedaj turški pokrajini Bosno in Hercegovino in da ustvari v teh pokrajinah mir in red. V Bosno so 26. julija odšli 3 bataljoni takratnih slovenskih dežel: rezervni pešpolk Hartuga št. 47, kranjski pešpolk Kuhna št. 17, koroški pešpolk Marojčiča št. 7. Avstrijska vojska je 19. avgusta premagala Turke v Sarajevu, 19. septembra je padel Bihač, 28. septembra Livno in Klobuk, 20. oktobra je padla Kladuša – s tem je bilo turško zasedanje Bosne in Hercegovine končano.

Zgodovinska povest *Črna žena* (1910) Gregorja Žerjava med drugim tematizira turške boje. Glej tudi točko 5.1.5. Povest je postavljena v 15. stoletje, v okolico Bleda (Bodešče), v Brdo in v bosensko mesto Bijeljino. Opisani so boji s Turki v Bosni, kjer je slovenskim četam poveljeval Andrej Kranjski. Vrhovni poveljnik obmejnih čet cesarske vojske v Kostanci je bil Sigmund Pollheim. Boje pisatelj postavi v leto 1478. Turki prodrejo obmejno obrambo, pride do bojev v Brežicah, leta 1480 v Krškem, nato prodirajo dalje po Kranjski. Januarja 1481 prodrejo do Radovljice, kjer presenetijo tamkajšnje blejske podložnike, ki se ravno pripravljajo za kmečki upor. »Pesjani /izraz za Turke/ so prišli po cesti iz Radovljice. Okoli mesta je morala že strašno teči kri. Bog se usmili vseh, katere zadene ta povodenj! – Glavna njihova četa je gotovo še ostala v Radovljici. Ali pa je šla proti Dolini, zakaj na Bled je prišel le ne posebno velik oddelek. Navadno pa Turki poplavlajo v veliki množicah. Kakih šestdeset se jih je priplazilo po stezi; ti so vsekakor hoteli napasti naše pri votlini; so jih pač morali na kak način izvohati. Saj pravijo, da ima Turek dober nos.« (Žerjav 1910: 191) Turke so iz dežele pregnali, do kmečkega upora ni prišlo, saj so se podložniki pokorili graščaku Hartmannu Kreighu. Pisatelj v povesti verjetno opisuje veliki turški pohod na slovenske dežele leta 1480, ki se je zgodil kot posledica poraza turške vojske v Erdelju. Takrat so prodrli najdalje proti severu in zahodu. Valvasor piše, da je takrat štela turška vojska 26.000 mož. Že meseca julija je plenil en oddelek po Notranjskem, okoli Kočevja, Ribnice, Cerknice in Logatca. Glavna vojska pa je v začetku avgusta napadla Koroško. Na koroški meji so se trume razdelile. En del je šel čez hribe na gornje Štajersko proti Neumarktu, drug del je plenil po Koroškem. Iz Koroške so imele posamezne čete roparske pohode v bližnje pokrajine. Nekatere so plenile okoli Slovenj Gradca, druge so vdrle skozi Kanalsko dolino na Furlansko, zopet druge so divjale po Kranjskem. Nihče se ni krepko uprl sovražniku, posamezne trume kmetov ali meščanov so reševale posamezne kraje, toda skupnega odločnega odpora ni bilo nikjer. (Gruden 1910: 349) Leta 1481 ni zabeleženega nobenega turškega vpada v slovenske dežele. Takrat je namreč umrl sultan Mohamed »Osvojevalec«, ki je vladal 30 let in srčno sovražil kristjane. Njegov naslednik Bajazit II. je ljubil mir in tiho življenje, bojeval se je le, ko je bil v to prisiljen. V letu 1482 pa so Turki prišli na Kranjsko in odvedli s seboj mnogo tamkajšnjih prebivalcev. Leta 1483 je bil velik napad, ki so ga utrpele tri dežele – Kranjska, Koroška in Štajerska, vendar so bili tokrat Turki poraženi ob Uni. Kmalu po neuspehu na Uni je sultan Bajazit II. poslal svoje odposlance k ogrskemu kralju Matiju Korvinu in mu ponudil premirje za pet let. Naslednjih osem let Turki niso obiskovali slovenskih dežel. (Voje 2005: 89) Pisatelj bi lahko tudi opisoval turške vpade v letu 1467,

ko je julija več turških konjenikov pridrla skozi Hrvaško ob Savi do Krke pri Brežicah. Ker je reka Sava narasla niso mogli na Štajersko, zato so se utaborili pri Pleterjah. Jeseni so v drugem napadu prizadeli Koroško. Vračali so se mimo Slovenj Gradca in Celja do Save. Ko so prekoračili reko, so se utaborili pri Krškem in tam ostali osem dni. Ves ta čas so pošiljali manjše čete na vse strani, ki so na Štajerskem in Kranjskem puščale za sabo krvavo sled. (Voje 2005: 88)

5.2 Verska tema in motivi

Bled se v književnosti zelo pogosto povezuje z versko temo, kar je razumljivo že zaradi velike stopnje pobožnosti prebivalstva v 19. stoletju.¹²⁹ Dolga stoletja je bila množično obiskovana božja pot k jezerski materi Mariji, ki ji je posvečena blejska otoška cerkva. Prva omemba blejske otoške cerkve in proštije je v darilni listini, ki jo je napisal briksenski škof Henrik 3. decembra 1185. Z njo je škof Henrik potrdil veljavnost darov škofa Hartmanna¹³⁰ otoški cerkvi. Zgodovinar Franc Gornik je to listino prevedel: »V imenu gospodovem. Henrik po božji milosti briksenski škof, vsem vernim kristjanom, tako prihodnjim kakor sedanjim, želimo naznaniti, da smo na prošnjo našega ljubega brata (tj. kanonika) Gerunga, častitega prošte pri sv. Mariji na jezeru Bled, iz pobožnega nagiba temu kraju potrdili, karkoli so darovali imenovanemu kraju naši predniki, briksenski škofi in mi, pa tudi ministeriali naše cerkve in drugi verniki, iz blage volje, ali bodo še v prihodnje darovali na čast vedno device, da bi bilo v prid božjim služabnikom.« (1990: 150) Oglejski patriarh Pellegrino je posvetil otoško cerkev 11. januarja 1142. S tem letom lahko tudi povežemo nastanek prve cerkve na blejskem otoku. Otoška cerkev je bila skozi stoletja važna romarska postojanka za Gorenjsko, Štajersko in Primorsko. Na otok so prihajali bolj preprosti verniki, katerih darovi so bili skromni, vendar je cerkveno premoženje zaradi velikega števila darovalcev precej naraslo. (Gornik 1967: 146)

¹²⁹ Za blejski okoliš veliko stopnjo pobožnosti dokazujejo statistični podatki ob popisih prebivalstva iz leta 1869, 1880, 1890, 1900, 1910. Skoraj vsi prebivalci so bili v tem času katoličani. Podrobneje je to prikazano v poglavju 2.2.

¹³⁰ Škof Hartmann je bil na škofijskem sedežu v Briksnu v letih 1141 do 1164, torej je otoška cerkev takrat že stala. (Gornik 1967: 172)

5.2.1 Romanje oz. božja pot na blejsko otoško cerkev k Mariji Kraljici

Romarska pot k »jezerski Mariji« je ena izmed najstarejših slovenskih Marijinih božjih poti, iz 13. stoletja.¹³¹ V 19. stoletju postane ta božja pot pomemben in popularen motiv v književnosti. Motiv se povezuje s češčenjem Marije Kraljice, z zvončkom želja, z blejskim otokom in jezerom ...

Bléško jezero (1848)¹³² Kajetana Hueberja je pesem, ki so jo prepevali romarji in izletniki med vožnjo po Blejskem jezeru do otoka in cerkve Marije Kraljice. Opeva naravne lepote Bleda, zraven pa izraža verska in rodoljubna čustva. Uglasbil jo je skladatelj Kamilo Mašek, kmalu je ponarodela in ostala v zavesti starejših ljudi. »Otok Bléški / Kinč nebéški / Krajnske zemlje Ti! / Venc iz raja / Te obdaja, – / Vse se veseli. // Vali igrajo / Ribe imajo / Dobrovoljni plés, / Ladja giblje / Se, in ziblje / Nas h Kraljic' nebés.« (Hueber 1848: 37)

Pesem **Blesko jezero** (1854) Dragotina Dežmana ima 12 kitic, vse so štirivrstičnice z zaporedno rimo (aabb). Prepletajo se domovinska, verska in ljubezenska tema. Subjekt pozdravi blejski otok s cerkvico, ki se dviga iz jezerskih tal, kjer poje zvon in Mariji oznanjuje slavo.¹³³ Tja prihajajo množice ljudi iz vsepovsod, zgrinjajo se na jezero v ladjice, na jezeru se igrajo labodi. »Je prva ladja romarska, / Iz nje glasi se pesmica: / Češčena bod nebés kraljica, / V pomoč te kličemo, devica!« (Dežman 1854: 60). V pesmi

¹³¹ Najstarejša Marijina božja pot, h kateri so romali tudi slovenski prebivalci, je na otoku Barbani pri Gradežu (od leta 582). Takoj za njo sta Gospa Sveta na Koroškem (okrog leta 760) in božja pot na Svetih gorah na Štajerskem (pred letom 1000). V 10. stoletju so nastale Marijine božje poti Log pri Vipavi in prvotna cerkev v Rušah pri Mariboru (leta 904). Iz 12. stoletja so znane tri slovenske božje poti – Lesce na Gorenjskem, Žihpolje in Otok ob Vrbskem jezeru na Koroškem. V istem stoletju je nastala na nemškem Zgornjem Štajerskem najbolj sloveča nekdanja avstrijska božja pot Marijino Celje (Mariazell, 1157). V 13. stoletju so nastale Marijine božje poti na Blejskem jezeru (1238), Velesovo pri Kranju z Marijo, »ki je rastla z drevesom«, leta 1231 postavijo cerkev v Dobrovi pri Ljubljani; sezidani sta bili dve sedanji cerkvi na Sveti gori pri Litiji in na Svetih gorah nad Sotlo; leta 1275 se omenja čudodelna Mater božja v nekdanji ljubljanski Komendi. V 14. stoletju je nastala božja pot Višarje, Crngrob, Male Vodenice pri Kostanjevici ob Krki, Polje pri Ljubljani, Železna Kapla na Koroškem. V 15. stoletju je nastala vrsta Marijinih božjih poti: Šmarna gora pri Ljubljani, Ptujška ali Črna gora, Tabor pri Podbrezjah na Gorenjskem, Svetla planina nad Trbovljami, Kokarje v Savinjski dolini, Homec pri Kamniku, v Beli krajini Tri fare in Žeželj, Tinska gora na Štajerskem. V 16. stoletju so nastale Marijine božje poti: Zagorje pri Pilštanju na Kozjanskem, Strunjan v Istri, Sveta gora (Skalnica) pri Gorici, Mengore pri Tolminu, Nova Štifta pri Gornjem Gradu, Kalobje na Štajerskem. V 17. stoletju so nastale Marijine božje poti na Slovenskem: Kostanjevica pri Gorici, Nazarje v Savinjski dolini, Marija Devica v Puščavi pri Mariboru, Podgorje v Rožu, Petrovče pri Žalcu, Žalostna gora pri Mokronogu, Ljubno na Gorenjskem, Nova Štifta pri Ribnici. V 18. stoletju so nastale Marijine božje poti na Slovenskem: Dobrova pri Ljubljani, »Kapelica« v Kropi, Brinjeva gora nad Zrečami, Žalostna gora pri Preserju, Kostanjevica ob Krki, Kokra na Gorenjskem. V 19. stoletju so nastale naslednje Marijine božje poti: Zaplaz na Dolenjskem, Pokrče na Koroškem, leta 1863 Marija Pomagaj na Brezjah, ki je postala narodna božja pot Slovencev. V 20. stoletju sta nastali še dve Marijini božji poti: Rajhenburg (danes Brestanica) ob Savi (1908) in Rakovnik pri Ljubljani (1924). (Kurent 1989: 184–190)

¹³² »Spevana na otoku Bléškem 7. véliciga serpana 1847. Kajetan R. Hueber« (Hueber 1848: 37).

¹³³ »Otočič s cerkvico na skal' / Se dviga iz jezerskih tal; / Kak jasno zvon tam naterkuje, / Marije slavo oznanjuje!« (Dežman 1854: 59)

je prva ladja oz. čoln romarska, kar poudari pomembnost le-te božje poti in prikaže množičnost romarjev k Mariji Kraljici. Romarji zvonijo na zvon, da bi dobili božjo pomoč iz nebes.

Pesem **Spomin na Bled** (1864) obsega trinajst različno dolgih kitic neznanega avtorja T. P. V pesmi se povezujejo ljubezenska, domovinska in verska tema. Opeva praznik velikega šmarna v otoški cerkvici. Zvonovi z otoka milo glasno zazvonijo, romarji pohitijo s čolni k otoku v cerkev. Deklet je polno, vijejo se kot v vencu, prav tako mladeničev, tako da zlahka vzplamti prva ljubezen pod budnim pogledom Marije Kraljice in Leljevih puščic. Otoška cerkev je portal med nebesi, kjer kraljuje Bog, kamor se dvigujejo duhovi, in blaženo zemljo. Ko na otok priplujeta ženin in nevesta, se odpre nebo, blaženi duhovi plavajo do cerkvice in blagoslovijo mlado zvezo.

Balada **Utopljeni zvon** (1885) Antona Funtka se naslanja na ljudsko izročilo o potopljenem zvonu in črni vdovi. Ljudska pripoved je povezana z versko idejo. Balada opeva Marijo in romarje na otoku, prikaže moč vere in strastnega zatekanja k njej v času trpljenja in bolečin. Vdovi z blejskega gradu prinaša molitev k Mariji tolažbo ob izgubi moža, ne prinese pa ji molitev tudi notranjega miru. »Obraz Device svete, nje svetli, mili žar / Blažil jih je in lajšal / bolečine ob trpljenju/, umíril pa nikdár« (Funtek 1885: 159). Nato se odloči, da bo v spomin na moža dala vliti zvon, ga postaviti na blejski otok. Hud vihar potopi zvon in čolnarje globoko na dno jezera. Po posredovanju papeža se vse srečno konča, kajti »Poslal iz Rima papež je zvon svetál in nov / In sam nad njim je molil in dal mu blagoslov, / Na Bledu zdaj glasí se iz stolpa temnih lín / Kot blede borne žene glasán in svet spomin« (prav tam: 160). Zaradi papeževa blagoslova, se romarjem, ki z veseljem in množično na zvon zvonijo, izpolnijo vse želje.¹³⁴

Črtica **Na bleškem otoku** (1890) Antona Sušnika tematizira romanje na veliki šmaren, z Breznice na blejski otok. Vodja sprevoda (procesije) je sosed Klančar. Podlegarjeva Cilka gre sama na božjo pot, ker se boji, da se je Andrejeva ljubezen ohladila. Andrej je hodil v Kranj v ključavničarsko delavnico in od takrat so Cilko hudobni jeziki bodli iz škodoželjnosti, da hodi v Kranj izbirat nevesto. Romarje (»božjepotnike«) pripeljejo čolni do otoka. »Cilka, kakor bi imela težák kamen na srcu, stopa počasi gori po stopnicah, ki vedó na otoček k cerkvici Matere Božje. Krog cerkve se je ljudstva kar trlo. Otoček sredi bistrega jezera bil je danes cilj vseh vernikov, zlasti pa bolnih in betežnih

¹³⁴ Nemška pesem Die versunkene Glocke (1899) pesnice Marie Luckmann prav tako aktualizira legendo o potopljenem zvonu in črni ženi. Pesem je usmerjena v posredovanje krščanskega nauka. V ospredje postavlja požrtvovalnost in pobožnost gospe z jezera. Pride do združitve domovinske in nabožne teme. (Perenič 2008: 218–219)

ljudij, in tistih, koje je kaj težilo na duši in jim ni dalo mirú.« (Sušnik 14. avg. 1890) V cerkvi vsi romarji pozvonijo na zvonček želja. Tudi Cilka pride s tem namenom, prav na veliki šmaren, ki je velik krščanski praznik (praznik Marijinega vnebovzetja), da bi pozvonila in pomolila k Mariji. Medtem ko se prebija skozi gnečo, razmišlja o Andreju, skrbi jo, da je mogoče njena želja predrzna, da se ne spodobi na posvečenem kraju gojiti take prošnje. Vendar ji kljub pomislekom uspe priti do vrvice. Marija naredi čudež v trenutku, saj Cilka takoj zatem zagleda Andreja in se takoj dogovorita, da se bosta poročila. »In glej! Želje njune je spolnil 'zvonček želja': čez leto in dan stala sta v domači cerkvi pred altarjem kot ženin in nevesta« (prav tam).

Pesem **Devici Mariji na Blejskem jezeru** (1899) Josipa Mantuanija¹³⁵ je hvalnica Mariji Kraljici, kateri je posvečena cerkev na blejskem otoku. V osmih šestvrstičnicah subjekt opeva Marijo in njeno bivališče na otoku. »Kraljica draga vseh nebes, / Marija, mati mila, / Za svoje stanovanje res / Otók si izvolila:/ Tam, kjer malik je stanovál, / Hram sveti je Devici vstál« (Čarman 1899: 28). V pesmi je opisan izgled otoške cerkvice:¹³⁶ na oltarju je kip Marije z detetom, ki ga obdajajo cvetice in prižgane sveče. »Za družbo tebi voljena, / Kraljéva o Devica, / Svetnika veličastna sta – / Cesár in cesaríca; / Svet Henrik ti na strani je, / In Kunigunda na-te zrè« (prav tam: 29). K Mariji prihajajo romarji do otoka na »barčicah«, zvonijo na zvon, ki počasti Marijo. Marijo slavijo zvon, hribčki, log, mah, skalovje, list, valovje, kapljice iz jezera ... Na koncu pošlje lirski subjekt svoj pozdrav Mariji preko meglice. »Čez hribe in planjave: / V otoka mili cerkvi / Mariji ga sporôči ti!« (prav tam: 30) Pesem je izrazito verska, prepletajo se motivi romanja, otoške cerkvice in češčenja Marije Kraljice.

Lirski subjekt v pesmi Otona Župančiča **Na Bledu** (1911) izraža vero in zaupanje slovenskega človeka v Marijo in molitev pri romanju na otok. Lirski subjekt primerja svojo pesem z močjo zvončka želja. »Zvonček Marijin plaka in prosi, / molitve nosi / pred božji tron. / Kaj so prinesla ta srca s seboj! / Plaho, zaupno pred teboj, / o Marija, / so razgrnila / vso domovino: /.../ // Glej, Marija, / mati presveta, / srce poeta / drug je tvoj. / I krog njega se gnete usoda / mojega roda, / k meni domovina / od vseh strani. / O, da bi bila / pesem moja / kot je tvoj zvon!« (Župančič 1911: 337–338) Subjekt poje hvalnico Mariji in njenemu zvončku, ki sliši vse, kar si želi ljudstvo, pozna vse njihove težave. Zvonček dobi vlogo prenosnika med zemeljskim in božjim svetom. Subjekt si želi, da bi bila

¹³⁵ Avtor pesmi je predvidoma Josip Mantuani (1860–1933). Glej op. 30.

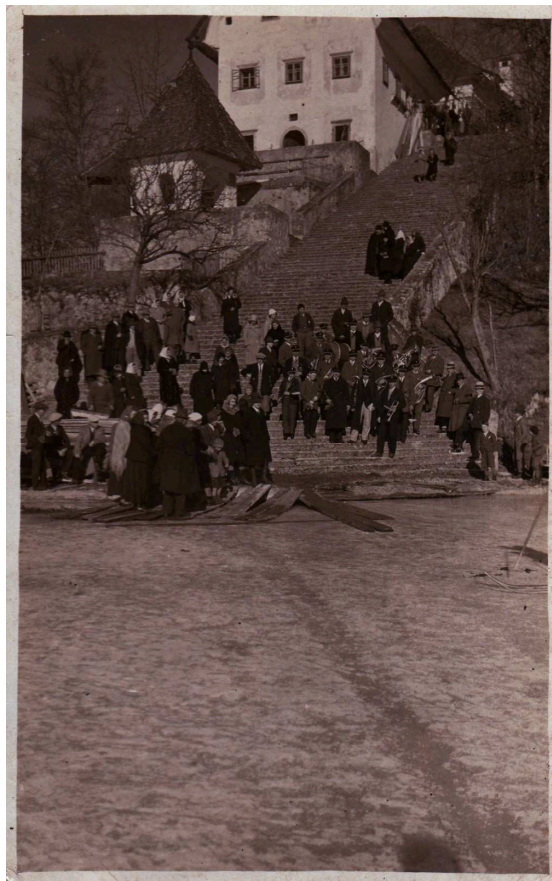
¹³⁶ Danes v cerkvi prevladuje barok s prostorno dvoransko arhitekturo in z bogastvom oblik in okrasja pozlačenega glavnega oltarja iz leta 1747, z milostno podobo Marijinega kipa v osrednji niši, ob straneh, levo in desno, pa je neznani kipar upodobil cesarja Henrika II. z ženo Kunigundo.

njegova pesem taka kot Marijin zvon, da bi prav tako čutila in nosila v sebi vse, kar čuti narod. Na svojevrsten način se v pesmi prepleta domovinska tema z versko.

Rado Murnik v povesti **Na Bledu** (1917) tematizira potek praznika velikega šmarna na Bledu na prelomu 19. in 20. stoletja, ko se romarji odpravijo na božjo pot. Glavna tema povesti je ljubezenska, v katero so vpeti tudi opisi takratnega življenja na Bledu. Na nedeljo, dan pred praznikom velikega šmarna, »/n/a Jezeru so 'nabijali', potrkavali prazniku. Gospodji dan ob jezeru! Vstal sem /Igor Kalan/ in gledal skozi okno. Zunaj je vabilo jutro solnčnega avgusta.« (Murnik 1923: 128) Gospodinja Neža, (pri kateri je Igor bival med dopustom) povabi Igorja na tipično blejsko kosilo, ki ga pripravijo na praznik. Jedli so »suho župo, suho meso (svinjino) s kislim zeljem pa jedove štruklje z ocvirki« (prav tam: 131). Neža pouči Igorja, da je na mali šmaren na Bledu še večji praznik, takrat imajo semenj, to je največji shod na čast Matere Božje na otoku. Na ta praznik priromajo romarji z vsega Kranjskega pa tudi s Primorskega, Koroškega in Štajerskega. V otoški cerkvi izpoveduje in obhaja po sedem gospodov. Igor se nato odpravi na sprehod in opazuje ljudi, ki hodijo od maše. »Srečaval sem Blejce in Blejke, gredoče od maše. Z velikim zanimanjem sem gledal lepe postave lahkonomnih deklet in ponosnih žena v šumečih krilih. V jutranjem solncu so se čarobno svetile s čipkami ozaljšane prebele peče in z zlatom vezene avbe, široki gubasti srajčni rokavi, resicaste pisane svilnate rute nad temnožametastimi modrci in kovinasti pasi. Žalibog so nekatere druge krasotice kazile napol gosposke capice, posnete po malokdaj okusnem mestnem kroju. Malone vse seljanke so nosile velike molitvenike in bele robce.« (prav tam: 132) Dan se zaključi s čudovito razsvetljavo, ognjemetom in osvetljenimi čolni na jezeru.¹³⁷ Naslednje jutro je dopoldne sveta maša za romarje na otoški cerkvi. »Na Jezeru je bila dopoldne slovesna maša. Nebrojno ladij, plitvic in gondol je ob ubranem petju zvonov plulo proti romarski cerkvici na skalnatem osredku. Tudi jaz sem se popeljal na otok. Nekateri romarji so se po kolenih pomikali po tistih devetindevetdesetih kamnitih stopnicah. Na lepem, precej velikem

¹³⁷ »Po večerji sva šla z Jankom gledat razsvetljavo. Na poslopjih, v gajih, na ladjah, na terasah, na gradu in na otoku, povsodi so migljale in igrale stotere luči med venci, girlandami in zastavami. Na holmih kakor tudi na najvišjih gorah so goreli veliki kresi. Na hribu so pokali možnarji. Neprenehoma so sikale rakete in švigale proti nočnemu nebu. Bled je bil podoben mravljišču. Od blizu in od daleč so dohajali še vedno gledalci peš, pa tudi v elegantnih kočijah, na preprostih kolih, v omnibusih in na kolesih. /.../ Jezero je zibalo čimdalje več ladij in gondol okrašenih s pisanimi lampioni, svežim cvetjem, zelenjem in s praporci. Nad pljuskajočimi vodami so pluli radostni glasovi, vzkliki, smeh, petje, godba zdraviliških godcev, zvoki harmonike, citer in gitare. Luč do luči! Ognjeni venec je okvirjal jezero. Dolga vrsta čolnov se je jela pomikati o bregu naokoli. /.../ Čudovito lepo je plamtel ogenj na vodi! Na gradu in v zdraviliškem parku so zažigali umetna solnca in zvezde. Otok in pol jezera je sevalo v bengalični luči in v valove je padal dež pisanih isker. /.../ Šele pozno so ugasnile luči in utihnili glasovi na jezeru. Oddaleč je donasal vetrec ulomke poskočnega valčka. Noč je bila tiha, otožna; ob luni so tleli mirni oblaki.« (Murnik 1923: 156–157)

prostoru pred cerkvico, ob cerkovnikovi hiši, pri Puščavici, pod lipami in hrasti se je vse trlo praznje oblečenih ljudi, ki so prišli na božjo pot.« (Murnik 1923: 162–163) Igor se razgleduje po notranjosti otoške cerkve, po koncu maše pa opazuje romarje, ki zvonijo na zvonček.

Slika 8: Razglednica iz začetka 20. stoletja, ki prikazuje romarje na Petschacherjevih stopnicah blejskega otoka v zimskem času.¹³⁸

5.2.1.1 Romanje na blejski otok k Mariji Kraljici v luči zgodovine

Romarji so prihajali na Bled v želji, da obišejo otoško cerkev, ki jo varuje zavetnik sv. Martin. Posvečena je sv. Mariji, kraljici slovenskih src. Otoška cerkev ni bila zidana zaradi potrebe za redno dušno pastirstvo, saj je skrb za dušnopastirsko službo v tisti dobi že imela na Bledu cerkev sv. Martina v Gradu, ki je bila glavna župnijska cerkev. Zato so imeli brixenski škofje, ko so zidali otoško cerkev, edini namen častiti Marijo in postaviti na otoku božjepotno Marijino svetišče. Tako je postala otoška cerkev ena najstarejših romarskih cerkva v deželi, saj je bila sezidana že leta 1142. Ko so otoško cerkvico zgradili, so bili romarji bolj redki, njihovo število pa se je povečalo v 15. stoletju, ko je leta 1431

¹³⁸ Razglednica je iz zasebne zbirke Leopolda Kolmana.

škof Lavrencij Lauentinus podeljeval odpustke vsakomur, ki je otok obiskal. Škofje so romanja pospeševali tako, da so romarjem podarjali duhovnih milosti. Po potresu leta 1523 so cerkev obnovili in od takrat so bili romarji še množičnejši. V letu 1685 so cerkev obogatili z večjim izkupičkom. (Benedik 2003: 14) Zakonodaja Jožefa II. (1741–1790)¹³⁹ je romanja odpravila. Cesarski patenti, 31. marca 1784, 1. avgusta 1785, 27. septembra 1787, 29. novembra 1794, so branili vernikom hoditi na božja pota. Ker bi bilo romanje k otoški cerkvi nevarnost, da jo poderejo, je bila cerkev od leta 1782 do 1785 zaprta. Po letu 1800 se je od vseh božjepotnih cerkva v tem delu Gorenjske prva opomogla prav otoška cerkev. (Gornik 1990: 175) Romanja so v prvi polovici 19. stoletja nekoliko opešala, predvsem zato, ker od leta 1835 cerkev ni imela več stalnega duhovnika. Takrat je kot zlatomašnik umrl zadnji samostojni »jezerski« duhovnik, Anton Mulej, ki je od 1787. leta dalje opravljal božjo službo na otoku. Nato je živel na otoku upokojeni zasipški župnik Francišek Jereb in tam umrl leta 1905. V prvi polovici 19. stoletja so hišo »puščavnico« na blejskem otoku, ki stoji tik za cerkvijo, pripravili za prenočevanje romarjev. V preteklosti so romarji prenočevali kar v cerkvi, družine so notri spale in molile. Grajska oblast je leta 1805 prepovedala prenočevanje v cerkvi. (Kimovec 1908: 34–35) Romarske cerkve na blejskem otoku, na Šmarni gori, sv. Jošt, Ljubno in Velesovo so obiskovali romarji, ki so romali po Kranjskem na Višarje, tako da je romanje trajalo tudi po več tednov. To je bilo razširjeno predvsem v 17. in 18. stoletju, vendar tudi v 19. stoletju. (Knez 1993: 185)

Vpisna knjiga obiskovalcev blejskega otoka v letih 1867–1879 dokazuje, kako so romanja v času prebujanja naroda ob verski vlogi odigrala tudi narodno prebudno vlogo.

Bled je bil priljubljena romarska pot. Romarji iz različnih krajev so imeli določene dneve, kdaj so prihajali. Obisk romarjev je bil posebno velik ob glavnih praznikih na mali šmaren ali Marijino rojstvo¹⁴⁰ (8. septembra), veliki šmaren ali praznik Marijinega

¹³⁹ Cerkevne reforme cesarja Jožefa II., jožefinizem: v desetih letih vladanja je objavil več kot šest tisoč odlokov, ki zadevajo cerkveno področje. Z reformami je poskušal ustvariti posebno obliko državne cerkve, podrejene nadzorstvu in nalogam absolutistične države, izpopolnjene z zahtevo po verski strpnosti, z nekaterimi zahtevami janzenizma. Med drugim je razglasil versko strpnost, omejil število redovnih novincev, nato pa po letu 1781 razpustil vrsto samostanov, ki niso bili neposredno vključeni v pastoralno, šolsko in socialno delo. Premoženje ukinjenih samostanov je strnil v verski sklad, ki je bil namenjen vzdrževanju duhovnikov in podpori gospodarsko šibkih župnij. Odločanje o zakonskih zadevah je prevzela država, ki je pristojnost cerkvenih sodišč omejila na izrazito notranje cerkvene zadeve. Leta 1783 je Jožef II. razpustil večino bratovščin in njihovo premoženje izročil verskemu skladu. Odpravil je procesije, popoldanske ljudske pobožnosti, vrsto praznikov in božjih poti in celo določil, koliko sveč sme goreti na oltarju. (Grafenauer 1979: 374–375)

¹⁴⁰ »Največji shod je Mali Šmaren, patrocinij (»žegnanje«) na Jezeru. Na tisoče Slovencev prihiti ne samo iz cele Kranjske, ampak tudi iz vseh sosednjih dežel: Primorske, Koroške, Štajerske. Več sto obhajancev šteje ta dan jezerska cerkev, saj po sedem duhovnikov streže dušnim potrebam že prejšnji dan od 4. ure popoldne do polnoči, na praznik sam pa že navsezgodaj v jutro dotlejš, dokler kdo želi duhovne pomoči.« (Kimovec 1908: 34)

vnebovzetja¹⁴¹ (15. avgusta) in na praznike sv. Ane (zavetnica samostanske cerkve; 26. julija), sv. Mihaela¹⁴² (29. september) in sv. Blaža¹⁴³ (3. februar).

Glavni romarski čas se je začel s šesto nedeljo po veliki noči. Romanja so otvorili tisti dan zvečer z litanijami, blagoslovom in pridigo. Potem je trajala glavna doba romanj do praznika sv. Mihaela. Najbolj so bili obiskani dnevi patrocinijev, ki jih je določil že škof Krištof Ravbar leta 1523. Ob teh dneh so prihajale na otok cele skupine vernikov z Gorenjske, Notranjske in Štajerske. (Gornik 1990: 174) Šesto nedeljo po veliki noči je prišla velika množica Štajercev iz Savinjske doline; na petek pred binkoštim je v večerni procesiji z gorečimi svečami prišlo prebivalstvo iz Loža, Cerknice in Blok. Binkoštni torek je bil dan romarjev z Gorenjske, prišli so tudi iz sosednje župnije Gorje. V osmini praznika presvetega rešnjega telesa so prišli vsako drugo leto verniki iz Preddvora, vsako leto pa romarji iz Škofje Loke. Vsako sedmo leto so prišli iz Poljan, Javorja, Osliša in Tratar. Petek v isti osmini so vsako leto prišli Žirovnčani, na sv. Janeza Krstnika pa Jeseničani in verniki iz Kamne Gorice in Svetega Križa nad Jesenicami. Na sv. Marjeto so prišli Radovljčani, na sv. Ano Gorjanci. (Kimovec 1908: 34–35)

O zaupanju, ki ga je imelo verno ljudstvo v priprošnjo otoške Marije, pričajo zahvalni darovi romarjev, ki so jih poklonili cerkvi. Darovi so bili ohranjeni v cerkveni zakladnici na otoku. Ker pa je na blejski otok večinoma romalo preprosto ljudstvo, so bili darovi brez kake posebne velike materialne vrednosti.

Romarji so se do otoka prepeljali z nizkimi čolni imenovanimi »plitvice«, ¹⁴⁴ v katerih so čolnarji veslali stoje. Glavno pristanišče za čolne je bilo ladjišče pri bivši kapeli, pod sedanjo Vilo Bled. Pozneje se je to glavno ladjišče prestavilo na Mlino, h gostilni Petran. Petran je postal glavno prenočišče za romarje, ki niso prenočili na otoku v mežnariji ali v cerkvi. Čolnarji so vse procesije in romarje prevažali brez plačila. Ko so dobili čolnarsko dovoljenje, so se obvezali, da bodo romarje vozili zastonj na otok in nazaj. Pozimi je jezero prekrila debela skorja ledu, po katerem so romarji varno hodili do otoka.

¹⁴¹ »Velika slovesnost je Veliki šmarni dan, 15. avgusta, ko je ob 10. uri slovesna služba božja in velik shod; prav tak shod in taka slovesnost je tudi rožniveniško nedeljo« (Kimovec 1908: 35).

¹⁴² »Sv. Mihaela dan 29. septembra je ob 10. uri zadnja slovesnost na Jezeru, ki jo priredi blejska župnija« (Kimovec 1908: 35).

¹⁴³ »Slovesna služba božja je na otoku še 3. februarja sv. Blaža dan, ko iz cele okolice prihiti ljudstvo po ledu častit čudodelnika in iskat njegov blagoslov. – Križevi terek pridejo hkrati procesije iz treh župnij: Iz Grada, z Bohinjske Bele in iz Ribnega.« (Kimovec 1908: 34)

¹⁴⁴ Ime »plitvice« se je uporabljalo v 19. stoletju, kakor tudi prej in kasneje. Danes se ti čolni imenujejo pletnje. (Knez 1993: 189)

5.2.2 Cerkev Marije Kraljice na blejskem otoku

Na blejskem otoku sredi jezera stoji baročna cerkev, posvečena Mariji Kraljici. Otoško cerkev varuje zavetnik farne župnijske cerkve sveti Martin. Marija vabi obiskovalce otoka, da se povzpnejo po devetindevetdesetih stopnicah, stopijo v cerkev in molijo, prosijo. Pri tem jim pomaga tudi zvon želja, katerega glas ponese prošnje vernikov k Mariji, da jih usliši. Verniki so v Marijino moč verjeli, kar dokazujejo razna pisma, darovi in zahvale romarjev. Poleg cerkve so na otoku postavili še proštijo, mežnarijo in »puščavnico«.¹⁴⁵ O »proštiji na jezeru« je pisal že Janez Vajkard Valvasor v *Slavi Vojvodine Kranjske* leta 1689. »Proštija na jezeru, imenovana sicer navadno Marija na jezeru, leži pri Bledu na lepem otoku in precěj vzvišenem in z drevjem ljubko poraslem griču sredi jezera. Zgodaj na ravnici, ki moreš do nje z dveh strani po čednih stopnicah, stoji cerkev Matere božje, ki jo obiskuje veliko ljudi in skoraj vsak dan romarji. Znamenita je zaradi mnogih čudežev. Pri njej vidiš velik in visok stolp z zvonovi in uro, ki bije.« (Valvasor 1978: 192)

Slika 9: Maria am See, 1689.¹⁴⁶

¹⁴⁵ V prvi polovici 17. stoletja je »puščavnico« sezidal poznejši blejski glavar Krištof Karol Waidmann za svojega brata Adolfa Waidmanna, v času jezerskega kaplanovanja Jurija Brunelija (1609–1638). Adolf je bil duhovnik, vendar je želel živeti pri Materi božji na otoku kot samotar. Kasneje je prišlo med njim in kaplanom Burnelijem do nasprotij. Brixenski škof Viljem pl. Welsberg je napravil mir in edinost med njima, nazadnje pa je puščavnik otok zapustil in odšel v neznano. (Kimovec 1908: 35) Jožef Lavtižar postavi zgodovinsko povest *Bled in Briksen* (1931) v čas jezerskega kaplanovanja Jurija Brunelija.

¹⁴⁶ Slika je iz knjige Janeza Vajkarda Valvasorja, *Slava Vojvodine Kranjske*, 1978, 193.

Motiv blejske otoške cerkvice je v književnosti »dolgega 19. stoletja« pogost. Največkrat se povezuje z versko temo. V nekaterih primerih ta motiv ni v povezavi z versko temo, cerkev je omenjena le kot kulturna znamenitost, del blejske podobe. Ta motiv je povezan z otokom, z Marijo, z verniki, s čolnom, z jezerom.

Andrej Praprotnik v pesmi **Pozdrav** (1856) pozdravlja Bled in okolico ter otok s cerkvico in ljubljeno Marijo. »Otoka mila cerkvica, / Nebes kraljica in gospa, / Ljubeznipolna, usmiljena, / Ponižno bod' pozdravljena!« (Praprotnik 1856: 85)

Motiv otoške cerkve je prisoten v povesti Janeza Mencingerja **Skušnjave in skušnje** (1865). Prikazana je podoba Bleda z jezerom, otokom, belo cerkvico, okoli pa se razlega zvonjenje z otoka, ki se ujame s šepetanjem valov. Harmonija narave kraja razglasuje svetost. Bela cerkev na sredi jezera na zelenem otoku prijazno vabi k molitvi. »Bela cerkev na osredku je izmed visokega drevja prijazno k molitvi vabila. Razlegalo se je od zvonika ubrano zvonjenje, ki se je ujemalo s šepetanjem valov, kakor bi vsa narava tega kraja svetost razglaševala.« (Mencinger 1961: 248)

Pesem **Na blejskem jezeru** (1869) napiše duhovnik in bogoslovec Matevž Lotrič, objavljena je šele po njegovi smrti v časopisu *Drobtinice*. Je iz petih štirivrstičnic, z zaporedno (aabb) rimo. Lirski subjekt povezuje otok in otoško cerkvico s »krajem želja«, z vero v Boga, ki človeku prinese v življenju srečo. Kajti življenje je nevarna cesta, hitro si lahko plen razburkanih valov, jezero te posrka, pošastni som preži nate v globinah. Lirski subjekt se z ladjo pelje po jezeru proti otoku, kamor ga vleče srce. »Zvona čisti glas od cerkvice zelene / Želje mi goreče v sercu obudi: / Hiti ladja, kamor serce hrepeni!« (Lotrič 1869: 314) Med nevarno viharo vožnjo zaupa v Boga, zato ga šumeče vode ne prestrašijo. V varnem zavetju bele cerkve pa je še posebej varen pred vsemi nevarnostmi. V pesmi se poigra z barvami, cerkev je najprej zelena, nato bela.

Trikitično pesem **Bled** (1874) napiše Ivan Gaberšek, uglasbi pa Benjamin Ipavec. Motiv otoške cerkve je osrednji, pojavi se kot glavni v vseh kiticah, povezan je z motivi iz narave. Lahen vetrč se preko cerkvice odpodi v gorovja, odkoder piha in nosi pozdrav rajski cerkvici. Gozd šumi in rože se klanjajo proti cerkvici Marije Kraljice. Tudi valovi se stekajo k cerkvici. Sonce utaplja žarke v jezero in ogreva »raj« Bled. Glas otoškega zvona je kot nebeško petje. V pesmi prihaja do izraza povezanost zemeljskega (motivi iz narave) in nadzemjskega, božjega (za to stojijo cerkev, zvon). Bled dobiva rajske poteze: »Domovine naše kras« (Gaberšek 1874: 61).

Frančišek Krek v pesmi **Cesar Fran Josip v Blédu 1883. leta** (iz cikla Dva prizôra iz Bleda; 1883) poveže zaupanje ljudstva v cesarja (oblast) in vero v Boga. Pesem je

sestavljena iz šestih petvrstičnic, z zaporedno in oklepajočo rimo (aabccb). Cesar Franc Jožef obišče Bled, zapelje se s čolnom do otoka, stopi v cerkev pred Marijin oltar molit za slovensko ljudstvo. »Kaj vabi te, cár! / Pred cérkve oltár / Sezídane v slávo Maríje?' / Od vsega srcá / Grém prôsit Boga, / Da sréča iz néba vam síje!« (Krek 1883: 146)

Marica Strnad¹⁴⁷ v pesmi **Na blejskem otoku** (1898) uporabi motiv otoške cerkve le posredno, preko molitve in zvona želja. Otoška cerkev ni neposredno omenjena. V pesmi se prepletata domovinska in verska tema. Sestavljena je iz dveh štirivrstičnic s prestopno rimo (abab). Lirski subjekt moli v srcu na blejskem otoku, že preden uspe telesno priti do tja. Pozvoniti namerava in prositi za narod. »Moj duh že davno na otoku moli, / /... / // Kako krepko za zvon bom potegnila – / A zdaj le po stopnicah brž navzgor – ! / O národ moj, le za-te bom prosila, Saj tvoja sreča moje je izvor!« (Strnad 1898: 1)

Prva pesem iz cikla Svetli večeri Antona Vodnika **Ob Blejskem jezeru** (1916–1917) je zapisana v rokopisnem almanahu Domače vaje. Pesem je iz treh različno dolgih kitic. Pesnik uporabi motiv cerkvice na otoku, »se med zelenjem je cerkvica vzela« (Vodnik 1916/1917: 183). Subjekt primerja otoško cerkev z belo ptico, golobico, ki na soncu razpne goreče peruti in umre, z bisernim smehom, z mehkim zvonom srebrne pesmi, ki hiti čez valove in pušča za seboj sledove, cvetove. V pesmi je veliko simbolike – bela golobica, zvonjenje, cvetovi. Bela golobica je simbol ljubezni, miru in upanja. V Stari in Novi zavezi se imenuje golob miru. Golobica bele barve je vedno predstavljala preobrazbo človeškega delovanja, dobrega, lepega, čistega. (Chevalier 2006: 145) Bela barva predstavlja nedolžnost in je last duševnega zaklada. Mir je ljubezen in obratno. Ptica je pogost simbol človeške duše. Zvonjenje je simbol odpiranja notranje zavesti. Cvetovi, rože so ponavadi simbol duševne dejavnosti, nakazujejo rast človeške zavesti. (Svetina 1990: 22) Preko simbolike je razvidno, da lirskemu subjektu predstavlja cerkev na blejskem otoku dušni mir, kjer se lahko poveže s svojo notranjo zavestjo, z duševnostjo in odkriva globlje resnice.

Notranjost otoške cerkvice opiše Rado Murnik skozi oči glavnega junaka Igorja Kalana, na praznik velikega šmarna, v povesti **Na Bledu** (1917). Nad mogočnimi bronastimi vrati je napis: »Blagor človeku, ki čuje pri mojih vratih!« Notranjost cerkve opiše s čutnimi podobami, ki prevzamejo človeka, ko vstopi v posvečen božji hram. »Iznad lesenega glavnega oltarja, izrezljanega in pozlačenega, je lila skozi žolto steklo tajinstvena svetloba. Vse je ozarjala ta pobožna luč, kipe svetnikov in angelov, pisane

¹⁴⁷ Marica Strnad je bila narodno zavedna, pisala je za glasilo slovenskih žensk, *Slovenka*.

vence, šopke in sveče, nizko leco in ozke klopi, pobeljene stene, lestenca in spovednici, rdeča banderca in glave tihe množice.« (Murnik 1923: 162)

Ljubezensko in osebnoizpovedno pesem **Na Bledu** (1919) napiše Vera Kessler Albreht. Pesnica povezuje motive iz narave s poroko, ki se odvija na otoški cerkvi. »Od jezera zapelo je veselo; / zazibal čoln, in kot bi vedel kam / tako hitel je z nama v cerkev belo – / ves v zlatem solncu bil je božji hram« (Kessler Albreht 1919: 99). Pesem je sonet, kompozicijsko in vsebinsko dvodelen. Prvi dve kitici sta štirivrstičnici, lirski subjekt je poln upanja, pozitivnosti, veselja, sreče. Zadnji dve kitici sta trivrstičnici, subjekt je v melanholičnem vzdušju, turobnosti, izgubi upanje, joka. Pesem je prepletena z metaforiko barv – narcise (rumena, zlata barva), šmarnično cvetje (bela), bela cerkev, božji hram v zlatem soncu, noč (črna barva). Rumena je barva zlata in sonca. Bela barva predstavlja nedolžnost, svetlobo, sijaj, je znamenje sreče. Prvi dve kitici sta polni optimizma, vere, sreče, upanja mlade neveste, da ji bo poroka prinesla samo srečo. Optimistični ton se zamenja v zadnjih dveh kiticah, kjer subjekt opeva stvarno življenje, ki je polno padcev, razočaranj, zato tudi zajoka. Motiv otoške cerkve je v pesmi pomemben, ker predstavlja upanje, srečo, mir, ljubezen, poroko, Boga.

Ljudmila Poljanec napiše osebnoizpovedno pesem **Večer na bleškem jezeru** (1906). Pesem povezuje motive iz narave s hrepenenjem po sreči in neizpolnjeni ljubezni. Lirski subjekt nagovarja samotno kapelico v logu, ki jo skrivnostno objema mir. Okrog nje so le zeleni valovi, kadar je vetrovno. Kapelica je samotna in skrivnostna, narava moli večerno molitev ob svitu nebeških sveč, narava se molče klanja. Kapelica v logu je kapelica na otoku. Pesnica skuša v pesmi prikazati versko moč kapelice in otoka. Tudi tu se zemeljsko (narava) povezuje z božjim (nebesa).

Fran Levstik napiše pesem **V Bledu** spomladi 1852, z glavno domovinsko-narodno temo, kjer je uporabljen tudi motiv otoške cerkve kot kulturne znamenitosti. Je devetkitična s štirivrstičnicami s prestopno rimo (abab). Lirski subjekt se spominja narodnjaškega obiska dijakov na Bledu istega leta v pomladnem času. Dijake so na Bledu družili veselje, petje pesmi, bratstvo, jezik, mladost. Razigrani fantje se zapodijo v čoln, na sredo valov. Pomlad prebudi naravo iz zimskega počitka, vendar je ob bregu še nekaj ostankov snega. »/C/erkvíca, valovom na sredo vsajêna, / z otoka ozira v pomladni se svet.« (Levstik 1998: 351) Ravna jezerska zrcalna pot je primerjana s težavno zemeljsko cesto, ki ne zagotavlja, da se bodo mladeniči tako ljubili med sabo tudi kasneje, ko odrastejo.

V pesmi **Na Bleškem jezeru** (1895) Ivana Podržaja je opevan kulturni motiv otoške cerkvice. »Iz valovja se dvigne / V mrak otok in zid teman / In od cerkvice se čuje / Zvončka glas, vmes zbor glasan« (Podržaj 1895: 49). Motivi otoške cerkvice, zvončka, otoka so povezani in prepleteni med seboj. Prikazan je Bled zvečer in otok s cerkvijo. Izpostavljen je glas zvončka, ki se izostri v noči, tako da nastajajo rajsko čarobne melodije. Blejsko jezero z vso svojo čarobnostjo pomeni subjektu duhovni mir in pokoj, ki zamenjata predhodno duševno trpljenje.

Slika 10: Razglednica z večernim motivom Bleda iz leta 1899.¹⁴⁸

5.2.2.1 Zgodovina blejske otoške cerkve

Sedanja oblika otoške cerkve izvira iz let 1679–1700. Poznejša dela so se nanašala večinoma samo na vzdrževanje cerkvene stavbe. V tem oziru so važna leta 1849–1852, ko je dal župnik Simon Peharc odstraniti s kapel škodlasto streho ter jo nadomestiti s pločevinasto, leta 1806 pa napraviti mogočna zunanja vrata. (Gornik 1990: 156)

Cerkev je kmalu po postavitvi (1142) imela svojega duhovnika, ker je bila najprej do leta 1461 neodvisna od oglejske patriarhije, nato pa neodvisna od ljubljanske. Prvi po imenu znani blejski prošt je bil Henrik, podpisan med pričami v ustanovnem pismu velesovskega samostana leta 1238. Večja cerkev je bila postavljena kasneje, leta 1465 jo je posvetil Žiga Lamberg (prvi ljubljanski škof). To je pomenilo, da je višja duhovna pravica za to cerkev prešla na ljubljansko škofijo; dotlej je bila oglejska. (Hitzinger 1855: 4) V

¹⁴⁸ Razglednica je iz zasebne zbirke Leopolda Kolmana.

začetku oktobra 1707 je briksenski škof Gašpar Ignacij grof Künigl obiskal otoško cerkev, ustanovil tam še mesto drugega kaplana (prvi kaplan je bil takrat Luka Polonic) in zapovedal, da se mora v cerkvi postaviti tudi spovednica. Škof je 16. oktobra istega leta v cerkvi ob navzočnosti okoliške duhovščine maševal in z infulo ter škofovsko palico podelil škofovski blagoslov. (Mal 1917: 115)

V dobi cesarja Jožefa II. (1741–1790) in v času Ilirskih provinc (1809–1813) je otoška cerkev srečno prestala velike nevarnosti, ki so ji grozile. Za Jožefa II. je bilo odločeno, naj porušijo vse cerkve, ki ne služijo v dušnopastirske namene. To je veljalo tudi za blejsko otoško cerkev.¹⁴⁹ Med letom 1782–1785 je bila celo zaprta, čakali so direktnih navodil, da jo podrejo. (Gornik 1990: 156, 158) Za njeno rešitev se je spretno in srečno boril takratni grajski glavar Ignacij Novak: želel je prepričati cesarja in vlado, da je cerkev »občekoristna«, zato se je nagibal k rešitvi, da bi cerkev dobila dušnopastirski namen. Predlagal je ustanovitev vikariata oz. lokalne kaplanije na otoku, nastanitev posebnega organista v cerkev, ki bi poučeval v šoli. Za cerkev se mu je zdelo koristno, da bi z mostom povezali otok in zunanji breg. Predlagal je delno izsušitev jezera, saj bi s tem blejsko gospostvo pridobilo več rodovitne zemlje, s tem pa kapital. Delno izsušitev jezera je utemeljeval tudi z dejstvom, da ribiči ne bi bili na slabšem, saj če bo voda plitvejša, se bodo lažje zatirale roparske ribe, boljše vrste pa lažje gojile. (Mal 1917: 115–117) Na srečo vsi Novakovi predlogi niso bili sprejeti, toda vsaj uspelo mu je preprečiti uničenje otoške cerkve. Cerkev je bila že od leta 1803 zaradi sekularizacije in podržavljenja briksenskih škofijskih posestev državna last, ker je spadala pod pripadnost briksenske blejske graščine. V času francoske okupacije je postala last francoske države. S prevzemnima protokoloma 22. in 23. decembra 1803 so prevzeli Francozi otoško cerkev in premoženje otoške proštije. Aprila 1813 je izdala francoska oblast odlok, da se razproda na javni dražbi vsa cerkvena oprema in dragocenosti. Temu so se uprli Blejci, predvsem ženske, in Novak.

Vir dohodkov za cerkev so bili darovi vernikov in zemljiška posest. Z denarjem, ki ga je cerkev pridobila, je cela stoletja vzdrževala blejsko šolo, leta 1804 je prispevala 400 goldinarjev za šolo v Radovljici, leta 1842 je sezidala novo blejsko šolo, blejske učitelje pa plačevala do leta 1873. Leta 1872 je prispevala 15.000 gld za novo župnišče, na njene stroške je bila urejena cesta mimo Ravnika k cerkvi, plačala je vse izdatke za novo pokopališče in za ureditev ceste k pokopališču ... (Gornik 1990: 186)

¹⁴⁹ Blejska otoška cerkev ni bila zidana zaradi potrebe za redno dušno pastirstvo, bila je le navadno romarsko svetišče. Dolžnost prošta in jezerskih kaplanov je bila maševati v cerkvi in z romarji opravljati pobožnosti. (Mal 1917: 114) Skrb za dušnopastirsko službo je v tisti dobi na Bledu že imela cerkev sv. Martina v Gradu.

Božjo službo pri otoški cerkvi so dolga leta opravljali posebni otoški kaplani pod jurisdikcijo briksenskih škofov. Ko so briksenski leta 1803 Bled izgubili, je zapovedal gorjanski dekan Krivic otoškima kaplanoma Antonu Muleju in Jožefu Justinu, da morata biti glede bogoslužja pokorna blejskemu župniku. Leta 1843 je bilo ustanovljeno mesto samostojnega otoškega kaplana, ki je leta 1862 je prenehalo obstajati, tako da so spet vsa opravila na otoku prešla pod župnijsko duhovščino. Kot pomočnika sta pri otoški cerkvi sodelovala organist in cerkovnik. Celo 19. stoletje je opravljala cerkovniško službo družina Mandelc z Mlinega, do leta 1906. Naslednica družine Mandelc je bila družina Jožefa Bijola z Mlinega do leta 1948. Leta 1904 je škofija določila, naj opravlja bogoslužje na otoku župnijski kaplan, ki naj dobi za to na leto po 24 kron nagrade. (Gornik 1990: 176, 178–179)

Poleg redne službe božje je so na otoku imeli v cerkvi tudi pobožnosti bratovščine Marije Milostne, ki je bila tu ustanovljena že v 18. stoletju in bila razpuščena z jožefinskimi reformami.

Na Bledu so bile v 19. stoletju naslednje bratovščine: 9. novembra 1853 je ustanovil Bratovščino prečistega Srca Marijinega župnik Simon Peharc – namen je bil z molitvijo izprositi pomoč in priprošnjo Marijino za spreobrnjenje grešnikov; vsak mesec je imela svojo pobožnost pri Marijinem oltarju na otoku. Za časa Jožefa II. ni razpadla družba sv. Detinstva, ki je skrbela za sirote. V zapisnikih se leta 1861 na Bledu pojavi nova Bratovščina presvetega Rešnjega Telesa – z namenom pospeševati češčenje presvetega Rešnjega Telesa in zbirati prispevke za cerkvena oblačila za revne cerkve. 28. aprila 1857 je župnik Simon Peharc začel s šmarnično pobožnostjo na Bledu. Na Bledu je bila verska družba Marijin vrtec kot protiutež nekrščanskega Sokola. V 18. stoletju je obstajala divja cerkvena organizacija, Fressbruderschat – požrtijska bratovščina, v imenu katere so fantje pobirali na Bledu prispevke za sveče po hišah. Ko so pobrali darove, so priredili v gostilni zabavo s plesom, med sprevodom do zabave so jim zvonili zvonovi. Denar od darov so potem dali župniku. Grajski glavar Ignacij Novak je prepovedal tako zbiranje in veseljačenje, župnik Kastelic pa je leta 1784 odklonil sprejem takega denarja, ker je bilo s cesarskimi patenti (1780, 1783, 1784) prepovedano vsako darovanje za cerkvene potrebe. (Gornik 1990: 40–47) Za časa Jožefa II. so bile na Bledu razpuščene bratovščine, Bratovščina presvetega Rešnjega Telesa, Rožnovenska bratovščina, pobožnost molitve sv. križevega pota.

5.2.2.2 Spori glede jurisdikcije nad blejsko otoško cerkvijo med briksensko škofijo, oglejsko patriarhijo in ljubljansko škofijo

Briksenski škofje so sami postavili na otoku svetišče Marije Kraljice leta 1142, medtem ko je bila takrat na Bledu kapela sv. Martina pod jurisdikcijo oglejskega patriarha. Že pred letom 1309 so obstajali spori med Oglejem in Briksnom glede jurisdikcije otoške cerkve, ko so imeli briksenski škofje pravico prezentacije. V 15. stoletju Briksen ni bil več zadovoljen s samo pravico prezentacije, temveč je imel otoško cerkev za lastniško cerkev briksenske škofije, pri kateri naj bi imel popolnoma vso jurisdikcijo. Nastal je spor z oglejskimi patriarhi, ki so jim briksenski škofje hoteli vzeti vsako pravico pri tej cerkvi. Z razsodbo, ki je bila podpisana in razglašena 17. marca 1459 v Rimu, so bile potrjene vse pravice briksenskih škofov pri otoški cerkvi. Od takrat so upravljali svetišče kot svojo lastniško cerkev in izvrševali nad njo jurisdikcijo. V 16. stoletju se je ljubljanski škof Tomaž Hren vmešal med jurisdikcijo blejske otoške cerkve, ko je leta 1597 nastavljal von Seebacha na službeno mesto pri otoški cerkvi. Proti temu se je uprl Briksen, ki je poslal za duhovnika Jurija Brunellija, da bo kot kaplan opravljal božjo službo pri otoški cerkvi. Najhujši spor se je začel, ko je bil pri otoški cerkvi kaplan Janez Pogačnik, kajti v dekretu so mu leta 1658 ukazali, naj bo podrejen samo briksenskemu škofu in naj za ordinarija priznava le njega. Ljubljanski škof Oton Friderik je leta 1660 kaplana Pogačnika suspendiral, ker je spovedoval brez njegove odobritve. Po več letih sporov sta 10. junija 1688 podpisala briksenski škof Janez Frančišek in ljubljanski Žiga Krištof prijateljski sporazum, s katerim so uredili pravice, ki jih imata pri otoški cerkvi ljubljanski in briksenski škof. Ljubljanskemu je bila priznana pravica, da kot krajevni ordinarij urejuje vsa bogoslužna opravila v cerkvi in ima pravico podeljevati otoškim kaplanom spovedno jurisdikcijo. Briksenski je dobil pravico v cerkvi opravljati pontifikalije kot v lastni škofiji, urejevati in nadzorovati cerkveno gospodarstvo in račune ter postavljati in odstavljati otoške kaplane. (Gornik 1990: 195–204)

Valvasor v 17. stoletju glede jurisdikcije nad duhovniki na otoški cerkvi piše, da »prebiva pa tu vedno duhovnik, ki ga postavlja briksenski škof zaradi blejskega gospostva. Zategadelj imenovani škof tudi zahteva, da sodi cerkev v njegovo škofijo; izpodbija pa to ljubljanski škof in jo prišteva v svojo. Sporno je torej in negotovo, v kateri škofiji ta kraj pravzaprav leži.« (Valvasor 1978: 193)

Sredi 18. stoletja pa so se Briksenski zopet obrnili proti Ljubljanskim, saj so leta 1748 dali kaplanu Tomažu Balohu navodila, naj ne priznava nobenega drugega ordinarija kot briksenskega in naj prepreči, da bi ljubljanski škof vizitiral (uradno pregledoval,

preiskoval) otoško cerkev. Ljubljanska škofija je upala, da ji bo otoška cerkev pripadla po sekularizaciji briksenskih posestev leta 1803. Vendar je cerkev še naprej ostala državna last. Po letu 1808 je bogoslužje urejal blejski župnik. 31. oktobra 1838 je država vrnila briksenski škofiji vsa sekularizirana posestva. Leto kasneje je briksenski škof Bernard obiskal Bled, nato pa je o tem pisal ljubljanskemu škofu Antonu Alojziju Wolfu, da na otoški cerkvi že več let ni duhovnika in ga prosi, da predlaga primerne duhovnika, ki ga bo potem on nastavil za kaplana. To pismo je izzvalo zadnji, triletni boj glede pripadnosti otoške cerkve. Ljubljanski škof je odgovoril, da otoška cerkev pripada ljubljanski škofiji in ima samo ljubljanski škof pravico nastavljanja pri njej duhovnika in urejevanja božjo službo. Briksen in Ljubljana sta imela vsak svoje dokaze,¹⁵⁰ na podlagi tega pa je gubernij z odlokom 23. marca 1842 izvzel otoško cerkev iz jurisdikcije briksenske škofije in jo dodelil ljubljanski. Ljubljanska škofija je cerkev uradno prevzela 23. maja 1842 in jo dodelila kot podružnico blejski župniji. Blejska graščina je ostala še naprej zavetnik otoške cerkve. (Gornik 1990: 205–207)

5.2.3 Češčenje Marije Kraljice, zavetnice cerkve na otoku

Praznik blejske otoške cerkve je osmi dan po velikem šmarnu, 22. avgusta (prva osmina Marijinega vnebovzetja). Verniki so začeli že zgodaj božjo pot k jezerski Mariji, vero in zaupanje v Marijo pa so izkazovali z raznimi zahvalnimi darovi in pismi. Starejše verske knjige opisujejo razne čudeže, ki naj bi se zgodili, ker so se ljudje priporočili Mariji na otoku. Franciscus Čarman v knjigi *Božja pot Matere Božje na Blejskem jezeru* poda primere čudežev – o starejši gluhi gospe iz Celovca, ki je iskala pomoči pri Mariji in je nekega dne leta 1747 položila poleg sebe podobo jezerske Matere, se ji priporočila in zjutraj je vstala zdrava. Istega leta je zažgal hišo v Želečah nek fant, vse je pogorelo, le podoba Marije z jezera je ostala nepoškodovana. Leta 1748 je tri mesece bolna vdova v

¹⁵⁰ Franc Gornik povzame dokazovanja pravic briksenske in ljubljanske škofije nad jurisdikcijo blejske otoške cerkve na podlagi triletnih tožbe, ki se je začela leta 1839, o kateri je v ljubljanskem škofijskem arhivu ohranjen zelo obširen akt. Briksen je dokazoval svoje pravice z darilno listino cesarja Henrika II. iz leta 1004, z darilno listino škofa Henrika iz leta 1185 – iz katere je razvidno, da so briksenski škofje skrbeli za zidanje cerkve; s papeško razsodbo iz leta 1459 v sporu med Oglejem in Briksnom glede pripadnosti cerkve; z bulo papeža Inocenca VIII. iz leta 1485; s priznanjem ljubljanskega škofa o prijateljskem sporazumu iz leta 1688; z dosedanjim večstoletno prakso. Ljubljana pa je imela tudi tehtne dokaze, ki jih je škof Wolf zbral in uredil v aktu: s Tridentinskim koncilom, ki je odločil, da ima nad vsemi cerkvami oblast krajevni ordinarij; s Cesarskim patentom Jožefa II. z dne 11. septembra 1782, ki je odpravil vse eksemptne cerkve in jih postavil pod jurisdikcijo krajevnega škofa; z bulo papeža Pija VII. iz leta 1787 o ureditvi meja ljubljanske škofije – bula našteva vse dekanije in župnije in podružnične cerkve, ki odslej pripadajo ljubljanski škofiji, pri tem navaja v gorjanskem dekanatu med drugim tudi župnijo Bled z župnijsko cerkvijo sv. Martina, s podružno cerkvijo Matere Božje na Blejskem otoku itd. (1990: 206–207)

Karlovcu obljubila, da bo obiskala ta sveti kraj, če ozdravi, in v treh dneh je popolnoma okrevala. Na Mlinem je padel deček v vodo, bil je že na robu smrti, toda mati je klicala k Mariji in deček je oživel. (Čarman 1899: 14) Sveta Marija je po krščanskem verovanju mati Jezusa Kristusa in žena tesarja Jožefa iz Nazareta. Zato jo imenujejo Božja mati. V trenutku brezmadežnega spočetja¹⁵¹ je bila obvarovana izvirnega greha že v materinem telesu. Ker je bila ob spočetju Jezusa devica, jo imenujejo Devica Marija. Ko je Marija dopolnila svoje zemeljsko življenje, je bila z dušo in telesom vzeta v nebesa.¹⁵² Po ljudskem izročilu je pred bivališčem Marije na blejskem otoku stal tempelj boginje ljubezni Žive. Živa je žensko božanstvo plodnosti, povezana z življenjem, setvijo, žetvijo in z vodo. Voda kot simbol plodnosti in življenja je izrazito ženski simbol. Z vodo je neposredno povezana tudi luna, ki je prav tako ženski simbol. Pri pokristjanjevanju so največkrat božanstvo vode nadomestili s cerkvijo posvečeno devici Mariji. (Ovsec 1991: 154–155) Tako je boginjo Živo na blejskem otoku nadomestila Marija.

Slika 11: Božja podobica iz časa 19. stoletja.¹⁵³

Slika 12: Božja podobica iz leta 1901.¹⁵⁴

¹⁵¹ V rimskokatoliški cerkvi je 8. decembra Marijin praznik brezmadežnega spočetja.

¹⁵² V rimskokatoliški cerkvi je 15. avgust praznik Marijinega vnebovzetja ali veliki šmaren.

¹⁵³ Na hrbtni strani je zapisana molitev sv. Bernarda za spreobrnjenje grešnikov: »Spomni se, o premila devica Maria! Da se nikdar ni slišalo, da bi ti ktereга zapustila, ki je pod tvojo brambo pribežal, tvoje pomoči iskal in se tvoji priprošnji priporočil. Tega zaupanja vnet, k tebi hitim, o Devica vseh devic, k tebi o Mati, pribežim, pred teboj objokan grešnik stojim, o Mati večne Besede, ne zaverzi moje prošnje, temoč milostljivo me poslušaj in usliši. Amen.« Podobica je iz zasebne zbirke Leopolda Kolmana.

Motiv češčenja jezerske Marije je v književnih delih pogost.¹⁵⁵ Tesno se povezuje z otoško cerkvijo in otokom kot Marijinim bivališčem, z zvončkom želja, ki prenese prošnje vernikov v Marijino naročje, da jih lahko usliši, z romanjem na blejski otok oz. ljudsko vero v Marijo. Zato so nekatera dela, ki se dotikajo motiva češčenja Marije obravnavana v prejšnjih in naslednjih točkah. Marija je v pesmih in proznih delih poimenovana različno: Devica Marija, Mati Božja, Kraljica slovenskih src, Kraljica, »presvitla« Matera, Porodnica, Davidinja, jezerska Mati, Bogorodica, Madona ... Ta motiv se najpogosteje povezuje z versko temo, v nekaj primerih tudi z domovinsko-narodno, češčenje Marije se poveže z narodno zavestjo.

V pesmi **Na blejskem jezeru** (1899–1900) Ivan Kogovšek prepleta češčenje Marije Kraljice s kultom staroslovanske boginje Žive. Lirski subjekt občuduje lepoto podobe Bleda, ki je rajska, božanska. Ob tem se spomni na staroslovansko boginjo Živo, ki je bila boginja ljubezni. V preteklosti so junaki hiteli k Živi iskat srečo v ljubezni, danes pa subjekt na otok hiti častit Devico, polno ljubezni. »Poklekнем, sklenem tu roke. / Srce molitev mi šepče: / O Deva, ki te vsi časte, / naj ljubim Te še jaz goreče!« (Kogovšek 1899/1900: 274)

Tipična pesem češčenja Marije je **Materi Božji na Blejskem jezeru** (1911–1912) Jakoba Sokliča. V podnaslovu je označena kot pesem in molitev romarjev. Marijino češčenje tesno poveže z romarji. V refrenu lirski subjekt nagovarja Marijo, naj prosi za vernike. »Na jezer' stanuješ, / v nebesih kraljuješ, / oj prosi, Marija / v nebesih za nas!« (Soklič 1911/12: 589–594) Subjekt najprej pozdravlja in nagovarja Devico Marijo, »/p/ozdravljena, Kraljica, / Marija jezerska! / Sprejmi, sprejmi, Devica, / goreč pozdrav srca! / Odmeva Tvoja slava naj / tja čez oblake, v sveti raj!« (prav tam: 589) Nato nagovarja zvonček želja, ker zvesto nosi želje vernikov k Mariji, ona pa jih usliši. Različni ljudje zvonijo na zvonček z upanjem, da bi Marija uslišala njihove prošnje – hčerka prosi za materino zdravje, mati prosi za vrnitev sina iz tujine. Ljudje so v zvončku dobili uteho in srečo, saj je z vsakim zvonom oznanjal slavo Marije do nebes. Z uteho v srcih se romarji odpravijo v čoln, kjer prepevajo svete pesmi in molijo glasno Mariji v slovo. V pesmi se prepleta motiv zvončka želja z Devico Marijo. Verniki, ki na zvonček pozvonijo, želijo poslati svoje prošnje k Mariji in molijo, da bi jih uslišala. Zvonček v pesmi postane simbol, ki povezuje dva svetova – zemeljskega (ljudje, verniki) in nadzemjskega,

¹⁵⁴ Božja podobica je iz zasebne zbirke Leopolda Kolmana.

¹⁵⁵ Maria Luckmann je v nemščini spesnila dve pesmi, posvečeni Mariji na »Jezeru«: In der Woche vor Pfingsten bei Maria am See in Veldes, Bei Maria am See in Veldes im October, iz pesniške zbirke *Poesien* (1899). (Perenič 2008: 220)

božjega (vera, zaupanje v Marijo Kraljico). Pesem ni bila tiskana, zapisana je v rokopisnem almanahu Domače vaje. Pesnik jo je kasneje priredil in ji dal naslov **Romarji na blejskem otoku** (1915), izšla je v *Angelčku*. Pesem je skrajšal, odvezel ji je refrnski napev in zadnji dve kitici, ki pojeta o poslovilnem petju romarjev na čolnu. Zamenja prošnjo matere, v tej verziji mati prosi za sina, da se vrne zdrav in živ iz vojne.¹⁵⁶

Pogost motiv Marije je prošnja vernika, da mu usliši določeno željo. Vernik s pomočjo zvona želja ponese prošnjo k Mariji. Zvonček dobi vlogo posrednika med verniki in Marijo. Ta motiv uporabi Dragotin Kette v pesmi **Na blejskem otoku** (1896). Pesem v dvanajstih štirivrstičnicah s prestopno (abab) in pretrgano (abcb) rimo časti Marijo Devico, otoško mater. Lirski subjekt opazuje v otoški cerkvi, »Marijinem hramu«, pobožne romarje, kako vdano molijo. Na romarje po beli cerkvi zre Marijin kip. Verniki pošiljajo svoje prošnje k Mariji s pomočjo zvončka – ženska si zaželi, da bi se vrnil njen ljubezenski stotnik; stara žena, da bi šel njen sin v ljubljansko semenišče; kmet prosi za ozdravitev na smrt bolne žene; subjekt prosi za bolno mater in za zgladitev spora med brati. V pesmi Marijo imenuje z različnimi imeni: Brezmadežna, Davidinja, sveta božja Poródica, mati Jezusova, Madona. Motiv Marije, povezan z zvončkom želja, je prisoten tudi v pesmi Alojzija Remca **Na Bledu** (1909), ki je sestavljena iz šest kitičnih štirivrstičnic z oklepajočo rimo (abba). Je osebnoizpovedna, verska. Lirski subjekt je izgubljen, čuti duševno bolečino, nato zasliši, da je nekdo na otoku potegnil za vrv v želji, da bi ga Marija uslišala. Subjekt se sprašuje, za kaj ta oseba prosi: zase ali za svoje dekle ali pa mogoče prav tako čuti gorje v svojem srcu. Tudi Josip Murn v pesmi **Na blejskem otoku** (1899) uporabi motiv Marije v povezavi z zvončkom želja. Pesem je sestavljena iz sedmih štirivrstičnic, s pretrgano rimo (abcb). Prepletata se verska in osebnoizpovedna tema. Subjekt prihaja od daleč k Mariji na blejski otok. Tja ga žene prošnja, da bi mu v srce posijal žarek, kajti v njegovem srcu biva noč zla, podijo se same črne misli. Prosi Marijo, naj mu usliši to prošnjo, da bo zopet luč posvetila v njegovem srcu. »Ah, čuj me, Devica Marija, / usliši mi prošnjo to: / V tem srcu tak temnem presvetla / naj luč zopet bo« (Murn 1899: 172). To prosi, »zaklenka« na zvon in spusti v »pušico« enajsti groš. Zvon in Marija se pojavita skupaj v pesmi **Jezerski zvonček** (1908).¹⁵⁷ Lirski subjekt oznanja slavo Mariji in nagovarja jezerski zvonček, naj cele dneve zvoni in s tem spremlja vroče molitve in prošnje ljudi, ki jih nosijo k Mariji, kraljici otoka. Marija izpolni vse želje, ki ji jih

¹⁵⁶ Pesem je objavljena leta 1915, v času divjanja prve svetovne vojne. Zato je pesnikov popravek povezan z časovno aktualizacijo, ker je pesem hotel še bolj približati ljudstvu.

¹⁵⁷ Predvidevam, da je avtor pesmi Frančišek Kimovec. Podpisan je s kratico K. Avtorstvo sem razrešila s pomočjo listkovnega kataloga kratic in psevdonimov na oddelku za Slovensko bibliografijo v NUK-u.

posreduje glas zvončka in s tem da zemeljskim srcem mir in pokoj. Marijo počasti pesnik Frančišek Krek v pesmi **Večer na jezeru** (1889). Pesem je sestavljena iz štirih šestvrstičnic z zaporedno in oklepajočo rimo (aabccb). Glavna tema je verska, tematizira tudi blejsko pokrajino. Čolnar odrine z brega po jezeru, v katerem se svetlikajo zvezde, romarji veselo pojejo proti nevihtam, poslušajo zvon z otoka, ki bije na čast Mariji. Kadarkoli vernik pozvoni, počasti Marijo. Molijo »Ave« in iz srca prosijo Marijo naj jih reši nevarnosti, nadlog, trpljenja in naj jim razsvetljuje življenja. »Nevarnosti mnoge, / Skrbí in nadloge / In dokaj nas tare trpljenja; / Marija Devica, / Ti zgodnja Danica, / Razsvitljaj nam pota življenja« (Krek 1889: 146).

Motiv Marije se povezuje tudi z domovinsko-narodno temo. To uporabi Janko Šentvidški v pesmi **Slovo od Bleda 31. avg. 1881** (1881/1882). Združi domovinsko, osebnoizpovedno in versko temo. »Živi Bog jezero, hribe okrog, / Cerkvico ž njimi še dolgo, / Prosi Marija, da ljubi bi Bog / Slovo podaril Slovanom« (Šentvidški 1881/1882: 18). Lirski subjekt pozdravlja Bled, žal mu je, da ga mora zapustiti, saj je to »biser predragi Slovenski«. Žalosten se odpravlja iz tega kraja, vendar ga bo ohranil v spominu. Ob odhodu mu gre na jok. Boga in Marijo prosi, da bi Bled še dolgo obstajal in za slovo vsem Slovanom. Motiv prošnje Mariji preko zvona želja v povezavi z domovinsko temo uporabi tudi Jakob Soklič v pesmi **Na blejskem otoku** (1915). Pesem je kratka trikitična štirivrstičnica s prestopno rimo (abab). Prepletajo se verska, osebnoizpovedna in domovinska tema. Subjekt prosi zvon želja in Marijo, da bi uslišala prošnje in molitve, da bi priplula ta pesem do nje. Prosi, da bi se vojna končala, za ponovno vzpostavitev miru in srečo v domovini. »Zvon želja vzdihuje, prosi / čez oblake zvok hiti, / do Marije prošnje nosi / pred Njen prestol milostni« (Soklič 1915: 167).

Pesem **Marii Devici na Blejskem jezeru** (1866) Kristiana Engelmanna opeva Marijo Kraljico. »O Mariia prečeščena / Ti Kraljica Jézera / Bodi noč in dan slavljenja / Mati našega Boga! / Sredi med vodami zbrala / Sedež svetli si od kdaj / Da nam milost skazovala, / V varstvu imela bi ta kraj.« (Engelman 1866: 223) K njej se verniki zatekajo, jo prosijo pomoči, častijo jo iz dna srca. Vse kar jo obdaja, jo časté – zvon, ki poje nje na čast, ribice v vodi, slavček, ki prepeva. »O Marija naj bolj sveta, / Zvesta mati vernikov, / Ti brez madeža spočeta, / Smili se nas grešnikov! / Vsi v bridkosti in skušnjavah / K Tebi se zatékamo, / Vsi v nadlogah in težavah / Te pomoči prosimo!« (prav tam: 224) Subjekt versko temo poveže z narodno, ko prosi Marijo za slovenski narod, naj ga čuva, vzame pod obrambna krila, naj podari Slovencem vero in jih nikdar ne zapusti. Marijo nagovarja z

različnimi imeni: Marija prečeščena, Marija naj bolj sveta, Mati Boga, Kraljica Jézera, Gospa nebes in zemlje, Mati Božje milosti.

Vera v Marijo ljudstvu pomaga pri razrešitvi mnogih težav. Verniki se zatečejo in priporočijo Mariji v pomoč. Ta motiv Marijinega češčenja je prisoten tudi v književnih delih, ki tematizirajo zgodovinski dogodek iz leta 1813, poskus »ropanja« Francozov zakladnice otoške cerkve. Blejsko prebivalstvo s pomočjo Marije odžene sovražnike, zato se ji tudi zahvalijo. O tem poje Frančišek Krek v pesmi **Francozi v Blédu 1813. leta** (iz cikla Dva prizôra iz Bleda, 1883) – ko Francozi hitijo s konji proti čolnom, lirski subjekt prosi Marijo za pomoč: »Kraljica nebá / In vsega svetá, / S pomóčjo nas v tugi podéli!« (Krek 1833: 145) Vera v Marijo v boju proti Francozom je prisotna tudi v kratki pripovedi **Srčne Blejke** (1860) in dramski igri **Junaške Blejke** (1912) – Blejke se ves čas priprav na boj in med samim bojem zatekajo in priporočajo Mariji, molijo za rešitev. Ponosne so, da so izbrane, da v imenu vseh častilcev Marije slovenskih dežel lahko branijo cerkev pred sovražnimi Francozi. Francka v času priprav na boj daruje na Marijin oltar, da bi zavarovala družino pred izdajstvom, ki ga je začel njen oče. Predstavnica Francozov, brezbožna Jeanette, se posmehuje krščanski veri in zaupanju v Marijo hrabrih Blejk. Verjame, da imajo večjo moč v boju francoske puške kot čudežna Marijina moč. Na koncu Marija usliši prošnje svojih častilcev, Blejke pa se peljejo na otoško cerkvico zahvalit za rešitev.

Pesem **Marija, Slovencev Kraljica** (1908)¹⁵⁸ je prežeta z versko tematiko, ki se povezuje z domovinsko. Lirski subjekt v štirih osemvrstičnicah opeva Marijo, nebeško Kraljico. Gorenjske ravnine in gorovja varujejo Marijin prestol, ki si ga je izbrala sredi jezera, na otoku. Subjekt nagovarja Stol in Triglav, naj varujeta Marijin prestol. Slovenci hitijo k Marijinemu prestolu, da bi ji prinesli zlato krono. Cerkev postane portal med zemljo in nebesi, saj so odprta sveta nebesa, odgrnjena je zavesa tam, kjer je Marijin prestol. Verniki odpirajo srca le za Marijo, prostor zanjo se v srcu vedno najde. Subjekt poziva častilce Marijine, naj jo pridejo počastit na otok: »Častivci Marij'ni, hitite / in zlato ji krono nesite, / krono Mariji Devici / svoji nebeški Kraljici!« (Kimovec 1908: 65) V pesmi je Marija uporabljena kot zavetnica vseh Slovencev – »Slovencev Kraljica« – in je lep primer vloge Marije na blejskem otoku v prebujanju narodno zavednih čustev.

V noveli **Blejsko jezero** (1914) Ksaver Meško aktualizira Marijin kult, ki povezuje skrivnostne dogodke z nadnaravno silo, s čudežno Marijino močjo. Novelo uvrsti v zbirko

¹⁵⁸ Predvidevam, da je avtor pesmi Jože Debevec. Podpisan je s kraticami Dr. J. D. Kratico sem razrešila s pomočjo listkovnega kataloga kratic in psevdonimov na oddelku Slovenske bibliografija v NUK-u.

Mladim srcem. To je pripoved o nastanku Blejskega jezera. Postavljena je v dobo, ko si je krščanstvo šele utiralo pot med poganskim življem. Bagoto je nesrečni sin krščanskih staršev, ki zaničuje krščansko vero in se vrne k poganstvu in zaničuje svoje starše. Zaradi nespoštovanja krščanske vere ter neusmiljena do lastne matere ga doleti dvojna kazen. Ko se njemu in materi čudežno prikaže Marija, jo hoče prestreliti s puščico, zato ga Marija upepeli in spremeni v kamnito skalo. Nesrečna mati začne jokati, iz sočutja se ji pridruži Marija in tako nastane Blejsko jezero. Vendar njune solze ne morejo omehčati kamnitega srca ničvrednega sina, njegovo srce se le veča in veča, iz njega nastane otok sredi jezera. Domačini v čast Mariji sezidajo na otoku cerkvico. Marija usliši vsako željo, če na njeno čast trikrat pozvoniš na zvon.

Vera je uteha marsikateremu vojaku v hudih vojnih časih. To se potrjuje v črtici Antona Sušnika **Srečna vrnitev** (1895), kjer se krščanski vojaki, tudi slovenski fantje, bojujejo proti Turkom v Bosni. Vojakom v tujini, daleč od doma, daje upanje vera v Boga, saj pobožno molijo k Mariji. Glavni junak Andrej v pismih domačim poroča o nekem boju, piše, da so se izročili božjemu varstvu in prosili Marijo, naj jih varuje in jim pomaga. Piše jim tudi, da vedno nosi podobo Matere Božje pri sebi, ki ga varuje kot angel in mu pomaga, da ga ne zadene nesreča. Poleg vere v Marijo drži Andreja pokonci še ljubezen do domovine, domačih in do ljubljene izbranke.

5.3 Teme in motivi iz ljudskega izročila in verovanja

V preteklosti so si ljudje mnoge nerazložljive naravne pojave ali nenavadne dogodke razlagali z nadnaravnim, s čudeži, z bajeslovnimi bitji. Iz tega ljudskega verovanja so nastale razne legende oz. pripovedke, ki so se ohranile v ljudskem spominu. Kasneje je to ljudsko verovanje v bajeslovna bitja zamenjala vera v krščanstvo in z njim povezane čudeže in svetnike. V povezavi z Bledom je po ljudskem pripovedovanju nastalo precej legend: legenda o nastanku jezera in otoka, o blejskem zvonu, o povodnem možu v Blejskem jezeru, o Babjem zobu nad Bledom, o Poljanski babi nad Blejsko Dobravo, o Monštranci in svečeniku na Stolu, o Zlatorogovem kraljestvu. Ljudske zgodbe so skozi stoletja izgubljale zgodovinsko verodostojnost, vendar se skozi nje zrcalijo pogledi miselnosti ljudstva v določeni dobi. Pisatelji so začeli v 19. stoletju te zgodbe zapisovati. Tematizirane so bile tudi v nekaterih pesmih. Kar nekaj književnih del ima svoje korenine v ljudskem pripovedništvu.

Valentin Mandelc napiše v spomin na dogodek, ki se je zgodil na Bledu 19. avgusta 1858, pesem **Blejski strahovi** (1888). Pesem gre v smer lirsko-epskega pripovedništva. Lirski subjekt opisuje potek noči na Bledu – pijančevanje v gostilni Pri Petranu. Subjekt je že precej pod vplivom vina, ko se mu zazdi, da vidi podobo bele žene. Podi jo po gostilni, gresta tudi v zgornje nadstropje, nakar podoba izpuhti, subjekt pa pade skozi okno. Razbije si glavo, ki mu jo naslednje jutro prijatelji zašijejo. Snov pesmi izvira iz ljudskega verovanja v duhove in nadnaravne pojave.

5.3.1 Nastanek Blejskega jezera in otoka

Blejsko jezero se prvič omenja v listinah leta 1185 kot »lacus Veldes« (Štih 2004: 8). O nastanku Blejskega jezera govori več legend, sicer pa je jezero ledeniškega izvora. Blejski kot je ustvarila voda. Reke so v ledeniško pokrajino vrezovale svoje struge, odnašale in brusile ledeniški drobir. Za čelnimi morenami so nastajala in spet izginjala jezera. Značilna pokrajina z morenskimi griči, živoskalnimi osamelci, rečnimi terasami, prodnimi nanosi, opuščenimi rečnimi strugami in jezerom je nastala po würmski poledenitvi pred približno 15.000–20.000 leti. Po zadnji poledenitvi sta obe Savi pred sotočjem izrazito poglobili svoji strugi v ledeniške nanose. Blejski kot je ostal dvignjen in ločen od drugih predelov Radovljiške kotline. V osredju te na videz dvignjene pokrajine leži med osamelci pred vetrom skrito in od glavnih vodnih tokov ločeno Blejsko jezero. Blejsko jezero je nastalo v poglobljeni tektonski udorini za čelnimi morenami blejskega kraka bohinjskega ledenika. Geologi so ugotovili, da je bila gladina jezera v obdobju največjega obsega na nadmorski višini 510 metrov, voda je zapolnila celotno ledeniško kotanjo. Današnje Blejsko jezero je le ostanek precej večjega in vsaj dvakrat globljega jezera. V pojezerju so jasno vidne jezerske terase, ki pričajo, da je Blejsko jezero dobilo današnjo velikost postopno, v procesu erozijskega razdiranja jezerske sklede. (Remec-Rekar 2004: 47–48)

Ljudska pripovedka o nastanku jezera gre takole: »Na mestu, kjer sedaj šumljajo jezerski valovi, so bili v davnih časih pašniki. Sredi med njimi je na gričku stala majhna cerkva, posvečena Devici Mariji. Ker krog cerkve ni bilo nobene ograje, je živina nemoteno hodila prav do cerkve; celo v cerkvico je uhajala, in ovce so lizale oltar in sveto podobo. Brezbrižnim ljudem ni bilo kaj prida mar, da je neumna živina kraj oskrunjala, zato so večkrat slišali svariven glas: 'Ogradite cerkev, če ne, jo bom jaz ogradil!' – pa se za glas niso nič brigali. Ko pa nekega jutra vstanejo, zapazijo sebi na veliko žalost cerkev

daleč na okrog – ograjeno: kjer so se prej razprostirali, obširni pašniki, so se zdaj igrali – jezerski valovi.« (Kimovec 1908: 17–18) Franc Gornik navaja v knjigi *Zgodovina blejske župnije* pobožno legendo o nastanku Blejskega jezera, s poudarkom na Marijinem kultu: »Kjer sedaj valovi jezero, se je nekdanj razprostiral sočen pašnik. Sredi se je dvigal grič z Marijino kapelico. Ker nista bila ograjen niti pašnik niti kapelica, so mogle ovce v kapelico, kjer so onečedile celo oltar. Brezbrižni prebivalci si zaradi večkratnega takega oskrunjenja kapelice niso delali nobenih skrbi, čeprav so večkrat slišali opomin: 'Ogradite pašnik, če ne, bom kapelico sama ogradila.' In res je Marija sama preskrbela kapelici ograjo, ker se prebivalci niso zmenili za njene opomine. Ko so se nekega jutra zbudili, so s strahom v srcu zagledali pašnik pod vodo, iz vode pa se je dvigal vrh hribčka s kapelico.« (1990: 149) Obstaja tudi starejša legenda o nastanku Blejskega jezera, ki se je oblikovala v ljudskem izročilu pred krščanstvom. V njej nastopajo mitološka bitja – gorske vile: »Tam, kjer je danes Blejsko jezero, v starih časih ni bilo vode, ampak dolina. Sredi nje se je dvigal hribček z veliko skalo na vrhu. V mesečnih nočeh so se ob tej skali zbirale gorske vile in plesale. V zeleni dolini in na strmih tratih hribca so pastirji pasli ovce, ki so pogosto popasle tudi travo okrog skale na hribčku. Vile so se nekega dne razjezile in pastircem zagrozile: 'Če ne boste ogradili skale na vrhu hribca, jo bomo ogradile me!' Grožnjam gorskih vil so se pastirci samo smejali in še naprej počeli isto. Zaradi tega si je neke noči najmlajša in najlepša izmed vil med plesom na trdi zemlji zlomila nogo. Tedaj so vile uresničile svojo grožnjo neposlušnim pastirjem. Z bližnjih planin so priklicale vodo, ki je prihrumela v dolino in jo zalila, da je samo še hribček gledal iz nje. Gorske vile so si same ogradile skalo na hribcu, kjer so poslej v mesečnih nočeh lahko nemoteno plesale. Tako je nastalo Blejsko jezero z zelenim otokom.« (Kunaver 2008: 3–4) Pripovedke oz. legende so si zelo podobne, razlike so edino v izvoru nadnaravne moči. V času pokristjanjenja naše dežele se je razvil Marijin kult, ki je v zavesti preprostih ljudi zamenjal vero v čarobno moč prelepih gorskih vil z verovanjem v Marijo Kraljico. Vedno pa je krivec za nastanek jezera vselej nadnaravna moč oz. božanstvo, v katero je ljudstvo takratne dobe verjelo.

V »dolgem 19. stoletju« najdemo kar nekaj književnih del, katerih pisci črpajo snov iz narodne oz. ljudske pripovedke o nastanku Blejskega jezera. Ponekod jezero nastane iz materinih in Marijinih solz, drugod iz angelskih solz. Solza je simbol bolečine in posredovanja (Chevalier 2006: 558). Angelci točijo solze zaradi osuplosti nad lepoto kraja, ki ga je ali Bog ustvaril z biserom ali Marija s koščkom raja iz nebes.

Matevž Ravnikar-Poženčan je zapisal ljudsko pesem **Potop pri Mariji Devici na jezeru** (1841). Opeva nastanek Blejskega jezera in otoka. V davnih časih je bilo na Kranjskem hribu, skoraj gori, sedem prestolov in zvonov. Tam je prebivala Marija z Jezusom in Jožefom. Zvon je tako lepo zvonil, da romarji niso hoteli zapustiti čarobnega kraja in oditi domov. Zato so začeli plesati in gosti, kar pa Mariji ni bilo všeč. Jezusu je naročila, da pošlje na zemljo romarjem »en velik tres« (Ravnikar-Poženčan 1841: 118–119). Jezus je to naredil, vsi romarji so potonili in bili zveličani, le tista dva, ki sta dejansko začela rajanje in ples, sta bila pogubljena. Pesem torej govori o nastanku Blejskega jezera, ki naj bi nastalo zaradi ljudskega kratenja miru Mariji, ko jim za kazen Jezus na Bled pošlje velik »tres« – hudo nevihto, ki napolni kotanjo z vodo in poplavi neposlušne ljudi.

V pesmi **Bled** (1896) iz cikla Na Gorenjskem Engelbert Gangl opeva nastanek Blejskega jezera. Lirskemu subjektu se ponoči sanja o tem, kako je Bog ustvaril Bled. Vzel je biser iz svoje krone in ga spustil na zemljo. Angelci so jokali zaradi bisera. Biser je objel te angelske solze in tako je nastal otok, okrog njega pa jezero. »O, ti si, Bled, ki Bog te je ustvaril!« (Gangl 1896: 739)¹⁵⁹

Pisatelj Ksaver Meško umesti pripoved **Blejsko jezero** (1914) v čas kmalu po pregonu »stare vere« (poganstva) in v začetek pokristjanjevanja tega okoliša, ko je bila namesto Blejskega jezera tam le globoka dolina z mračnimi gozdovi. V ospredju zgodbe je oglarjeva družina. Očeta Borana v gozdu napade medved. Sin Batog je nepridiprav in zlobnež, ki zavrača krščansko vero in se poslužuje poganstva in zahaja k staremu poganskemu svečeniku. Batogova mati je v skrbeh za sina, predvsem zaradi njegove nevere v Kristusa in grdega odnosa do nje same. Nekega dne se sporečeta, Batog se razburi in hoče s puščico ustreliti krščanskega Boga na križu. Takrat se jima prikaže Marija in prosi Batoga, naj ne stori tega. Batoga ta čudežni privid ne osupne, nasprotno – pogumno uperi puščico proti Materi božji. Za kazen ga Marija upepeli in spremeni v kamen. Mati spozna, da je ta kamen kamnito sinovo srce. Začne jokati, Marija se ji iz sočutja pridruži in kmalu njune solze napolnijo dolino, da nastane veliko jezero. Užaljeni Bog nato pošlje iz nebes svojega angela z ukazom, da vzame kamnito srce nehvaležnega sina in ga vrže v sredo jezera. Tam začne rasti in se razraste v veliko skalo, v otok sredi jezera. Že stoletja ga močijo solze, pa ga ne omehčajo. Kmalu zraste ob jezeru lepa vasica. Pobožni vaščani v

¹⁵⁹ Nastanek Bleda sanja lirski subjekt v nemški pesmi Veldes (1899) Marie Luckmann (Perenič 2008: 219).

spomin na ta dogodek na kamnitem srcu postavijo cerkvico v čast Mariji Kraljici. Blejsko jezero je po tej varianti nastalo iz materinih solz – iz oči dveh ljubečih mater.

V povesti **Na Bledu** (1917) pisatelj Rado Murnik kot stransko vložno zgodbo uporabi pravljico o nastanku Blejskega jezera. Blejka Neža pripoveduje poslušalcem naslednjo pravljico: V davnih časih ni bilo na Gorenjskem nobenih gora, niti Triglava, ni bilo reke Save, vse do Ljubljane je bila pusta in močvirnata ravnina. Zato so Blejci poslali pogumno in pobožno deklico v nebesa prosit, da bi to puščavo spremenili v lepe in rodovitne kraje. Ko pride pred nebeška vrata, so ta zaklenjena, zato počaka. Nato pridejo še druge neučakane duše, ki se prerinejo do vrat, trkajo, kličejo sv. Petra, blejska deklica pa ostane zadaj v vrsti. Sv. Peter opazuje dogajanje pred vrati, odpre vrata in sprejme kot prvo obiskovalko potrpežljivo blejsko deklico. Svetnik jo skupaj z angelci pospremi do božjega prestola. Tam poprosi za Gorenjce tako verno in zaupljivo, da jo dobri Bog takoj usliši. Angelčkom pomigne, naj ponesejo lep kos nebes na zemljo. To naredijo, ko se vrnejo, pa vidijo, da so doma pozabili Savo Dolinko in Savo Bohinjko. Ker jim je to napako nerodno priznati pred sv. Petrom in Bogom, poprosijo deklico, naj ona prosi Marijo in Jezusa, da to storita. Marija usliši prošnje deklice in naslednje jutro, ko angelci pogledajo proti zemlji, vidijo obe Savi s toliko nebeške lepote, da od samega veselja začnejo jokati. Iz teh angelskih solz je nastalo Blejsko jezero. (Murnik 1923: 149–152) Angeli so tu posredniki med Bogom in svetom. V službi Boga opravljajo razna služabniška dela.

5.3.2 Legenda o potopljenem zvonu in blejskem zvončku želja

Na blejskem otoku v stolpu nad otoško cerkvijo visi zvon, ki mu pravijo »zvon želja« (»Wunschglocke«). Pozna ga vsak romar, domačin in tujec. Vsak zvoni z namenom, da se mu izpolni ena želja ali prošnja. V krilu je premer zvona 66 cm, stranska višina znaša 56 cm. Tehta okrog 176 kg. Na njem ste dve podobi – Kristus na križu, na obeh straneh svečnik s svečama in z okraski ter Marija z Jezusom v naročju. Zgoraj ob klobuku je napis z gotiškimi malimi črkami in z letnico 1534, da ga je vlil Frančišek Patavinski. Leta 1890 je udarila v zvon želja strela in mu odbila spodnji del kembeljna, tako da je ob padcu zadel in omamil cerkovnika, ki je mislil zvoniti ob hudi uri. Od takrat zvon nima več čistega odmeva, saj ima 22 cm dolgo razpoko. Niso ga zamenjali, ker so bili domačini navajeni njegovega glasu. (Lavtižar 1897: 68)

Ljudska legenda pripoveduje, kako je zvon prišel v otoško blejsko cerkev in od kod ima čudežno moč: Na blejskem gradu je živela mlada vdova, vedno črno oblečena.

Žalovala je po svojem možu, ki so ga razbojniki ubili in njegovo truplo vrgli v jezero. Zbrala je zlato in srebro, kar ga je imela, in dala v spomin na dušo dragega rajnika vlti iz tega dragocenega materiala zvon za takratno kapelico na otoku; rekla je, da daruje zvon Materi božji »v jezero«. Ko so zvon pripeljali k jezeru in ga spravili na ladjo, je nastal med vožnjo tako hud vihar, da se je ladja potopila, zvon in ljudi pa so pokopali razburkani jezerski valovi. Nihče se ni rešil. Zvon pa se je včasih v jasni noči oglašal iz globočine. Mlada gospa je zaradi tega dogodka postala še bolj otožna. Zato se je odločila, da bo vse premoženje prodala za zidanje nove otoške cerkve. Nato je zapustila grad in odpotovala v Rim. Tam je vstopila v samostan in v njem pobožno živela do smrti. Papež je v spomin nanjo sam posvetil nov zvon in ga poslal na blejski otok, da je tam kot »zvon želja« vžigal srca k pobožni molitvi in spremljal pobožne in svete želje pred prestol »nebes Kraljice in Gospe«. (Kimovec 1908: 27–28)¹⁶⁰

Ta legenda hrani v sebi zrno zgodovinske resnice, saj iz napisa na zvončku zvemo, da ga je ulil leta 1534 Frančišek iz Padove. Zgodovinsko dejstvo je, da je v tem času na blejskem gradu živela gospa Poliksena, vdova po grajskem zakupniku grofu Hartmannu von Kreighu. Prav možno je, da je v spomin na umrlega moža (verjetno v benečanskih vojnah) dala napraviti majhen zvonik in zvonček. Ker je bil zvonček ulit v Italiji, je ljudstvo povezalo to dejstvo s papežem. (Gornik 1990: 160) Če ima ta pravljica v sebi kaj zgodovinsko resničnega, potem je dal zvon posvetiti papež Klemen VII. ali Pavel III. (Lavtižar 1897: 69) V času od leta 1509 do 1525 so na otoku zidali novo cerkev, ker je staro leta 1509 močno poškodoval potres.

»Na otoku se oglasi zvon, in kakor bi Marija sama klicala, se ti zdi in te vleče, da jo nemudoma pozdraviš in sebi tolažbe poiščeš v dušnih in telesnih potrebah« (Čarman 1899: 9). Zgodovinar Franc Gornik je v arhivih našel ohranjena pisma iz tujine, v katerih so romarji otoški Mariji zahvaljujejo za milosti, ki so jih prejeli, ko so med zvonjenjem prosili Marijo za pomoč, kar priča o tem, da je bil »zvon želja« znan daleč naokrog. (Gornik 1990: 160) Od zgodnje spomladi do pozne jeseni so prihajali na otok pobožni romarji in izletniki. Nihče ni obiskal otoka, ne da bi pozvonil na zvonček. Zvonček je vsak dan prosil, včasih skoraj brez prestanka ves dan. Dolgo časa ni to nikogar motilo, saj je bil ta glas ljub tako domačinom kot tujcem. Šele leta 1931 je postal nadležen kralju in dvoru v

¹⁶⁰ Enako verzijo legende zapiše tudi Josip Lavtižar v *Zgodovina župnij in zvonovi v dekaniji Radolica*, 1897, 69. Legenda o potopljenem zvonu je aktualna tudi v današnjem času. Blejci vsako leto proti koncu leta, 30. decembra, izpeljejo provizorično uprizoritev »potopitve zvona« v jezero, medtem pa pripovedujejo legendo. V jezero potopijo velik, z lučkami okrašen zvon. Izjemoma so to uprizorili tudi letos na večerni otvoritvi svetovnega prvenstva v veslanju, 28. avgusta 2011. Pojavlja se tudi v sodobnih književnih delih, npr. leta 2004 je izdal Dušan Merc roman *Potopljeni zvon*, ki ga je posvetil Bledu ob tisočletnici.

bivši vili kneza Windischgrätza (današnja Vila Bled) na jezerski obali. Da jih ne bi motil, so dali zabiti tri line malega zvonika. Po drugi svetovni vojni, leta 1947, je oblast prepovedala zvonjenje z njim. Cerkovnik je moral potegniti vrv iz cerkve na podstrešje. (Gornik 1990: 164) Danes se zvonček z otoka še vedno oglašča, skoraj vsak obiskovalec v cerkvi Marije Kraljice trikrat potegne za vrv v upanju, da se mu uresniči želja.

Anton Janežič v članku Bled poda malo drugačno verzijo legende o potopljenem zvonu: »Bogata vdova, posestnica Blejskega gradú, žalovaje za svojim možem ukaže zidati v njegov spomin cerkev na otoku in jo posveti materi božji. Ko je bila že cerkev gotova, pripeljejo zvone, iz med katerih je bil eden zlit iz čistega srebra. Že so se vozili proti otoku, kar na hip strašna burja navstane in pokoplje ladjo, ljudi in zvonove v dnu jezerne globočine, ker se je dala udova zaslepiti priliznjenim besedam zalega mladeniča. Še zdaj terdijo stari ljudje, da se čuje iz jezera glas zvonov pod večere svetih godov in velikih praznikov.« (Janežič 1859: 133) Nekateri Blejci so se hoteli prepričati, če je kaj resnice v tej legendi, zato so leta 1901 naročili iz Pulja dva pomorsko vojaška potapljača, ki naj bi poiskala potopljeni zvon v globinah Blejskega jezera. Potapljača sta ves dopoldan iskala zvon po jezerskem dnu. Nista bila uspešna. Izjavila sta, da tudi če je zvon na dnu jezera, je tam sedaj več metrov debelo blato, tako da ga ni mogoče najti. (Rojc 1902: 205) Nekoliko spremenjena je verzija legende, ki jo je v *Zvončku* objavil Frančišek Rojc. Poudarjen je razlog za smrt grajskega gospoda. Poklican je bil v vojsko, kjer ga je ubila sovražna krogla. (Rojc 1902: 205)

V »dolgem 19. stoletju« najdemo kar nekaj književnih del, ki črpajo snov iz ljudske legende o potopljenem zvonu.¹⁶¹ **Pripovedko o zvonu v Blejskem jezeru** (1858) je napisal Josip Švegel po pripovedovanju svoje matere.¹⁶² Ta pripoved se ujema z legendo o potopljenem zvonu Frančiška Kimovca (1908). Razlika je v tem, da Švegel poudari vero v Marijo – vdova je po moževi smrti našla mir pri Mariji Kraljici na otoku, kamor je vsak dan hodila molit. Ker pa to ni bilo dovolj, se je odločila iz svojih dragocenosti vliti zvon v spomin na pokojnega moža. Druga razlika je, da v Šveglovi verziji vdova roma bosa v Rim.

Balada **Utopljeni zvon** (1885) Antona Funtka tudi črpa iz legende o potopljenem zvonu. Pesem je sestavljena iz enajstih štirivrstičnih kitic z zaporedno rimo (aabb). Začne se s staro blejsko vražo, povezano s to legendo – kadar se zvon oglašča iz globin jezera,

¹⁶¹ V nemščini je legendo tematizirala Maria Luckmann v pesmi Die versunkene Glocke, Nach einer Volkssage (v pesniški zbirki *Poesien*, 1899). (Perenič 2008: 218)

¹⁶² »Tako so mi pravili moja mati, jaz sem jih pazno poslušal in sem zvesto ohranil v pameti pripovedko o srebrnem zvonu in o črni ženi« (Švegel 1858: 132).

pomeni, da bosta prišla groza in hud vihar. Takrat morajo veslači urno obrniti svoj čoln, se prekrížati in moliti, da jim uspe ubežati tej grozi. Nato sledi pripoved o gospe z blejskega gradu. Zvon na Bledu pozvanja v spomin na »bledo ženo« in kadar romarji pozvonijo z njim, se jim izpolni želja. »Na tujem je umrla v samôtni célici, / Na Bledu zvon pozvanja glasno v kapélici; / Na Bledu še glasí se iz stolpa temnih lín / Trpéče blede žene glasán in svet spomín!« (Funtek 1885: 160)

Dramska igra **Junaške Blejke** (1912) Jože Debevca tematizira boj Blejk s Francozi v letu 1813. V drami je vložena pripoved Franckine in Nežkine babice (Jezerski posestniki) o blejski legendi o potopljenem zvonu. Nežka sprašuje babico, kaj pomeni, kadar se iz jezerskih globin sliši zvon. Babica ji odgovori, da to pomeni veliko nesrečo. Nato ji še pove zgodbo o potopljenem zvonu, povezano z mlado, nesrečno vdovo, ki je živela na gradu, iskala tolažbe na otoku pri Marijini kapelici in iz svojih dragocenosti dala vlti zvon v spomin na svojega moža. Ta zvon pa se je utopil med prevozom na otok, ker je prišlo do strašne nevihte. (Debevec 1912: 240–241)

5.3.3 Povodni mož v Blejskem jezeru

Legenda o povodnem možu v Blejskem jezeru izvira iz časov, ko so ljudje verjeli, da so v naših gorah živele bele gorske žene, da so se v rekah in potokih skrivali povodni možje, da so po gozdovih lomastili divji možje, pod nebom pa je vršala divja jaga. To je bil čas, ko je stal na otočku sredi jezera poganski tempelj. S pokristjanjevanjem so se te zgodbe deloma izgubile, deloma so se v ljudskem spominu drugače ohranile.

Ljudska legenda o povodnem možu gre takole: Na dnu Blejskega jezera je v kamnitem gradu bival povodni mož. Imel je zeleno sluzasto kodeljo in ribje plavuti. V gluhi podvodni tišini se je dolgočasil, zato si je zaželel človeške družbe. To se je zgodilo samo takrat, ko je videl koga postavati na bregu jezera ali namakati trnek v jezerski vodi. Zdolgočaseni povodni mož je dolgo časa čakal nekoga, ki bi bil pravšen zanj. Nekega dne je na bregu jezera zagledal majhno deklico, ki je spala na travniku. Tja jo je položila njena mati, ki je v bližini prala perilo. Povodni mož je tiho priplaval do brega, pomolil glavo iz vode, iztegnil iz vode še svojo sluzasto roko ter potegnil k sebi spečo deklico. Presrečen, da jo je našel, je z njo odplaval na sredino jezera in se potopil na dno. Tam jo je narahlo položil v srebrno posteljico. Ko se je deklica zbudila in zajokala. Povodni mož jo je tolažil, kakor je vedel in znal. S hreščečim glasom ji je pel in jo ujčkal, a potolažiti je ni mogel. Da bi jo pomiril, ji je prinesel vse bogastvo podvodnega gradu. Deklica je ves dragoceni blišč

odrinila od sebe in jokala ter klicala svojo mater. Povodni mož je od žalosti še sam zajokal. Med jokom so mu namesto solza polzeli iz oči biseri. Najokal jih je toliko, da je z njimi napolnil dekličino srajčko. Deklica ni nehala jokati. Spoznal je, da je človek čuteče in ljubeče bitje. Vzel je deklico v naročje in z njo odplaval iz podvodnega gradu ter jo na bregu jezera nežno položil na zeleno travo. Dekličina mati je medtem oprala perilo. Ko se je odpravila proti domu, je odšla po svojo deklico, ki jo je našla prav tam, kjer jo je pustila pred pranjem. Začudila se je, ko je videla, da ima deklica polno srajčko biserov. (Kunaver 2008: 5–6)

Književnih del v »dolgem 19. stoletju«, ki se tematizirajo povodnega moža v Blejskem jezeru, je malo. Očitno legenda o povodnem možu v takratnem času ni bila toliko razširjena, da bi pritegnila pisatelje in pesnike.

Pravljico **Povodna moža bohinjskega in blejskega jezera** (1860) je napisal domačin.¹⁶³ V njej sta pravzaprav združeni dve različni zgodbi o povodnem možu, ki ju je pisec slišal pripovedovati v mladosti. Prva govori o tem, kako je hodil Blejec Žlinder iz Bohinja domov na Bled in je na poti srečal bohinjskega povodnega moža. Ta mu je rekel: »Jez sem povodni mož bohinjskega jezera, in grem po ženo, katero mi je povodnjak blejskega jezera odpeljal, ko nisem bil domá.« (Novice 1860: 76) Žlinder in povodni mož hodita skupaj, naposled pa prideta do Blejskega jezera, kjer se povodni mož spusti v globine. Tam se vname hud boj. Na jezerski površini so se prikazale krvave pene, kar je pomenilo, da je zmagal blejski »povodnjak«. Če bi se prikazale na površju bele pene, pa bi zmagal bohinjski povodni mož. Blejski povodni mož je odslej stanoval s svojo ukradeno ženo v stekleni hiši v globini Blejskega jezera. Druga pravljica govori o blejskem »povodnjaku«, ki je vsako jutro prišel k »Oravu« po groš kruha. Morali so mu ga nastaviti na okensko polico, saj ga ni smel jemati iz rok, ker bi roko v trenutku odtrgal. To pa zato, ker ni bil krščen. Na to nevarnost jih je blejski povodni mož sam opozoril.

Motiv povodnega moža uporabi Matija Tonejc v pravljici **Boj v Blejskem jezeru** (1880). Okvirna zgodba je boj blejskega in bohinjskega povodnega moža. V jesenskem času je šel kmet iz Bohinja zjutraj skozi Štenge na Bled. Pred sabo je opazil nekega tujca, povodnega moža. Povodni mož je zavil proti jezeru v vodo. Kmet ga je opazoval. Kmalu so se na vodni gladini prikazale bele pene. Kmet je opazil, da je povodni mož plaval proti otoku na vzhodno stran cerkve, kjer je voda najgloblja. Vedno več pen je prihajalo na površje, voda je začela bučati, valovi so se dvigali, na površju so se pokazala krvave pene.

¹⁶³ Podpisal se je s kratico Š. V listkovnem katalogu kratic in psevdonimov na oddelku za Slovensko bibliografijo v NUK-u za to delo noben avtor ni bil ustrezen.

Jezero je bilo cel dan nemirno, začelo je tudi deževati. Kmetu je nato star pastir povedal, da je nekaj dni prej videl, kako je blejski povodni mož odpeljal ženo bohinjskemu, medtem ko ga ni bilo doma. Ko je bohinjski to izvedel, je bilo slišati strašno tuljenje na jezeru pod Savico. To se je zgodilo en dan pred dežjem, pred bojem. Stari ovčar pa je pripovedoval, da se je že zgodilo, da so izginila lepa kmečka dekleta, ker jih je zgrabil povodni mož in jih nesel pod vodo v svoje bivališče. Tam jim je nudil razkošje, vendar so morale prekiniti ves stik z zunanjim svetom. Enkrat je ena prišla po več letih nazaj k svojim domačim, ko so že vsi mislili, da je pogubljena. Toda že zvečer jo je povodni mož prišel iskat in ji zagrozil, da če ne odide z njim, bo razkosal njunega otroka. Tako jo je zopet zvabil v svoje prebivališče. Nek ribič je povedal, da sta šla s sinom loviti ribe in sta pri Velikem kamnu zaslišala strašen ropot in vrišč na cesti, kar se jima je zdelo čudno. Kasneje sta ugotovila, da sta slišala beg povodnega moža, ki je peljal domov svojo ženo. To trditev so podkrepili blejski čolnarji, ki so videli isti dan na Blejskem jezeru povodnega moža, ki je prišel iz jezera z družico in jo odpeljal proti Bohinju. Ljudje pravijo, da se včasih ponoči vidi okrog Blejskega jezera klatiti povodnega moža. »Moškim pač ni nevaren, vendar se ga je ženskam treba bati. Saj samo zavoljo tega pride iz vode, da bi vzel kako dekle, ko bi mu prišla v pest. Ali luči se boji in se precej umakne in izbeži, ko bi ga hotel kedo z lučjo osvetliti.« (Tonejc 1880: 94–96, 108–109)

5.4 Domovinsko-narodna tema in motivi

19. stoletje je čas oblikovanja narodne zavesti. Vrhunec predstavlja marčna revolucija leta 1848 s programom Zedinjena Slovenija. Bled ima v narodnem preporodu pomembno funkcijo, saj je postal simbol slovenstva, označevali so ga z »rajem naše domovine«. Od sredine 19. stoletja dalje je bilo vedno več objavljene literature o Bledu, tako s slovenske kot s tuje strani. Bled je postal zanimiva tema za zgodovinarje, geografe, duhovnike, potopisce, pisatelje in pesnike. Zanimiv je bil Bled po naravni in kulturni plati, z jezerom, otokom, cerkvico, gradom na grajski skali, okoliškimi hribovji. Lovro Toman si je prizadeval, da bi na Bledu organiziral razna kulturna druženja. Prišlo je tudi do porasta turizma, s tem pa do skrbi nekaterih narodnjakov pred ponemčevanjem. Z razvojem turizma je Bled postal znan tudi v tujini, posledično je prišlo do porasta tujih književnih del o Bledu (Anastasius Grün, Eugen von Aichelburg, Maria Luckmann, František Ekert, Avgust Šenoa ...). Vlogo, ki jo je imel Bled v slovenski književnosti v smislu prebujanja

narodno zavednih čustev, je težko dokazati. Pisatelji in pesniki so v svojih delih povezovali Bled z narodnostjo in skušali »prebuditi« in ozavestiti narod.

5.4.1 Bled in narodna zavest

Bled je imel določeno vlogo pri slovenskem narodnem prebujanju. Proti koncu 19. stoletja je bilo tu precej narodno-kulturne dejavnosti: organizirali so se razni narodnjaški shodi oz. srečanja, ustanovila so se razna kulturno-prosvetna društva, čitalniško gibanje v obliki Bralnega društva, delovanje podružnice Narodno obrambne Družbe sv. Cirila in Metoda, Sokol, Orel, Prosvetno društvo ... V času prve svetovne vojne na Bledu ni bilo kulturnega in političnega življenja vse do leta 1917 – do deklaracijskega gibanja.

Janez Bleiweis je sredi 19. stoletja skoraj vsako leto obiskal Bled. V enem izmed opisov takih obiskov je zapisal v *Novicah* nekaj o narodnem duhu na Bledu: »Od lani se ni tukaj še nič spremenilo – kraj je še zmiraj lep, da ga ni nikjer lepšega; ljudje so prijazni in narodski duh se še vedno živo glasí v veseli družbi – ali tudi ceste in pota so še zmiraj tako gerde, kakor so bile, ali še gerji.« (*Novice* 1850: 184).

Pomemben kraj za izražanje narodne zavesti je v dobi »dolgega 19. stoletja« postal blejski otok, kar dokazuje številčnost obiskovalcev iz vse Slovenije, tudi tujcev in vpisov v knjigo obiskovalcev (1867–1879)¹⁶⁴ – v katero so mnogi poleg podpisa dodajali številne napise, izraze, vzklike, gesla z narodnostno vsebino. Obiskovalci so prihajali z vseh koncev: iz okolice Bleda, Kranja, Ljubljane, Novega mesta, Dolenjske, Štajerske, Primorske, Gorice, Trsta, Celovca, Gradca, Dunaja in krajev bivše Habsburške monarhije ter obiskovalci iz Zagreba, Beograda, Bosne, iz Anglije, Egipta, Češke, Rusije, Brazilije, Japonske. Le redko izobrazen Slovenec tistega časa ni bil na blejskem otoku in se ni vpisal v knjigo obiskovalcev. Od Slovencev so bili predvsem politiki, pisatelji, pesniki, številni takrat še študentje, pomembni domačini, poznane trgovske družine, vrstili so se obiski številnih dijakov, celih razredov, članov raznih organizacij takratne mladine. Z obiskom blejskega otoka so mnogi želeli pokazati prebujanje oziroma trdnost svoje narodne zavesti. Nekateri so poleg podpisa v knjigo zapisali razne narodne misli. (Benedik 1985: 181–182)

Motiv blejskega otoka, še posebej zvončka želja, se pojavi v izražanju narodnih čustev v nekaterih književnih delih, npr. v pesmi Otona Župančiča **Na Bledu** (1911), kjer se prepletata verska in domovinsko-narodna tema. Lirski subjekt se zaveda, da se narod zbira okrog njega in njegove pesmi. Želi si, da bi pesem čutila in nosila v sebi vse, kar čuti

¹⁶⁴ Knjigo naj bi po podatkih zgodovinarja Boža Benedika hranil blejski župnijski arhiv (1985: 181).

domovina in rod. Svojo pesem primerja z zvončkom želja na otoku in z Marijo, ki razume prošnje in želje svojega naroda. »Glej, Marija, / mati presveta, / srce poeta / drug je tvoj. / I krog njega se gnete usoda / mojega roda, / k meni roma domovina / od vseh strani. / O, da bi bila / pesem moja / kot je tvoj zvon!« (Župančič 1911: 338) Pesnik poveže Bled in romanje na otok z domovinsko temo, saj je v pesmi poudarjeno, da romajo tja z vseh strani domovine. Bled je torej povezovalni kraj oz. stičišče vseh Slovencev. Poudari tudi narodno vlogo zvona, ki čuti vse, kar čuti slovenski narod. Prav tako da motivu zvončka narodnostne razsežnosti pesnica Marica Strnad v pesmi **Na blejskem otoku** (1898). To je kratka pesem iz dveh štirivrstičnic, s prestopno rimo (abab), kjer se povezujeta domovinsko-narodna in verska tema. Lirski subjekt na otoku moli za narod, pri čemer potegne za zvon. »O národ moj, le za-te bom prosila, / Saj tvoja sreča moje je izvor!« (Strnad 1898: 1)

5.4.1.1 Narodnjaški shodi na Bledu

Na Bled so skoraj vsako leto hodili ljubljanski dijaki kot skupina pogledat kraj, ki simbolizira slovenstvo, da bi jih lepota narave okolice še bolj okrepila v vzgoji narodne zavednosti. Zapis takega obiska se je zgodil leta 1852, poročevalec *Novic* je o dijaškem izletu na Bled napisal naslednje misli: »Od Bleškiga jezera. Že več let zaporedoma nas obiskujejo Binkoštni praznike veseli domorodci in nas s prijetnim petjem radujejo; tako so tudi letos prišli iz Ljubljane mladi gospodje iz višiga gimnazia, ki niso le veslaje po jezeru mile domače pesmi popevali, temuč tudi v cerkvi pri službi božji kaj lepo peli; posebno ginljivo so doneli čveteroglasi častitega g. R. Rihar-ja, kateriga napevi se tako lepo z besedami pesmi ujemajo, da jih prehvaliti ne moremo.« (*Novice* 1852: 188) Tega dijaškega izleta se je udeležil tudi Fran Levstik, ki je o njem zapisal pesem **V Bledu** (1852). Pesem je napisana v duhu mladostne dijaške razigranosti. Mladeniči, polni življenja in enotni v mislih, so se na dijaškem izletu zbrali na pomladno zelenem Bledu in se napotili z ladjo na otok v upanju, da bodo tudi pozneje kot možje enako prijateljevali. Domovinsko-narodno temo je zaznati v naslednjih verzih: »Od krajev premnogih smo semkaj se zbrali, / jezika edinega, ene krvi. // Mladen'či v edinem čolniču smo zbrani, / kot bratje se ljubimo med sabó, / vsi enim smo željam goreče vdani / in misel nas ena vse veže sladkó.« (Levstik 1948: 272)

Opis podobnega izleta ljubljanskih dijakov na Bled – 19. avgusta 1858 – nam poda pisec Ivan Železnikar v *Ljubljanskem zvonu*: »Kolikor je meni znano, bilo je 1856. leto

prvič, da so dijaki ljubljanski ob počitnicah v večjem številu pohodili naš rajski, takrat še skoro popolnem nepoznani Bled. /.../ Poznejša leta pa je bilo popotovanje na Bled že tradicionalno. Na Velikega Šmarijina in prihodnji dan bilo je vse polno slovenskih dijakov od blizu in daleč, izmed katerih se je vsako leto odločilo manjše krdelce v Bohinj, v Bistriško dolino. Tako je bilo tudi 1858, ko so /.../ bili v naši družbi pokojni Mandelc, Tušek, Erjavec, poleg njih pa mnogo drugih, še sedaj živečih gospodov«. (Železnikar 1888: 252) V spomin na ta obisk je Valentin Mandelc napisal pesem **Blejski strahovi** (1888), v kateri je opisal svojo pijansko noč, ko je okrog polnoči padel s prvega nadstropja Petranove hiše, ker je zagledal belo prikazen. O tej pesmi glej podpoglavje »Teme in motivi iz ljudskega izročila in verovanja«.

Slovenci so na Bledu leta 1858 pripravili praznovanje v čast osemindvajsetega rojstnega dneva cesarja Franca Jožefa I. in slovesnost v počastitev rojstva prestolonaslednika Rudolfa. Poročevalec *Novice* omenja »imenitno praznovanje« cesarjevega osemindvajsetega rojstnega dne na Bledu, na nedeljo, 22. avgusta 1858. »Da! bleško jezero je zibel veselja, naróčje národnosti, hram petja in zdravja vir! – Danes pa se posebno veselje razliva po prijaznem kraju. Obilna množica imenitnih gostov, gorenske gospôde in verlih rojakov je prišla obhajati danes tukaj rojstni god presvitlega Cesarja, ter mu skazovati svojo udanost, zvestobo in ljubezen.« (*Novice* 1858: 270) Središče praznovanja je bilo v Mallnerjevi gostilni v Želečah. Zbrani so se iz gostilne odpravili na ladjice opazovat ognjemet. Pripravili so ga prireditelji praznovanja in Viktor Ruard. Kasneje je v času plesa prispela pošta, ki jo je prebral okrajni predstojnik J. Košir, v kateri je deželni glavar sporočal, da je cesarica pravkar rodila sina. Naslednjo nedeljo, 29. avgusta 1858, je Viktor Ruard pripravil novo slovesnost v počastitev veselega rojstva prestolonaslednika Rudolfa. Med praznovanjem se je na Bled pripeljal deželni glavar grof Chorinsky v spremstvu avstrijskega notranjega ministra Alexandra Bacha. (*Novice* 1858: 286) Praznovanja na čast cesarjevega rojstnega dne kažejo zaupanje in vero slovenskega, predvsem blejskega ljudstva, v cesarja.

Leta 1861 je v Habsburški monarhiji prišlo do uveljavitve ustavne ureditve. To je pomemben mejnik pri prebujanju slovenske narodne zavesti, saj so bile takrat ustanovljene prve čitalnice v Trstu, Mariboru in Ljubljani. Slovenci so se začeli povezovati in javno opozarjati na narodne pravice. Leta 1861 in 1862 so na Bledu na veliki šmaren priredili veliki srečanja na Bledu, ki sta imeli bolj naroden kot verski značaj.

Za vseslovenski shod na veliki šmaren na Bledu leta 1861 ni bilo nobenega tiskanega poziva ali vabila. Ta vest se je širila od enega do drugega rodoljuba. Zbralo pa se

je veliko ljudi, iz Ljubljane se je pripeljalo več vozov. Na prvem je visela narodna zastava, pevci so navdušeno prepevali in pozdravili Bled s pesmijo Simona Jenka, Naprej zastava Slave (veljala je za neuradno slovensko himno). »Veselje včerajšnjega in današnjega dneva /15. in 16. avgust/ v Bledu nam je nov dokaz, kakšna je navdušenost naroda za domačo reč, in porok, da Slovenci ne bodo nehali, eni svoje dušne, eni dnarne moči pokladati na oltar premile domovine.« (*Novice* 1861: 279) Zbrani so bili navdušeni nad obiskom in nagovorom državnega in deželnega poslanca, odvetnika v Radovljici, Lovra Tomana (1827–1870). Šolnik in slovstveni zgodovinar Ivan Macun (1821–1883) se je v imenu prisotnih Tomanu zahvalil za zdravico in mu nazdravil, ker se v državnem in deželnem zboru zavzema za slovenske pravice. Toman je opravičil neformalnega slovenskega voditelja Janeza Bleiweisa, ki so ga zadržali opravi. Mladi radikalec Valentin Zarnik (1837–1888) je nazdravil Františku Ladislavu Riegerju (1818–1903) kot prvemu zagovorniku južnih Slovanov v državnem zboru. Anton Galé (1818–1863), graščak v Bistri pri Vrhniki, je nazdravil domoljubnim gospem in gospodičnam. Izjavil je tudi, da bo njegova skrb in sveta dolžnost vsakega slovenskega očeta, da bodo njihovi otroci deležni popolne in vsestranske izobrazbe v slovenskem jeziku. Vrhunec shoda je bil nagovor Tomana. »Poglejmo, častito društvo, krasoto našega Bleda, – željo vsakega Slovenca, saj enkrat v letu obiskati té kraje, hrepenenje vseh, spoznati se z izverstnimi domoljubi in slavnimi možmi, – in dalje hrepenenje celega naroda za povzdigo, za razcvetanje mlade naše literature, in recimo: Vse to se lahko izpelje s trdno voljo in vernim srcem. Z neznano radostjo me navdaja tale misel: Vsako leto na današnji dan naj bi prišlo tukaj skupaj slovanskih domoljubov, kolikor le mogoče, in tukaj pred celim društvom, v pričujočnosti treh izbranih sodnikov naj bi pisatelji in pesniki naši prebirali svoja dela, in lovorov venec pa naj bi okinčil čelo tistega, ki bi segel najgloblje v serca poslušavcov, ki je v slavnem boju slavno zmagal.«¹⁶⁵ (*Novice* 1861: 280) Toman je predlagal tudi zbiranje prispevkov za Jugoslovansko akademijo, katere pobudnik za ustanovitev je bil džakovski škof Josip Juraj Strossmayer (1815–1905). *Novice* so zabeležile 140 darovalcev za Jugoslovansko akademijo. Znesek, ki so ga zbrali udeleženci srečanja na Bledu, je bil precejšen (4.000 goldinarjev), kar dokazuje, da so se slovenski in hrvaški narodnjaki medsebojno podpirali pri ustanavljanju narodnih ustanov in društev. Mnogo ljudi je na Bledu prenočilo. Naslednji dan so se peljali na otok, pri kosilu pa so nazdravili poslancu v državnem in goriškem deželnem zboru, Antonu Černetu (1813–1891), ki se je skupaj s

¹⁶⁵ Lahko bi torej rekli, da imajo današnja mednarodna srečanja pisateljev (PEN) na Bledu »zametke« že v 19. stoletju. Leta 1965 je bil na Bledu prvi kongres PEN, ki se je od tedaj redno sestajal na Bledu.

Tomanom boril za narodne pravice. Toman je želel, da bi Bled postal »slovenska Olimpija«. (*Novice* 1861: 280) Janez Mencinger opiše ta shod leta 1861 v svojem potopisnem romanu *Moja Hoja na Triglav* (1897): »Nekoč smo imeli jako obilen zbor. Obiskal nas je Lovro Toman, tedaj še zgolj odvetnik v Radovljici. Čarobno je pel in navdušujoče govoril. Tega mu pa nismo oprostili, da se ni dal prepričati, da pesnik Levstik presega pesmarja Koseskega.« (Mencinger 1977: 123)

Srečanje Slovencev naslednje leto 1862 na velikega šmarna na Bledu je bilo bolje organizirano. En dan pred praznikom so »rodoljubi« iz Kranja s svojo zastavo pričakali na Laborah rodoljube iz Ljubljane. Vsi skupaj so se z godbo napotili v Kranj, kjer so pozdravili kranjskega župana Rudolfa Lokarja in kranjsko duhovščino. Naslednji dan pa so nadaljevali pot proti Bledu. »Potem /na dan praznika, 15. avgusta/ se zberó v Zagoricah vse zastave iz Trsta, Ljubljane, Kranja in Radoljce. Zjutraj je bilo – malo čez osem – sonce je veselo sijalo, visoko naše gore so čisto in oestro bile vrèzane v jasno nebo, naš Triglav je vesel pozdravljal leskeče valove bleškega jezera, ko je celo društvo po klancu doli se prikazalo. /.../ Pozdravljali so od vseh strani radovedni gledavci veselo društvo, ki je šlo do Petrana, kjer se je potem vsaki po svojem potu obrnil; zastave pa so obesili na vrh Prešernovih toplic, od koder so potem dopoldne proti jezeru in sivi bleški skali se vile.« (*Novice* 1862: 296) Kosili so v Gradu pri Vidicu. Na svečanosti se je zbralio več kot 200 ljudi. Prvi je nazdravil Lovro Toman, svojo zdravico je namenil cesarju Francu Jožefu I. in cesarici, zahvalil se je vsem prisotnim za udeležbo, Štajercem, Korošcem, Primorcem in bratom Hrvatom. Drugo zdravico je namenil podpredsedniku hrvaškega zbora, baronu Dragotinu Kušlanu (1817–1867), vodji zagrebške višje realke Josipu Torbarju (1824–1900) in učitelju na realk Št. Rihtariću, ki sta zastopala pevsko društvo Kolo iz Zagreba, ter predsedniku mariborske čitalnice Janku Sernecu st. (1834–1909). Toman je segel v roko kmečki ženici in skupaj z njo pozdravil vse kmečke slovenske matere. Nato je ponovil predlog za literarno tekmovanje. (*Novice* 1862: 296–297) Celotna družba se je po končanih govorih z vsemi zastavami na ladjah zapeljala na sredino jezera. Naslednji dan so se gosti, ki so še ostali na Bledu, zbrali pred Prešernovimi toplicami in odpeljali na otok k maši, ki je bila ob 9. uri, vodil pa jo je župnik Peharc z Gradu. Pridružil se jim je župnik Matija Majar – Ziljski (1809–1892). Kosili so pri Prešernu, kjer je najlepšo zdravico dobil Matija Majar, udeležilo se ga je okoli 60 ljudi. Zvečer je bil ples Pri Petranu. S tem je bil shod zaključen.

V letu 1863 so organizirana srečanja na Bledu nadomestile proslave v drugih krajih.

Leta 1871 so nameravali pripraviti gorenjski tabor v Lescah. Zaradi priprav so se zbrali na Mlinem in na Bledu. Prišlo je nad sto kmetov, duhovnikov, med njimi tudi Janez Poklukar, Janez Murnik in drugi. Zastavili so si obširen dnevni red: zedinjena Slovenija, šolski zakoni, slovenščina v šolah in uradih ter aktualne razmere v domačih gozdovih. Tabore pa so kmalu po tem sestanku prepovedali. Več političnih in gospodarskih shodov so pripravili v naslednjih letih. Tako sta Fran Povše iz Kmetijske šole v Gorici in Radoslav Razlag zbrala na Bledu okoliške kmete. Zanimanje je bilo veliko, saj se je zbralo okoli 500 članov, razpravljali so o pašniških pravicah. Sodelovala sta tudi pevska zbora iz Bohinja in z Jesenic. (Benedik 2004: 365)

Leta 1885 so se v spomin bližajoče 1000 letnice smrti sv. Metoda zedinili nekateri domoljubi v dobro »Družbe sv. Cirila in Metoda«, ki naj bi skrbela za slovensko šolstvo po vseh pokrajinah slovenskega jezika. Četrto skupščino so organizirali na Bledu, 8. avgusta 1889. Slavnostni govor je imel vodja, profesor Tomo Zupan (1839–1937), ki je v narodnoobrambnem pogledu najpomembnejše delo opravil kot soustanovitelj in dolgoletni predsednik (1885–907) Družbe sv. Cirila in Metoda (DCM), ki je za preprečevanje ponemčevalne dejavnosti Schulvereina v narodnostno najbolj ogroženih krajih ustanovila vrsto otroških vrtcev in osnovnih šol. (*Slovenec* 23. avg. 1889) Tomov brat Ivan Zupan je bil na Bledu leta 1861 razglašen za pesnika leta.

Leta 1891 je bil na Mlinem Pri Petranu občni zbor Slovenskega katoliškega društva. Navzočim je spregovoril Janez Mesar, župnik in čebelar iz Bohinjske Bistrice. Razpravljali so o gospodarskih problemih. (Benedik 2004: 365)

Po razkolu med liberalci in klerikalci leta 1892 je bil naslednje leto velik shod na Brezjah kot priprava na katoliški shod za prihodnje leto v Ljubljani. Narodnostno in politično razhajanje je po razkolu postalo izrazitejše, z več ostrine v času volitev v deželni zbor, manj pa ob občinskih volitvah, ko je prevladovala gospodarska polemika. (prav tam)

Od leta 1893 do 1910 so bili številni shodi na Bledu in Lescah, kjer sta se predstavljala za poslanca Tomo Zupan in Jožef Pogačnik, oba iz katoliške stranke. Leta 1898 je bil na Blaževu (3. februar) večji shod Pri Petranu na Bledu. Vodil ga je predsednik Slovenskega katoliškega društva, podobar Janez Vurnik iz Radovljice. Shod so začeli z mašo na otoku in nato prejeli še »Blažev žegen«. Govorili so jim: Janez Krek, Evgen Lampe, Jože Pogačnik, domačina Simon Kežar in Drago Repe. Konec leta 1898 je bil na Bledu v stari šoli občni zbor društva za radovljiški okraj. Janez Krek je govoril o slovenski politiki doma in na Dunaju. (prav tam)

V letih 1897–1899 je čevljar Štefan Trojar s shodoma v Lescah in na Selu pri Bledu začel širiti socialistične ideje. Tu jim je spregovoril njihov vodja Etbin Kristan o ciljih socialne demokracije. Socialisti so pozivali k nacionalni strpnosti zaradi razvoja turizma – kdo pa naj bi obiskal Bled in Bohinj, če bodo plamteli narodnostni boji, so menili. (Benedik 2004: 366)

Leta 1901 so se na Bledu zbrali predstavniki avstrijskega jugoslovanskega učiteljstva, združenega v »Zavezi«. To je bilo združenje naprednega učiteljstva. Za nalogo so si postavili blažiti in vzgajati narod. Pred tem so bila zborovanja »Zaveze« v Ljubljani (1898), Gorici (1899), Mariboru (1900). Trinajsta skupščina »Zaveze« je zborovala 25., 26. in 27. maja 1901, Lesce in Bled sta bila v zastavah, blejska dekleta so udeležence obsipala s svežimi šopki. Predsednik sprejemnega odbora Andrej Grčar iz Radovljice je udeležence pozdravil z govorom: »Prišli ste k nam, da se tu posvetujete, kako bi se povzdignilo naše šolstvo še na višjo stopnjo, kako naj se mladina vzgojuje, da ostane zvesta našemu milemu slovenskemu narodu in da postane krepak in koristen ud naše širne domovine.« (*Učiteljski tovariš* 1901: 134) Na skupščini so se med drugim spomnili tudi na cesarja Franca Jožefa I. in mu izrekli slavo.

Leta 1910 je bilo na Bledu slovesno ob blagoslavljanju novih orgel v blejski cerkvi. Sodelovala sta tudi Anton Foerster in Janko Premerl ter domači pevci. (Benedik 2004: 366)

5.4.1.2 Čitalniško gibanje in kulturno-prosvetna društva na Bledu

V čitalnicah je vladal duh narodne zavednosti. V zadnjih desetletjih 19. stoletja je prišlo do ločitve duhov med liberalnim in klerikalnim taborom. Zato so ustanovili na Bledu Katoliško prosvetno društvo – voditelja ustanovitve sta bila škof Anton Bonaventura Jeglič in Janez Evangelist Krek. Društvo je imelo ljudsko knjižnico, dramski, pevski in telovadni odsek – ta se je pozneje razvil v telovadno organizacijo Orlov. (Gornik 1990: 47)

Na Bledu se je čitalniško gibanje pojavilo verjetno okrog leta 1893, delovalo pa naj bi do leta 1907–1908. Po podatkih iz letopisa Slovenske Matice za leto 1893 je imelo Bralno društvo na Bledu in v Gorjah sedemindvajset članov, ki so bili obenem tudi člani Slovenske Matice. Med člani so bili Josip Švegel, župnika Ivan Ažman in Josip Berlic, gostilničar in posestnik na Bledu Anton Hudovernik, gostilničar na Bledu Josip Jekler, zdravnik na Bledu Emil Klimek, župan v Gorjah Jakob Žumer, kaplan Janez Pristov, župnik na Bledu Janez Razboršek, nadučitelj na Bledu Franc Rus, nadpoštar na Bledu Rihard Schrey, učiteljica v Gorjah Terezija Sterle, Lovro Skumavc iz Zgornjih Laz, Ivan

Trojar iz Gorij, gostilničar na Bledu Andrej Vrhunc ter nadučitelj v Gorjah Josip Žirovnik. Društvu je v prvih letih načeloval Jožef Razboršek, za njim Franc Rus. (Benedik 1993: 153) Bralno društvo na Bledu je torej združevalo slovensko narodnostno zavedno prebivalstvo, še posebej gostilničarje in obrtnike. Gojili so družabnost, značilno za obdobje čitalništva – petje, imeli so svoj tamburaški zbor, prirejali so manj zahtevna dramska dela. Povezovala jih je narodna zavest, politične razlike v tem času niso bile pomembne.

Leta 1886 je bila na Bledu ustanovljena podružnica Narodno obrambne družbe sv. Cirila n Metoda. Bila je med najstarejšimi na Gorenjskem. Imela je dva ustanovitelja in šestindvajset letnikov. Po letu 1897 je bila manj aktivna, zopet je zaživela po letu 1908. Predsedniki te podružnice so bili dekan Josip Razboršek, hotelir in župan Jakob Peternel in zdravnik Gabrijel Hočevnar. (prav tam: 154)

Leta 1898 so ustanovili Prosvetno društvo, ki ga je vodil Janko Benedik starejši izmenično s Francem Rusom, nadučiteljem in bivšim županom, ki je prestopil iz liberalnega v klerikalni tabor še precej pred prvo svetovno vojno. Ustanovil je dramski odsek. (prav tam: 155)

Leta 1908 so na Bledu ustanovili odsek društva Sokol, ki se je 1909 kot društvo osamosvojilo. Ustanovitelj je bil blejski župan Jakob Peternel. To društvo se je ukvarjalo s telovadbo in prosvetno dejavnostjo. Prirejali so igre, začeli s knjižničarstvom. Z Bralnim društvom so sodelovali v pevskem in tamburaškem zboru ter v dramskem odseku. Pristopili so zlasti učitelji, obrtniki in nekaj večjih kmetov. (prav tam: 154–155) Leta 1912 je bil prvi sokolski množični izlet na Bledu.

5.4.2 Bled kot simbol slovenstva

Bled so v književnih delih pogosto povezovali z domovinsko-narodno temo. Predvsem so opevali lepote kraja, postal je enačen z najlepšim krajem dežele Kranjske in slovenske domovine. Bled z okolico je v književnih delih postal simbol slovenstva in domovine.

Pesem **Blesko jezero** (1854) Dragotina Dežmana¹⁶⁶ prepleta domovinsko, versko in ljubezensko temo. Lirski subjekt opeva kranjsko zemljo, domovino, katere najlepši kraj je

¹⁶⁶ Dragotin Dežman je bil deželni poslanec že leta 1861, nato se je sprl s slovensko stranko in postal eden od voditeljev nemške stranke na Kranjskem. Od leta 1871 do 1873 je bil ljubljanski župan, od leta 1873 do 1879 pa državni poslanec. Zavračal je federalizem, zamisel o Zedinjeni Sloveniji, Slovencem je očital panslavizem, upiral se je vplivu duhovščine na politiko, nasprotoval uvajanju slovenščine v srednje šole, urade in gledališča, nasprotoval pobudi za ustanovitev slovenske univerze. Dežmanovo odpadništvo in

Bled z okolico – blejski grad, planine, jezero, vasi, griči, otok s cerkvico. »O kranjska zemlja, krasna si! / Tvoj čudapolni dom sloví; / Pa Bled z okolico prevaga, / Karkoli v sebi hraniš blaga.« (Dežman 1854: 59) Subjekt veselo opazuje, kako ljudje iz raznih krajev množično obiskujejo Bled. »Veselih gledam tù kardel / Iz mnozih krajev in dežel« (prav tam: 60).

Gaberškova pesem **Bled** (1874)¹⁶⁷ je prežeta z domovinsko temo, lirski subjekt izraža rodoljubna čustva v povezavi z Bledom. V treh sedemvrstičnicah subjekt opeva Bled kot domači raj, ki je okras slovenske domovine. Prepričan je, da daleč okrog po svetu ni nikjer takega raja kot na Bledu. »Raj domači, Bled ogreva, / Žarke vtaplja v jezeró. // Sem poglej, oko človeško! / Domovine naše kras, / Slušaj petje tu nebeško / Slušaj zvona mili glas; / Pojdi po širocem svéti, / Skušaj nam potem naštetí / Kje so raji, kot pri nas?!« (Gaberšek 1874: 61) Subjekt nagovarja človeško oko, da pogleda na Bled, v katerem se spaja harmonična melodija glasu jezerskega zvona z lepoto naravne podobe okolice.

Fran Zbašnikova pesem **Blejsko jezero** (1903) je enokitična štirivrstičnica. Lirski subjekt opeva Blejsko jezero, imenuje ga biser dežele Kranjske. »Da biser si Kranjske dežele, / o jezero, kdo bi tajil?« (Zbašnik 1903: 10) Biser je lunarni simbol, povezan z vodo in žensko: je redek, čist in dragocen. Igra vlogo mističnega središča (Chevalier 2006: 60–61). Pesem je aktualizirana, v zadnjem verzu je povedano, da je posestnik Blejskega jezera Adolf Muhr.¹⁶⁸ Pesnik ga označi z besedo »Žid«.

Pesem **Bled** (1874) Luize Pesjak je desetkitična dvovrstičnica. Lirski subjekt opeva lepote Bleda in ugotavlja, da je Bled najboljše domovanje. Subjektu se ta dom usidra v srce, nikjer ni lepše kot tu – lepo je jezero, jutranje slovesno petje zvonov, plavajoči čolni, verski obred v otoški cerkvi, pomladni čas, grad, Triglav. »Dà, lepo je tukaj, ne grem več odtod, / Saj lepše, milejše nikjer nij drugod. // Kraljestvo krasote je tu na ogled / In torej veselje domovja je Bled; // Domovja, za koje do zadnjega dné / Ljubezen hranilo mi bode sercé!« (Pesjak 1874: 13)

Pesem **Na blejskem jezeru** (1899) Jožefa Zazule vsebuje domovinsko-narodno temo kot glavno. Lirski subjekt nagovarja jezerski val, naj stopi čez breg in se maščuje zatiralcem za odvzete pravice domačega prebivalstva. Spominja se, kako je bil včasih sam Slovenec gospodar tega kraja. Sedaj pa ga je zavzel tujec in skoraj vsi nekdanji vrli sinovi domovine so pomrli. Oblast drži v rokah tujec, ki pobira blejske ribe, postavlja »šetališča«

brezobzirno nasprotovanje vsaki slovenski zahtevi, je rodilo pri Slovencih skrajno sovraštvo, postal je stalna tarča politično-satiričnih listov. (Stanonik, Brenk 2008: 195–196)

¹⁶⁷ Pesem je uglasbil Benjamin Ipavec leta 1878. Kot peta se je bolj ohranila v ljudskem spominu.

¹⁶⁸ Adolf Muhr je bil posestnik blejskega gospostva od leta 1882 do 1918.

(sprehajalne poti). »Vzkipi, vzkipi močni val / stopi drzno čez obal, / sina zadnjega obrani, / dom pred tujci mu ohrani« (Zazula 1899: 558). V pesmi je opazen političen poziv narodu, naj se upre tujim gospodarjem in postane sam svoj gospodar.

Še danes so žive nekatere preproste pesmi, ki so jih pesniki spesnili v 19. stoletju in so se ohranile v spominu starejših ljudi. Prepevajo jih med vožnjo s pletnjo po jezeru. Take pesmi opevajo naravne lepote Bleda, zraven pa izražajo rodoljubna ali verska čustva. Tak primer je pesem **Bléško jezero** (1848) avtorja Kajetana Hueberja, ki se je v ponarodeli obliki preimenovala kar po prvem verzu »Otok bleški«. V pesmi se prepletajo domovinska in verska čustva. Lirski subjekt opeva lepote Bleda. Blejski otok je »kinč nebeški« kranjske zemlje, ki ga obdaja rajski venec. Tam se vsi veselijo in so srečni. »Kdor si tukaj / Lé zaukaj / Tù brez vse skerbi! / Krajna mati / V svojim zlati / Draga naj živi!« (Hueber 1848: 37) Še danes pojejo starejši ljudje pesem **Na jezeru** (1860), ki jo je spesnil in uglasbil Miroslav Vilhar. V ljudskem spominu se je preimenovala po prvih dveh verzih »Po jezeru bliz' Triglava«. Pesem opeva naravne lepote Bleda, ki jih preplete z domoljubnimi čustvi. »Tukaj Slava / Vence vije, / Serce bije / Nam gorkó! / Čujte gore / In bregovi, / Da sinovi / Slave smo!« (Vilhar 1860: 76) Bled enači z vencem iz raja. Tak primer je tudi pesem Andreja Praprotnika¹⁶⁹ **Pozdrav** (1856), v kateri lirski subjekt pozdravlja Bled in Gorenjsko, Triglav, gore, planine, otok in cerkvico, Marijo Kraljico. To so večinoma simboli slovenstva. V zavesti ljudi se je pesem ohranila po prvem verzu »Pozdravljam te, gorenjska stran«. V pesmi je čutiti močno domovinsko občutje, ki ga subjekt prepleta z močno vero v jezersko Marijo. O teh treh pesmih zapiše Anton Funtek naslednje misli: »Naši poetje /.../ žal, niso bili pesniki. Bili pa so pošteni patrioti, ki so radi žrtvovali čas, glavo in roko, da bi zbudili med Slovenci narodno zavest in narodni ponos. Zato je poglobitna vsebina njih popevanja domovina; zato so ponajveč in najrajši proslavljali lepoto slovenske domovine in kar je v zvezi z njo.« (Funtek 1922: 643) Najbolj je te pesnike navduševala Gorenjska, predvsem Triglav, planine in Blejsko jezero. Funtek označi te pesmi kot najslabše izmed vseh slovenskih, ki so kljub temu postale najbolj priljubljene v začetku 20. stoletja.

Še ena Praprotnikova pesem, ki izraža močna domovinska čustva in je vezana na Blejsko jezero, je **Noč na Bleškem jezeru** (1854). Lirski subjekt opeva lep večer na Blejskem jezeru, kjer so v čolnu združeni bratje in pojejo srčne pesmi, okoli njih se vije

¹⁶⁹ Andrej Praprotnik je bil učitelj. V svojih življenjskih spominih razlaga, da se mu je življenje spremenilo, ko je leta 1848 sprejel učiteljsko službo v Kamni Gorici. Tam se je seznanil s pravnikom L. Tomanom in z radovljiškim duhovnikom L. Pintarjem, »oba sta vrla domoljuba in učena Slovenca.« (Praprotnik 1875: 237) Leta 1870 je bil imenovan za predstavnika deželne šolskega sveta za Kranjsko.

domači duh. Ponoči so se zbrali zato, da bi se v miru povezali, se ločili od hrupne civilizacije in samotno prepevali. Petje domačih pesmi ima moč pri zbujanju narodne zavesti. V čolnu združeni pevci se počutijo kot bratje, ko skupaj pojejo te pesmi v tako lepem in spokojnem kraju, kot je Bled. »Duh domači moč ulija / Tako tudi v serca daj, / Slave čolnič da zavija / Srečno čez globine v kraj« (Praprotnik 1854: 2).

V pesmi **Spomin na Bled** (1864)¹⁷⁰ se prepletajo domovinska, ljubezenska in verska tema. Lirski subjekt Bled poveže s Slovenijo. Slovenske hčerke so zelo lepe in slovenski sinovi zelo pogumni. Vsi hitijo na Bled, na otok, kjer se zaljubijo in poročijo. »Da si radosten, prezali otočič! / Kaj te 'zmed Kranjskega tako zvišuje? / Je li tvoj blišč, al prijazen obočič, / Je li jezero, ki te opašuje? // Rajska lepota tebe obdaja, / rosa nebeška cvet ti napaja, / Kar ti ponos pa je lepotije: – / Hčerka premila si Slovenije!« (Lada 1864: 57)

5.4.3 Okrepitev domovinskih čustev v času vojn in bivanja v tujini

Z domovinsko temo povezujemo tudi vojne. Fantje odhajajo na fronte, doma puščajo žalujoče družine, dekleta, žene, ki jih držala pokonci le vera, molitev in upanje, da se bodo zdravi vrnili domov. Jakob Soklič napiše leta 1915 dve taki pesmi, ki se navezujeta na vojno¹⁷¹ in sta vezani na Bled. Pesem **Romarji na blejskem otoku**¹⁷² je romarska, z nabožno vsebino. V pesmi je prikazan tudi narodnostni pomen blejskega otoka, tamkajšnje cerkve Marije Kraljice in zvončka želja. V času hude narodne stiske – prve svetovne vojne – pride zaskrbljena mati na blejski otok, kjer pozvoni na zvon in prosi Marijo, naj pripelje nazaj sina edinca, ki se bori v vojni. Pesem **Na blejskem otoku** je krajša, obsega tri štirivrstične kitice s prestopno rimo (abab). Lirski subjekt prosi Marijo, da bi dotična pesem priplula do nje (kakor glas »zvona željá«) in bi uslišala prošnje, »Da bi vojska se skončala, / prišel bratec moj domov, / da bi mir in sreča prišla / zopet pod naš revni krov!« (Soklič 1915: 167) Pesnik v obeh pesmih poveže blejski otok z zvončkom in cerkveno zavetnico Marijo z željami in prošnjami za konec vojne.

¹⁷⁰ Avtor se podpiše s kratico T. P. V listkovnem katalogu kratic in psevdonimov na oddelku Slovenska bibliografija v NUK-u nobena razrešitev te kratice ne ustreza avtorju te pesmi.

¹⁷¹ Zaradi časovnega ujemanja lahko sklepamo, da gre v pesmi za prvo svetovno vojno (1914–1918). Bled je spadal v neposredno zaledje Soške fronte. Slovenski fantje so se bojevali v avstro-ogrski vojski, odhajali so na boje v tujino.

¹⁷² Pesem je Jakob Soklič spremenil zaradi vojnih časov, priredil je starejšo pesem Materi Božji na Blejskem jezeru (1911/1912), v kateri ni nobenega vojnega motiva. Spremenil je prošnjo matere – v prvi različici pesmi mati prosi Marijo Kraljico, da bi se njen sin vrnil domov iz tujine.

Temo vojne in prebujanje domovinskih čustev fantov-vojakov na frontah v tujini uporabi Anton Sušnik v črtici **Srečna vrnitev** (1895). Tu so opevane lepote Gorenjske, celotne dežele. »Prelepa Gorenjska stran! Ko zvečer po trudapolnem delu zrem v tvoje kraje, zdi se mi, kakor bi mi glas govoril do duše: Glej, to zemljo, to deželo nazivljejo borno, a vendar je ni od nje bogatejše na svetu.« (Sušnik 1895: 564) Snovno posega v čas boja proti Turkom. Glavni junak Andrej piše domov s fronte na tujem, da se spominja domačih krajev na Gorenjskem, domačih ljudi, otroških let in zaradi teh spominov ve, da hoče živeti. »Živeti hočem! Zopet bi rad videl drago svojo domovino, svoj rodni kraj; /.../ Oh, da pridem zopet domov! To hrepenenje me navdaje s pogumom, ljubezen do rodne zemlje mi daje moč« (prav tam: 565). Vera v Boga, hrepenenje po domu, ljubezen do dekleta pripeljejo Andreja varno čez vse ovire, ki mu jih je nastavil vojni čas. Vrne se domov, poroči se z dekletom, v ozadju pa se sliši bitje blejskega zvona.

Močna domovinska čustva se v človeku prebudijo v času bivanja na tujem, takrat se počuti povezanega z domovino, čeprav je daleč od doma. Če pride v hudo življenjsko stisko, so ta čustva še močnejša – vsaj še enkrat želi obiskati domovino, videti podobo Bleda. Ta motiv je prisoten v romanu **Zorin** (1870) pisatelja Josipa Stritarja. Stritarjevo pripovedno delo vsebuje več prvin iz avtorjevega življenja in njegove miselnosti. Oblikovno je primer predromantičnega sentimentalnega romana v pismih. Zorin je estetsko kultiviran mladenič, vnet za upodablajajočo in glasbeno umetnost, po značaju pretirano občutljiv, miselno privrženec humanizma in svetobolja. Njegova pot gre iz domačega kraja v svetovljanski Pariz, kjer doživi srečo in bolečino ljubezni, ki se je vlekla že od malih nog, zaradi nje in splošnega črnogleda obupa nad življenjem. V zadnjih poglavjih romana sklene umreti v domovini,¹⁷³ in sicer v blagem okolju Bleda, ki ga poveže s Prešernovim spominom. Bled in Prešeren sta mu bila prva ljubezen, zdaj se vrača k njima iz tujine. (Mahnič 1984: 175) Milan Zorin na Bledu razmišlja o domovini, o svoji ljubezni do narodnih pesmi in slovenskega naroda.¹⁷⁴ Razmišlja, kako lepo bi bilo umreti za domovino, to bi bila lepa in častna smrt. Zaželi si lepše bodočnosti za narod, saj ljubi svojo

¹⁷³ »Vračam se v svojo domovino. Saj nekoliko je tudi tvoja, kajne, sladka prijateljica moja? Močno hrepenenje se mi je zbudilo po nji; saj pravijo, da še celó ptiča obide želja pred smrtjo, da bi enkrat videl kraj, kjer se je rodil.« (Stritar 1996: 91)

¹⁷⁴ »Zlata vredno je naše ljudstvo; ljubiti ga mora, kdor ga pozna. Kako je krepko in zdravo v svojih mislih, kako bistroumno, uka željno in gibčno! Kaj bi se dalo narediti iz takega ljudstva, in kaj se dela z njim! S prostim kmetom govôri, kar hočeš, kako zvesto te posluša; kako te bo vprašal in kako odgovarjal! Tu ni nič nemarnega, potlačenega, kar se vidi tako pogosto drugod. Vstopi se v nedeljo pred cerkev, ko iz nje vre množica, kak lep, očem in srcu dobrodejen pogled! Glej te mladeniče, kako krepke, visoke postave! Kako se nosijo moški pokonci! Tu je še prvotna moč, tega ljudstva ne bo lahko konec! – In ta dekleta – kake rasti, kaki obrazi! Kako ponosno hodijo, kako prijetno se vedó! Ne verjel bi jim, kdor jih take vidi, da so ves teden delale in se trudile.« (Stritar 1996: 101)

domovino, predvsem prelepi Bled. Zorin se je zaljubil v Bled že pri štirinajstih letih in takrat sklenil, da želi v tem blaženem kraju končati svoje dni.¹⁷⁵ Vedno je ostal zvest Bledu. Ob ljubezenski polomiji z Delo, se je odločil, da bo srcu izpolnil zadnjo željo in se je vrnil na Bled. Po domovini je hrepenel, zato je to hrepenenje uresničil. Stal je ob Blejskem jezeru in razmišljal, kako valovi operejo človeku vsakršno gorje. Domnevamo lahko, da je storil samomor, vendar to v romanu ni jasno povedano.

5.4.4 Vpliv političnega dogajanja na književnost

Na slovenskem prostoru sta se oblikovala dva nasprotna tabora, mladoslovenci in staroslovenci. Na začetku (sredina 19. stoletja) sta idejno različni struji skušali enotno delovati za uveljavitev slovenstva, ki ga je ogrožal nemški ekspanzionizem. V osemdesetih in devetdesetih letih 19. stoletja pa je prišlo do kulturnega boja med strujama v slovenski politiki. Ta kulturni boj je odražala leta 1888 ustanovitev revije *Dom in svet* kot protiutež *Ljubljanskemu zvonu*. Jurčičeva **Bela ruta, bel denar** (1874) je politično satirično in agitacijsko besedilo, ki poseže v t.i. »kulturni boj« med liberalci in klerikalci. Na Bledu so se Pri Petranu zbrali ravno v času volitev in burne slovenske volilne agitacije. Tema pogovora je nanesla tudi na politiko. Ker so bili prisotni vsi privrženci liberalne stranke, so »ne posebno ljubo in respektno obdelovali ono naše duhovenstvo, kateremu je svoja črna suknja in kar k njej spada, prva, a narodna politika druga, če ne zadnja stvar« (Jurčič 1952: 204). Dogaja se na vožnji po Blejskem jezeru, na otoku in Pri Petranu.

Konec 19. stoletja so se okrepile težnje po povezovanju slovenstva z ostalimi jugoslovanskimi narodi. Te težnje so prišle najbolj do izraza na jugoslovanskem kongresu v Ljubljani leta 1870, ki so se ga udeležili slovenski in hrvaški politiki in en vojvodinski Srb. Na Slovenskem je prišlo do dobe slogaštva nekako v času Taaffejeve vlade, 1879–1893. (Grafenauer 1979: 513) Janko Šentvidški napiše pesem **Slovo od Bleda 31. avg. 1881** (1881/1882), v kateri se domovinska tema prepleta z versko. V njej so opevane lepote kraja. Lirski subjekt se poslavlja od Bleda in ga pozdravlja. Težko mu je, ker se mora ločiti od takega lepega kraja. Zanj je Bled »biser predragi Slovenski«. Toda preden odide, prosi Marijo, da bi Bog podaril Slovanom slogo. V pesmi je Bled spet nekakšen simbol domovine, hkrati pa pesem poziva ljudstvo k slogi. Janez Mencinger v potopisnem romanu **Moja hoja na Triglav** (1897) popisuje, kako čudovita je slovanska sloga med Slovenci in

¹⁷⁵ »Videl sem ga prvič, ko sem imel štirinajst let. Takrat že se mi je bila zbudila želja v prsih, tu v tem blaženem kraju po življenja trudu v pokoju nekoliko časa živeti, končati svoje dni. Videl sem potem mnogo lepih krajev, vendar, kakor pri svoji ljubezni, ostal sem vedno zvest svojemu Bledu.« (Stritar 1996: 90)

Hrvati. Med popivanjem se med sabo bratijo in veselijo. Omenja slovenske izobražence, kot biser slovenskega naroda: Lovra Tomana, Valentina Zarnika, Frana Erjavca, Simona Jenka, Ivana Tuška.

Del domovinske teme je tudi boj za slovenski jezik, boj proti potujčevanju, proti prevladi tujih jezikov v domovini. Jezik je eden izmed temeljnih dejavnikov (poleg teritorialnega ozemlja, zgodovine, narodne zavesti) narodne identitete. Na Bledu je bil strah pred potujčevanjem precej prisoten zaradi svetovnega slovesa kraja. Ljudje so se morali boriti za ohranitev materinega jezika. To uporabi pisatelj Fran Govekar v listku **»Še danes!«** (1919), kjer opisuje dogodivščine v letovišču¹⁷⁶ na Bledu na prelomu 19. in 20. stoletja. Glavna oseba je Marko Hren, ki preživi desetdnevni dopust na Bledu. Povsod mu je prijetno, vedno dobi družbo, nikoli mu ni dolgčas. Nato naleti na tri mlade gospodične (Alma, Betka, Cenka), naseli jih v hotelsko sobo zraven njegove, skupaj preživijo popoldan in večer. Popoldne opazujejo bolgarsko-slovenskega milijonarja Ivana Kendo. Marka zmoti, ker se Kenda pogovarja po angleško in francosko, zato predrzno stopi v družbo in reče: »Gospodo, molim, molim: nemojte ni švapčariti, ni francužiti, ni engleziti! Govorite uvijek samo po naški, jer to jest najlijepše! To kažem ja, Slovenac – Marko Hren!« (Govekar 1919: 1) Marko se strastno zavzame za slovenski jezik na Bledu, saj so v slovenskem letovišču, ki je svetovnega značaja. Kasneje doživi z dekleti nekaj zanimivih prigod, najbolj smešna se zgodi zvečer, ko Cenka postane paranoična in si zamisli Hrena v vlogi Casanove. Boji se, da bo čez balkon prišel v njeno sobo. Nato zasliši Markovo vpitje: **»Še danes!«** Naslednje jutro pa ji pojasni, da ker so zganjale hrup, je v francoščini zavpil, naj bodo tiho (**»Silence! Chut! Paix!«**), da bo lahko zaspal.

V času revolucionarnega vrenja se od marčne revolucije 1848 dalje pojavi v stari Avstriji ideja avstroslavizma. Oče ideje je Čeh František Palacky. Šlo je za povezanost vseh Slovanov znotraj Habsburške monarhije. Niso bili za odcepitev od monarhije, temveč so zahtevali njeno federalistično preureditev, vsak izmed narodov monarhije naj bi imel svojo avtonomno enoto. V književnosti je ta ideja vidna v drugi pesmi Frančiška Kreka, **Cesar Fran Josip v Blédu 1883. leta**, iz cikla Dva prizôra iz Bléda (1883). Pesem tematizira obisk cesarja Franca Jožefa na Bledu ob praznovanju šestdesetletnice Habsburške monarhije. Že sama snov je domoljubna. Slovensko ljudstvo je svojega cesarja spoštovalo in ga z veseljem sprejelo. Cesar je šel na čoln, se zapeljal do otoka in v cerkvi

¹⁷⁶ Bled je bil v tem času že pravo mondano letovišče. Iz romarskega in zdraviliškega kraja v 19. stoletju, se je v začetku 20. stoletja prelevil v bolj turističen, letoviščarski kraj. Govekar nam takega opisuje v svojem spisu.

pomolil k Mariji za »pleme slovensko premilo«, za srečo Slovencem. Najbolje prikaže cesarjevo dobroto in njegovo zavzetost za slovenski rod zadnja kitica: »Ne móli za sé, / On móli za té, / Oj plème slovénsko premilo! / Presrečen si ród, / Ker sam tvoj gospód / Iskréno ti kaže čutílo.« (Krek 1883: 146) Krek je s svojima pesmima skušal vzgajati ljudstvo v verski pobožnosti in mu vcepljati spoštovanje do cesarja, do Habsburške monarhije.

5.4.5 Vera v povezavi z narodno zavestjo

Domovinska tema se je pogosto združevala z versko. V kulturni dejavnosti je imela v 19. stoletju pomembno vlogo duhovščina. Književna dela, ki se navezujejo na Bled, so imela večinoma nabožno vsebino in poučni ali vzgojni namen. Pisali so jih med drugim tudi duhovniki. Literatura je vzgajala slovensko kmečko ljudstvo v verski ponižnosti in pokorščini ter ga odvrčala od nevarnosti brezverskega liberalizma in mu vcepljala spoštovanje do habsburškega cesarja in Avstrije. Literatura je skozi versko vsebino tudi narodno prebujala slovenske kmečke množice.

Domovinska in verska tema se prepletata v pesmi **Marii Devici na Blejskem jezeru** (1866) Kristiana Engelmana. Lirski subjekt opeva devico Marijo, njeno bivališče na otoku, varovanje otoške cerkve. Vsi jo častijo, ljudje in narava. Subjekt jo prosi, naj v zahvalo za češčenje sprejme gorenjski rod pod svojo obrambno perut, naj varuje slovenski narod. »Sprejmi mili rod gorenski / Pod obrambino perót; / Vári národ ves slovenski / Spón pregréh in tème zmòt. / Sprosi Mati od Očeta / Vsim Slovânom vere dar, / In ko nam se smert obeta, / Ne zapusti nas nikdar!« (Engelmann 1866: 224)

Janez Mencinger v povesti **Skušnjave in skušnje** (1865) uporabi za stransko temo domovinsko, ki pride do izraza na koncu povesti. Glavni junak Vekoslav s strastjo izreče, da je v mladosti ljubil dekle in so bile to prazne sanje, sedaj pa ljubi Boga in svoj narod tako kakor ljubi samega sebe. Ljubezen do naroda in do Boga je zanj višja kot ljubezen do ženske.

Frančišek Krek v cikel Dva prizôra iz Bléda (1883) vključi dve pesmi, v katerih se prepletajo zgodovinske, verske in domoljubne teme. V prvi pesmi **Francozi v Blédu 1813. leta** tematizira snov francoskega hlepenja po cerkveni zakladnici na blejskem otoku. Blejsko ljudstvo se zbere in s pomočjo vere v Marijo Kraljico premaga in odpodi sovražnike. V zadnji kitici se pojavi domovinska ideja, saj so združeni domačini, predvsem

ženske, pregnali s svoje zemlje tujce, Francoze. Pogumne Blejke postanejo simbol za vse slovenske žene in dekleta.

5.5 Blejska pokrajina v književnosti

Bled je v književnosti največkrat upodobljen skozi pokrajinske značilnosti. Pisatelji in pesniki opevajo naravne lepote. Nekateri občudovalci blejske pokrajine v zanosu pravijo, da kaže rajsko podobo, podobo nebes in zemlje. Bled je tako kot Triglav postal neke vrste osrednji slovenski simbol. Podoba Bleda je predvsem Blejsko jezero, ki ga krasi otok, na sredini s cerkvico med zelenjem. Jezero obdaja in obenem skriva grajska skala z gradom, zeleni griči – Straža, Osojnica – in planote – Jelovica z Babjim zobom, Pokljuka. Nad vsem tem zelenjem se v višino dvigajo sive gore, najvišji Triglav in nasproti njega Stol. »Zdi se, kakor da bi bila hotela narava skriti ta košček raja, ki se je izgubil v to solzno dolino, porastlo s trnjem in osatom; kakor da bi ga hotela le zase ohraniti, tako leži od vseh strani zavarovan v prijaznem kotliču, čigar dno napolnjujejo sinji jezerski valovi, sredi njih pa kot mal zelen čolnič z razpetimi jadri plava otoček z lepo romarsko cerkvico in par drugimi poslopji ter vstaja 20 metrov visoko nad jezersko gladino.« (Kimovec 1908: 7) V blejsko pokrajino je vpeta neka globoka, pomenljiva simbolika, ki ponazarja neko globoko resnico sveta, bivanja in človeka. Zato jo marsikateri pesniki opevajo kot podobo življenjskega raja. (Svetina 1990: 19)

Blejsko pokrajino so v 19. stoletju največ popisovali potopisci, tako slovenski kot tuji. V svojih potopisih niso mogli prehvaliti podobe Bleda. »Bled je pravi biser slovenske naše domovine. Hoteti ga popisovati, bilo bi nespametno početje, kajti lepoti njegovi ni primera, in vsako pero, vsak umetniški čopič je preslab, da bi le od daleč mogel predočiti veličestvo narave v okolici bleškega jezera.« (Hribar 1885: 50) Navdih v tej pokrajini so našli tudi razni pisatelji in pesniki v svojih književnih delih. Predvsem so opevali lepote blejske narave.

Slika 13: Razglednica iz leta 1908 s podobo Bleda.¹⁷⁷

Lepot Bleda ni spregledal že France Prešeren. Njegova domača vas Vrba je od Bleda oddaljena le kakšno uro hoda, tako da je Bled lahko večkrat obiskal. Avgusta 1832 je v družbi prijateljev Matije Čopa in Janeza Ahačiča naredil izlet k slapu Savica v Bohinju. Pri poznejših obiskih Bleda se je oglasil pri prijatelju in soimenjaku Francu Justu Prešernu na Mlinem in pri prijatelju trgovcu Andreju Malnerju v Želečah. (Kidrič 1950: 192, 301, 322–323). Svojo pesnitev *Krst pri Savici* (1836) je umestil ravno na Bled in v Bohinj. Prešernu je 15. julija 1832 Janez Čop, Matijev brat, svetoval, naj zasnuje večje pripovedno delo, ki bi se dogajalo v prelepi okolici njihove ožje domovine. (Slodnjak 2000: 428) »Tje na otòk z valovami obdani, / v današnjih dnevih božjo pot Marije; / v dnu zad stojé snežnikov velikani, / poljá, ki spred se sprósti, lepotije / ti kaže Blejski grad na levi strani, / na desni griček se za gričem skrije. / Dežela kranjska nima lepš'ga kraja, / ko je z okol'sč'no ta, podoba raja.« (Prešeren 2000: 208) V peti stanci *Krsta*, ki kompozicijsko spada k predzgodbi pesnitve, je razgrnjena idilična panorama Bleda in okolice, in sicer perspektiva z gradu: naslikano je jezero z otokom in cerkvijo na sredi, zasnežene goré z najvišjim Triglavom, rodovitno radovljiško ravnino na levi, Osojnico in Stražo. V naslednjih kiticah je prikazan blejski otok v časih ugašajoče karantanske svobode – glej podpoglavje »Zgodovinske teme in motivi«.

¹⁷⁷ Razglednica je iz zasebne zbirke Leopolda Kolmana.

Lepo in nazorno prikaže blejsko pokrajino v vseh urah, podnevi in ponoči, v vseh vremenskih razmerah Rado Murnik v povesti **Na Bledu** (1917). Naravne lepote slika lirično občuteno, s strastjo in vznesenostjo. Bled enači z enim od najlepših krajev sveta, z »rajsko krajino«. Zanimiv je opis prihoda glavnega junaka Igorja na Bled, ki med potjo občuduje pokrajino: »Nato sem jo mahnil preko železniškega tira peš po prostrani Radovljiški ravnini in se oziral na stare znance, zdaj na Stol in na Begunjščico, zdaj na Jelovico in na Triglav. Kakor v prijetnih sanjah sem korakal mimo zelenih pašnikov in kristalnih studencev, čez stari most preko Save in po sveže vonjavem gozdu proti Zagoricam. Še je skrivalo Blejsko jezero svojo lepoto. Naposled sem zagledal grad in kmalu potem se je pred mano razgrinjala vsa blejska krasota. Bilo mi je, kakor da sem se preselil v nov, lepši svet.« (Murnik 1923: 9) V povesti so opisani izleti letoviščarjev na Bledu v okoliške kraje, hribe ... Prikazan je Bled v vseh letnih časih: »Bled v mladi vesni – v bogatem poletnem čaru – v pestri jesenski obleki – v kristalnem in srebrnem zimskem plašču: koliko bajno divne krasote!« (prav tam: 81–82) Bled je prikazan tudi v vseh vremenskih razmerah – soncu, dežju in tudi viharju, ko skoraj utone v jezeru Angležinja Molly.

Janez Mencinger se je rodil in preživel svoje otroštvo v Bohinju in je bil tudi pozneje navezan na lepote bohinjske pokrajine in gorenjske okolice, predvsem Bleda. To se odraža v njegovih delih. Svojo povest **Skušnjave in skušnje** (1865) locira na Bled. Glavni junak, mladi pesnik Vekoslav, se pelje s kočijo iz Ljubljane na Bled in spotoma popisuje pokrajino. Opeva lepote blejskega kraja. Želi si, da bi bil rojen tu, ker bi mu potem tudi pesmi bolj tekale s peresa; tako kot Prešernu. V povesti je opis blejske pokrajine in ljudi v takratnem času.¹⁷⁸ Podoba Bleda in Blejskega jezera z okoliški pogledi ga omamlja. »Vekoslav je dolgo stal na jezerskem bregu, zamaknjen v nepopisljivo lepoto. Večerna brisavica je šepetala v jagnjedih zraven jezera, krotki valčki so veselo poskakovali ob bregu, sončni žarki so lesketali v dolgih srebrnih pasovih na jezerski planjavi, ki je bila tud svetlo bleščeča, tam živo zelena, zadaj pa sivotemna. Bela cerkev na osredku je izmed visokega drevja prijazno k molitvi vabila. Razlegalo se je od zvonika ubrano zvonjenje, ki se je ujemalo s šepetanjem valov, kakor bi vsa narava tega kraja svetost razglaševala. Bele vasi in posamezne hiše okoli jezera so kakor biseri postavljene v živo zelenjad. Nališpana

¹⁷⁸ Med drugim omeni, da takratna slovenska gospoda ni hotela govoriti slovensko, ker naj bi bil to jezik za kmečko prebivalstvo, ampak izključno nemško oz. tuje. Prav tako izvemo, da je hodilo v tistih časih veliko gospode na Bled. Pripovedovalec se pritoži nad gorenjskimi cestami, ki naj bi bile delane za tujce, saj se vlečejo in popotnika tako izčrpajo, da se mora spotoma ustavljati v gostilnah. Na cestah je veliko beračev, ki pa bodo odšli s prihodom gorenjske železniške proge. (Mencinger 1961: 235, 240, 244) Pisatelj povest postavi v svoj čas, v 19. stoletje (pred izidom leta 1865), ko še ni bilo gorenjske železniške proge (1870).

je vsa narava; samo grad na strmi skali resnobno gleda v dolino in zadaj se kopičijo gore za gorami, zeleni travniki, temne goščave, gole planine, sive goličave in Triglava beli sneg; na gorah pa sede kope temnožarečih oblakov, skozi katere sonce pošilja jezeru zadnji pozdrav.« (Mencinger 1961: 248) Spominski potopis *Moja hoja na Triglav* (1897) umesti Mencinger predvsem v Bohinj in na Triglav, v vloženi zgodbi Melkijada o svoji preteklosti pa tudi na Bled. Pripoved je delno avtobiografska, že glavni junak je pisatelj Janez, ki piše, kako je hodil na Triglav. Zanimive so primerjave Bohinja z Bledom in pojasnila, zakaj se Bohinjci in Blejci sovražijo med seboj. Vendar pa so si kljub medsebojnim nesoglasjem in razlikam enaki v misli, da ni lepših krajev na zemlji, kot pa sta Bled in Bohinj. Glede tega se prepirajo le, kateri kraj je lepši od drugega. »Bohinjec, kakor je obče znano, zajame vse jezero v en škaf. Blejec je pa žaljen, če mu Bohinjec očita, da je Blejskega jezera komaj za pol škafa! Žaljeni Blejec mu odgovarja: 'Bohinjec ne bo hodil na Bled po vodo, ker je ima doma preveč; ampak v tisti svoj škaf bi naložil in v svoje jezero prinesel zeleni osredok z lično cerkvijo iz Blejskega jezera, ako bi mu Bog to dopustil. A Bog tega ne dopusti, ker bi Materi božji bilo bivanje na Bohinjskem jezeru prežalostno.'« (Mencinger 1977: 17) Blejci so se torej hvalili z otokom sredi jezera, Bohinjci pa z velikostjo Bohinjskega jezera. Tekmovanje je segalo tudi v interpretacijo *Krsta pri Savici* – Bohinjcem je šlo v nos, da je Prešeren postavil na Bled Črtomirjevo in Bogomilino ljubezen in pokristjanjevanje ter ga označil s »podobo raja«, v Bohinj pa krvavi boj in Črtomirjevo misel o samomoru.

Dragotin Dežman v svoji pesmi **Blesko jezero** (1854) uporabi motive iz narave, motiva gradu in cerkvice, ki jih prepleta z domovinsko, ljubezensko in versko temo. Lirski subjekt opeva lepote kraja: grad na grajski skali in planine, pod gradom jezero, ki so mu straže vasi in griči, na sredi jezera je otok, ki se dviga iz jezerskih tal, na otoku pa zvon oznanja Marijino slavo. Kranjska zemlja se mu zdi krasna, najbolj čudes poln pa je Bled z okolico. Subjekt rad opazuje množice ljudi, ki prihajajo na Bled iz vseh krajev in dežel, vsak s svojim razlogom – romanje, veseljačenje, ljubezen. V zadnji kitici zapoje hvalnico jezeru: »O jezero! me zdraviti znaš, / Bolezni moje lek imaš: / So kaplje biseri postale, / Kjer nje oči so lesketale« (Dežman 1854: 61).

Luiza Pesjak v pesmi **Bled** (1874) opeva lepote Bleda v desetih dvovrstičnih kiticah. Lirski subjekt si v srcu izbere Bled za domovanje, kajti na Blejskem jezeru je lepo: spomladi zjutraj slovesno pojejo zvonovi, čolni veslajo k otoku, valovi se lesketajo v sončnih žarkih, v otoški cerkvici se pojejo pobožne pesmi. Grad govori o starih časih, posluša ga Triglav, ki nadzoruje gibanje v nižini. Bled je kraljestvo krasote, veselje je biti tu doma.

Blejske lepote opeva tudi Ivan Kogovšek v pesmi **Na blejskem jezeru** (1899). Pesem je sestavljena iz štirih štirivrstičnic, na začetku citira Prešernove besede »Dežela Kranjska nima lepš'ga kraja, ko je z okol'co ta podoba raja« (Kogovšek 1899/1900: 273). Lirski subjekt presrečno upira pogled v ta krasen in lep kraj, zdi se mu, da je to pravi raj. Pogled na jezero ga popelje v davno preteklost, ko so na otoku častili pogansko boginjo Živo. Pohiti na otok in pomoli k Mariji, ki je vsa polna ljubezni.

Naravne lepote Bleda opeva tudi pesem Miroslava Vilharja **Na jezeru** (1860), ki so jo radi prepevali romarji med vožnjo na otok. Nune jo še dandanes prepevajo med vožnjo s pletnjo na otok, posebej ob praznikih (npr. 15. avgust na Marijino vnebovzetje). Tako kot Vilharjeva pesem, je med ljudmi poznana pesem **Bléško jezero** (1848) Kajetana Hueberja. »Otok Bléški / Kinč nebéški / Kranjske zemlje Ti! / Venc iz raja / Te obdaja, – / Vse se veseli.« (Hueber 1848: 37) To so začetni verzi, ki so bili v 19. stoletju večkrat uporabljeni kot motiv na razglednicah.

Slika 14: Razglednica iz leta 1910 z verzi iz pesmi Bléško jezero Kajetana Hueberja.¹⁷⁹

¹⁷⁹ Razglednica je iz zasebne zbirke Leopolda Kolmana.

Gregor Žerjav v zgodovinski povesti *Črna žena* (1910) popisuje lepote blejske pokrajine in okolice. Kroparski Štefan (eden izmed glavnih oseb) je bil dolgo časa v tujini, boril se je proti Turkom v Bosni, ko se je vrnil v blejski konec je obstal nad lepoto pokrajine, nad dolino Save Bohinjke, Karavank s Stolom, »In sedaj mu je oko obstalo in se vjelo z naravnim očesom – z blejskim jezerom in dolgo časa je zrlo oko v oko in možek je stal kakor zamaknjen in premišljeval« (Žerjav 1910: 172). Nato je zagledal Triglav. Ob tem pogledu si je rekel, da je ta pokrajina ljuba, krasna in vredna, da se njeni sinovi borijo zanj in za svojo svobodo. Tudi glavni junak France Bregar se je po dolgih letih vrnil iz tujine na Bled. Ko je prišel na zelene planinske senožeti, se mu je odprl čaroben razgled po vsem blejskem kotu. Obstal je in strmel v blejsko okolico.¹⁸⁰ Čutil se je srečnega.

Nekatere pesmi počastijo kraj Bled ne le z opevanjem naravnih lepot, ampak tudi s pozdravom. Andrej Praprotnik v dveh pesmih pozdravi najprej Bled, nato celotno Gorenjsko. V pesmi **Pozdrav** (1856) lirski subjekt nagovarja in pozdravlja gorenjsko stran, predvsem Bled, gore, Triglav, planine, otok, cerkvico na otoku, Marijo. »Pozdravim te Gorenjska stran, / In tebe, Blèd, široko znan!« (Praprotnik 1856: 85) V pesmi **Gorensko** (1860) lirski subjekt pozdravlja Triglav, ki se ponosno dviga. Savica mu bobni izpod pečine, gleda na Bled, ki je »narave najlepši porod« (Praprotnik 1860: 237). Še mogočnejše in slavnnejše pa se kvišku dvigujejo trije vrhovi, ki venčajo s slavo Gorenjsko. Ti trije vrhovi so škofje Jernej Legat, Andrej Golmajer, Jernej Vidmar. Šentvidški pozdravi Bled s pesmijo **Slovo od Bleda 31. avg. 1881** (1881). Lirski subjekt pozdravlja predragi Bled, poslavlja se od njega z žalostnim srcem, a ga bo nosil povsod s sabo v spominu in srcu. Pozdravlja jezero, hribe, cerkvico in prosi Marijo za slovansko slogo. V pesmi **Marija, Slovencev Kraljica** (1908)¹⁸¹ lirski subjekt pozdravlja in nagovarja strme višine, Triglav in Stol, ki varujeta gorenjske ravnine in predvsem Marijin prestol na blejskem otoku.

Motivi iz narave, kot so veter, valovi, nevihta so prisotni v sledečih književnih delih. Ivan Gaberšek v pesem **Bled** (1874) vnese polno motivov iz narave. V pesmi je Bled predstavljen kot raj domači. Lirski subjekt nagovarja veter, ki ziblje valove, tiho šumi,

¹⁸⁰ »V blejsko okolico? Da; in kaj je vse čutil ob tem pogledu, je pač ostalo skrito v njegovem srcu. – Kakor dragocen zaklad ali kakor skrbno zasajen vrt se mu je zdelo, da stražijo to nebeško lepo pokrajino skalni orjaki, ki se ne boje mogočnih orkanov, ki se pa tudi ne strašijo pred lahno, pa neprestano glodajočim zobom časa. – Ozrl se je na poglavarja vseh čuvajev – na Triglav; z mogočno in neupogljivo svojo postavo se je dvigal orjaški, kristalni stvor nebotično kvišku; njegovo belo čelo je še vedno blestelo v sto in sto različnih svetlobnih oblikah, a na temenu je bil že obrobjen s precej širokim, toplim azurnim robom, ki so mu ga vrezali vroči solčni žarki. /.../ Njegovo oko se je razveseljevalo nad bujnim zelenjem in nad pestrim cvetjem, ki je krasilo naravo.« (Žerjav 1910: 227)

¹⁸¹ Pesem je zbral Frančišek Kimovec v svojo knjigo *Bled nekdanj in sedaj* (1908), pod avtorja navaja kratice Dr. J. D. Nisem jih mogla razrešiti. V prilogi (osebno kazalo) k SBL ni nobenega primera za tako kratico.

odpodi se v gorovja in nese pozdrav rajski cerkvici. Gozd šumi, cvetice se nežno klanjajo proti cerkvici Device, prav tako se valovi stekajo proti cerkvici. Sonce sije na domači raj, ogreva Bled in utaplja žarke v jezero. Subjekt poziva človeka, naj pove, kje drugje so še takšni raji. Ivan Avsenak napiše črtico **Na blejskem jezeru** (1902)¹⁸² z blejskimi podobami in motivi iz narave. Pripovedovalec opisuje poletni večer ob jezeru, ko se glasovi zvončka z otoške cerkvice razpršijo po jezerski gladini. Njegov čoln pa plava po jezerski gladini, opazuje ribice, valove, s katerimi se poigrava vetrič. Ob bregu raste brestje in cvetlice nad jezersko gladino, obnje se butajo valovi. Vedno močnejši veter sproži tudi močnejše valovanje jezera. Pripovedovalcu se zasmilijo cvetice in trst na vodi, saj vanje butajo valovi. Pripovedovalcu se zdi, da valovi napadajo cvetice in trst. Valovi so personalizirani, dokazujejo, da so gospodarji v jezerskem kraljestvu. Prav tako kot v življenju tudi v naravi vedno poteka življenjski boj. Motivi iz narave so prisotni tudi v ciklu pesmi **Spomini z Bleda** (1903) Ljudmile Poljanec, kjer je glavna ljubezenska tema. Prva pesem cikla je Narava moli, kjer je prikazana samotna kapelica v logu, kjer moli narava zvečer ob otožnih slavčevih spevih. Pokrajina je enačena z nebese, »kakor da skrivnostna nebese / razpenjajo tu baldahin, / molče vsa narava se klanja / in moli pobožno pod njim« (Poljanec 1903: 513). Druga pesem, Bil je čas rož, v melanholičnem tonu poveže subjektovo srečo s pomladjo, rožami in cvetjem ter jesen z žalovanjem, smrtjo. Prikazan je cikel letnih časov, s tem pa vpliv narave na subjektovo razpoloženje. V tretji pesmi, Izgubljena vera, lirski subjekt izgubi upanje, kar primerja z umiranjem zvezd na nebu. V četrti pesmi, In sanjala sva ..., se subjekt spominja sanj izpred treh let, ki sta si jih ljubimca delila. Peta pesem, Prepozno, je prežeta z melanholiijo, subjekt pride do spoznanja, da je nesmiselno saditi rože tako pomladi kot jeseni, ker vedno umrejo. Anton Vodnik na čelo cikla Svetli večeri postavi pesem **Ob Blejskem jezeru** (1916).¹⁸³ V pesmi se prepletajo motivi iz narave, napisana je v melanholičnem tonu. V pesmi je bela ptica, golobica, ki v soncu razpne goreče peruti in umre, primerjana z otoško cerkvico, ki se skriva med zelenjem in njen zvon zveni mehko kot srebrna pesem, ki hiti čez valove in pušča za seboj sledove, cvetove.

Blejska pokrajina prihaja do izraza predvsem skozi motive, ki so vzeti iz narave (jezero, otok, valovi, veter, hribovja, gorovja, cvetlice), ki se nanašajo na kulturne znamenitosti (grad, cerkev, zvon, čoln) in so vzeti iz živalskega sveta (riba, labod, raca,

¹⁸² Črtica Na blejskem jezeru ni nikoli izšla. Najdemo jo v Nadškofijskem arhivu v Ljubljani, v rokopisnem almanahu Domače vaje, 1902/03, št. 33, 676–677.

¹⁸³ Pesem ni izšla. Cikel se nahaja v rokopisnem almanahu Domače vaje, 1916/17, 47/9, 183–184.

golobica). Pojavi se tudi primerjava blejske z bohinjso pokrajino. Motivi so večkrat uporabljeni skupaj. Po točkah so izpostavljeni najtipičnejši »blejski« motivi – Blejsko jezero, otok, grad, čoln, ribe, labod, fajakarji. Motiv otoške cerkve je močno povezan z versko temo, zato je predstavljen v podpoglavju »Verske teme in motivi«.

5.5.1 Motiv jezera

V »dolgem 19. stoletju« so pisali o Blejskem jezeru nekateri potopisci predvsem z vidika opevanja lepote kraja. Potopisec Anton Janežič pa je Bled opisal z geografskega vidika. Ugotovil je, da odtoki in pritoki k jezeru držijo ravno mero, tako da jezero vse leto ostane enako visoko. Izjema je bilo leto 1857, ko je bila v teh krajih velika suša, zato je jezero malo upadlo. Pozimi ponavadi zamrzne tako trdno, da gredo lahko z vozovi naravnost po ledu, namesto da bi se vozili po bregu. (Janežič 1859: 135) Simbolni motiv jezera v mističnem pogledu je bitje v svoji individualni zavesti. Jezero simbolizira zemeljsko oko. (Svetina 1990: 22) Jezero je torej simbol človeške individualne zavesti, nasprotno je obala okrog jezera simbol naše zunanje zavesti, zunanjega bitja (telesa, življenja, uma).

Slika 15: Razglednica s pogledom na Karavanke iz okolice Bleda, poslana leta 1908.¹⁸⁴

¹⁸⁴ Razglednica je iz zasebne zbirke Leopolda Kolmana.

Blejsko jezero je v književnih delih najpogostejši motiv, pojavi se v vseh delih o Bledu v času »dolgega 19. stoletja«. Ker bi bilo za analizo tega preveč, so tu predstavljena le dela, kjer je motiv jezera osrednji ali drugačen. Največkrat je motiv uporabljen v smislu opevanja lepote jezera. Motiv je zelo povezan z drugimi motivi: z otokom in otoško cerkvico, z gradom, s čolni, ki vozijo po jezeru, z ribicami in labodi. Uporabljen je tudi kot osebnoizpovedni motiv notranjega pomirjenja lirskega subjekta ali literarne osebe ob pogledu na jezero. Jezero je lahko kraj ljubezenske sreče ali nesreče – marsikateri junak je zaključil življenje v njem. Jezero je prikazano v vseh letnih časih in urah – zamrznjeno, razburkano s podivjanimi valovi, umirjeno z gladko ravnino; podoba jezera ob svitu, ponoči, podnevi, zjutraj. Zelo pogost motiv je jezero kot pot do otoka in cerkvice za romarje in izletnike. Vožnja po jezeru je lahko mirna, ki človeka poveže s svojo notranjostjo, ali razburkana, nevarna, pri kateri človek začuti lastno minljivost. Motiv jezera je povezan tudi z ljudskim izročilom, z legendo o nastanku jezera in s povodnim možem. O motivih jezera, vzetih iz ljudskega izročila, glej podpoglavje »Teme in motivi iz ljudskega izročila in verovanja«. V delih se najde tudi primerjava Blejskega z Bohinjskim jezerom. Jezero je skrivnostno, neraziskano. Motiv jezera se povezuje tudi z zgodovinsko temo, kar je predstavljeno že v podpoglavju »Zgodovinske teme in motivi« – razsvetljava jezera ob praznikih in obisku avstrijskega cesarja, francoski napad leta 1813, kjer je Blejcam jezero služilo kot del obrambe.

Alojzij Remec napiše osebnoizpovedno pesem **Na Bledu** (1909). V šestih kiticah lirski subjekt nagovarja jezero, kako je mirno, tiho in skrivnostno v jutranji zarji, kako verno pogleduje proti nebu. Primerja ga z deviškim očesom. Nad jezerom se podijo meglice, pride poldan, svetloba. Pride do kontrasta, subjekt občuti ob svitu še temnejšo noč v duši, v njem se odvija notranji boj, ki ga čuti še bolj ob vsem tem jezerskem pokoju. Potem zasliši glas zvona: nekdo si verjetno nekaj želi, mogoče prosi zase ali za svoje dekle, morda se tako kot subjekt sprašuje, kod in kam, morda je sam in mu je tuje lastno srce. (Remec 1909: 313) Pesem je prežeta z melanholijo in pesimizmom. Spokojno jezero subjektu ne pomaga k notranjemu miru, kvečjemu še stopnjuje nemir. Pesem je podpisana s psevdonimom Štefan Poljanec.

Pesem **Na Bleškem jezeru** (1895) Ivana Podržaja je osebnoizpovedna. Lirski subjekt opeva jezero in samotno plavajoč čolnič, pogleduje večerno zarjo, kako zlati vrhove in nebo, vse je mirno in spokojno, sliši se le bitje zvončka, vendar je tudi zvok del naravne harmonije, ki jo ustvarjata jezero in otok. Subjekt motri vodo, ki je kot zrcalo, opazuje valove, zeleno ogrinjalo hribov in siv obok gorovja. Pri tem v nasprotju z zgornjim

subjektom pozabi na notranjo bolečino: v srcu mu začne cveteti raj, pomiri se sam s sabo. »Kako čarno, velikansko / Me objema božji svet! / Čutim pač, jezero kranjsko, / Dušni mir ob tebi spet!« (Podržaj 1895: 49) Pesnik je podpisan s psevdonimom Ivogorski.

Fran Zbašnikova pesem **Blejsko jezero** (1903) je zapisana pod psevdonimom Novus. Pesem je enokitična, v njej lirski subjekt nagovarja jezero in ga opeva, saj je biser Kranjske dežele. V zadnjem verzu izvemo, da je jezero dobil v roke »Žid«. To naj bi bil Adolf Muhr, ki je leta 1882 kupil blejsko gospostvo, pod katero spada tudi jezero. Biser tu predstavlja redkost, dragocenost, enkratnost, lepoto. V pesmi Blejsko jezero prerašča v simbol slovenstva, ki bi ga morali Slovenci ohraniti zase, ne pa ga puščati v lasti tujcev, kakršen je trgovec Muhr.

Motiv jezera je glavni v trikitični pesmi Otona Župančiča **Jezero** (1912). Jezero ima povezovalno vlogo, povezuje kozmos in zemljo. V vodi se zrcalijo vse resnice, zarje, zvezde, slika se pokrajina: gore, drevo, otok, zvonik, oblak, ptič. »Kar je resnic, to je v jezeru slik« (Župančič 1912: 2). Lirski subjekt z izvoljenko gleda v jezero, oba se zapleteta v čarobnost jezera, v čar jezerskih sanj. Glavni motiv igra jezero tudi v Župančičevi štirikitični pesmi **Pogled na jezero** (1910). »Sinji se jezero, blesti se breg« (Župančič 1957: 256), v gozdu je sneg, med sinjinami plava labod, srebrni galebi vstajajo, svet je pol ubrane harmonije. Lirski subjekt vidi v zrcalu jezera svoj obraz. Subjekt jezero nagovarja, razmišlja o večnosti jezera: kako je že od nekdanj tu in da bo ostalo še dolgo potem, ko subjekta ne bo več. Zato pri jezeru človek začuti večnost, blaženost. V pesmi **Vihar** (1914) pa motiv jezera dobi druge razsežnosti. Veter piha, preraste v nevihto, ki se dvigne nad jezerom, šumi po gorah, se vrtinči od nebes do zemlje. Vse šumi in buči, valovi so vedno večji, divje race so pregnane iz varnega zavetja v ločju. Lirski subjekt z družčino stoji na verandi in zmedeno opazuje divjanje narave. Nevihti se upira le labod, ostaja miren in neprizadet od neurja. Tudi glas zvona je preglašen od groma, ki zagospodari v prostoru. V pesmi je prikazana premoč narave nad človekom. Zaradi viharja na jezeru nastanejo valovi, jezero se razburka, deluje grozno in ne več spokojno kot v prejšnjih dveh Župančičevih pesmih. Motivi iz narave so vpeti v ljubezensko temo.

Josip Stritar v pesmi **Bog sprimi, svetlo te jezero** (1869) poje hvalnico Blejskemu jezeru. Lirski subjekt je veliko potoval po svetu in vendar je le malo katero jezero tako lepo kot Blejsko, ki se mu je zasidrilo globoko v srce. Po njem je subjektovo srce vedno hrepenelo. Ko je starejši, ga je obiskal še enkrat – jezero je bilo isto, še vedno lepo in mlado. Vendar subjekt ni bil več isti – preveč hudega je doživel v življenju, spoznal trpljenje in grenkobo. Jezero je tu nasprotno kot v zgornji pesmi (Vihar).

Janez Mencinger v kratki pesmi **Kolikor glav, toliko misli** (1885) tudi poje o Blejskem jezeru. Pogledat ga pridejo štirje možje in vsi modrujejo po svoje. Ljubljanski gospod želi, da bi bilo bližje Ljubljani, saj bi ga lahko več ljubljanske gospode prišlo pogledat. Ribič si želi, da bi bilo širše, da bi se lahko v njem ujelo več rib. Kmet si želi namesto jezera polje s pšenico. Grajski lovec pa divji gozd, da bi lahko streljal jelene in srne. Verjetno namiguje na grajskega oskrbnika Ignacija Novaka, ki je želel Blejsko jezero osušiti in speljati most do otoka proti koncu 18. stoletja. V pesmi se pojavi ideja, da je jezero večno in enako že dolga tisočletja, človek ga lahko ali sprejme in občuduje ali pa se nad njim zgraža.

Vida Jeraj, rojena Franica Vovk z Bleda, je kot učiteljica službovala v Zasipu pri Bledu. Njen oče je bil Prešernov nečak. V Zasipu se je srečevala z Josipom Murnom. Zaljubila se je v Ivana Prijatelja, poročila pa z violinistom Karlom Jerajem in živela z družino nekaj časa na Dunaju. Blejska pokrajina jo je navduševala, napisala je mnogo pesmi, v katerih se je spominjala svojega otroštva. (Drev 2007: 147–149) Bled tematizira v kratki lirizirani prozi **Na Bledu** (1893), ki spada v širši sklop Spominov, ki so izhajali v mesečniku *Vesna*. Pripovedovalka stoji ob Blejskem jezeru in razmišlja. Želi si miru, vendar ga ne najde, zaradi tujcev, ki jih je privabilo znano jezero. Nekateri iščejo tu zdravje, drugi razvedrilo. Pripovedovalka tu ne najde več miru. Spominja se otroštva, ko je tu še bival mir. Zaželi si, da bi jo čolnič vodil po svetli jezerski gladini. Turizem je tu predstavljen kot nekaj, kar ubija naravni jezerski mir, spokojnost in čarobnost okolice.

5.5.2 Motiv otoka

Otok leži na zahodni polovici Blejskega jezera, 1,5 km od vzhodne obale ter okoli 500 do 600 m od severnega oziroma južnega roba jezera. Otok ima podolgovato lečasto obliko in se dviga do 20 m nad gladino. Dolg je okoli 170 in širok do 90 m. (Šribar 1971: 6) Na vrh otoškega grebena vodi dvoje stopnic. Glave z južne strani štejejo 99 stopnic, ki jih je zgradil Maks Petschacher leta 1655. Ta podatek je vzidan na kamniti plošči v kapelici pri glavnih stopnicah. Stopnice na nasprotni, severni strani imajo 76 stopnic. Griček je majhen, ves obraščen z drevesi in grmovjem. Na njem je več stavb: baročna cerkev, zvonik, proštija, mežnarija, enonadstropna hiša – »puščava«. Danes je proštija predelana v gostilniški objekt. »Vzemi Bledu otok, pa je več kot polovica blejske romantične krasote izginilo. Blejci sploh ne rabijo besede otok, ampak govore le o Jezeru.« (Kimovec 1908: 17)

Slika 16: Razglednica z motivom blejskega otoka v ospredju, poslana leta 1906.¹⁸⁵

V književnih delih »dolgega 19. stoletja« je motiv otoka zelo pogost. Povezuje se z versko temo, s češčenjem Marije Kraljice, z romanjem na otok, s cerkvico na otoku; z motivom zvončka želja, ki je postavljen na otoku – tja so hodili romarji in drugi obiskovalci zvonit v upanju, da se jim bo želja izpolnila; z ljubeznijo in poroko, saj se veliko ljudi na otoku poroči; z ljudskim izročilom o nastanku otoka; s češčenjem poganske boginje Žive; z zgodovinskimi temami – z zgodbo o Junaških Blejках, z obiskom cesarja Franca Jožefa. Večina teh vidikov je obravnavana v drugih podpoglavjih, zato tu dela niso še enkrat izpostavljena. Predstavljeni so le motivi otoka, kot niso zajeti drugje.

V pesmi **Spomin na Bled** (1864)¹⁸⁶ lirski subjekt nagovarja otok: »Da si radosten, prezali otočič! / Kaj te 'zmed Kranjskega tako zvišuje? / Je li tvoj blišč, al prijazen obočič, / Je li jezero, ki te opašuje? // Rajska lepota tebe obdaja, / Rosa nebeška cvet ti napaja, / Kar ti ponos pa je lepote: – / Hčerka premila si Slovenije!« (*Lada* 1864: 57) Poleg lepote otoka, opeva tudi romarje, ki hodijo na otok molit in mlade pare, ki se tam zaljubljajo ter omenja poroko, ki se zgodi na otoku.

¹⁸⁵ Razglednica je iz zasebne zbirke Leopolda Kolmana.

¹⁸⁶ Pesem je izšla v *Ladi* (almanah za leto 1864), 1864, 57–59. Na koncu pesmi je podpisan T. P. Kratice nisem mogla razrešiti. V prilogi (osebno kazalo) *SBL* je le en primer za tako kratico, in sicer Potokar Tone, ki se je rodil leta 1908, torej ni pravi avtor za sledečo pesem.

Duhovnik in pesnik Matevž Lotrič¹⁸⁷ v pesmi **Na blejskem jezeru** (1869) uporabi otok kot glavni motiv. Lirski subjekt se na lep sončen dan vrže v čoln, je nemiren, hrepeni po zveličanju, nato vesla in žene ladjo, hkrati pa posluša glas zvona in si želi čimprej priti na otok. Po otoku mu srce vedno močneje hrepeni. Jezero se razburka, vzdignejo se valovi, subjekt v globini pričakuje strašen som, tako da je srečen, ker je otok že blizu. Na otoku je končno miren, šumeče vode in valovi ga ne skrbijo več, saj je v varnem zavetju otoške cerkvice. V pesmi otok predstavlja hrepenenje lirskega subjekta. V pesmi je uporabljen simbolni pomen otoka, do katerega se vedno pride s plovbo, kar simbolizira duhovno središče oz. prvobitno duhovno središče. Sodobna analiza poudarja, da je otok zatočišče, iskanje samotnega ali neznanega ali presenečenj. Otok je zatočišče, kjer se združita zavest in volja, da bi ušli naskokom podzavesti. Pred valovi se človek zateče po pomoč na otok. (Chevalier 2006: 423) Po Jungu pa naj bi bil otok simbol človekovega pravega bitja, jaza, simbol človeške duše, notranjega jedra. Ker je na otoku cerkev, je to kraj, kjer je božje svetišče in božja navzočnost. (Svetina 1990: 22–23)

Matija Tonejc napiše pripoved **Boj v Blejskem jezeru** (1880). Vrh zgodbe je boj med bohinjskim in blejskim povodnim možem. Odvija se v Blejskem jezeru pri otoku, na vzhodni strani cerkve, kjer je najgloblja voda. (Tonejc 1880: 95) Otok je tu povezan z ljudskim verovanjem v povodnega moža.

5.5.3 Motiv »zvončka želja«

Motiv »zvončka želja« je pogost v književnosti o Bledu »dolgega 19. stoletja«.¹⁸⁸ Nekateri z njim povezujejo ljudsko izročilo o potopljenem zvonu in blagoslovu otoškega zvončka s strani papeža. Motiv zvončka je lahko uporabljen tudi v funkcijski vlogi zvončka – ljudje zvonijo na zvon v upanju, da se jim bo uresničila želja. Nekateri zvonjenje povezujejo z vero v Marijo Kraljico, saj bo preko glasu zvona lahko slišala prošnje in molitve vernikov ter jih uslišala. Drugi zvonjenje povezujejo z ljubeznijo, upajo, da jim bo zvonček prinesel srečo v ljubezni. Tretji pa ga povežejo z narodnostjo, hodijo zvonit na otok za domovino, za slovenstvo. Motiv zvončka je uporabljen tudi kot del zunanje podobe Bleda, ki s svojim zvonjenjem na otoku prispeva s pesmijo k še bolj rajski

¹⁸⁷ To pesem je napisal že prej, kajti izšla je že po njegovi smrti. Pod naslovom piše, da je pesem »zložil rajni sem. Duhovnik in bogoslovec gosp. Matevž Lotrič« (*Drobtinice* 1869: 314). V *SBL* ga najdemo pod geslom Lotrič Matej.

¹⁸⁸ V nemškem jeziku sta motiv o zvončku uporabila pesnika grof Anton Auersperg, v pesmi *Glockenruf* (spada v ciklus *In Veldes* pesniške zbirke *In der Veranda*, 1876) in grof Eugen von Aichelburg, v pesmi *Das Glöcklein von Veldes* (1894).

podobi Bleda, kjer je lepa narava. Zvon je uporabljen tudi kot sredstvo, ki opozarja okoliške prebivalce na bližajočo se nevarnost.

Slika 17: Razglednica z zvončkom želja iz leta 1905.¹⁸⁹

Motiv zvona kot posrednika med zemeljskim in nebeškim, ki pošilja prošnje in molitve vernikov k Mariji, je prisoten v naslednjih književnih delih: **Pesmi – Na blejskem otoku** (Dragotin Kette 1896), **Na blejskem otoku** (Josip Murn 1899), **Jezerski zvonček** (Frančišek Kimovec 1908), **Na Bledu** (Alojzij Remec 1909), **Na Bledu** (Oton Župančič 1911), **Materi Božji na Blejskem jezeru** (Jakob Soklič 1911/1912), **Romarji na blejskem otoku** (Jakob Soklič 1915), **Na blejskem otoku** (Jakob Soklič 1915) – in črtica **Na bleškem otoku** (Anton Sušnik 1890). Motiv zvončka teh del je podrobneje predstavljen v podpoglavju »Verske teme in motivi«, zaradi močne povezave z versko temo. Rado Murnik v povesti **Na Bledu** (1917) uporabi motiv zvončka kot priljubljeno posebnost otoške cerkvice, še posebno v času praznika velikega šmarna na Bledu, ko se je gruča romarjev pripeljala do otoške cerkvice in po koncu maše so se vsi zvrstili, da bi pozvonili na zvonček. »Ko je minula maša, je drug za drugim vlekel za obrabljeno, očrnelo vrv, visečo med klopmi skozi beli strop kakor iz samih nebes, in venomer je pel mali zvon prošenj in željá v stolpku« (Murnik 1923: 162).

V črtici **Na bleškem otoku** (1890) Anton Sušnik uporabi motiv zvončka na različne načine. Glavna junakinja Cilka gre na veliki šmaren na Bled na romanje, zaželi si

¹⁸⁹ Pesem, ki je napisana na razglednici, je rahlo preoblikovana pesem Jezerski zvonček, ki jo je leta 1908 objavil Frančišek Kimovec v svoji knjigi. Domnevni avtor pesmi je Frančišek Kimovec. Razglednica je iz zasebne zbirke Leopolda Kolmana.

pozvoniti na zvon, da bi Marija uslišala njene skromne želje. Zaželi si, da bi jo ljubljeni Andrej imel še vedno rad. V črtici izvemo, da se o zvončku veliko pripoveduje tako po slovenskih kot po tujih listih. O zvonu obstaja vrsta pravljic. Stari ljudje pripovedujejo, da je na otoku v preteklosti bival puščavnik.¹⁹⁰ Zanimiva je ideja o nastanku zvončka v tej črtici – na kraju, kjer je prebival puščavnik, so kasneje našli zaklad in iz njega ulili zvonček. Zvonček privablja predvsem pobožne ljudi in izletnike, ki verjamejo v staro blejsko vražo: »Kdor ima kako željo, bodisi še tako skrivna, pozvoni naj na bleškem otoku v cerkvi, in spolnjena bode želja vsakemu« (Sušnik 1890: 186).

Motiv zvona, ki bije z namenom, da bi počastil Marijo, je uporabljen v pesmih **Blesko jezero** (Dragotin Dežman 1854), **Večér na jezeru** (Frančišek Krek 1889), **Marii Devici na Blejskem jezeru** (Kristian Engelmann 1899). Vloga zvončka je oznanjati slavo in čast Mariji. Marija usliši vsakega, ki milostno trikrat pozvoni v cerkvi njej na čast – ta motiv je prisoten tudi na koncu črtice **Blejsko jezero** (1914) Ksaverja Meška.

Zvon je opozarjal na nevarnost, ki je pretila otoški cerkvi, na prihod Francozov – »roparjev« cerkvenega zaklada. Ta motiv je uporabljen pri junaških Blejках, ki so zvonile z otoškim zvonom in s tem opozarjale na nevarnost ostale prebivalce, ki so prežali na Francoze iz zasede na bregu jezera. Zvon je imel pomembno vlogo pri reševanju cerkvice. Ta motiv je uporabljen v kratki prozni pripovedi **Srčne Blejke** (1860), v dramski igri **Srčne Blejke** (1871) – prevod Germonikove igre *Die Weiber von Veldes* iz leta 1868 – in tudi v dramski igri **Junaške Blejke** (Jože Debevec 1912). V zadnjem primeru ima jezerski zvonček še drugačno vlogo. Beračica Maruša ga je pogosto slišala, ko se je oglašal iz jezerske globine. To je pomenilo nevarnost, nevihto, hudo nesrečo. Slišala ga je ravno pred francoskim napadom. Babica pove vnukinji Nežki legendo o potopljenem zvonu in grajski vdovi.

Motiv zvona dobi narodno vlogo, ko zavedno slovensko prebivalstvo obiskuje Bled in otok, kjer zvonijo na zvon z upanjem, da bo prinesel narodu boljšo bodočnost. Nekateri prosijo za slovansko slogo. Ta narodnostna vloga se poveča predvsem konec 19. stoletja, ko so na Bledu organizirani tudi razni vseslovenski narodnjaški shodi. Tak motiv zvona uporabi v pesmi **Na blejskem otoku** (1898) Marica Strnad. Lirski subjekt hiti do otoka, najprej s čolnom, nato po otoških stopnicah, da bi pozvonil na zvon in prosil za narod.

Zvon s svojim glasom ustvarja čarobno melodijo, ki prispeva k mističnemu, skoraj rajskemu vzdušju in podobi Bleda. Simbolno so glasovi zvoncev znaki odpiranja notranje

¹⁹⁰ Puščavnik Adolf Waidmann, glej op. 145.

zavesti (Svetina 1990: 22). Lirski subjekt ob rajski podobi čuti duhovnost, doživlja notranji mir, poglobljenost, povezanost samim s seboj. Motiv glasu zvončka se pojavlja v naslednjih delih. V pesmi **Na blejskem jezeru** (1869) Matevž Lotrič opeva, kako ga čisti glas zvona iz otoške cerkvice žene k otoku in mu v srcu obuja goreče želje. V pesmi **Bled** (1874) Ivan Gaberšek poveže mili glas otoškega zvona z lahnim vetrcom, kar se sliši kot nebeško petje. V pesmi se kot večkrat doslej povezujeta zemeljsko in božje, kar je simbolizirano z naravo, cerkvijo in zvonom. Zaradi te povezanosti vidnih lepot narave in slušnih zvokov nebeškega petja (zvona) je Bled v pesmi označen za raj, »domovine naše kras« (Gaberšek 1874: 61). Isti motiv glasu zvona je v osebnoizpovedni pesmi **Na Bleškem jezeru** (1895) Ivana Podržaja. Lirski subjekt plove s čolnom po jezeru v večernih urah, posluša glas zvončka iz otoške cerkvice, ki se meša s petjem zbora. Glas vzpostavlja naravno harmonijo, spaja se »v rajsko-čarobne melodije« (Podržaj 1895: 49). Za nekaj časa moč vetra prežene to rajsko melodijo zvona. Nato pa zopet zasliši donečo pesem in ob tem začuti mili pokoj. V lahkotni pesmi ga počasi zapušča dušna bolečina, v srcu mu cveti raj. Rajsko melodijo zvona poveže z rajsko okolico, z jezerom dežele Kranjske, ki ga po božje objema. V črtici **Na blejskem jezeru** (1902/1903) Ivan Avsenak uporabi motiv glasu otoškega zvona, ko se v nekem poletnem večeru oglasijo zadnji glasovi zvončka, ki naznanjajo avemarijo. Glasovi se polagoma razpršijo po jezerski gladini. Glasovi v pripovedovalcu ustvarjajo harmonično vzdušje ob opazovanju narave in bojev, ki se dogajajo v naravi – valovi se borijo in izkazujejo premoč proti brestju in cvetlicami pri bregu jezera. Motiv zvona, ki s čarobnim, milim glasom poudarja svetost kraja, uporabi tudi Janez Mencinger v povesti **Sušnjave in skušnje** (1865),¹⁹¹ o tem glej točko 5.2.2.

Malo drugače uporabi motiv zvončka Oton Župančič v pesmi **Vihar** (1914). Po jezeru se razbesni hud vihar, ki stresa hraste, vije bore, po nebu zganja megle in oblake v poseben ples, dvigne race iz ločja, vzburi šum gorovij. Otoški zvon zaječi, pošlje prošnjo proti nebu, kliče na pomoč. Veter to prošnjo takoj raztrga, jo vrže v mrak, razbije ob goro. Vsak zvok iz zvona obnemi. Moč viharja prevlada moč glasu jezerskega zvončka. Le labod mirno plove, vihar ga ne razburi.

V povesti **Skušnjave in skušnje** (1865) Janeza Mencingerja je glavni junak Vekoslav skeptičen do čudežne moči želja jezerskega zvona. Z družbo se odpeljejo do blejskega otoka, kjer Vekoslav pomaga gospodični Agati, da stopi z ladje na breg, nato jo pospremi po devetindevetdesetih stopnicah in v cerkev. »V sredi cerkve je vrv do malega

¹⁹¹ »Razlegalo se je od zvonika ubrano zvonjenje, ki se je ujemalo s šepetanjem valov, kakor bi vsa narava tega kraja svetost razglaševala« (Mencinger 1961: 248).

zvončka, ki poje od zore do mraka. Kdor zvoní s tem zvonom, izpolni se mu vsaka želja, ki jo ima med zvonjenjem, ako je le pameten. Neštevilno ljudi je vleklo za to vrv, pa nikogar nisem čul, da bi se mu bila želja izpolnila. O nespametne želje!« (Mencinger 1961: 249) Skeptičen do moči zvončka želja je tudi Josip Jurčič v noveli **Bela ruta, bel denar** (1874). Motiv zvončka želja je tu bolj kulturna znamenitost blejskega otoka. Pripovedovalec v družbi treh prijateljev pride na Bled, peljejo se po jezeru do otoka. Povzpnejo se po stopnicah in vsi iz njegove družbe pozvonijo na jezerski zvonček. Kajti to je »tisti zvon, katerega greš zvoniti in ti bo mati božja izpolnila, kar si pri zvonjenju želiš ali ka-li. Jaz nisem hotel zvoniti – ali iz pomanjkanja 'vere' ali iz sramu pred samim seboj, da bi se takega humbuga udeleževal, tega vam menda nisem dolžan povedati.« (Jurčič 1952: 202) Na Bledu je poznana tudi stara vraža, da se ne sme nobena ženska, ki se je na otoku spečala z duhovnikom (ker je to zaradi celibata prepovedano), voziti s čolnom po Blejskem jezeru, ker nemudoma postane jezero nemirno. Taka ženska se lahko reši le s tem, da v jezero vrže ali belo ruto ali bel denar.

Sicer pa zvon na blejskem otoku in njegovi glasovi simbolizirajo odpiranje notranje zavesti, klic duše k Bogu. Otok simbolizira človeško dušo, cerkev na otoku pa je prisposoda teženja duše k božanskemu; podobno zvonik, ki se dviga k nebu. (Svetina 1990: 22–23)

5.5.4 Motiv gradu

Blejski grad se prvič omenja 28. maja 1011, »castellum Veldes«, v zgodovinski listini (darovnici), s katero je cesar Henrik II. podaril nasledniku škofa Albuina, škofu Adalberonu, blejski grad in za 30 kraljevskih kmetij zemlje. Po času omembe spada med najstarejše, v virih imenovane gradove na Slovenskem. Gospodstva briksenskih škofov so sprva upravljali in varovali škofovi ministeriali. Sredi 14. stoletja so škofje opustili neposredno upravo gospodstva in ga dali kot jamstvo za posojeni denar v zakup dotedanjemu upravitelju Konradu von Kreighu. Rodbina Kreigh je gospodarila na Bledu skoraj 200 let (1368–1558). Za Kreighi in njihovimi sorodniki Turni je leta 1558 prevzel zakupništvo baron Herbert Auersperg (Turjaški). Leta 1574 je zakupništvo prevzel baron Ivan Josip Lenkovič, ki je leta 1580 umrl. Za njegovimi dediči je od leta 1592 posest upravljal grof Žiga Turn. Od leta 1597 do 1615 so se škofje odpovedali zakupništvu in so sami postavljali glavarje. Po letu 1615 so imeli Bled v zakup: knez Janez Eggenberg (do 1634), Adam Pipian (1634–1642), Karel Weidmann (1642–1651), Engelbert Volf

Auersperg (1651–1666), Janez Petschacher (1666–1669), Wilhelm Baltasar von Loewenfeldt (1669–1674), ponovno Petschacher (1674–1677), rodbina baronov Gallenfels (1677–1721 in 1731–1744), vmes pa Anton Ignacij von Loewenegg, Janez Toman (1744–1750), baron Indermauer (1751–1769), Franc Florijan Chrobath (1769–1774), Jožef Štefančič (1774–1782), Ignacij Novak (1782–1804). Glavarji so bili do srede 18. stoletja plemiči, kasneje so jih zamenjali meščani. Po 800 letih briksenske oblasti je bilo leta 1803 blejsko gospostvo z ukazom dunajske dvorne komisije podržavljeno. V času Ilirskih provinc (1809–1813) je bilo gospostvo last francoske države, dohodke je užival generalni guverner, maršal Avguste Marmont. Leta 1838 je bila briksenski škofiji vrnjena vsa podržavljena posest. Leta 1858 so prodali gospostvo Bled in otoško proštijo Viktorju Ruardu. Ruard je leta 1871 prodal obsežne gozdove Kranjski industrijski družbi, obdržal je grad, jezero in gradbena zemljišča okrog jezera. Leta 1882 je ta posest prišla v roke Adolfa Muhra, leta 1918 je grad z jezerom in otokom kupil Ivan Kenda. Grad je leta 1937 prevzela Zadružna gospodarska banka, nato pa Dravska banovina. Sedaj je v lasti države, upravlja ga Zavod za pospeševanje in razvoj turizma Bled. Grad sta prizadela dva potresa, leta 1509, po katerem ga je prezidal Herbard Auersperg, in leta 1690, ko so ga popravljali Gallenfelsi. Ohranjen je ostal njegov gotski fortifikacijski sistem. (Gornik 1967: 113–141)

Slika 18: Razglednica s fotografijo Frana Pavlina iz leta 1905 z blejskim gradom in Triglavom.¹⁹²

¹⁹² Razglednica je iz zasebne zbirke Leopolda Kolmana.

Zanimivo je dejstvo, da motiv blejskega gradu v književnosti »dolgega 19. stoletja« ni tako pogost. Veliko bolj so pesniki in pisatelji posegali po ostalih blejskih motivih (jezero, otok, zvonček, otoška cerkva ...). Večinoma ga pisatelji in pesniki uporabljajo pri opisovanju lepote pokrajine. Grad je kot dogajališče prisoten v ljudski legendi o potopljenem zvonu, ki pripoveduje o žalujoči mladi vdovi, ki živi na blejskem gradu. Lahko je uporabljen v zgodovinski temi kot vloga gradu v preteklosti.

Grad kot del blejske pokrajine je prisoten v pesmi **Bléško jezero** (1848) Kajetana Hueberja. Blejski grad stoji na skali nad jezerom in gleda na Babji zob. Z gradu lahko človek mirne vesti kadarkoli »zauka«. »Z verhne sréde / Skale bléde / Stari Grad je rób; / Čez od Grada / Mutast strada / Stermi babji zób. // Kdor si tukaj / Lé zaukaj / Tú brez vse skerbi!« (Hueber 1848: 37) Grad je v pesmi prikazan v svojem položaju: dvignjen je nad celotno blejsko pokrajino, od koder je prelep razgled. Tudi Luiza Pesjak v pesmi **Bled** (1874) uporabi isti motiv na podoben način. Lirski subjekt grad personificira, grad namreč sam pripoveduje, kako so ga zidali na visoki skali. Nanj gleda najvišji slovenskih vrh, Triglav, in ga pazljivo posluša. Triglav je simbol slovenstva. S tem se povežeta dva motiva oz. simbola slovenstva. Na podoben način predstavi grad tudi Dragotin Dežman v pesmi **Blesko jezero** (1854). Grad stoji nad jezerom in ga straži skupaj s planinami, vasi in griči. Grad je tu tudi v funkciji varuha Blejskega jezera. Ostali varuhi jezera so planine, vasi in griči. V Mencingerjevi povesti **Skušnjave in skušnje** (1865) je večkrat omenjen tudi blejski grad. »Nališpana je vsa narava; samo grad na strmi skali resnobno gleda v dolino in zadaj se kopičijo gore za gorami, zeleni travniki, temne goščave, gole planine, sive goličave in Triglava beli sneg; na gorah pa sede kope temnožarečih oblakov, skozi katere sonce pošilja jezeru zadnji pozdrav.« (Mencinger 1961: 248) Grad se pojavi tudi kot turistična točka za izletnike: glavni junak Vekoslav se je rad sprehajal na grad, še posebno v družbi lepe gospodične Agate. Rado Murnik v povesti **Na Bledu** (1917) uporabi grad kot del blejske pokrajine. Ko glavni junak Igor pride iz Ljubljane v Lesce, se peš odpravi proti Bledu. Takoj ko zagleda grad, se mu odpre pogled tudi na preostale blejske lepote. Ob tem se počuti, kot da se je preselil v nov, prekrasen svet. Med svojim bivanjem na Bledu se Igor povzpne tudi na grad, od koder občuduje veličastni razgled, razmišljanje ga popelje v preteklost.

Grad se pojavi v povezavi z zgodovinsko temo, v opisovanju preteklih grajskih prebivalcev. Tak motiv je uporabljen v ljudski legendi o potopljenem zvonu, ki jo Anton Funtek aktualizira v baladi **Utopljeni zvon** (1885). Mlada vdova je živela na blejskem gradu. »V vodàh zrcáli z vrha se svetli blejski grad, / Gospá je v njem živela cvetoča kot

spomlád« (Funtek 1885: 159). O gradu kot motivu v delih, ki tematizirajo legendo o potopljenem zvonu in črni vdovi glej točko 5.3.2. V vložni zgodbi Melkijadove pripovedi v Mencingerjevem spominskem potopisu *Moja hoja na Triglav* (1897) izvemo, da so v 19. stoletju oz. leta 1860 imeli na blejskem gradu sodnega komisarja, ki je skrbel za sodne zadeve v celotnem okolišu, tudi v Bohinju. Konec 18. stoletja je bila gosposka (zakupniki) v blejskem gradu nenasitna. Od svojih podložnikov so zahtevali razne dodatne davke, predvsem za turške vojne.

5.5.5 Motiv laboda

Leta 1902 je lastnica hotela Luisenbad, Fany Valtrini, na Bled pripeljala dva laboda, Hansla in Gretl. Laboda sta poginila leta 1915 zaradi poškodb, ki so jima jih prizadejali vojaki med vojno. Nato pa je leta 1923 Miha Černe, lastnik hotela Petran, kupil v Hamburgu dva laboda in ju dal pripeljati do Bleda. Dobila sta ime Milan in Milena. Na Bledu se jima je zvalilo pet mladičkov. Lastnik jezera Ivan Kenda je Černeta tožil, ker naj bi labodi škodovali ribjemu zarodu. Tožbo je dobil, zato bi morali labode odstraniti. Namesto tega jih je Miha Černe podaril kraljevi družini, tako da so ostali na Bledu do konca druge svetovne vojne, ko so nekateri poginili, drugi pa odleteli preko Karavank. Bled je labode znova dobil šele leta 1968, ko mu je tri podaril Hans Hauser iz Švice. (Repe 2009: 166)

Slika 19: Razglednica z motivom laboda na Bledu iz leta 1907.¹⁹³

¹⁹³ Razglednica je iz zasebne zbirke Leopolda Kolmana.

Labod je indijski simbol individualne duše, osrednjega bitja, božanskega dela v nas, ki je obrnjen k božjemu, pride od tam in se vzpenja k temu (Svetina 1990: 22). V antični Grčiji, Mali Aziji in Sibiriji je med slovanskimi in germanskimi ljudstvi obstajala velika skupina mitov, izročil in pesnitev, ki so opevala in častila laboda, brezmadežno žival, katere belina, moč in krhkost sestavljajo svetlobo (Chevalier 2006: 301).

Motiv laboda v književnih delih o Bledu se prvič pojavi leta 1854 v pesmi Dragotina Dežmana, **Blesko jezero**. Tu pa gre le za blejski čoln (labod) v obliki laboda. »Na jezeru so brazde tri, / Ko srebro svit od tod bliši; / Trije labudje se igrajo, / Tri mične ladjice veslajo« (Dežman 1854: 60). Josip Stritar v pesmi **Bog sprimi svetlo te jezero** (1869) poje hvalnico Blejskemu jezeru. Pesem je desetkitična, v prvih sedmih lirski subjekt nagovarja jezero, v zadnjih treh pa laboda. Labod je lep, mehko se mu kroži vrat, večerni dih mu razpenja perut. Laboda primerja z lokvanjem. Subjekt se z labodom poistoveti – v izgubi ljubljene – vendar ga pomiluje, saj je labod nem. Subjekt pa se lahko izpove skozi to pesem. »Po jezeru mirno se voziš, labud! / Lepó se, mehkó se vrat ti kroži; / Ko dih ti večerni razpenja perut, / Podoben si beli povodni roži. // Ti, če me ne moti moje srcé, / Žaluješ samotni po ljubi zgubljeni; / Tako kot ti, sem jaz ločen od njé, / Ko tebi, po ljubi se toži meni. // Pa, vbogi labud, ti večno si ném, / Jaz v pesmi iščem si tolažila; / Ko ona začuje to pesem, vém, solzá se ji bo v očesu vternila! –« (Stritar 1869: 96) Ker je Stritar uporabil motiv laboda že leta 1869, lahko sklepamo, da je bil labod na Blejskem jezeru prisoten že pred letom 1902, ko je prinesla dva Fany Valtrini. Motiv laboda uporabi Oton Župančič v dveh pesmih povezanih z Bledom. V prvi, **Pogled na jezero** (1910), lirski subjekt gleda na jezero v zimskem času, zdi se mu, da vidi belega laboda in srebrnega galeba. Morda pa so to le njegove misli, ki vzhajajo, ko gleda ta svet poln ubranih harmonij. »Tam med sinjinami kot bel labod, / kot da ga sanjam, plava v soncu brod« (Župančič 1957: 256). V drugi pesmi **Vihar** (1914)¹⁹⁴ se poleg laboda pojavi tudi motiv divjih rac. Pesem je predstavljena že pri motivu Blejskega jezera. Laboda vihar ne zmoti, plava dalje, »le labod, samotni ptič, / mirno prevaža, kot da ni nič, / po valovih svoj beli sijaj ...« (Župančič 1959: 64)

¹⁹⁴ Dogajanje v pesmi je lokalizirano na Bled, na Blejsko jezero in na verando Kesslerjeve vile na Bledu (Pirjevec 1959: 369).

5.5.6 Motiv rib

V Blejskem jezeru je že od nekdaj mrgolelo vodnega življenja. Briksen¹⁹⁵ je v času svojega gospodarjenja na Bledu od tam dobival »posebej sladko« vino, ribe in celo želve, ki so jih za obisk cesarice Marije Terezije naročili sto. (Fajfar 2007: 18) Izmed rib so posebno radi naročali postrvi iz jezera. Danes postrvi ni več, najbolj značilni ribi v jezeru sta som in krap. V »dolgem 19. stoletju« je nekaj književnih del z blejsko tematiko povezanih s temi ribami, ki so največkrat le objekt opazovanja. Gre torej za motivne drobce.

Dragotin Dežman v pesmi **Blesko jezero** (1854) uporabi motiv ribice v jezeru. »Bo ribica mi naznanila, / Kje ljubica se je vozila« (Dežman 1854: 61). Subjekt pripiše ribici vlogo vsevedneža o tem, kaj se dogaja na jezeru. Ribice sledijo čolnom, ki se vozijo po jezeru, v čolnu pa se vozi tudi njegova ljubica.

Tema pesmi **Kolikor glav, toliko misli** (1855) Janeza Mencingerja je Blejsko jezero. Pojavi se motiv rib v jezeru, in sicer ribič pravi, da če bi bilo jezero širše, bi lahko ribiči ujeli več rib. Grajski lovec pa pravi, da je rib dovolj v reki Savi, zato bi namesto jezera bila bolj primerna divja gošča, da bi lahko tam lovili. Tu so ribe le hrana za ljudi in nimajo globljega pomena.

Miroslav Vilhar v ponarodeli pesmi **Na jezeru** (1860) tudi uporabi motiv rib. Čoln pluje po jezeru, v njem prepevajo to pesem, ki je tako lepa, da se zbudijo ptice po dolinah in planinah in začnejo žvrgoleti svojo pesem. Ribice so tu vesele, igrajo jim srca, skakljajo nad gladino vode.

Motiv ribic poveže z nabožno vsebino Kristian Engelmann v pesmi **Marii Devici na Blejskem jezeru** (1866). Lirski subjekt poje hvalnico Mariji. Marijo častijo ljudje in vse drugo – zvon, slavček in ribice v vodi.

Motiv soma uporabi Matevž Lotrič v pesmi **Na blejskem jezeru** (1869). Som je strašna ribja pošast, ki biva na dnu jezera in čaka, da lirski subjekt pade iz čolna in ga poje. »Strašno brezdno val nemirni mi zakriva, / V tëmi dna pa som, pošast požrešna biva« (Lotrič 1869: 314). Somi v Blejskem jezeru so lahko veliki tudi do dva metra, zato ga subjekt imenuje kar »pošast požrešna«.

V krajši Jurčičevi prozni pripovedi **Bela ruta, bel denar** (1874) je proti koncu uporabljen motiv rib. »Dež je lil celo popoldne in, namesto da bi uživali krasno okolico, sedeli smo v kolibi pri Petranu, dolenjsko vino pili čez potrebo in tiste ljubeznive ribice, ki

¹⁹⁵ Briksenski škofje so imeli v lasti blejsko gospostvo več kot 800 let. Od leta 1004 do 1803, ko je bilo podržavljeno. Nato pa zopet od leta 1838 do 1856, ko so ga zaradi dolgov prodali Viktorju Ruardu.

so privajene, da h kraju jezera hodijo, s kruhom krmili ter se zabavali nad ribjim prekopicavanjem« (Jurčič 1952: 204). Jurčič uporabi motiv rib v smislu zabave za turiste, obiskovalce Bleda, saj opazujejo in hranijo ribice v jezeru.

V črtici Ivana Avsenaka **Na blejskem jezeru** (1902/1903) se pojavi motiv ribic. »Ribice so se nagajivo preganjale ter se neugnano sukale okoli mojega čolna. Tupatam je katera pokukala iz vode ter me radovedno ogledovala, potem pa je izginila v svoje prostrano kraljestvo.« (Avsenak 1902/1903: 676) Pripovedovalec na poletni večer sedi v čolnu na Blejskem jezeru in opazuje naravo: valove, ribice, brestje, cvetke, jezero ... Ribice so tu zopet razigrane, vesele, igrive, so predmet opazovanja s strani pripovedovalca.

V Murnikovi povesti **Na Bledu** (1917) se prav tako pojavi motivni drobec rib v jezeru. Pripovedovalec Igor vesla po jezeru s prijateljem in mu pripoveduje zgodbo o tem, kako je na Bledu spoznal svojo bodočo ženo. Med veslanjem pripovedovalec in prijatelj opazujeta, kako ribice bežijo pred njuno »ladjo«. V vloženi (hkrati glavni) zgodbi glavni junak Igor (hkrati pripovedovalec) nekega dne stoji na verandi in opazuje jezero – blizu brega nad školjkami plavajo kleni,¹⁹⁶ ki se jim svetijo luske. Bliže obale, na plitvini pa plavajo manjše ribice, ki jim Blejci pravijo muze. Ribice imajo v povesti vlogo opazovanega objekta. Igor jih rad opazuje in gleda, to ga pomirja. Ribe pa brezskrbno plavajo, živijo svoj svet.

5.5.7 Motiv čolna

Čolnarstvo se je tu pojavilo v zgodnjem srednjem veku, v času uveljavitve fevdalizma na blejskih tleh, kajti takrat je nastala tudi zemljiška posest otoške proštije, za katero so morali skrbeti podložniki iz vasi Mlino. Za oskrbo otoka, tamkajšnje cerkve in duhovnika so potrebovali čoln. Čolnarstvo na Bledu je tako ena izmed najstarejših obrti. Nato so več stoletij čolnarji prevažali na otok romarje, od 19. stoletja naprej pa tudi turiste. Ko je imel v rokah blejsko posest (1882–1919) dunajski trgovec Adolf Muhr, je prišlo do spora s čolnarji, ker je začel uveljavljati svoje lastniške pravice proti starim navadam in pravicam čolnarjev. V posebni pritožbi na blejsko občino je leta 1893 začel uveljavljati lastninske zahteve in hotel izničite pravice do izkoriščanja jezera, ki so jih imeli Blejci. Od čolnarjev je zahteval, da priznajo njegovo lastništvo nad jezerom in da si za lastno odškodnino in z njegovim dovoljenjem pridobe pravico za čolnarsko dejavnost. Njegove zahteve so sprožile silovit odpor pri čolnarjih, ki jih je bilo tedaj 19, vsi z Mlinega.

¹⁹⁶ Klen je sladkovodna riba z veliko glavo in zlatorumeno liso na bokih.

Razumeli so jih kot omejevanje starih pravic. Domačini so 22. marca 1893 kot odgovor na Muhrovo zahtevo poslali blejski občini svojo pritožbo, v kateri so poudarili, da je bilo Blejsko jezero že od nekdaj dostopno vsakomur, da nikoli ni bilo treba prositi graščaka za opravljanje pravic in da »biser kranjske dežele« res ne more priti v izključno last enega človeka, kar bi bila velika nevarnost za Bled. Predlagali so, naj se pooblasti odvetnik Alfonz Mosche iz Ljubljane, ki je bil lastnik vile ob jezeru, da sodniško doseže starodavne pravice domačinov. Protest so podpisali Janez Malnar, A. Verhunc, Jakob Peternel, Janez Dolar, Anton Hudovernik, Anton Vovk, Matej Jeklar, Josip Jeklar, Jožef Šlibar, Jožef Ažman, Janez Valant Thierman za Valtrinija. Na koncu je prišlo do sporazuma, Muhr je popustil in privolil v služnostno uporabo Blejskega jezera za kopanje, pranje, drsanje, napajanje, izplakovanje, zajemanje vode, jemanje ledu za ledenice. Lastniki zemljišč bi imeli pravico, da imajo enako število čolnov kot doslej, plitvic za prevoz romarjev pa toliko, kolikor je upravičencev. Pravice do pletnje so neločljivo vezane na nepremičnine in pridejo le s prenosom posesti na novega lastnika. 8. aprila 1894 so nato na Bledu svečano podpisali pogodbo, ki je bila sestavljena v slovenskem in nemškem jeziku. Leta 1907 je bil izdelan prvi uradni cenik za vožnjo po jezeru, ki so ga kasneje dopolnjevali. Postopoma se je oblikoval neformalni sistem služnostnih pravic na jezeru, ki je bil deden in je zadeval tudi lastnike vil ob jezeru. Po drugi svetovni vojni je bil v celoti odpravljen. (Benedik 1984: 214–216)

Po Blejskem jezeru so se sredi 19. stoletja vozile raznovrstne ladje. Najnavadnejše so bile ladje »plavke«, ki so bile precej globoke, ob straneh so imele klopi, sredi ladje pa je stala podolgovata miza, nad mizo so bili razpeti obroči in čez obroče je bil raztegnjen bel šotor. Poleg »plavk« so imeli tudi navadne ladje, ki so se poganjale s kratkimi vesli in širokimi lopatami, na Koroškem so take ladje imenovali »čolni«. Potem so bile še manjše ladje »mrežence«, s katerimi so ribiči metali mreže in lovili ribe. Z Ladjami »ledenice« so pozimi lomili led. Leta 1857 je bilo na jezeru okoli trideset velikih in malih ladij. Ob velikih shodih so si čolnarji napravili tudi »pletne ali bôse«, da se je lahko naenkrat prepeljalo na otok več ljudi. (Janežič 1859: 136) Te stare pletnje so bile drugačne kot danes – niso imele ostrešnice in bile so precej večje, imele so prostora tudi za 35 ljudi. Rajko Gradnik je omenjal, da so bile stare pletnje dolge tudi do 20 m dolge in da so imele 2,5 m široko ravno dno. Pletnje so vozile tudi ženske. (Benedik 1984: 216)

Slika 20: Razglednica iz leta 1900 z Rahlerjevo sliko Jesen na Bledu.¹⁹⁷

V književnih delih »dolgega 19. stoletja« je precej prisoten motiv čolna, kar je razumljivo zaradi dolge tradicije čolnarske obrti na Bledu. Čoln kot motiv je uporabljen funkcijsko kot prevozno sredstvo po jezeru. Čoln je edina povezava do otoka, otoške cerkvice in zvončka želja. Za čoln uporabljajo pesniki in pisatelji različna imena: čolnič, ladjica, čolniček, romarski čoln, čoln. Čoln je povečini poosebljen, redko je uporabljen tudi čolnar.

Čoln je povezan z versko temo, saj je prevozno sredstvo za romarje, častilce Marije Kraljice na otoku: pesmi **Marii Devici na Blejskem jezeru** (Kristian Engelmann 1866), **Bled**¹⁹⁸ (Luiza Pesjak 1874), **Na Bledu** (Oton Župančič 1911), **Na blejskem jezeru**¹⁹⁹ (Ivan Kogovšek 1899/1900), **Materi Božji na Blejskem jezeru**²⁰⁰ (Soklič Jakob 1911/1912); črtica **Na bleškem otoku**²⁰¹ (Anton Sušnik 1890). Ponekod se subjektu mudi, želi čimprej priti do otoške cerkve in počastiti Marijo Kraljico, zato priganja čoln k hitrejši vožnji. Drugod je poudarjena količina čolnov, ki prikazuje številčno obiskanost božje poti

¹⁹⁷ Razglednica je iz zasebne zbirke Leopolda Kolmana.

¹⁹⁸ »Čolničev nebrojno k otoku vesljá / Valovi so solnčnega polni zlatá // Pobožne se v cerkvici pesni glasé / Kadilo se trosi in orglje doné.« (Pesjak 1874: 13)

¹⁹⁹ »Na otok tudi jaz hitim - - / Hitrejšega želim si čolna, / da Devo sveto počastim, / ki sama je ljubezni polna« (Kogovšek 1899/1900: 273).

²⁰⁰ »Po jezeru čolnički, / čolnički plavajo / in vetrci se z valčki / tam poigravajo. // In ljudstvo poje, moli / v čolničkih presrečno / in svete pesmi glasno / done Ji /Mariji Kraljici/ za slovo.« (Soklič 1911/12: 594)

²⁰¹ »Čolni z božjepotniki pristanejo k stopnicam; Cilka, kakor bi imela težák kamen na srcu, stopa počasi gori po stopnicah, ki vedó na otoček k cerkvici Matere Božje« (Sušnik 14. avg. 1890).

Marije Kraljice na blejskem otoku. Spet drugje pa je poudarjena vožnja, kako romarji uživajo med vožnjo, pojejo in molijo, čolni se medtem poigravajo z valovi.

Motiv čolna je prisoten v delih z domovinsko temo: tu je prevozno sredstvo za narodnjake, ki hitijo do otoka pozvonit na zvon, da bi prosili za narodovo srečo, za domovino, za boljše čase ... V pesmi **Na blejskem otoku** (1898) Marica Strnad uporabi tak motiv. Tu lirski subjekt nagovarja »veslarja«, naj ga sprejme v čolnič in privesla do otoka. Veslarja priganja, »/p/odvoji vâsel svojih le udar!« (Strnad 1898: 1) Subjekt v čolnu razmišlja, kako bo na otoku pozvonil na zvon in prosil za narod. V Praprotnikovi pesmi **Noč na Bleškem jezeru** (1854) čolnič po jezeru vozi zvečer združene brate. Ne pripelje jih na otok, le vozijo se in pojejo. Čoln je poosebljen. V »čolničku« so združeni »bratje zvesti, bratje mili« (Praprotnik 1854: 2), v njem pojejo mile pesmi, ki te ganejo v srce. »Čolnič« uživa slavo, ker se vozi po tako lepem Blejskem jezeru. »Čolnič mirno pevši plava / Čez globine jezera, / Od verhovja raz Triglava / Hladni vetrič mu pihlja« (prav tam). Fran Levstik v pesmi **V Bledu** (1852) uporabi motiv čolna, ki je prav tako poosebljen. Na čolnu je brodnik, ki drži za vesla, čoln vabi na sredo jezera mlade fante, ki so prišli obiskat Bled. Ker jih tako lepo vabi, se fantje urno podajo na »ladjico«, zapeljejo se na sredo, valovi so krotki, vsi fantje pa radostni. »Mladen'či v edinem čolniču smo zbrani, / kot bratje se ljubimo med sabó« (Levstik 1948: 272).

Motiv plutja čolna po razburkanem, vihnem jezeru je v pesmi **Na Bledu** (1909) Narteja Velikonje (pseudonim Izor Etran). V pesmi je opisana nevihta na jezeru, ki povzroči človeško smrt. Valovi pljuskajo vedno močneje, brodnik se na sredi jezera v čolnu prestraši in spusti brod v valove. Sredi valovanja zbeži, kliče na pomoč, vendar klic prestrežejo valovi in utone v jezeru. Naposled čoln trči ob obalo in potnik umre. Njegova duša se vrne v sveti hram in objame ga domača zemlja, sprejme ga s smehljajem. Ta motiv čolna po vihnem jezeru je prisoten tudi v pesmi Matevža Lotriča **Na blejskem jezeru** (1869), s to razliko, da se lirski subjekt tokrat srečno reši na otok; predvsem zaradi močne vere. »Močno veržejo se v čoln vodé, / Le nemirniše pa bije mi sercé. // Krepka roka urno ladjo dalje žene, / Zvona čisti glas od cerkvice zelene / Želje mi goreče v sercu obudi: / Hiti ladja, kamor serce hrepeni!« (Lotrič 1869: 314) Ta motiv čolna na razburkanem jezeru zaradi viharja je prisoten tudi v baladi **Utopljeni zvon** (1885) Antona Funtka. Balada se nanaša na legendo o potopljenem zvonu. Lirski subjekt opeva, kaj se zgodi, ko je na jezeru strašen vihar, takrat »Veslár plašný obrne do kraja čolnič svoj / In križa se in moli in zrè v vodóvja boj« (Funtek 1885: 159). Zaradi viharja na jezeru se potopi čoln, zvonec in prevozniki. »In ladje so prepregli z ovoji črnimi / In vanjo položili so zvon srebrni mi«

(Funtek 1885: 160). Tako kot v baladi Utopljeni zvon je tudi v **Pripovedki o zvonu v Blejskem jezeru** (Josip Švegel 1858) motiv čolna povezan z ljudsko legendo in viharjem, ki prevrne čoln in povzroči utopitev tako zvonca kot njegovih prevoznikov.

Motiv čolna je uporabljen v pesmi **Spomin na Bled** (T. P. 1864), kjer lirski subjekt personificira »ladjico«. Nagovarja jo, naj varno plava po Blejskem jezeru, odganja druge vetrove, da bo bolje plula v pihljanju »zefirja« (lahnega, toplega vetra). Ladja pripelje na otok romarje, mlade slovenske hčere in sinove. V pesmi se prepletajo verska, ljubezenska in domovinska tema. Na otoku se dva zaljubita. Kasneje ju ponovno »ladjica« pripelje na otok, da se poročita. Motiv čolna, ki ima samo funkcijo vožnje po jezeru, je uporabljen v pesmi **Blesko jezero** (1854) Dragotina Dežmana. Po jezeru veslajo tri »mične ladjice«, prva prevaža romarje, ki pojejo Marijine pesmi, druga prevaža mlade fante in dekleta, ki se v ladji zabavajo, tretja vozi po jezeru zaljubljeni par, ki hoče uživati v romantičnem okolišu. V pesmi **Na Bleškem jezeru** (1895) Ivana Podržaja je uporabljen motiv čolna, v katerem plove lirski subjekt, ki doživlja notranji prepoved in duševni mir, ob spokojnem jezeru v harmoniji z glasovi otoškega zvona. »Čolnič tam samotno plove, / Mirno jezero leži; / Zor večerni že vrhove / In nebesni svod zlati« (Zora 1895: 49). V Krekovi pesmi **Večer na jezeru** (1889) je prav tako uporabljen motiv plovbe čolna po jezeru. Lirski subjekt nagovarja čolnarja: »Od brega odrini / Čolnár! po ravnini / Jezerski veslaj mi prostorni!« (Krek 1889: 146). Neviht se ne bojijo, ker verjamejo v Marijino pomoč. V čolnu veselo pojejo, ob plovbi jih spremlja šumenje valov. Miroslav Vilhar v pesmi **Na jezeru** (1860) uporabi motiv čolna, ki plava po jezeru, v njem se glasno prepeva, odmeva do ptic, planin, vrhov, rib, valov, tako da ima povezovalno vlogo. »Po jezeru / Bliz Triglava / Čolnič plava / Sèm ter tjè; // V čolnu glasno / Se prepeva, / Da odmeva, / Od goré.« (Vilhar 1860: 76)

Motiv čolna v smislu prevoza do otoka, kamor gre človek z namenom, da pozvoni na zvon želja, je prisoten v povesti Janeza Mencingerja, **Skušnjave in skušnje** (1865) in v delu Josipa Jurčiča, **Bela ruta, bel denar** (1874). Glej tudi točko »Motiv zvončka želja«.

Ivan Avsenak v črtici **Na blejskem jezeru** (1902/1903) opisuje poletni večer na Blejskem jezeru. »Moj čoln je lahkotno rezal zelenomodre valove ... Oko pa je zrlo v temno jezersko globino.« (Avsenak 1902/1903: 676) Medtem ko je pripovedovalec v čolnu, posluša zvonček z otoške cerkvice, ki naznanja avemarijo, gleda ribe, opazuje, kako se veter poigrava z valovi, kako ob bregu rastejo brestje in cvetke nad jezersko gladino. Veter vedno bolj piha, valovi postanejo zlobnejši in želijo zaliti brestje in cvetke, saj so gospodarji v tem kraljestvu. Čoln se mirno ziblje, medtem ko pripovedovalec opazuje boj

valov s trstjem. Josip Stritar postavi konec romana **Zorin** (1870) na Bled, kjer se glavni junak vozi s čolnom po jezeru, razmišlja o ljubezni do domovine, Bleda, na koncu pa se utopi v jezeru.

Motiv čolna v povezavi z zgodovinsko temo je uporabljen v delih, ki tematizirajo francoski napad na blejsko otoško cerkev leta 1813 in obrambo domačink. V prozi **Srčne Blejke** (Š. 1860) je motiv čolna eden izmed glavnih motivov in ima ključno vlogo pri preprečitvi Francozov, da bi se polastili zaklada otoške cerkvice. Vse se je začelo zjutraj, na dan praznika v postu, ko so bili ljudje iz sosednjih vasi zbrani pri sv. maši pri Mariji Kraljici na jezeru. Po maši pa so se podali v »ladije« proti domu. Ko so priveslali blizu »ladiša pri kapelici«, so zapazili francoske oficirje. Takoj so se z ladjami obrnili nazaj, saj so vedeli, da hočejo Francozi oropati zakladnico blejske otoške cerkvice. Vse ladje so se v hipu vrnile k otoški cerkvi. Francozi torej niso imeli nobenega prevoza do otoka, obtičali so na obali. Kljub temu je enemu vojaku uspelo priti pod »Nograd«, kjer se je vrnil v čoln, ki ga še niso odrinili od obale. V tem pa je prišlo pogumno dekle iz Podhoma, planila je v čoln, zgrabila in zvila Francoza. Blejcem je zvijska uspela. Francozi so še dvakrat prišli, toda Blejci so bili vedno na straži. Isto vlogo obrambe otoške cerkve ima čoln v dramski igri **Srčne Blejke** (Anton Umek-Okiški, Valentin Prešeren 1871) in igri **Junaške Blejke** (Jože Debevec 1912). Glej tudi podpoglavje »Zgodovinske teme in motivi«.

V povesti **Na Bledu** (1917) pisatelj Rado Murnik uporabi motiv čolna v več variantah: vožnja s čolnom po jezeru, kjer je samotno in se človek lahko v miru pogovarja (pogovor med pripovedovalcem Igorjem in prijateljem, v katerem se odvije glavna zgodba povesti), motiv čolna v luči verske teme, pri romarjih, posebno na praznik velikega šmarna. Na večernem praznovanju osvetlijo čolne z lučkami, ki so postavljeni po jezeru, s tem se odpre čudovit večerni pogled na osvetljeno jezero.

Vera Kessler Albreht v pesmi **Na Bledu** (1919) uporabi motiv čolna v povezavi z ljubezensko temo. Čoln pripelje ženina in nevesto do bele otoške cerkvice, kjer se poročita. »Od jezera zapelo je veselo; / zazibal čoln, in kot bi vesel kam / tako hitel je z nama v cerkev belo – « (Kessler Albreht 1919: 99).

Fran Govekar v listku »**Še danes!**« (1919) opisuje dogodivščine v letovišču Bled. Glavni junak je Marko Hren, ki na Bledu počitnikuje in se takoj po zajtrku odpravi v »grajsko kopel«, kjer si poišče čoln in damsko družbo ter se odpelje po jezerski gladini. V čolnu uživa v naravnih lepotah in v druženju z ženskami. Motiv čolna je tu povezan s turizmom – skoraj vsak »letoviščar«, ki pride na Bled, se zapelje s čolnom po jezeru.

5.5.8 Motiv kočije, fijakarjev

Na Bledu se fijakarji pojavijo z izgradnjo železnice Ljubljana–Tržič leta 1870. Sprva je bila aktualna le proga od železniške postaje v Lescah do Bleda. Nato pa so fijakarji postali zanimivi za turizem in so uvedli vožnje s kočijami okrog jezera, v sotesko Vintgar itd. Današnja blejska kočija se je razvila iz kmečkega kolesja – »zapravljivčka« – in se spreminjala pod Rikljevim vplivom. Take so izdelovali zgolj na Bledu. Sprva so kočije imele lesena kolesa z železnimi obroči, ki so jih na sredini 20. stoletja zamenjale gume. Pozimi so kočije zamenjale sani. Postajališča so bila v preteklosti na različnih mestih, danes pri Festivalni dvorani. Leta 1907 je bil sprejet Red za fijakarje v slovenskem jeziku. Izdaja dovoljenj je bila omejena – fijakar je lahko postal vsakdo, ki je imel konja in opremo ter ni bil kaznovan. Fijakar ni smel kaditi, moral je biti dostojno oblečen. Prepovedali so vožnjo pod gradom, da ne bi motili sprehajalcev. Leta 1924 je bila ustanovljena Zadruga izvoščkov in avtotaksijev. V rednem prevozu so fijakarje po letu 1920 začeli nadomeščati avtomobili. (Repe 2009: 168)

Motiv kočije oz. fijakarjev je v književnih delih »dolgega 19. stoletja« zelo redek. Našla sem ga le v dveh proznih delih. V povesti **Skušnjave in skušnje** (1865) Janeza Mencingerja, kjer je glavni junak Vekoslav s kočijo potoval iz Ljubljane do Bleda, saj takrat še ni bilo železniške proge. V noveli Mira iz zbirke treh novel **Volja in moč** (1911) Ivana Cankarja se Mira pelje s kočijo z Bleda na izlet v sotesko Vintgar. Tu je kočija uporabljena v turistične namene.

5.6 Ljubezenska tema in motivi

Tu je poudarek na ljubezni, ki se dogaja na Bledu. Romantična podoba kraja je pogost vzrok za zaljubljanje, zato je ljubezenska tema pogosta v književnih delih o Bledu. Ljubezen človeka osreči ali pa mu povzroči trpljenje. Najhujša posledica ljubezenskega trpljenja je izguba volje do življenja in utopitev v jezeru. V zvezi s tem so zanimivi dejanski ljubezenski doživljaji in dogodki posameznih pesnikov in pisateljev, ki so različno vključeni v njihova dela.

Slika 21: Par ob Blejskem jezeru, slika Maksima Gasparija, olje na platno.²⁰²

V pesnitvi *Krst pri Savici* (1836) Franceta Prešerna je ljubezenska tema prepletena z zgodovinsko, versko in domovinsko. Glej tudi prejšnja podpoglavja. Na blejskem otoku je stalo pogansko svetišče boginje ljubezni Žive, kjer sta se usodno zaljubila Črtomir, ki je s čolnom pripeljal darove, in lepa Bogomila, svečenica na otoku. Junaka je Prešeren primerjal z antičnim ljubezenskim parom, Leandrom in Hero, ki sta se ravno tako sestajala v svetišču ob Helespontu. Eno leto sta srečno zaljubljena preživela na blejskem otoku. To njuno ljubezensko srečo je skalila boleča ločitev, ko se je moral Črtomir posloviti od svoje ljube, saj je odšel v boj z Valjhunom. »Kak' težka, bridka ura je slovesa! / Stojé po licih jima kaplje vroče, / objéta sta, ko bi bila telesa / en'gà spustiti ustna ustne noče; / si 'z lev'ga oča, desnega očesa / jok briše, ki ga skriti ni mogoče, / ko vidi v tako začost nju utopljene / in da tolažbe zánju ni nobene.« (Prešeren 2000: 210) Po končanem boju se Črtomir ponovno sestane z Bogomilo pri slapu Savica, kjer mu pove, da se je krstila. »Večkrat v otoka sem samotnem kraji, / ko te je ladja nesla preč od mene, / si mislila, al' bo ljubezen naji / prešla ko val, ki veter ga zažene, / al hrepenečih src željé najslaji / ogásil vse bo zêmlje hlad zelene, / al' mesta ni nikjer, ni zvezde mile, / kjer bi ljub'joča srca se sklenile« (prav tam: 215). V tem njenem obupu jo je druid (duhovnik) prepričal v pravo vero. Tudi Črtomirja je prepričala, da se je dal krstiti.

²⁰² Ob 30-letnici smrti slikarja Maksima Gasparija (1883–1980) je bila na Bledu od 10. junija do 24. oktobra 2010 Velika retrospektivna razstava Maksima Gasparija v Galeriji Deva Puri na Pristavi. Slika je fotografija Mine Černe, posneta 10. oktobra 2010.

Dragotin Dežman v svoji pesmi **Blesko jezero** (1854) uporabi stransko ljubezensko temo. Lirski subjekt opazuje tri ladjice, ki se vozijo po Blejskem jezeru. Na eni izmed njih se prevaža zaljubljen par, ladja se vozi po samoti, valovi jima sladko šepetajo, uživata romantiko, ki jo ponuja Blejsko jezero.

Pesem **Spomin na Bled** (1864)²⁰³ ima poleg domovinske in verske tudi ljubezensko temo. Subjekt opeva lepote Bleda, jezero in otok. V pesmi je personificirana ladja, ki varno pripelje na otok fante in dekleta. Na otoku se mlada srca lahko prvič zaljubijo. Ladja pripelje na breg otoka ženina in nevesto, stopita pred oltar, prejmeta blagoslov, skleneta zvezo za vedno. Nato pa se čez cerkev vzpne krasna mavrica, ki je simbol povezave neba z zemljo, saj se je ravno zgodila sveta dvojna zveza, blaženi srci sta se združili za vedno.

Janez Mencinger se je rodil v Bohinju, zato je svoja dela povezoval z domačo okolico. Povest **Skušnjave in skušnje** (1865) umesti na Bled, v kateri je glavna tema ljubezenska. Glavni junak je maturant in pesnik Vekoslav, ki potuje na Bled. Med potjo se spozna z Martinom, za katerega kasneje izve, da je njegov bratranec, in se zaljubi v ljubljansko gospodično Agato. Med mladimi se splete ljubezenski trikotnik, saj prve štiri dni bivanja na Bledu Vekoslav dvori Agati, ji izpoveduje ljubezen, hkrati pa ne ve, da je ona že obljubljena Martinu. S čolnom se peljejo na otok, zvonijo z zvonom, hodijo na okoliške izlete, plešejo v gostišču, vasujejo, pojejo podoknice ... »Martin se je začel v tem enoličnem rajskem življenju dolgočasiti, in medtem ko je Vekoslav želel, da bi te vožnje po jezeru, sprehodi na grad in po lepi okolici, lepi večeri, okrajševani s petjem in plesom, ter bivanje blizu najlepše gospodične, večno trpeli.« (Mencinger 1961: 268) Vekoslav in Martin se nato podata na planinsko turo na Triglav, kjer mu Martin pove svojo življenjsko zgodbo. Ko se vrneta, je na Bledu kresni večer. Štiri leta kasneje sta Martin in Agata poročena, Vekoslav postane duhovnik.

Josip Stritar je svoja dela o Bledu povezal z nesrečno ljubeznijo. Leta 1868 je po dolgem času obiskal domovino, po teh vtisih je nastal drugi ciklus Popotnih pesmi, med njimi tudi pesem **Bog sprimi svetlo te jezero** (1869), ki jo je postavil na Bled (Mahnič 1984: 175). Pesem je deseterstična, v njej lirski subjekt izpoveduje svoje razpoloženje. Poje hvalnico Blejskemu jezeru, saj je hrepenel po njem: hotel ga je še enkrat videti. Toda ni več tako, kot je bilo v mladostnih časih, ne sklada se več s subjektovo notranjostjo – preveč grenkobe in trpljenja v življenju je spoznal. Poistoveti se z labodom, ki verjetno prav tako

²⁰³ Avtor je podpisan s kratico T. P., ki ni razrešena. Glej op. 186.

kot on sam išče izgubljeno ljubezen. Tolažbo najde v pesmi, kajti ko jo bo ona prebrala, se ji bo v očesu utrnila solza. Stritarjevo delo **Zorin** (1870) se dogaja v Parizu, zaključi pa se na Bledu – z Milanovo resignacijo nad življenjem in ljubeznijo ter sklenitvijo, da konča življenje v domovini, zato se vrne na Bled. Bled povezuje s Prešernom, oba sta mu bila prva ljubezen, ki resnično pusti pečat v človeškem srcu. Zorin si želi, da ga bodo valovi Blejskega jezera pomirili in rešili vsega zemeljskega gorjá.

Pisatelj Anton Sušnik je postavil dve svoji črtici v blejsko okolje, obe vsebujeta ljubezensko temo. **Na bleškem otoku** (1890) je krajša črtica, ki opisuje romanje na blejski otok, v osredju je ljubezenska zgodba glavne junakinje, mlade Podlogarjeve Cilke, ki je zaljubljena v Andreja, vendar se ji zdi, da je več ne mara, zato se odloči, da bo šla na veliki šmaren na božjo pot do blejskega otoka in prosila Marijo za njuno srečo. V otoški cerkvici je molila in v upanju pozvonila na zvon. Zvonček je izpolnil njeno željo, saj sta se z Andrejem že čez eno leto poročila na blejskem otoku. Glej tudi točko »Motiv zvončka želja«. **Srečna vrnitev** (1895) je prav tako črtica s srečno ljubezensko zgodbo, v kateri so opazne tudi verska, zgodovinska in domovinska tema. Zaplotnikov Andrejc mora oditi med vojake, na boj s Turki, medtem ko ga doma čaka punca Anica. Anica nikoli ne izgubi upanja, da se bo njen ljubi vrnil. Andrejc tudi hrepeni po domu, po gorenjskih krajih, po svoji domovini. Domači vneto molijo za sinovo vrnitev. Po treh letih se vrne, vsi so veseli, kmalu se z Anico poroči in takrat blejski zvonovi čarobno donijo.

Dragotin Kette, predstavnik slovenske moderne, napiše pesem, ki je vezana na Bled, in sicer romanco **Na blejskem otoku** (1896). Pesem vsebuje poleg glavne verske teme tudi ljubezensko. Lirski subjekt v cerkvi na blejskem otoku opazuje različne romarje, kako pozvanjajo na zvonček in vsak ima različne želje. Med njimi sta tudi dve ljubezenski želji: gospodična, ki jo je zapustil oficir, si zaželi, da bi se vrnil; gorjanski kmet, ki ima bolno ženo in pet otrok, si zaželi, da bi njegova žena čimprej ozdravela. Kette je poleti 1895 obiskal Bled in sotesko Vintgar z nekim prijateljem. Takrat je v Žumrovi gostilni v Gorjah spisal priložnostno pesem o Savi Bohinjki. Nato pa je v več verzijah snoval romanco Na Blejskem otoku, vanjo je vnesel motiv sprtih bratov. (Koblar 1949: 330–331)

Josip Murn je bil precej povezan z Bledom. Obiskoval ga je večkrat, poleti v letih 1898 in 1899 kot enotedenske počitnice, jeseni leta 1900 je tam preživel kar dva meseca (da bi se pripravil na pravne izpite, da bi se zdravstveno okrepil). Stanoval in jedel je pri učiteljih Alojziju Novaku in Rusu, obiskoval prijateljico Franico Vovkovo, pesnico Vido Jeraj, učiteljico v sosednjem Zasipu. Ivanu Prijatelju je v začetku novembra 1900 pisal z Bleda: »Krajani mi seveda močno ugajajo. Zlasti ljudska govorica ima tukaj tako tvorno in

oblikujočo moč, da se počutiš v nji skoro kot v studencu.« (Pirjevec 1954: 365–373) V njegovem ustvarjanju je bivanje na Bledu pustilo sledi, in sicer v pesmi **Na blejskem otoku** (1899). Pesem je izrazito osebnoizpovedna, lirski subjekt prosi Marijo na blejskem otoku, naj mu izpolni željo, naj prežene iz njegovega srca črne misli in zlo ter naj njegovemu srcu da luč. Na zvon pozvoni v upanju, da ga iz tega življenjskega pesimizma reši posebna izvoljenka.

Učiteljica in pesnica Ljudmila Poljanec se ni poročila in ni imela otrok. Imela je dve nesrečni ljubezenski zvezi z Antonom Aškercem, ki jo je celo zasnil. Drugo razočaranje je doživela z generalom Lojzetom, ki je padel v prvi svetovni vojni. Ljubezenski neuspehi so jo potrli, zato ni več mislila na zakon in družino. (Žebovc 2009: 82–83) Življenjske ljubezenske izkušnje se odražajo tudi v njeni poeziji. V *Ljubljanskem zvonu* je izšel cikel pesmi **Spomini z Bleda** (1903), kjer je ljubezensko hrepenenje povezano s podobami iz narave. V ciklu je pet osebnoizpovednih pesmi (Narava moli ..., Bil je čas rož, Izgubljena vera, In sanjala sva ..., Prepozno!). Lirski subjekt obdaja narava, ki moli, vse je v harmoniji, tudi subjekt moli in njeno srce sanja o sreči. Čas rož je čas pomladi, ko pride jesen, rože jokajo po pomladi, vendar ta kmalu zopet pride, tak je cikel narave. Subjekt je v preteklosti verjel v lepe večere, videl je upanje v očeh ljubljene, sedaj pa je vse to mimo, ostal je sam, srce je izgubilo tudi upanje. V pomladnem času sta z ljubljanim sanjala, vendar se te sanje niso uresničile. Prišla je jesen, takrat je prepozno za saditev rož, umrejo tudi pesmi, srce je polno bolečin, niti čas ga ne more pozdraviti. Subjekt se je zaljubil zgodaj in spoznal, da ima vsaka ljubezen svoj rok trajanja. Subjekt si reče, naj ne sadi več rož, niti ne poje več pesmi. Edino za grob svoje ljubezni bi še sadil rože ob tem pel himne. Pesem poje o ljubezenskem razočaranju, neuresničenem hrepenenju, ki ima snov v pesničinah izkušnjah. Druga pesem je izšla v njeni edini pesniški zbirki *Poezije*, v prvem ciklu Pesmi in romance, z naslovom **Večer na Bleškem jezeru** (1906). V tej pesmi najdemo prav tako temo otožne ljubezni in hrepenenja po ljubezni in sreči. Pesem je vsebinsko zelo podobna prvi pesmi (Narava moli ...) iz cikla Spomini z Bleda.

V zgodovinski povesti **Črna žena** (1910) Gregorja Žerjava je v ospredju poleg glavne zgodovinske teme tudi ljubezenska. Pride do ljubezenskega trikotnika med glavnim junakom Francem Bregarjem iz Radovljice in njegovima dvema ženama, ciganko Nigano in Slovenko Zalko. Do Nigane ga družijo dolžnost, do Zalko ljubezen. Po dolgem tavanju in bivanju v Bosni z Nigano se Franc končno vrne domov k Zalki. »Čez štirinajst dni sta bila France in Zalka iznova poročena v božjepotni cerkvi na blejskem jezeru. Zalka je čutila ob

tej priliki pravo ženitovanjsko in še skoro globokejše čustvo kakor ob svoji prvi poroki.« (Žerjav 1910: 249) Povest je primer srečne ljubezni, ki se konča s poroko v blejski otoški cerkvi.

»Blejska proza« Ivana Cankarja²⁰⁴ je sploh povezana z ljubeznijo. Zaljubljen je bil v hčerko Marije Kesslerjeve, sedemnajstletno Mici, ki je imela počitniško vilo na Bledu, na odmaknjem pobočju pod Osojnico, s čudovitim razgledom na jezero in otok. Cankar je obiskoval Kesslerjeve, vendar mu ljubezen do Mici ni bila usojena. Ona ga je cenila kot velikega umetnika, on pa je bil etično in moralno vezan na svojo dunajsko zaročenko, Štefko Löfflerjevo. (Mahnič 1984: 178) To svojo nesrečno ljubezen je tematiziral v romanu *Novo življenje* (1908). Cankar je konec decembra 1908 pisal pismo²⁰⁵ Mici Kesslerjevi, v katerem ji je priložil tudi posebej vezani izvod knjige in ji razkril, da je v *Novem življenju* opisal prav njo (Cankar 1974: 373). Glavni junak Anton Grivar ni zadovoljen s svojim življenjem, z ženo se preseli v Ljubljano, želi začeti neko novo življenje, kar mu nikakor ne uspe. Nekega večera sreča svojo mladostno ljubezen Mileno. Povabi ga na umetniški večer v Ljubljani, kjer ga ob poslušanju klavirske skladbe prevzamejo čustva in spomini ga za eno uro popeljejo v preteklost, na Bled, k jezeru, zvezdam, romantični vožnji v dvoje ob Blejskem jezeru. Nato se prebudi, vendar je vesel, da je eno uro lahko živel novo življenje. Bled je primerjan s paradižem: »Rekli so, da je človeku prečudno blago in prijetno, predno izgine v valovih – odprt mu je paradiž še pred smrtjo. Tudi jaz sem občutil tisto sladkost in sem videl paradiž.« (Cankar 1974: 94)

Naslednje Cankarjevo prozno delo, povezano z Bledom, je knjiga *Volja in moč* (1911), in sicer je druga novela Mira lokalizirana na Bled in v Trst. Novela Mira je ljubezenska zgodba o neodločnem slikarju Mihi Joštu, ki niha med čutno strastno zaročenko Fanny v Trstu in elegantno lepo Miro, ki biva na spokojnem Bledu. Dokler ga Fanny ne postavi pred odločitev, zaljubljeno preživi en mesec z Miro na Bledu. »Slonel je

²⁰⁴ Cankar je Bled večkrat obiskoval v družbi Otona Župančiča, Golarja. Poleg Kesslerjeve vile so se zadrževali tudi pri Vovkovi Juli. Zadnje poletje svojega življenja je Cankar preživel na Bledu (avgusta 1918). Veliko je zahajal v gostilno Flegarijo, na robu naselja Grad, tam so mu stregle sestre Potočnik, v nedeljah pa je iz Ljubljane prihajala pomagat Milena Rohrmann. Bil je telesno že zelo šibak, vendar še vedno dovzeten za žensko lepoto. Blejci so po drugi svetovni vojni cesto od Vovkovega penziona (prek gostilne Sokovanič) do gostilne Flegarija poimenovali za Cankarjevo cesto. (Mahnič 2006: 200–201) Zanimivo je, da je Cankar glavnim ženskim likom, ki jih je postavil v okolico Bleda in na Bled, dal ime Milena, Mira, kar je zelo podobno imenu njegove realne ljubezni Mici Kesslerjeve. Poznal pa je tudi Mileno Rohrmann, ki je prav tako povezana z Bledom.

²⁰⁵ »Pošiljam Vam 'Novo življenje'; /.../ Kar se 'opisovanja' tiče, se nikar nič ne bojte. Prav v tej noveli sem Vas hotel opisati, pa bi se zdaj najrajši zjokal od sramu. Od začetka imate sive oči, nekaj strani dalje so že sivorjave in nato polagoma zmerom bolj črne. /.../ Z Vašim obrazom bi se ukvarjal do noči in bi nazadnje napravil nekaj takega, da bi ne bilo ne le Vam nič podobno, temveč sploh ne krščanskemu človeku. Vzrok, mislim, da je tá: če mi je kdo resnično ljub, sem mu tako blizu z najboljšim svojim bistvom, da sem kakor del njega in da ga morem torej tako malo razločno soditi, kakor sam sebe. Tako bo pač!« (Cankar 1974: 373)

ob oknu in je gledal na jezero, ki se je srebrilo v jutranjem soncu. Vse v njegovem srcu je prepevalo o lepoti, o mladosti in ljubezni.« (Cankar 1974: 50) Na koncu zaradi svoje neodločnosti izgubi obe ženski, iz obupa se zateče k tretji, gospodični Juli.

Cankarjeva ljubezenska pravljica *Milan in Milena* (1913) ni v povezavi z njegovo blejsko ljubeznijo Kesslerjevo Mici, čeprav je zgodba o nesrečni ljubezni in praznem življenju, zaradi česar se mlada človeka odločita končati svoje življenje v Blejskem jezeru. Zgodba je povezana s hrepenenjem, z motivom vračanja umetnika v domovino. Milan in Milena se nikdar v življenju ne srečata, živita ločeno življenje, oba doživljata ljubezen kot mučno alternativo, nasprotje med hrepenenjem duše in telesno slo (seksualni problem). Vsak po svojih izkušnjah gojita sovraštvo do vsega in vseh, vedno bolj si želita očiščenja in smrti, ki jo povezujeta s svobodo, ker se človek s tem reši življenjskih muk. Pri Milanu se pokaže to že kot dečku, ko skoči skozi okno na vrt, Milena gre še pred poroko kropit neznanega mrtveca, zato se Milan veseli, ko mu umre mati. Oba želita v smrt, kajti le v smrti je izpolnjena ljubezen. Deseto poglavje je postavljeno na Bled, k Blejskem jezeru, kamor ločeno prideta oba z istimi nameni, končati življenje. Prideta ob istem času, na prelepo jesensko, zvezdno noč. V srcu čutita mir, razprostreta obe roki kot za pozdrav in se spustita v globine jezera. »Jezero se ni zgenilo, komaj da so si naskrivaj pomežiknile zvezde v njem. Ko sta se srečala na dnu, sta se poljubila ter se nasmehnila drug drugemu tako ljubeznipolno, kakor da sta si bila brat in sestra že v samem večnem Bogu.« (Cankar 1913: 149) Iz Cankarjevih pisem izvemo, da je začel s pisanjem te povesti v Ljubljani, nadaljeval pa na Bledu, kjer je po kosilu imel počitek, potem je ponovil svoje popoldansko romanje (Bernik 1974: 338–339).

V liriki Otona Župančiča od leta 1911 do 1913 ima viden vpliv tudi njegova mlada ljubezenska sreča. Na Bled je prihajal vsako poletje, tam se je zaljubil v trinajst let mlajšo Ano Kessler. Poročila sta se poleti leta 1913. Pesmi iz zbirke *V zarje Vidove* so nastajale med letoma 1908 in 1918: to zbirko je izrecno posvetil ženi Ani. Pred pesnikovo poroko in tik po njej so nastale pesmi *Jezero*, *Tih, tih je kraj*, *Vihar in Slap*, ki se nanašajo na Blejsko jezero. V njih je narava doživljena panteistično, deloma vedro in ubrano, deloma vznemirljivo in grozljivo. V prvih dveh je ljubezenska sreča neskalska, v tretji subjektu vznemirja pogled na samotnega romarja Cankarja, v četrti pa spomin na zgodaj umrlega prijatelja Ketteja in Murna. (Mahnič 2006: 229) *Jezero* (1912) je trikitična jamska pesem, v kateri subjekt zre iz Kesslerjeve vile na jezero, otok, gore, ob njem pa stoji izvoljenka. V jezero zreta subjekt in dekle in se vpleteta v jezersko skrivnostno ubranost. *Tih, tih je kraj ...* (1914) je strukturno bolj svobodna pesem, v kateri je poudarek na zaokroženosti, tako

jezera kot neba, veselja, v svetu vlada harmonija, igrivost delov in gibanja. V njej subjekt in izvoljenka zreta v mesečni noči z verande na jezero in razmišljata o veselju. Še vedno ljubezenska, vendar temačnejša je pesem **Vihar** (1914), ki govori o poletni nevihti, ki se je razdivjala nad Bledom. Zajela je valove na jezeru, oblake na nebu, drevesa v hribu, race v ločju. Tudi zvon je ne more zaustaviti, z grmenjem in bliski se razbesni po vsem prostoru. Na Kesslerjevi verandi jo spremlja družina moških in deklet. Lirski subjekt pomirja pogled na spokojnega in samotnega laboda, ki mu nevihta ne pride do živega, in vonj zaročenkinih las ob sebi – opojna ljubezenska sreča. To ljubezensko srečo mu skali pogled na izgubljenega »desetega brata«, ki ne najde topline pri dekletu, vonj zaročenkinih las je tedaj grenak kot pelin. Pesem **Slap** (1914) je napisal dva meseca po poroki z Ano, v njej se lirski subjekt poda z nevesto na izlet k slapu Peričnik, ki ju oba prevzame. Sredi noči pa počivata v blejski vili, takrat se ona v snu spomni Peričnikove samote, njemu pa pridejo na misel umrli »bratje«. Mahnič ugotavlja, da se »umrli bratje« nanašajo na Ketteja in Murna. (Mahnič 1984: 179)

Leta 1917 začne izhajati v *Ljubljanskem zvonu* povest Rada Murnika **Na Bledu**. Glavna tema te povesti je ljubezen med mladima meščanoma Igorjem Kalanom in Olgo Jarnik, ki vzplameni in dozori v poletnih mesecih konec 19. stoletja na Bledu. Stranska ljubezenska zgodba se dogaja med kmečkim parom Minko in Jakom z Bleda. Oba srečna para se tudi poročita.

Ljubezenska tema je povezana z legendo o potopljenem zvonu in črni ženi z gradu. Zaradi izgube moža je žena jokala, žalovala, molila in se odločila pripeljati zvon na otok, v spomin na pokojnega moža. O tem glej točko 5.3.2.

Vera Kessler Albreht je bila rojena v Kesslerjevi družini, ki so jo večkrat obiskovali slovenski umetniki. Imeli so tudi vilo na Bledu, kjer sta se rada zadrževala Ivan Cankar in Oton Župančič, slednji se je poročil z njeno sestro Ano. Leta 1919 se je poročila s Franom Albrehtom. (Žebovec 2009: 128) Istega leta je v *Svobodi* izšla njena pesem **Na Bledu** (1919), ki je osebnoizpovedna s stransko ljubezensko temo. Pesem ima sonetno formo, vsebinsko in kompozicijsko je dvodelna. V prvem delu je lirski subjekt vznesen, optimističen, verjame v ljubezen in v srečen zakon. Drugi del je bolj pesimističen, subjekt joka nad izgubljenimi urami. V prvem delu je opisana poroka, vsepovsod cvetijo narcise, vse žari, se veseli, narava poje, šmarnično cvetje dehti, vendar naposled oveni. Čoln hiti z ženinom in nevesto v belo cerkev, kjer se poročita. V drugem delu zaigra stara pesem, subjekt, sedaj žena, pa zajoka za vse skrivnosti, ki jih je ura vzela.

6 SKLEP

Bled je zacvetel v 19. stoletju, takrat je postal mednarodno znan. Dobival je vedno več obiskovalcev, ki niso prišli le iz verskih razlogov kot v preteklih stoletjih, ampak tudi iz turističnih in narodnozavednih. Hoteli so videti kraj, ki je zaradi svoje edinstvenosti in lepote postal simbol slovenstva. Bled je dobil pomembno mesto v slovenski književnosti, postal je »mitski« kraj literature. To še dandanes dokazujejo z vsakoletnimi mednarodnimi srečanji PEN-a na Bledu. Skozi književnost je dobil reprezentativno povezovalno vlogo slovenskega naroda. France Prešeren je leta 1836 s pesnitvijo *Krst pri Savici* postavil Bled na piedestal, enačil ga je s »podobo raja« dežele Kranjske – s to pesnitvijo je vstopil Bled dejansko v slovensko književnosti. S svojo pokrajino se je začel pojavljati kot motiv in tema v različnih književnih delih, tujih in slovenskih. Precej literature o Bledu je izšlo tudi v nemščini, saj je do leta 1918 spadal pod Avstro-Ogrsko. To se v literaturi pokaže tudi pri vzgajanju ljudi v duhu spoštovanja do cesarja.

Bled je bil v preteklosti vedno pod tujo oblastjo. Briksenski škofje so ga upravljali več kot osemsto let, od leta 1004. V začetku 19. stoletja (1803) je bilo blejsko gospostvo podržavljeno, v času Ilirskih provinc je spadalo pod Francoze. Leta 1838 so ga zopet dobili nazaj briksenski škofje, ki so ga zaradi dolgov prodali leta 1858 Viktorju Ruardu. Ruard je blejsko gospostvo postopoma prodajal naprej, najprej leta 1871 gozdove Kranjski deželni družbi, leta 1882 pa preostalo blejsko posestvo dunajskemu trgovcu Adolfu Muhru. Leta 1918 je grad z jezerom in otokom odkupil Ivan Kenda, blejski hotelir. Blejski prebivalci so kljub tuji nadoblasti ohranjali in govorili svoj materni jezik. Bili so preprosti, večinoma kmetje, od srede 19. stoletja dalje se jih je vse več ukvarjalo tudi s turizmom, bili so verni in zavedni državljani. Že Valvasor je blejsko prebivalstvo pohvalil, prav tako pisci v 19. stoletju, ki pravijo, da so to močje čvrste in trde postave, ženske so lepe, Blejci so izobraženi, prijazni in vljudni. Bled je sestavljal skupek več naselij: Grad, Želeče, Zagorice, Mlino, Rečica. Bled je bil deležen številnih visokih obiskov, vrhunec je bil leta 1883 z obiskom cesarja Franca Jožefa, ki so mu pripravili veliko slovesnost. Podoba Bleda se je v 19. stoletju zelo spremenila, najprej so Bled sestavljale pretežno kmečke vasi, nato so postopoma izginjale, zamenjale so jih turistične gradnje, hoteli, vile, gostilne. Izboljšala se je infrastruktura, z izgradnjo železniške proge (1870 in 1906) se je izboljšala dostopnost. Zgradili so krožno cesto okrog jezera, Zdraviliški dom, sistem sprehajalnih poti s Stražo.

Blejski otok je imel v preteklosti pomembno vlogo. Od 13. stoletja dalje je vodila do cerkve Marije Kraljice na otoku romarska pot. Verniki so prihajali častit Marijo v

množičnem številu, iz vseh slovenskih dežel. Proti koncu 19. stoletja je poleg verske funkcije otok dobil še narodno. Tja so prihajali narodnjaki, da bi s tem izrazili svoja prebujajoča narodnostna čustva in narodno zavest. Da je Bled postal simbol slovenstva, nam dokazujejo tudi razni narodni vseslovenski shodi na Bledu, ki jih je organiziral Lovro Toman leta 1861 in 1862. Shodi naj bi se ponavljali vsako leto, na njih naj bi poslušali domoljubne pesnike in pisatelje. Najboljšim so podelili lovorjev venec. Toman je želel iz Bleda narediti »slovensko Olimpijo«. Na shodih se je odvijalo tudi pesniško in pisateljsko tekmovanje ter zbiranje prispevkov za Jugoslovansko akademijo. Bled so skupinsko obiskovali ljubljanski dijaki, ki so predstavljali slovensko bodoče izobraženstvo. Na Bledu se je pojavilo čitalniško gibanje okrog leta 1893 v okviru Bralnega društva, ki je združevalo slovensko narodnostno zavedno prebivalstvo. Bled je bil tudi točka za učiteljska združenja, »Zaveze« in »Družbe sv. Cirila in Metoda«. Politična dejavnost na Bledu je zamrla v času prve svetovne vojne.

Književnost o Bledu v času do konca 19. stoletja je zajemala snov iz ljudskega izročila, iz zgodovinskih dogodkov, vzgajala ljudstvo v krščanskem duhu, v spoštovanju do cesarja in naroda. Zraven je opevala lepote Bleda. V začetku 20. stoletja je postala književnost o Bledu bolj osebnoizpovedna, v ozadje so se pomaknile verske in narodne teme, pojavila se je ljubezenska tema.

Pisci, ki so v času »dolgega 19. stoletja« pisali slovenske pesmi o Bledu, so: France Prešeren, Matevž Ravnikar-Poženčan (zapisal ljudsko pesem), Kajetan Hueber, Fran Levstik, Dragotin Dežman (preimenoval se je v Karla Deschmanna), Andrej Praprotnik, Janez Mencinger, Miroslav Vilhar, Kristian Engelmann, Matevž Lotrič, Josip Stritar, Ivan Gaberšek, Janko Šentviški, Frančišek Krek, Anton Funtek, Valentin Mandelc, Pankracij Gregorc, Ivan Podržaj, Engelbert Gangl, Dragotin Kette, Marica Strnad, Josip Mantuani, Jožef Zazula, Josip Murn, Ivan Kogovšek, Ljudmila Poljanec, Fran Zbašnik, Jože Debevec, Frančišek Kimovec, Velikonja Narte, Alojzij Remec, Oton Župančič, Jakob Soklič, Anton Vodnik, Vera Kessler Albrecht. Potem so tu še pesniki, ki so pisali nemške pesmi – grof Anton Auersperg (Anastasius Grün), grof Eugen Aichelburg, Maria Luckmann.

Pisci, ki so v času »dolgega 19. stoletja« pisali slovenske pripovedi o Bledu, so: Josip (Jožef) Švegel, Janez Mencinger, Josip Stritar, Josip Jurčič, Matija Tonejc, Vida Jeraj, Anton Sušnik, Ivan Avsenak, Ivan Cankar, Franc Ksaver Meško, Rado Murnik, Gregor Žerjav, Fran Govekar. O Bledu sta pisala tudi hrvaški pisatelj Avgust Šenoa in češki pisec František Ekert.

Pisci, ki so v času »dolgega 19. stoletja« pisali dramske igre v povezavi z Bledom, so: Ludvik Germonik (napisal je nemško igro, katero sta prevedla Anton Umek in Valentin Prešeren), Jože Debevec, Robert Weissenhofer (napisal je nemško igro, katero je prevedel France Kobal), Ivan Cankar.

O Bledu so poleg književnikov pisali tudi razni potopisci, zgodovinarji, geografi, politiki in duhovniki. Kraj so poskušali stvarno prikazati v času takratne dobe, skozi pokrajinske značilnosti, zgodovinska in geografska dejstva, preko verske pomembnosti kraja (predvsem zaradi božje poti na blejski otok k cerkvi Marije Kraljice). V vseh delih je prisotno poveljevanje in rajsko povzdigovanje Bleda. Potopisne članke, pripovedi v slovenskem jeziku so pisali: Janez Bleiweis, Josip Švegel, Valentin Janežič, Valentin Zarnik, Janez Mencinger, Ivan Hribar, Janko Mlakar, nerazrešen psevdonim Troglodit. Razne potopise in vodiče so objavljali tudi v nemškem jeziku Franc Richter, Henrich Costa, Arnold Rikli, Peter Radics, Amand Schweiger-Lerchenfeld, Otto Fischer. Zgodovinske knjige in članke v slovenskem jeziku so pisali: Peter Hitzinger, Josip Javtižar, Ivan Franke, Franciscus Čarman, Franc Pokorn, Frančišek Kimovec, Josip Mal. V nemškem jeziku je pisal zgodovinar August Dimizt. Verske knjige in članke v slovenskem jeziku sta pisala Franciscus Čarman in avtor s psevdonimom Prežigalski. Geografske članke v slovenskem jeziku sta pisala Evgen Lah in Simon Rutar.

Motivno-tematska literarna analiza književnih del o Bledu je pokazala tipične motive, ki so jih pisci povezovali z Bledom. Z motivi so pisci predvsem opevali lepote blejske pokrajine. Najpogostejši motiv je Blejsko jezero, sledijo mu blejski otok z otoško cerkvijo in zvončkom želja ter čoln. Manj pogosti motiv je blejski grad. Labodi, ribice v jezeru in fижakarji so motivni drobcji. Motivi so vzeti iz slovenske, predvsem blejske zgodovine, iz ljudskega izročila in tradicije ter iz časa življenja avtorjev. V zvezi z ljudskim izročilom se pojavijo motivi povodnega moža, črne vdove in potopljenega zvona. Motivi in teme so povezani s krščansko tradicijo, predvsem s češčenjem Marije Kraljice in romarji na blejski otok. Pogosta je aktualizacija starega izročila o poganskem templju boginje Žive na otoku in pokristjanjevanju teh predelov. Bled se povezuje z domovinsko-narodno temo. Pisci te dobe skušajo vzbuditi v bralstvu narodna čustva. V času slovenske moderne pa je precej književnih del o Bledu povezanih predvsem z ljubezensko in osebnoizpovedno temo.

7 VIRI IN LITERATURA

7.1 Arhivski viri

Ivan Avsenak: Na blejskem jezeru. Nadškofijski arhiv v Ljubljani, Domače vaje. Dijaški almanah, 1902/03, št. 33. 676–677.

Ivan Kogovšek: Na blejskem jezeru. Nadškofijski arhiv v Ljubljani, Domače vaje. Dijaški almanah, 1899/1900, 30/18. 273–374.

Listkovni katalog kratic in psevdonimov na oddelku za Slovensko bibliografijo v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani.

Jakob Soklič (J. Darko): Materi Božji na Blejskem jezeru. Nadškofijski arhiv v Ljubljani, Domače vaje. Dijaški almanah, 1911/12, 42/18. 589–594.

Janko Šentvidški (Kunovar): Slovo od Bleda 31. avg. 1881. Nadškofijski arhiv v Ljubljani, Domače vaje. Dijaški almanah, 1881/82, 12/3. 17–18.

Anton Vodnik: Svetli večeri: I. Ob blejskem jezeru. Nadškofijski arhiv v Ljubljani, Domače vaje. Dijaški almanah, 1916/17, 47/9. 183–184.

Zapisniki občinskih sej. Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota za Gorenjsko v Kranju, fond RAD-4, Občina Bled, fasc. 11.

Zapisniki občinskih sej. Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota za Gorenjsko v Kranju, fond RAD-4, Občina Bled, fasc. 12.

Zapisniki sej občinske uprave, zapisniki sej zdravstvenega odbora. Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota za Gorenjsko v Kranju, fond RAD-4, Občina Bled, fasc. 13.

7.2 Zasebne zbirke

Zasebna zbirka razglednic, fotografij in podobic zbiratelja Leopolda Kolmana iz Zasipa pri Bledu.

Zasebna zbirka knjig iz 19. stoletja zbiratelja Antona Zupana iz Gorij pri Bledu.

7.3 Statistični viri

Special Orts-Repertorium von Krain. Obširen imenik krajev na Kranjskem. Izdelal C. Kr. Statistična centralna komisija. Wien: Alfred Hölder, 1884. 106. Dostopno tudi na internetu:

<http://www.ff.uni-lj.si/oddelki/zgodovin/Repertoriji/Krain%201880.pdf>

Special Orts-Repertorium von Krain. Specijalni repertorij krajev na Kranjskem. Na novo predelan po rezultatih popisa ljudstva dne 31. decembra 1890. Izdelala C. Kr. Centralna statistična komisija. Wien: Alfred Hölder, 1894. 97–98. Dostopno tudi na internetu:

<http://www.ff.uni-lj.si/oddelki/zgodovin/Repertoriji/kranjska%201894.pdf>

Leksikon občin kraljestev in dežel zastopanih v državnem zboru. Izdelan po rezultatih popisa ljudstva dne 31. grudna 1900. Izdala C. Kr. Centralna statistična komisija. VI. Kranjsko. Dunaj, 1906. 146. Dostopno tudi na internetu:

<http://www.ff.uni-lj.si/oddelki/zgodovin/Repertoriji/Kranjska%201900.pdf>

Spezialortsrepertorium der Österreichischen Länder. Bearbeitet auf Grund Ergebnisse der Volkszählung vom 31. Dezember 1910. Herausgeben von der Statistischen Zentralkommission. VI. Krain. Wien, 1919. 73. Dostopno tudi na internetu:

<http://www.ff.uni-lj.si/oddelki/zgodovin/Repertoriji/Kranjska%201910.pdf>

7.4 Časopisni viri

Vera Kessler Albrecht: Na Bledu. *Svoboda: družinski list*, 1919, 1/6. 99.

Božo Benedik: Počitniške vile so bile ponos blejskega letovišča. *Kronika časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 1984, 32/2, 3. 197–214.

– -: Čolnarji in izvoščki na Bledu. *Kronika časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 1984, 32/2, 3. 214–223.

– -: Blejski otok in izražanje narodne zavesti. *Kronika časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 1985, 33/2, 3. 181–182.

– -: Jakob Peternel – urar in organizator blejskega turizma. *Kronika časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 1987, 35/1, 2. 101–104.

Bledsko jezero. *Vrtec: mesečnik s podobami za slovensko mladino*, 1874, 4/8. 126–127.

Janez Bleiweis: Spomin na Blejsko jezero. *Kmetijske in rokodelske novice*, 1845, 3/28. 111.

– -: Spominki na Gorenško. *Kmetijske in rokodelske novice*, 1847, 5/25–28. 100, 103–104, 108, 112.

– -: Spomin popotovanja po Štajerskim in Gorenskim. *Kmetijske in rokodelske novice*, 1850, 8/44. 184–185

Bohinjske črtice. *Slovenec: političen list za slovenski narod*, 1889, 17/30–32, 34, 36, 42–44.

Izidor Cankar: Obiski. *Dom in svet: zabavi in pouku*, 1911, št. 1. 30–317.

Josip Dostal: Bled. *Domoljub: slovenskemu ljudstvu v poduk in zabavo*, 1906, 19/29. 457.

Družba sv. Cirila in Metoda, redna IV. velika skupščina na Bledu dne 8. avgusta 1889. *Slovenec: političen list za slovenski narod*, 23. avgust 1889, 17/192.

Kristian Engelmann: Marii Devici na Blejskem jezeru. *Zgodnja danica: katoliški cerkveni list*, 1866, 19/28. 223–224.

František Ekert: Večer na bleškem jezeru. *Slovenec: političen list za slovenski narod*, 26. november 1888, 16/272.

Janez Fajfar: Kratek opis osemstoletnega gospostva briksenske škofije v naših krajih. *Razgledi muzejskega društva Bled za leto 2007*, 2007. 17–19.

Jasna Fischer: Populacijski razvoj in socialna struktura okrajnega glavarstva Radovljica med leti 1869 in 1910. *Kronika časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 1984, 32/2, 3. 142–145.

Anton Funtek: Utopljeni zvon. *Ljubljanski zvon: mesečna revija za leposlovje, književnost in kritiko*, 1855, 5/3. 159–160.

- —: O besedilu slovenskih popularnih pesmi. *Ljubljanski zvon: mesečna revija za leposlovje, književnost in kritiko*, 1922, 42/11.
- Ivan Gaberšek, Benjamin Ipavec: Bled. *Učiteljski tovariš: stanovsko politično glasilo J.U.U.-sekcije za dravsko banovino v Ljubljani*, 1878, 18/9. Priloga, 2.
- Ivan Gaberšek: Bled. *Vrtec: mesečnik s podobami za slovensko mladino*, 1874, 4/4. 61.
- Engelbert Gangl: Na Gorenjskem. *Dom in svet: zabavi in pouku*, 1896, 9/17. 739.
- Josip Germ: Belopeško jezero in Bled. *Učiteljski tovariš: stanovsko politično glasilo J.U.U.-sekcije za dravsko banovino v Ljubljani*, 1904, 44/20. 272.
- Damir Globočnik: Praznovanja na Bledu v letih 1858, 1861 in 1862. *Kronika časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 2005, 53/1. 15–28.
- Fran Govekar: »Še danes!«. *Slovenski narod*. Ljubljana, 1919, 52/206, 209. 1–2.
- Peter Hitzinger: Bleško jezero, prelepi kraj. *Kmetijske in rokodelske novice*, 1858, 16/43. 339–340.
- —: Z Blejskiga jezera. *Zgodnja danica: katoliški cerkveni list*, 1855, 8/1. 4.
- Ivan Hribar: Bleško jezero. *Slovan: političen in leposloven list*, 1885, 2/4. 44–45, 49–50.
- M. H.: Na bledskom jezeru. *Slovanski svet*, 1894, 7/5. 87.
- Kajetan R. Hueber: Bleško jezero. *Kmetijske in rokodelske novice*, 1848, 6/10. 37.
- —: Bleško jezero. *Vedež: časopis za šolsko mladost*, 1849, 2/22. 169.
- Iz Bleda. *Kmetijske in rokodelske novice*, 1858, XVI/36. 286.
- Iz okolice blejškega jezera na Gorenjskem. *Kmetijske in rokodelske novice*, 1862, 20/32. 269.
- Iz Bleda po velikem Šmarnu. *Kmetijske in rokodelske novice*, 1862, 20/35. 295–297.
- Olga Janša-Zorin: Zgodovina blejskega turizma od začetka do leta 1941. *Kronika časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 1984, 32/2, 3. 182–197.
- Vida Jeraj: Spomini. *Vesna: mesečnik slovenskega dijaštva*, 20. 4. 1893, 2/4. 53.
- Mirko Kambič: Bled na starih slikah. *Kronika časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 1984, 32/2, 3. 154–171.
- Dragotin Kette: Na blejskem otoku. *Ljubljanski zvon: mesečna revija za leposlovje, književnost in kritiko*, 1896, 16/5. 265–266.
- Darko Knez: Romanje k jezerski Materi božji. *Kronika časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 1993, 41/3. 179–189.
- Frančišek Krek: Dva prizora iz Bleda. *Vrtec: mesečnik s podobami za slovensko mladino*, 1883, 13/10. 145–146.
- —: Večer na jezeru. *Vrtec: mesečnik s podobami za slovensko mladino*, 1889, 19/9. 146.
- Evgen Lah: Nekoliko k kranjskih jezerih. *Ljubljanski zvon: mesečna revija za leposlovje, književnost in kritiko*, 1882, 2/12. 746–750.
- Josip Lavtižar: Bled – zgodovinska črtica po Valvasorju in Dimitzu. *Novice gospodarske, obrtniške in narodne*, 1880, 3/9, 10. 177–180, 204–208.
- —: Bled. *Kmetijske in rokodelske novice*, 1880, 38/30, 31. 249, 241.

- Matevž Lotrič: Na blejskem jezeru. *Drobtinice za leto 1869: časnik učitelam ino učencam, starišam ino otrokam v podvučenje ino za kratek čas*, 1869, 20. 314.
- Joža Mahnič: Bled in književnost. *Kronika časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 1984, 32/2, 3. 172–182.
- Josip Mal: Cerkev na otoku in izsušitev Blejskega jezera. *Dom in svet: zabavi in pouku*, 1917, 30/3, 4. 114–118.
- Valentin Mandelc: Strahovi. *Ljubljanski zvon: mesečna revija za leposlovje, književnost in kritiko*, 1888, 8/4. 253–254.
- Ksaver Meško: Blejsko jezero. *Glas naroda: najstarejši list slovenskih delavcev v Ameriki*, 28. maj 1918, 26/125.
- Josip Murn (Aleksandrov): Na blejskem otoku. *Ljubljanski zvon: mesečna revija za leposlovje, književnost in kritiko*, 1899, 19/3. 172.
- Na Bled! *Učiteljski tovariš: stanovsko politično glasilo J.U.U.-sekcije za dravsko banovino v Ljubljani*, 1901, 41/14. 118–119.
- Zofka Obad: Z Bleda v Trst na Ricmanje. *Edinost: glasilo slovenskega političnega društva tržaške okolice*, 1908, 33/47. 5, 10.
- Od Bleškiga jezera. *Kmetijske in rokodelske novice*, 1852, 10/147. 188.
- Od bleškega jezera. *Kmetijske in rokodelske novice*, 1862, 20/35. 297–298.
- Franc Pavlin: Bled z nove železnice. *Dom in svet: zabavi in pouku*, 1906, 19/8. 449.
- Urška Perenič: Bela lisa na (nacionalnem) literarnozgodovinskem zemljevidu. *Riječ: časopis za nauku o jeziku i književnosti*, 2008, 14/2. 212–226.
- Luiza Pesjak: Bled. *Besednik: kratkočasen in podučen list za slovensko ljudstvo*, 1874, 6/2. 13.
- Lovro Pintar (L. P.): Spomin na Gorenko. *Kmetijske in rokodelske novice*, 1847, 5/44. 176.
- Ivan Podržaj (Ivogorski): Na Bleškem jezeru. *Zora: glasilo slovenskega katoliškega dijaštva*, Ljubljana, 1895, 1/2. 49.
- Franc Pokorn: Doneski k zgodovini Bleda in okolice. *Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko*, 1904, 14/1–2, 3–4, 5–6. 1–8, 110–115, 145–168.
- Ljudmila Poljanec (M. P. Nataša): Spomini z Bleda. *Ljubljanski zvon: mesečna revija za leposlovje, književnost in kritiko*, 1903, 23/8. 513–514.
- Andrej Praprotnik: Črtice iz mojega življenja. *Učiteljski tovariš: stanovsko politično glasilo J.U.U.-sekcije za dravsko banovino v Ljubljani*, 1875, 35/14. 236–245.
- : Gorenko. *Kmetijske in rokodelske novice*, 1860, 18/30. 237.
- : Noč na Bleškem jezeru. *Glasnik slovenskega slovstva*, 1854, zv. 1. 2.
- Pravda za bleško jezero. *Slovenski pravnik: glasilo društva "Pravnik" v Ljubljani*; 1881, 1/8, 10. 231–240, 300–301.
- . *Slovenski pravnik: glasilo društva "Pravnik" v Ljubljani*, 1882, 2/4. 103–104.

Preširnov spomenik na Bledu. *Ljubljanski zvon: mesečna revija za leposlovje, književnost in kritiko*, 1883, 3/ 8.

Prižigalec: Moj sprehod z Bleda v Vrbo, k Prešernovemu domu, 5. julija 1886. *Slovenec: političen list za slovenski narod*. Ljubljana, 1886, 14/157–158.

Alojzij Remec (Štefan Poljanec): Na Bledu. *Domači prijatelj: vydrov mesečnik*, 1909, 6/12. 313.

Frančišek Rojc: Bled. *Zvonček: list s podobami za mladino*, 1902, 3/9, 10. 177–180, 204–208.

Romarska cerkev na otoku Blejskega jezera. *Slovenski gospodar: podučiven list za slovensko ljudstvo*, 1886, 20/30, 31. 237–238, 246.

Simon Rutar: Slovenske pripovedi o jezerih. *Ljubljanski zvon: mesečna revija za leposlovje, književnost in kritiko*, 1881, 1/11. 681–687.

Jakob Soklič: Romarji na blejskem otoku. *Angelček: otrokom učitelj in prijatelj*. Priloga Vrtca, 1915, 23/10. 159.

– –: Na blejskem otoku. *Vrtec: mesečnik s podobami za slovensko mladino*, 1915, 45/10. 167.

Marica Strnad: Na blejskem otoku. *Slovenka: glasilo slovenskega ženstva*, 1898, 2/1. 1.

Anton Sušnik: Srečna vrnitev. *Dom in svet: zabavi in pouku*, 1895, 8/18. 564–565.

– –: Na blejskem otoku. *Slovenec: političen list za slovenski narod*. 14. avgust 1890, 18/186.

Janez Svetina: Blejski otok in blejska pokrajina. *Celovski zvon: vseslovenska revija za leposlovje, kritiko, kulturna, družbena in verska vprašanja*, 1990, 8/27. 19–27.

S.: Misli g. Jeremije Tožnika v Dolgi vasi. *Zvon: leposloven list*, 1879, 5/14–17.

S.: Ponedeljsko pismo. *Slovenski narod*. Ljubljana, 28. julij 1890, 23/171.

D. S.: Bled in okolica: s slikami. *Dom in svet: zabavi in pouku*, 1902, 15/6. 374.

Josip Švegel: V Bledu. *Slovenski glasnik: lepoznavsko podučilen list*, 1858, 1/8. 128 – 132..

Š.: Ena resnična, druga pa pravljica. *Kmetijske in rokodelske novice*, 1860, 18/10. 75–76.

Matija Tonejc (Samostal.): Boj v Blejskem jezeru. *Zvon: leposloven list*, 1880, 6/6, 7. 94–96, 108–109.

– –: Na planinah. *Zvon: leposloven list*, 1876, 2/10–18.

Troglodit: En dan na Bledu. *Novice gospodarske, obrtniške in narodne*, 1874, 32/27. 213–214.

Narte Velikonja (Izor Etran): Na Bledu. *Zora: glasilo slovenskega katoliškega dijaštva*; 1909, 19, priloga Prvi cvet. 30.

Miroslav Vilhar: Na jezeru. *Kmetijske in rokodelske novice*, 1860, 18/10. 76.

V Bledu. *Kmetijske in rokodelske novice*, 1861, 19/34. 279–281.

Jožef Zazula: Na blejskem jezeru. *Dom in svet: zabavi in pouku*, 1899, 12/18. 558.

Fran Zbašnik (Novus): Blejsko jezero. *Planinski vestnik: glasilo Planinske zveze Slovenije*, 1903, 9/1. 10.

Z Bleda: velika skupščina družbe sv. Cirila in Metoda. *Učiteljski tovariš: stanovsko politično glasilo J.U.U.-sekcije za dravsko banovino v Ljubljani*, 1889, 29/16. 254.

Z Bleškiga jezera. *Kmetijske in rokodelske novice*, 1858, 16/34. 270.

Ivan Železnikar: V. Mandelcu v spomin. *Ljubljanski zvon: mesečna revija za leposlovje, književnost in kritiko*, 1888, 8/4. 252–254.

Oton Župančič: Jezero. *Ljubljanski zvon: mesečna revija za leposlovje, književnost in kritiko*, 1912, 32/1. 2.

– —: Na Bledu. *Ljubljanski zvon: mesečna revija za leposlovje, književnost in kritiko*, 1911, 31/6. 337–338.

XIII. skupščina »Zaveze« na Bledu. *Učiteljski tovariš: stanovsko politično glasilo J.U.U.-sekcije za dravsko banovino v Ljubljani*, 1901, 45/17–20. 134–138, 143–144, 157–159.

7.5 Književna dela

Ivan Cankar: *Milan in Milena*. Ljubljana: L. Schwentner, 1913.

– —: *Zbrano delo 5. knjiga*. Ur. Dušan Moravec. Ljubljana: DZS, 1969.

– —: *Zbrano delo 17. knjiga*. Ur. France Bernik. Ljubljana: DZS, 1974.

– —: *Zbrano delo 20. knjiga*. Ur. France Bernik. Ljubljana: DZS, 1974.

– —: Lepa Vida. *Ivan Cankar Dela V*. Ur. Bernik, Moravec, Pavček. Ljubljana: CZ, 1985.

Jože Debevec: Junaške Blejke. *Zbirke ljudskih iger*, 18. in 19. snopič. Ljubljana: Katoliška bukvarna, 1912.

Anastasius Grün (Anton Graf Auersperg): *Volkslieder aus Krain*. Leipzig, 1850.

Peter Hitzinger: *Domač koledar Slovenski za navadno leto 1859*. Četrta pomnožena izdaja. Ljubljana: založil Janez Giontini, natisnil J. Rud. Milic, 1859.

Josip Jurčič: *Zbrano delo 5. knjiga*. Ljubljana: DZS, 1961.

Dragotin Kette: *Zbrano delo 1. knjiga*. Ljubljana: DZS, 1949.

Fran Ksaver Meško: *Mladim srcem*. Zv. 2. Celovec: Družba sv. Mohorja, 1914.

Josip Lavtižar: *Bled in Briksen*. Ljubljana, 1931.

Fran Levstik: *Zbrano delo 1. knjiga*. Ljubljana: DZS, 1948.

Janez Mencinger: *Zbrano delo 1. knjiga*. Ljubljana: DZS, 1961.

– —: *Zbrano delo 4. knjiga*. Ljubljana: DZS, 1966.

– —: *Moja hoja na Triglav*. Maribor: Obzorja, 1977.

Josip Murn: *Zbrano delo 1. knjiga*. Ljubljana: DZS, 1954.

Rado Murnik: *Na Bledu*. Ljubljana: Zvezna tiskarna in knjigarna, 1923.

Nežka z Bleda. *Zbirke ljudskih iger*, 7. in 8. snopič. Ljubljana: Katoliška bukvarna, 1908.

Ljudmila Poljanec: *Poezije*. Ljubljana: L. Schwentner, 1906.

– —: *Poezije*. Ponatis pesniške zbirke, ur. Živana Safrani. Radenci: Občina, 2004.

Andrej Praprotnik: *Pesmi, cerkvene in druge*. Ljubljana: natisnil Jožef Rudolf Milic, 1858.

Dr. Prešhérin: *Keršt per Šavizi. Povéft v versih*. Ljubljana: natisnil Joshef Blasnik, 1836.

France Prešeren: *Poezije doktorja Franceta Prešerna*. Ur. Anton Slodnjak. Ljubljana: Prešernova družba, 2000.

Matevž Ravnikar-Poženčan: Potop pri Mariji Devici na jezeru. *Slovenske pesmi krajnskega naroda*. Zbirka Korytkova, 3. zv. Ljubljana: Blaznik, 1841. 118–119.

Josip Stritar: *Zbrano delo 1. knjiga*. Ljubljana: DZS, 1953.

– –: *Zorin*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1996.

Avgust Šenoa: *Nagelj s pesnikovega groba. Karanfil sa pjesnikova groba*. Prevedel Alojzij Bolhar. Ljubljana: Slovenski knjižni zavod, 1952.

Miroslav Vilhar: *Pesmi Miroslava Vilharja*. Ljubljana: R. C. Milic, 1860.

Valentin Zarnik: *Dr. Valentina Zarnikovih zbranih spisov*, 1. zv. Ljubljana: Narodna tiskarna, 1888.

Gregor Žerjav: *Črna žena*. Priredil Javoran. Ljubljana: založila Katoliška Bukvarna, 1910.

Oton Župančič: *Zbrano delo 2. knjiga*. Ljubljana: DZS, 1957.

– –: *Zbrano delo 3. knjiga*. Ljubljana: DZS, 1959.

7.6 Literatura

Dušan Arzenšek, Aleksander Bassin, Božo Benedik, Matjaž Kmecl, Franc Rozman: *Bled*. Ljubljana, 1989.

Gaston Bachelard: *Poetika prostora*. Prev. Tanja Lesničar-Pučko. Ljubljana: Študentska založba, 2001.

Božo Benedik, Leopold Kolman, Franc Rozman: *Bled na starih razglednicah*. Bled, 1997.

Božo Benedik, Jože Dežman: Izbrana poglavja iz blejske turistične zgodovine. *Bled tisoč let: Blejski zbornik 2004*. Radovljica: Didakta, 2004. 187–214.

Božo Benedik: *Bled, ta naš Bled*. Ljubljana: Eurodesign, 1993.

– –: *Bled in Arnold Rikli: ob 145. obletnici*. Bled: Turistično društvo, 2000.

– –: *Bled nekoč in danes. Bled 1000 let*. Bled: Višja strokovna šola za gostinstvo in turizem, 2003.

– –: Blejska občina. *Bled tisoč let: Blejski zbornik 2004*. Radovljica: Didakta, 2004. 363–370.

Ana Berčon: Vida Jerajeva. *Bled tisoč let: Blejski zbornik 2004*. Radovljica: Didakta, 2004. 311–314.

Jean Chevalier: *Slovar simbolov: miti, sanje, liki, običaji, barve, števila*. Prev. Stane Ivanc. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2006.

Henrik Costa: *Reiseerinnerungen aus Krain*. Ljubljana: Eger, 1848.

Franciscus Čarman: *Božja pot matere Božje na Blejskem jezeru*. Ljubljana: založil A. Turk, 1899.

Zdenko Čepič, Ferdo Gestrin, Bogo Grafenauer, Primož Hainz, Marko Ivanič, Janko Jeri, Milica Kacin-Wohinz, Vasilij Melik, Metod Mikuž, Dušan Nečak, Peter Petru, Jože Šorn, Jera Vodušek, Božidar Zakrajšek, Tone Zorn: *Zgodovina Slovencev*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1979.

Dragotin Dežman: Blesko jezero. *Koledarčik slovenski za leto 1854*. Na svitlo dal Janez Bleiweis. Ljubljana: J. Blaznik, 1854. 59–61.

- Miriam Drev: Vida Jeraj. *Pozabljena polovica: portreti žensk 19. in 20. stoletja na Slovenskem*. Ur. Alenka Šelih, Milica G. Antić, Alenka Puhar, Tanja Renner, Rapa Šuklje, Marta Verginella, Lidija Tavčar. Ljubljana: SAZU, 2007.
- Andrej Ferjančič: *Bled v prozi*. Na Bledu: Prometno društvo, 1921.
- Amand Freiherr von Schweiger-Lerchenfeld: *Veldes : eine Idylle aus den Julischen Alpen*. Dunaj, Budimpešta, Leipzig, 1899.
- Franc Gornik: *Bled v fevdalni dobi*. Bled: Zavod za napredek turizma – Bled, 1967.
- –: *Zgodovina blejske župnije*. Celje: Mohorjeva družba, 1990.
- Stane Granda: Hrabre Blejke. *Slovenska kronika 19. stoletja, 1800 – 1860*. Ur. Janez Cvirn. Ljubljana: Nova revija, 2001.
- Josip Gruden: *Zgodovina slovenskega naroda*. 1. zvezek. Celovec: Družba sv. Mohorja, 1910.
- Franc Hubad: *Junaki*. II. knjižica. Ljubljana: Družba sv. Cirila in Metoda, 1892.
- –: *Junaki*. I. knjižica. Ljubljana: Družba sv. Cirila in Metoda, 1889.
- Valentin Janežič: Bled. *Slovenska koleda za leto 1859*. Celovec: Društvo sv. Mohorja, 1859. 132–142.
- France Kidrič: *Prešernov album*. Ljubljana: DZS, 1950.
- Franc Kimovec: *Bled nekdaj in sedaj*. Ljubljana, 1908.
- Gregor Kocijan: Janez Mencinger. *Enciklopedija Slovenije*. Ur. Marjan Javornik. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1987. 66–67.
- Janko Kos: *Pregled slovenskega slovstva*. Ljubljana: DZS, 1996.
- Dušica Kunaver: *Čar vode v slovenskem ljudskem izročilu*. Ljubljana: samozaložba, Pod domačo lipo, 1996.
- –: *Slovenska preteklost v ljudski pripovedi*. Ljubljana: samozaložba, Pod domačo lipo, 1997.
- –: *Bled v ljudski pripovedi*. Ljubljana: Pod domačo lipo, 2008.
- Slovenske legende*. Ur. Rado Radešček. Idrija: Bogatej, 1996.
- Niko Kurent: *Praznično leto Slovencev*. 2 knjiga. Ljubljana: Družina, 1989.
- Josip Lavtižar: *Zgodovina župnij in zvonovi v dekaniji Radovljica*. Ljubljana: R. Milic-eva tiskarna, 1897.
- Nika Leben: Blejske in Bohinjske vile v stilni govorici historizma in secesije. *Bled tisoč let: Blejski zbornik 2004*. Radovljica: Didakta, 2004. 347–362.
- Joža Mahnič: *Od Zoisa prek moderne do Kocbeka*. Ljubljana: Slovenska matica, 2006.
- Josip Mal: Umetnostno-zgodovinski zapiski. Blejski grad in njegova kapela (88–92). Cerkev na blejskem otoku (148–153). Blejsko gospostvo (197–202). *Zbornik za umetnostno zgodovino IV*. Ljubljana: Slovensko umetnostnozgodovinsko društvo, 1924.
- Janko Mlakar: *Bled in okolica. S slikami*. Ur. Anton Mikuš, D. Hribar. Celje, 1902.
- Osebnosti: veliki slovenski biografski leksikon. A–L*. Ur. Tončka Stanonik, Lan Brenk. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2008.

- Osebnosti: veliki slovenski biografski leksikon. M–Ž.* Ur. Tončka Stanonik, Lan Brenk. Ljubljana: Mladinska knjiga 2008.
- Damjan Ovsec: *Slovanska mitologija in verovanje*. Ljubljana: Domus, 1991.
- Tomaž Pavlin: Bled postaja slaven. *Slovenska kronika 19. stoletja, 1800 – 1860.* Ur. Janez Cvirn. Ljubljana: Nova revija, 2001.
- Avzug Pirjevec: Pintar Lovro. *Slovenski biografski leksikon. Zv. 7.* Ur. France Kidrič. Ljubljana: Zadrugna gospodarska banka, 1949. 343–344.
- Preteklost v zavetju Stola: zbornik občine Žirovnica, izdan ob 200-letnici rojstva dr. Franceta Prešerna.* Ur. Janez Meterc. Žirovnica: Občina, 2000.
- T. P.: Spomin na Bled. *Lada: Almanah za leto 1864.* Ur. J. Zadravski. 1864. 57–59.
- Špela Remec-Rekar: Vode Blejskega kota. *Bled tisoč let: Blejski zbornik 2004.* Radovljica: Didakta, 2004. 47–56.
- Božo Repe: *Bled v soncu ves žari: oris zgodovine turizma na Bledu: ob 130-letnici Turističnega društva Bled.* Bled: Turistično društvo, 2009.
- Repertoar slovenskih gledališč 1867–1967.* [Popis premier in obnovitev]. Ljubljana: Slovenski gledališki muzej, 1967. (V počastitev stoletnice dramskega društva)
- Jure Sinobad: *Dežela: kulturnozgodovinski oris Radovljiške ravnine.* Radovljica, 1999.
- Anton Slodnjak: *Obrazi in dela slovenskega slovstva: od začetka do osvoboditve.* Ljubljana: Mladinska knjiga, 1975.
- Slovenski biografski leksikon. Zv. 5.* Ur. Franc Ksaver Lukman. Ljubljana: Zadrugna gospodarska banka, 1933.
- Ivan Stopar: *Bled.* Ljubljana: Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, 2004.
- Polona Škrinjar: *Slovenski miti in legende.* Ljubljana: DZS, 1998.
- Marjan Šolar: Blejske zgodbe iz ustnega izročila. *Bled tisoč let: Blejski zbornik 2004.* Radovljica: Didakta, 2004. 241–158.
- Vinko Šribar: *Blejski otok: oris zgodovine.* Bled: Zavod za pospeševanje turizma, 1971.
- Peter Štih: Prva omemba Bleda v pisanih virih – Listina kralja Henrika II. za briksenškega škofa Albuina z dne 10. aprila (D. H. II. 67). *Bled tisoč let: Blejski zbornik 2004.* Radovljica: Didakta, 2004. 7–34.
- Maja Topole: Prebivalstvo in poselitev v regijah občine Bled. *Bled tisoč let: Blejski zbornik 2004.* Radovljica: Didakta, 2004. 143–152.
- Janez Vajkard Valvasor: *Slava Vojvodine Kranjske.* Ur. In prevedel Mirko Rupel. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1978.
- Ignacij Voje: *Slovenica – Balcanica: zgodovinske študije.* Ljubljana: Slovenska matica, 2005.
- Marjan Zupan: Moč besede ljudskega pripovedništva. *Bled tisoč let: Blejski zbornik 2004.* Radovljica: Didakta, 2004. 235–240.

– –: *Ognjena katastrofa blejske vasi Grad leta 1908 v besedi, dokumentu in podobi*. Bled: samozaložba L. Kolman, 2008.

Marjeta Žebovc: *Slovenski književniki: rojeni do leta 1899. Dodatna knjiga*. Ljubljana: Karantanija, 2009.

– –: *Slovenski književniki: rojeni do leta 1899*. Ljubljana: Karantanija, 2005.

Metka Žnidar: Cerkve in gradovi občine Bled. *Bled tisoč let: Blejski zbornik 2004*. Radovljica: Didakta, 2004. 325–342.

PRILOGE

V prilogah so pretipkana tista lirična in prozna besedila iz arhivskih in časopisnih virov. Dela so predstavljena po kronološkem vrstnem redu, naprej pesmi nato proza. Pravopis je enak kot v prvotni objavi.

PESMI

Potop pri M. Devici na jezeru

Ljudska pesem, ki poje o »potopu pri Mariji Devici na jezeru«, s čimer je mišljeno Blejsko jezero.

(Gorenjska.)

Rokopis Matevža Ravnikarja-Poženčna, 1838, 2. zv., 37–38.

Slovénske písni krajnskiga naróda, 3. zv.; 1841, Ljubljana: Blaznik; zbirka Korytkova, 118–119.

Stoji, stoji kranjska gora,
Še ni gora, še je hrib:
Bog nam daj ondukaj prit,
Ker je Marija z' Jezusam
In ljubim svetim Jožefam!

Tam je bilo enkrat tako,
Da je bilo sedem trov, sedem zvonov,
Še je zvonil' tako lepo,
Da se je tožil' romarjem domu,
Da so začel ples, gódenje,
Da se Mariji zá zlo zdi.

Marija pravi, govori:
»O Jezus, moj ljubi sin,
Ozri se doli iz nebes,
Pošlji romarjem en velik tres!«
Jezus se je ozerl' z nebes,
Poslal jim je en velik tres,
Da so se vsi potóneli.

Vsi so bili izveličani
Dva sta bila pogubljena,
Ktera sta začela ples in gódenje.

Kajetan R. Hueber: Bléško jezero

Kmetijske in rokodelske novice, 1848, 6/10, 1.

Vedež, 1849, 2/ 22, 169.

Otok Bléški,
Kinč nebéški
Kranjske zemlje Ti!
Venc iz raja
Te obdaja, –
Vse se veselí.

Vali igrajo
Ribe imajo
Dobrovoljni plés,
Ladja giblje
Se, in ziblje
Nas h Kraljic' nebés.

Z verhne sréde
Skale bléde
Stari Grad je rób;
Čez od Grada
Mutast strada
Stermi Babji zób.

Kdor si tukaj
Lé zaukaj
Tù brez vse skerbi!
Krajna mati
V svojim zlati
Draga naj živí!

Spevana na otoku Bléškim 7. veliciga serpana 1847.

Fran Levstik: V Bledu

Fran Levstik: *Zbrano delo 1*. Ljubljana: DZS, 1948. 272–273.

(Spomladi 1852)

Veselje nas druži pri bistrem bokali,
iz pesmi grmečih veselje doni;
od krajev premnogih smo semkaj se zbrali,
jezika edinega, ene krvi.

Vse žile kipeča mladost nam vžiga,
mladost nam napaja ponosno srcé;
prihodnost zagrnjena čarovno miga,
objemljejo z upom se želje sladké.

Daravno te sanje vse morda so prazne,
kri mlada ne vpraša za vsaki vihar;
v kozarcih igrajo še kaplje prijazne,
v očesu neskrbni se ískri nam žar.

Pod bregom čolniček odpet se premika
ter vabi na sredo zibljevih valov;
za veslo držati že vidim brodnika,
jezero želeče je svojih sinóv.

Zatorej se v ladjico urno vrzimo,
valovi so krotki, pokojen je zrak,

pevájé, veslájé na sredo hitímo,
naj radosti srce odklene zdaj vsak!

Vso zemljo zbudila pomlad je zelena,
po svátovo jezerski breg je odet;
cerkvíca, valovom na sredo vsajêna,
z otoka ozira v pomladni se cvet.

Mladen'či v edinem čolniču smo zbrani,
kot bratje se ljubimo med sabó,
vsi enim smo željam goreče vdani
in misel nas ena vse veže sladkó.

Al smrtnim na zemlji težavna je cesta,
ni ravna ko jézerska zfalna pot;
prijateljstva loči in misli nezvesta
in vnema sovrašтво nam s semenom zmot.

Po klancih ko bodemo njenih hodili,
nikar ne črtímo, kar dviga nas zdaj;
kar iskri mladen'či smo strastno ljubili,
da spet bi ljubili možaki nekđaj!

Andrej Praprotnik: Noč na Bleškem jezeru

Glasnik slovenskega slovstva, 1854, prvi zvezek, 2.

Žarki solnčni ugasnili
Po robéh Triglavskih so,
Ptičev kori potihnili
So z večerno pesmico.

Jezero stoji pokojno,
Tiha noč razširja se,
Nebnih lučic svit nebrojno
Doli u zerkalo zre.

In čolniček po vodici
V gladkem teku privesla,
Lepo kakor v srebernici
Z žarki néba si igra.

Bratje zvesti, bratje mili
So v čolničku združeni,
So od šuma se ločili,
Prosto da bi pevali.

Pesmi mile serčno vnete
V tiho noč odmevajo,
Serca v persih vsem pregrete
V zvezdni plan se širijo.

Čolnič mirno pevši plava
Čez globine jezera,
Od verhovja raz Triglava
Hladni vetrič mu pihlja.

Duh domači moč ulija
Tako tudi v serca zdaj,
Slavo čolnič da zavija
Srečno čez globine v kraj. –

A. Praprotnik.

Dragotin Dežman: Blesko jezero

Koledarčik slovenski za leto 1854, 59–61.

Stojí, stojí tam Bleski grad,
Stojé, planine spred in zad,
Pod gradom jezero se kaže,
Vasí in griči so mu straže.

Otočič s cerkvico na skal'
Se dviga iz jezerskih tal;
Kak jasno zvon tam naterkuje,
Marije slavo oznanuje!

O kranjska zemlja, krasna si!
Tvoj čudapolni dom sloví;
Pa Bled z okolico prevaga,
Karkoli v sebi hraniš blaga.

Veselih gledam tí kardel
Iz mnozih krajev in dežel;
Pred hrupom serce les pribegne,
Ko tica, ki se zimi vtegne.

Na jezeru so brazde tri,
Ko srebro svit od tod bliši;
Trija labudje se igrajo,
Tri mične ladjice veslajo.

Je prva ladja romarska,
Iz nje glasi se pesmica:
»Češena bod nebés kraljica,
v pomoč te kličemo, devica!«

Nad drugo šotor je razpet,
Pod njim dekličev, fantov cvet;
Vesélica se krog razléga,
Odmevajo ji skale bréga.

Na tretji ljubav je veslár,
Not ljuba dva – golobčkov par;
Po samem teče ladja gladko,
Valovi krog šeptajo sladko.

Če zjutraj bode zvon zapél,
Bom ladjal k cerkvici vesél;
Da srečno steče dan, je treba
Pomoči božje nam z néba!

Če pevcov glas, kozarcov klenk
Zaslišal bom in strunic brenk,
Naj vince me in pesem giblje,
Naj ladja me s tovariši ziblje!

Če serca rana se zbudí,
Če v družbi mi ostati ní,
Bo ribica mi naznanila,
Kje ljubica se je vozila.

O jezero! me zdraviti znaš,
Bolezni moje lek imaš:
So kaplje biseri postale,
Kjer nje očí so lesketale.

Andrej Praprotnik: Pozdrav

Andrej Praprotnik: *Pesmi, cerkvene in druge*. Ljubljana: natisnil Jožef Rudolf Milic, 1856, 85.
Frančišek Kimovec: *Bled nekdanj in sedaj*. Ljubljana, 1908, 61.

Pozdravljam te, gorenjska stran,
in tebe, Bled, široko znan!
snežnikov sivih množica,
prisrčno bod' pozdravljena!

Pozdravljen bod' ti, gospodar,
Triglav kipeči, močni var!
planine rožno venčane,
bodite mi pozdravljene!

Otoka mila cerkvica,
nebes Kraljica in Gospá,
ljubezni polna, vsmiljena,
ponižno bod' pozdravljena!

In še enkrat, gorenjska stran,
in ti, o Bled, široko znan,
snežnikov sivih množica,
prisrčno bod' pozdravljena!

Miroslav Vilhar: Na jezeru

Kmetijske in rokodelske novice, 1860, 18/10, 76.

Frančišek Kimovec: *Bled nekdanj in sedaj*. Ljubljana, 1908, 62.

Po jezeru
Bliz Triglava
Čolnič plava
Sèm ter tjè;

V čolnu glasno
Se prepeva,
Da odmeva,
Od goré.

Mile tice
Po dolinah
In planinah
Se budé;

Ker so čule
Pesem mojo,
Vsako svojo
Žvergolé.

Ribam serca
Vsim igrajo,
Da skakljajo
Nad vodó.

Še valovi
Šepetajo
In šumljajo
Med sabó.

Tukaj Slava
Vence vije,
Serce bije
Nam gorkó!

Čujte gore
In bregovi,
Da sinovi
Slave smo!

Andrej Praprotnik: Gorensko

Kmetijske in rokodelske novice, 1860, 18/30, 237.

Ponosno ozira Triglav se v doline,
Raduje se v blišu gorenskih lepot,
Savica mu slavo bobni iz pečine,
Tam Bled je narave najlepši porod.
Mogočnejše pa, ko orjaški plazovi
In slavnejše, kakor gorenski vès raj,
Vzdigujejo kviško trije se verhovi,
Ki venčajo s slavo Gorensko nam zdaj.

Prek Joštove gore nad levim Posavjem
Vije se pri cesti pohištév verstá;
Pri cerkvi rumeni pred berdovim zglavjem
Je zibelka tekla sloveč'ga moža.
Tomaja, Žimina, Umada, Jelšane
Uklanjajo verno pred njim se z glavó,
Pastirju so čede iz sèrca udane,
Ki vlada, tolaži jih s serčno skerbjó.

Ne daleč od tukaj prot znožju Triglava
Obrača Radoljca se v bližnje gore;
V prijazni dolini, ki reže jo Sava,
Se zopet blišči nam preslavno imé.
Ilirski prostolnik, goriški Vladika
Prisvetil je tukaj iz krasnih bregín;
Modrosti njegovi se zmota odmika,
Mogočnim očakom ga veže spomin.

In zopet Gorensko je zarja oblila,
Prikazal se tretji nam bistri je vir;
Iz starega mesta, ponižnega krila
Izhaja naš novi, visoki Pastir.
Veseljé prešinja deželo zdaj celo,
Radostno poklanja mu zvesto sercé,
Prinaša ljubezni mu cvetje nevelo,
Za srečo njegovo molitve puhté.

Radujte ee torej gorenske stermine —
Treh slavnih vladikov očetovi dom! *)
Ponosno oziraj Triglav se z višine,
Močnejše bobnevaj Savice ti grom!
Gorenci, Slovenci, ljubo se objimo!
Vladikom darujmo udanost sercá!
Čez hribe, doline en glas zaženimo:
Bog živi Andreja, Jerneja oba!

A.Praprotnik.

T. P.: Spomin na Bled

Lada (almanah za leto 1864), 1864, 57–59.

Šumljajte rahlo valovi,
Ladjica varno mi plavaj,
Bežite drugi vetrovi,
Zefir jo lehek obdajaj! –
Ladjica, bodi ponosna,
Vodi te sapica rosna,
Plavaj veselo v zavetje,
Kinča porajsko te cvetje!

Jezero v juterni blišči svitlobi,
Otočič se v zrkalu tem podobi.
Na brežič ladjica je prijadrala,
Slovenije je hčerko pripeljala;
Na brežič ladjica je prijadrala,
Slovenije je sina pripeljala.

Da si radosten, prezali otočič!
Kat te 'zmed Kranjskega tako zvišuje?
Je li tvoj blišč, al prijazen obočič,
Je li jezero, ki te opašuje?

Rajska lepota tebe obdaja,
Rosa nebeška cveti ti napaja,
Kar ti ponos je lepotije: –
Hčerka premila si Slovenije!

Zvonovi milo glasno zazvonijo;
Romarji k šmarni cirkivici hitijo.

Venec za vencem deklic se vije,
Hčerke prezale so Slovenije.
Kakor danica, svitla in jasna,
Ena med njimi mila in krasna
Srce ji blago, duša vesela,
Kakor bi v rajskem vrtu cvetela:
Vrtnica, skrij se, belorudeča!
Juterna zarja milo bliščeča,
Skrij se danica, skrij večernica,
Če te pogleda zala devica;
Oko je njeno pa še svitlejše,
Oko je njeno še prijaznejše.

Mladenča sladka sreča sem zavije:
Prevrl sin je drage Slovenije.

Oko mladenčevo zdaj ostrmi,
Ličice devi pa zarudi;
Oko zdaj v oko čarno blišči,
Pšica za pšico v srce leti;
Deva pobesi žarne oči,
V divni krasoti vsa razcvetli.

Leljeve pšice v srcu obtečijo,
Prvo ljubezen žarno vplamijo.
Prva ljubezen, moč prečudežna,
Kdo bi čarobnost te razumel?

Ti si na zemlji raja deležna,
Ki le bogovom je zacvetel.
V zarji se tvoji nebo odpira,
Blaženost srcem tvojim izvira;
Duh se na krilih tvojih dviguje
Tje čez oblake, tje čez svetove,
V družbo si išče tamkaj bogove
V slasti da ž njimi tukaj kraljuje.

Na brežič ladjica je prijadrala,
Z nevesto ženina je pripeljala.

Odpri, odpri zdaj se nebo,
Plavajte doli, blaženi duhovi!
Ozri, ozri se vaše oko
Sem pred oltar, mogočni bogovi!
Blaži, blaži mati pa Slava
Hčerkin venc – nevestini zdaj;
Blagoslov naj tvoj ga obdava,
Blagor, blagor z zvezo vselaj!

Razpne pa mavrica se krasnobojna
Črez cirkvo, črez poročni se oltar;
Sklenila se je sveta zveza dvojna,
Združila blažena srca za vsigdar.

T. P.

Kristian Engelmann: Marii Devici na Blejskem jezeru

Zgodnja danica, 1866, 19/28, 223–224.

O Marija prečeščena
Ti Kraljica Jézera.
Bodi noč in dan slavljen
Mati našega Boga!
Sredi med vodami zbrala
Sedež svetli si od kdaj,
Da nam milost skazovala,
V varstvu imela bi ta kraj.

O gospá nebes in zemlje
Mati Božje milosti,
Prosi Njega, ki odjemljo
Greh objokanih stvari!
Torej k Tebi, mila Mati!
Čolnič upíno nas pelji
K Tebi čemo se podati
Te častiti z dná srca.

Ti pojejo, Te častijo
Serca naše vsaki čas,
Z lin visocih Ti donijo
Zvonov glasi dolj med nas.
V logu slavček ti prepéva,
Ribca v vodi te slavi;
Vse stvarjenje naj odméva
Tvojo slavo večne dni!

O Marija naj bolj sveta,
Zvesta Mati vernikov,
Ti brez madeža spočeta,
Smili se nas grešnikov!
Vsi v britkostih in skušnjavah
K Tebi se zatékamo,
Vsi v nadlogah in težavah
Te pomoči prosimo!

Sprejmi mili rod gorenski
Pod obrambino perót;
Vári národ ves slovenski
Spón pregréh in tème zmòt.
Sprosi Mati od Očeta
Vsim Slovànóm vere dar,
In ko nam se smert obeta,
Ne zapusti nas nikdar!

Krist. Engelmann.

Matevž Lotrič: Na blejskem jezeru

Drobtinice, 1869, l. 20, 314.

Solnca žark se v bistri kaplji ogleduje,
Vetrov piš šumeče vale razmetuje,
Močno veržejo se v čoln vodé,
Le nemirniše pa bije mi sercé.

Krepka roka urno ladjo dalje žene,
Zvona čisti glas od cerkvice zelene
Želje mi goreče v sercu obudi:
Hiti ladja, kamor serce hrepeni!

Strašno brezdnó val nemirni mi zakriva,
V tème dna pa som, pošast požrešna biva,
Sreča, da gotovo roka me pelja,
Že je otok blizo, kraj željá.

Tukaj mirno bolj se kri po žilah zliva,
Naj le val peneči vsekane stopnice zmiva.
Mene več šumeče vode ne strašé,
Kriva bela stena cerkvice me že.

* * *

Srečen, srečen! kdor zaupa roki zvesti,
Na nevarniši življenja naš'ga cesti,
Kdor med grozami valov je plen, gorjé!
Težko živega spusti skušnjav morjé.

Ivan Gaberšček: Bled

Učiteljski tovariš, 1878, 18/9, priloga, 2.
Vrtec, 1874, 4/4, 61.

Lahen vetrec ziblje vale
In natihoma šumí,
Preko cerkvice se male
Tja v gorovje odpodí.
Pihaj vetrec, vetrec mili,
Nosi tja na lehkem krili,
Pozdrav rajski cerkvici.

Gozd šumeva in cvetice
Nežna lica vklanjajo
Proti cerkvici Device,
Kamor valčki tekajo.
Solnce gorko krasno seva,
Raj domači, Bled, ogreva,
Žarke vtaplja jezero.

Sem poglej, oko človeško,
Domovine naše kras!
Slušaj petje tu nebeško,
Slušaj zvona mili glas!
Pojdi po širokem sveti,
Skušaj nam potem naštetí,
Kje so raji, kot pri nas?

Luiza Pesjak: Bled

Besednik, 1876, 6/2, 13.

Na jezeru bleškem kakó je lepó,
Ko zjutraj zvonovi slovesno pojó.

Čolničev nebrojno k otoku vesljá,
Valovi so solnčnega polni zlatá.

Pobožne se v cerkvici pesni glasé,
Kadilo se trosi in orglje doné.

Na cvetnih bregovih je pomlad domá,
Al vidiš, kako se povsodi smehljá?

In grad tam o časih nam pravi glasno,
Ko so še zidali na skalo terdnó;

Pazljivo posluša ga sivi Triglav
In resno gibanje on gleda nižav. –

Dà, lepo je tukaj, ne grem več odtod,
Saj lepše, milejše nikjer nij drugod.

Kraljestvo krasote je tu na ogled
In torej veselje domovja je Bled;

Domovja, za koje do zadnjega dné
Ljubezen hranilo mi bode sercé!

Lujiza Pesjakova.

Francišek Krek: Dva prizôra iz Blèda

Vrtec, 1883, 13/10, 145–146.

I.

Francozi v Blèdu 1813. leta.

Jezéro šumi
In četa grmi
V oróžji bliskôtnem jaháje.
Francóski možjé
Na kónjih sedé,
O brégu k otôku dirjáje.

»Kaj z drzno rokó
Čez mirno vodó
K otôku vas kliče in vabi?«
»»Francóskim rokàm
Na kúpih je tà
Srebrá, ki nikómur ne rábi!««

S pohlépom v očéh
Hité na konjéh,
Da skôraj bi v čolnu sedéli.
»Kraljica nebá
In vsega svetá,
S pomóčjo nas v tugi podéli!«

Zdaj Blédskih se žen
Raznáme plamén,
In v tólpah so brég obstopile,
Da ljut bi napàd
Na svéti zaklàd
Junáški branèč odvrnile.

Navajen le zmág,
Ustávi se vrág,
Odstópi v molčánji bojníc;
Od jéze, sramú
Pekèče z brodú
Slovénskimi ženàm in devicám.

II.

Cesar Fran Josip v Blèdu 1883. leta.

In zópet vrvé
K jezéru ljudjé,
A líce je vsacemu jáсно:
Starík in otròk,
Hitèč na otòk,
Skakáje prepévata glásno.

Kdo srce mu vnél,
Da vsák je vesel
Denášnjega sréčnega hípa?
Slovénce njh cár,
Mogóčni vladár.
Z blagôto ogréva, obsípa.

On stópil je v čóln,
Ves rádoti póln,
Mej kròtke Slovéne izvéste.
Zvení mu okróg:
Naj božjih ti rók
Dobróta ugladi vse céste!

»Kaj vabi te, cár!
Pred cérkve oltár
Sezidane v slávo Marije?«
» »Od vsega srcá
Grém prôsit Bogá,
Da sréča iz néba vam síje!««

Ne móli za sé,
On móli za té,
Oj plème slovénsko premilo!
Presréčen si ród,
Ker sam tvoj gospód
Iskréno ti kaže čutilo.

F. Krek.

Anton Funtek: Utopljeni zvon

Ljubljanski zvon, 1885, 5/3, 159–160.

Če iz valov na Bledu zapoje zvon glasán,
Tedaj se dvigne groza in ž njó vihar strašán;
Veslár plašný obrne do kraja čolnič svoj
In križa se in moli in zrè v vodóvja boj.

V vodàh zrcàli z vrha se svetli blejski grad,
Gospá je v njem živela cvetoča kot spomlád,
Oh! toda cvet na lici venèl kot roži je,
Ko ji srcè tožilo po mrtvem moži je:

Sopróga zlobne roke so ji orópale,
Jezéra hladne vode so ga pokópale,
Pač rádot v srci njenem zagrebel je spomín,
Zagrebsti pa ni mogel solzá in bolečin.

Obraz Device svete, nje svetli, mili žar
Blažil jih je in lajšal, umíril pa nikdár,
Poglèd v skrivnóstno vodo in na nebá obok,
Ta vzbujal je na novo v njé srci tožni jok.

Na nje povelje mojster prekrasen zvon je vlil,
Posóde, lišp od zlata je v njega stópil bil,
Oh! kot nebeško petje, takó je péval zvon –
V spomin naj bi z otóka možú odméval on.

In ladje so prepregli z ovoji črnimi
In vanjo položili so zvon sreberni mi;
Glej! tajno vode sinje pod njim šepéčejo
In v žarih se nebeških svetló bleskéčejo.

Pa ko prispó veslárji na sredo sinjih vód,
Tedaj se dvigne groza in divjih sap grohòt,
V jezernih sil vršenji omaga sila rok,
Utihne krik obúpni, miní veslárjev jok ...

Pokópan je še danes v vodàh srebrni zvon,
In iz vodâ še danes zapoje časih on,
Tedaj pa vstane vselej preteč, srdit vihar
In v ladji urno h kraju beží tedáj čolnár!

Poslal iz Rima papež je zvon svetál in nov
In sam nad njim je molil in dal mu blagoslov,
Na Bledu zdaj glasí se iz stolpa temnih lín
Kot blede borne žene glasán in svet spomín.

In kadar v cerkvi romar pobožno ž njim zvoní,
Tedaj se mu izpolni, kar koli si želí,
Tedaj na grob vetróvi glasóve nósijo
In blede borni ženi pokoja prósijo.

Na tujem je umrla v samôtni célici,
Na Bledu zvon pozvanja glasný v kapélici;
Na Bledu še glasí se iz stolpa temnih lín
Trpéče blede žene glasán in svet spomín!

A. Funtek

Valentin Mandelc: Blejski strahovi

Ljubljanski zvon, 1888, 8/4, 252–254.

Kjer Sava Bohinjska med hribi šumi
In cesta po ozkih bregovih se vije,
Voz majhen po noči črni drči,
Na nebu ni zvezde in luna ne sije.
Na vozu sedita popotnika dva,
Molčé se ozirata v tmíno nebá,
Molčé poslušata bučenje valov;
Kot veter gre konj, glásno bije podkov.

Kar v temni daljavi pokaže se svit,
Kot zvezdica majhna leskeče se, trese,
A kočá prijazno pa vabi k nji prit',
Al veše neizmerne nad vódo drvé se!
Pa bliže in bliže se vedno svetli,
Neznana moč konja za svitom podi
In spet gre kot veter skoz skalnato plan,
Pri luči se vstavi, ves v potu kopán.

Glasno zarezgeče, pobrska z nogo
In z glavo pomaje, si pene otrese.
Začudeno gleda voznik vse to,
Pa kmal' se nasmeje, mu lica zvedré se,
»To krčma je«, kliče, »moj »Tur'k« jo pozna,
Popotnika vabi svetloba le-tá,
S'cer prav'jo, da tukaj derejo ljudi,
Pa človek pogumen se vraž ne boji.«

To reče in naglo poskoči z voza
In trudnega »Turka« k drevesu priveže,
Prijazno pogladi in krme mu dá,
Ker vroč je, pa s plahto ga gorko prepreže.
K prijatlju potem gre, mu roko podá
Za svitom ga v krčmo poročno peljá.
»Kaj, kliče, utrujene žile oživi,

Zaspana si famula briše oči
In kima z glavó, se iz kota dviguje,
Pa tava po hiši in kljuko lovi,
Si ruto popravlja, predpas privezuje.
Jaz slišal sem praviti modrih ljudi,
Da slepa kokoš tud' čas zrno dobi.
Skazala resnico je famula to,
Ker našla je vino, zlod vedi kako?

Mar vino ni to, al' so druge moči?«
Pa v kotu je dobro, spet spravi se vanj.
Zadremlje sladkó in smrči tak milo.
Ker tiha sta gosta, deviških je sanj,
Ni druž'ga kot srkanje vina budilo.
Medló že utrinkasta sveča gori
In stena za steno zmir bolj se stamni.
Iz turna razlega pa kladva se glas,
Naznanja čas pozni, že spava vsa vas.

Kaj gleda skoz vrata pač gost tak' strmó,
Kaj zvunaj v veži črni mu kaže?
To v beli obleki je belo telo!
Pa roka naj skaže, da oko mi ne laže.
Če duh si, le beži, kamor poželiš,
Če si človek, se druž'ne gotov ne bojiš!
To reče in steče za belo ženo,
Ta giblje naprej se skoz vežo tamnó.

In vedno se giblje in mota naprej,
Zdaj kvišku po stopinjah gre v gornje nadstropje,
Pa oni ne jenja, bit' hoče hitrej,
Pa ko se lovita skoz celo poslopje,
Kar zgine podoba! On krog se ozré,
Pri oknu mu zopet pomignila je.
K razpetim rokama on k oknu hiti –
Z razbito glavó pred Petranom leži.

V. Mandelc.

Drugi dan so dobro jutro mi vošili
Za povrh razbito glavo mi zašili.
»Lepa hvala!« sem jim rekel ves vesel,
Za povrh pa to pesem jim zapel
V spomin 19. velkiga srpana **1858**.

Francišek Krek: Večér na jezeru

Vrtec, 1889, 19/9, 146.

Od brega odrini
Čolnár! po ravnini
Jezerski veslaj mi prostorni!
Vse tiho, pokojno;
Glej, zvezdic nebrojno
Blestečih se v vodi prozorni;

Neviht se ne bojmo,
Veselo zapojmo,
Valovja nas spremlja šumenje;
Glas pesmi naj sega
Do daljnega brega,
Naj vedno nam slajša življenje.

Čuj, zvon se iz line
Glasí čez ravnine:
Počásti o človek Marijo!
Odkrijmo si glave,
Molimo zdaj »Ave,«
Iz srca prošnjé naj puhtijo!

Nevarnosti mnoge,
Skrbí in nadloge
In dokaj nas tare trpljenja;
Marija Devica,
Ti zgodnja Danica,
Razsvitljaj nam pota življenja!

Fr. Krek.

Ivan Podržaj: Na Bleškem jezeru

(Pseudonim Ivogorski)

Zora, 1895, 1/2, 49.

Čolnič tam samotno plove,
Mirno jezero leži,
Zor večerni že vrhove
In nebesni svod zlati.

Iz valovja se dviguje
V mrak otok in zid teman,
In od cerkvice se čuje
Zvončka glas, vmes zbor glasan.

Vbira glas v harmonije,
Milo, lahno se spoji
V rajsko-čarne melodije,
Dokler z vetrom ne zbeži.

Pa odpade roki veslo;
Kvišku hrepeni srcè ...
Zdi se, kakor da bi neslo
Dušo angeljcem v roke.
* * *

Spet motrim vode zrcalo,
Gledam valčkov miren tok
In zelenja ogrinjalo
In gorovja siv obok.

Gorski vetrec semkaj veje,
Tukaj ljubko me hladeč;
Z vej zletava ptič na veje,
Pesmij zbor zveni doneč –

Vender, vender, pokoj mili,
Vračaš se mi spet nazaj;
Gine v pesmi lahnokrili
Dušna bol, cvete mi raj.

Kako čarno, velikansko
Me objema božji svet!
Čutim pač, jezero kranjsko,
Dušni mir ob tebi spet!

Ivogorski.

Dragotin Kette: Na blejskem otoku

(Psevdonim Mihael, Mihajlov)

Ljubljanski zvon, 1896, 16/5. 265–266.

S ponižno sklonjeno glavó
Sem stopil v Marijin hram,
Uprl oči v Brezmadežno;
Ne mislite, da se bahám.

Ponižno sklonjeno kleči
Pobožno ljudstvo v klopeh,
Nekteri drže se žalostno,
No – drugi drže se na smeh.

Tam gori zre pa Davidnja
Po beli cerkvi dol,
O ko bi res le živa bilà,
Zaslúžila bi prestol.

In sél in gledal sem, kakó
Lepó molilo si ti,
Pobožno ljudstvo romarsko,
Za božje milosti.

Najpréj je prišla, Bog ve, Bog ve,
Al' angeljček ali demón,
Prijela za vrv je s prebelo rokó
In ténko zaklenkal je zvon.

»Oj sveta božja Poródica,
Pred svetoj veliko nočjoj
Ostavil me je; da vrne se, daj,
Galantni stotnik moj.

Kakó me je vozil po tihih valéh
Ta bledi, prekrasni mož ...
Kaj ne, o božja Poródica,
Da me uslišala boš?»

No, druga pride ženska starà
S tresočo, koščeno rokó,
Da tudi ona zacingljà
In milost veliko dobó.

»Prišla sem stara revica
Na zvonček zacinglját,
Da šel bi iz osme šole moj sin
V ljubljanski lemenát.

Pa prej je mislil biti kaplan,
Pa zdaj neče slišati več,
O daj, da bi Dunaj in doktor in jus
In druge skušnjave šle preč.»

In tretji se bliža gorjanski kmet
In prime nerodno za vrv,
V oltar upre zaupljívi pogled
In tožno namrši obrv.

»Oh, padarji jo zdravijo
S planinskimi rožicami,
A vendar nič ne odpravijo,
Umrla bo vbožica mi.

Pa če bi umrla ženica mojà,
Kdo naj bi tolažil njih jok?
Pomisli, o mati Jezusova,
Da ímam pet majhnih otrok.

In ako bi nosil Jezuščka
Z osličkom le Jožef samó,
Pomisli, kakó bi pač Jožefu
Nerodno in težko biló.

Oh daj, da ozdravi ženica mojà,
In jaz obljubim ti v dar
Tri srčka voščena in tebi v čast
Šest belih sveč v oltar.»

Četrtri nastopi – kedó je to?
Četrtri bil sem jaz,
Ki sem prijel za milostno vrv
In gledal Madónin obraz:

Čuj! Ljubita sinčka mater bolnó
In jo tolažita,
A med seboj se hudó, hudó
Ta sinčka sovražita.

In pride k majki prvi sin,
Zdravil najboljših nesoč,
In z drugimi pride drugi sin,
Ko bliža temna se noč.
»Ná, majka, sprejmi zdravila le-ta,
Gotovo ozdrávela boš!«
» »Kaj tvoja, moja vzela bo
Iz lepih planinskih rož!««

»Seveda, seveda, le proč od nje,
Ná, majka, tó-le pij ... !«
» »Nikdár tegà ne dopustim««,
Brat drugi govori.

Takó se brata prepirata,
A majka umira med tèm,
A jaz, ki ljubim jo tudi gorkó,
Pribežal sem k tebi sem.

O sveta božja Poródica,
Usmili, usmili se nas,
Sprijazni brata sovražnika,
Saj je že zadnji čas ...

Mihael Mihajlov.

Engelbert Gangl: Na Gorenjskem

Dom in svet, 1896, 9/17, 739.

21. Bled.

Učakal sèn prekrasen sem nocoj:
V oblakih zlatih gledal nad seboj
V daljavi nedosežni sem Bogá –
Plašč bil njegov iz čistega zlatá,
In v kroni biseri so mu žareli;
Ob njem so bili angeli nebá,
Molili so ga in mu slavo peli. –
Pod njim pa plaval je naš lepi svet,
Pomlad na njem je čarno kraljevala,
Mordà je bila prva, ki je vstala

Na božji glas pred milijoni let ...
In biser Bog iz krone svoje vzel,
Izpustil ga na zemljo, zasolžile
Po njem so angelov oči se mile –
Solzá nebroj ta biser je objel ...

V tem hipu sem se vzbudil, in šepet
Ljudij, valov mi je na sluh udaril,
In na otok moj vsplaval je pogled –
O, ti si, Bled, ki Bog te je ustvaril!

E. Gangl.

Marica Strnad: Na blejskem otoku

Slovenka: glasilo slovenskega ženstva, 1898, 2/1, 1.

Moj duh že davno na otoku moli,
Telo še v čolnič sprejmi ti, veslar!
Veslati do otoka me izvoli,
Podvoji vêsél svojih le udar!

Kako krepko za zvon bom potegnila –
A zdaj le po stopnicah vrž navzgor – !
O národ moj, le za-te bom prosila,
Saj tvoja sreča moje je izvor!

Márica II.

Josip Murn: Na blejskem otoku

(psevdonim Aleksandrov)
Ljubljanski zvon, 1899, 19/3, 172.

Od daljnjih, zapadnih strani,
od senčnatih, tihih lok
prihajam sem k tebi, Marija,
na blejski otok.

Ne žene, oh, grešnika semkaj
kesov me nemirnih vihar,
le s prošnjo prav tiho poklekam
pred zlati oltar.

Glej, v srcu je mojem noč zla,
noben žarek v njem ne vztrepeta,
in jezero misli prečnih
v njem prostora ima.

Ah, čuj me, Devica Marija,
usliši mi prošnjo to:
V tem srcu tak temnem presvetla
naj luč zopet bo.

Kak lahko pač to mi storiš!
Obdaja te zvezd milijon –
oj, stemne še naposled ti lahko
presvetli tvoj tron.

Med njimi posebno še ena
nevarna ti, kneginja,
ah, čuj me, to vrzi na zemljo
v to temo srca ...

Zavzdihnem, zaklenkam nato,
Da me čula, uslišala boš,
In v pušico medno spustim tja
Enajsti svoj groš.

Aleksandrov.

Jožef Zazula: Na blejskem jezeru

Dom in svet, 1899, 12/18, 558.

Vzkipi, vzkipi, močni val,
stopi drzno čez obal,
moč pokaži maščevavca
za pravice zatiravca.

Da še pomniš, dobro znam,
kadar je Slovenec sam
po obrežju ribič hodil,
po vodovju tvojem brodil

Dober oče si mu bil,
s plenom rib si ga redil;
travnike si mu namakal,
ko je v suši k tebi plakal.

Oh! okrog poglej sedaj;
mar spoznaš še rojstni kraj?
Skoraj vsi sinovi vrh
so nekdanji ti pomrli.

Kar je bila tvoja last,
tujca zdaj drži oblast;
tvoje ribe sam pobira,
glada zadnji sin umira.

Kjer so bila prej polja,
tujec igre zdaj igra;
kjer so bila njih selišča,
tujec dela šetališča.

Nisi zabil še sinov,
še spominjaš se domov,
tvoja skrb še ni minila,
ni minila tvoja sila.

Vzkipi, vzkipi močni val,
stopi drzno čez obal,
sina zadnjega obrani,
dom pred tujci mu ohrani.

J. Z.

Josip Mantuani: Devici Mariji na Blejskem jezeru

(Psevdonim M.)

Čarman Franciscus: *Božja pot matere božje na Blejskem jezeru*. Ljubljana: A. Turk, 1899, 28–30.
Frančišek Kimovec: *Bled nekdanj in sedaj*. Ljubljana, 1908, 61–62.

Kraljica draga vseh nebes,
Marija, mati mila,
Za svoje stanovanje res
Otók si izvolila:
Tam, kjer malik je stanovál,
Hram sveti je Devici vstál.

Prelepa si nad vse stvari,
Marija, rajska Deva,
Če solnčni žar obliče ti
Na sliki tam obseva;
Nad glávo angeljci stojé
In zlato krono teb' držé!

V naročju Dete ti sedí
S svilenó tančíco,
Nam blagoslov ono delí
Z dobrótljivo ročíco;
Svitló obdaja solnce te,
Globoko luna klanja se!

Prijetno tebe venčajo
Cvetlice vse rudeče,
Okrog prestola vžigajo
Se svečice žareče:
A bolj živó ko sveče té
Za tebe srca vsa goré!

Za družbo tebi voljena,
Kraljéva o Devica,
Svetnika veličastna sta –
Cesár in cesaríca;
Svet Henrik ti na strani je,
In Kunigunda na-te zrè.

Glej, barčice priplavajo,
Se ljudstvo k tebi shaja,
In romarji pozdravljajo
Svojo kraljico raja;
Iz stolpa zvon sladko doní,
Marijo glasno počastí.

Slavi Marijo hrib in log,
Častí jo mah – skalovje,
Vsak list, ki zelení okrog,
In višnjevo valovje;
Vse brezštevilne kapljice
Iz jezera naj jo časté!

Meglica lahna, malo stoj,
Ko plavaš čez višave,
Pozdrav da vzameš moj s seboj
Čez hribe in planjave:
V otoka mili cerkvici
Mariji ga sporôči ti!

M. (AVE MARIJA!)

Fran Zbašnik: Blejsko jezero

(Psevdonim NOVUS)

Planinski vestnik, 1903, 9/1, 10.

Da biser si Kranjske dežele,
o jezero, kdo bi tajil?
Če ne bi biló, bi gotovo
te žid ne bil v roke dobil.

Novus.

Ljudmila Poljanec: Spomini z Bleda

(Psevdonim M. P. Nataša)

Ljubljanski zvon, 1903, 23/8, 513–515.

Narava moli ...

Samotna kapelica v logu,
skrivnosten objema te mir,
v zamišljenem logu ko sanja
trepeče lehak zefir ...

Samevaš, kapelica v logu?
In vendar navara drhteč
tu moli molitev večerno
ob svitu nebeških sveč,

ob slavčevih spevih otožnih,
ob pesmi, ki poje jo slap,
ob sladkih vonjavah rožnih,
ob dihu večernih sap!

Kakor da skrivnostna nebesa
razpenjajo tu baldahin,
molče vsa narava se klanja
in moli pobožno pod njim.

Molče vsa narava se klanja
in nemo mi moli srcé ...
in sanja, in sanja o sreči
in na nebu mu zvezde žaré! –

Bil čas je rož.

Bil čas je rož, bil čas je cvetja,
bil čas je petja, sladkih nad, –
pozabila sem biti srečna,
ko cvetela meni je pomlad! ...

In na vrtéh jesen žaluje ...
po nemih gajih hodi smrt. –
O, naj samo enkrat še vstopim
v življenja opustošen vrt.

Poljubila bi rosno cvetje
in dela bi ga na srcé ...
»Nikar ne plakajte mi, rože,
Jesen, jesen že mimo gre!«

Bil je čas rož – bil je čas cvetja,
a zdaj je čas jesenskih dni ...
na vrtu žalost se spreha
in rosne rožam so oči ...

Na vrtu žalost se spreha
in došla v moje je srcé ...
»Nikar ne plakajte mi, rože,
jesen, jesen že mimo gre!« –

Izgubljena vera ...

Ko sem verjela še v lepe večere,
v lepe večere, prepolne luči,
upanja zvezde sijale so meni,
upanja zvezde iz tvojih oči ...

Ni jih večerov! – In v urah samotnih
ustne te kličejo moje zaman.
Zvezda za zvezdo umira na nebu,
gasne in pada v temán ocean! –

Kam ste mi zašle, ve upanja zvezde,
ali ste padle v globino morja? –
Mar ste mi zašle na tuje prostore,
nádeje sladke in želje srcá? –

In sanjala sva ...

In sanjala sva sredi rož ...
Ko minejo tri leta,
iz fanta ti boš – mlad že mož,
jaz žena iz dekleta. –

In sanjala sva – bogvekaj!
V tem lepem rožnem maju
en sam pogled – en sam smehlaj,
in srca se spoznajo.

Sto lepih rož vzbudi pomlad,
a redek je – jeseni sad!

Prepozno!

Ne sadi si rož več, o blede dekle,
ne sadi jih v pozni jeseni ...
Umrle ti bodo ... Glej, smrt mimo gre,
zapri zdaj svoj vrt in zakleni!

Ne poj mi več pesmi, o blede dekle,
o sreči – o mladi ljubavi! –
Umrejo ti pesmi – boleha srce
in čas ti ga več ne ozdravi!

Začelo ljubiti si zgodaj – otrok,
ah, v blaženi dobi mladosti –
a kratek ljubezni določen bil rok –
in dolgi so dnevi – bridkosti!

Ne sadi več rož – in več pesmi ne poj!
Glej, taki za te so načrti:
Sadila pač rože za grob ti bi svoj
in himne ti pela – bi smrti!

Frančišek Kimovec: Jezerski zvonček

(Podpis K.)

Frančišek Kimovec: *Bled nekdanj in sedaj*. Ljubljana, 1908, 64.

Ave Marija!
otoka premila Kraljica! –
Cel dan oznanjaš, zvonček,
čez jezersko ravan
nebes Kraljice slavo
srebrnočist, glasán.

Molitve spremljaš vroče
in prošnje src gorké
pred prestol naše ljube
Kraljice in Gospe. –
Ave Maria!
otoka premila Kraljica!

Ave Maria!
otoka premila Kraljica! –
O naj kot glas tvoje čiste
in svete so želje,
ki nam iz src potrlih
pred Nje prestól kipe.

Če usmiljeni Kraljici
jih glas oznani tvoj:
vse želje Mati spolni,
da srcem mir, pokoj.
Ave Maria!
otoka premila Kraljica!

K.

Jože Debevec: Marija, Slovencev Kraljica

(Psevdonim Dr. J. D.)

Frančišek Kimovec: *Bled nekdanj in sedaj*. Ljubljana, 1908, 64–65.

Odprta so sveta nebesa,
odgrnjena zlata zavesa,
prestól se tam svetel žari,
Gospa na prestolu sedi:
O angeli božji, hitite
in zlato ji krono nesite,
krono Mariji Devici,
svoji nebeški Kraljici!

Krog ljube gorenjske ravnine,
pozdravljene strme višine,
pozdravljena Triglav in Stol,
varujta Marijin prestól!
Oj mili Slovenci, hitite
in zlato ji krono nesite,
krono Mariji Devici,
svoji nebeški Kraljici!

Oj zemlja, vse tvoje ravnine,
oj zemlja, vse tvoje višine,
karkoli si, gora in dol,
oj vsaj si Marijin prestól!
Zemljani pobožni, hitite
in zlato ji krono nesite,
krono Mariji Devici,
svoji nebeški Kraljici.

Odprta so srca nam vneta,
za Tebe Devica presveta,
pripravljen je v srcih prestol,
le Tebi, a svetu nikol.
Častivci Marij'ni, hitite
in zlato ji krono nesite,
krono Mariji Devici,
svoji nebeški Kraljici!

Dr. J. D.

Alojzij Remec: Na Bledu

(Psevdonim Štefan Poljanec)

Domači prijatelj: vydrov mesečnik, 1909, 6/12, 313.

O jezero, jezero mirno,
vse tiho, skrivnostno tako,
v nebo kot deviško oko
zagledalo si se verno ...

In nad tabo gredo meglice
in nad tabo gre poldan,
čez gore tja v jasni dan
razpenja svetlé perotice.

A v duši jaz vidim svoji
ob tem svitu temnejšo še noč,
ves boj, ves dvom pekoč
še bolj čutim ob tvojem pokoju ...

Za vrv potegnil nekdo je
tam v cerkvi in dolgo zvoni ...
Zaupno upira v Marijo oči
in pravi ji želje svoje ...

In morda sam zase prosi
in morda za svoje deklé
in morda enako gorje
kot jaz v svojem srcu nosi ...

In morda kot jaz se vprašuje,
ne ve, ne kod, ne kam,
in morda kot jaz je sam
in lastno srce mu je tuje ...

Narte Velikonja: Na Bledu

(Psevdonim Izor Etran)

Zora: glasilo katoliško-narodnega dijaštva, 1909, l. 19, priloga PRVI CVET, 30.

Valovi pljuskali ... in svetlogrivi
bežali razigrani so na breg ...
Prekrižal se brodnik je sivi
in spustil brod je sred valovja v beg ...

In klic presrečen se ozval - - utonil
radosten klic v valovju ... ob obal
je trčil čoln - in potnik klonil -
poljubil zemljo sveto svetih tal ...

Odkril bronik se: k - Zdaj se duša vrača -
trpin se vrača v sveti hram nazaj;
objela ga je gruda spet domača -
sprejel je sina sladek njen smehlaj ...

Izor Etran.

Oton Župančič: Na Bledu

Ljubljanski zvon, 1911, 31/6, 337–338.

Z romarskim čolnom
pesem plava,
poletava
nad jezerom.
Zvonček Marijin plaka in prosi,
molitve nosi
pred božji tron.
Kaj so prinesla ta srca s seboj!
Plaho, zaupno pred teboj,
o Marija,
so razgrnila
vso domovino:
s temi srci so polja, gorice,
žito in vino,
naše dežele ponižne vasice,
skrite koče,
v njih porodnice,
v svoji revni
k tebi kliče.
S temi srci so dvori in hlevi
voli in krave,
in pastir in bela čreda
z mirnimi očmi te gleda
iz daljave.
Vse težave,
ves znoj
plaho, zaupno so razgrnili,
vse razkrili
pred teboj.

Glej, Marija,
mati presveta,
srce poeta
drug je tvoj.
I krog njega se gnete usoda
mojega roda,
k meni roma domovina
od vseh strani.
O, da bi bila
pesem moja
kot je tvoj zvon!
Da bi čutila,
da bi nosila
na svoji peruti,
kar misli, kar čuti,
kar vriska, joče,
kar hoče dom ...

Jakob Soklič: Na blejskem otoku

Vrtec, 1915, 45/10, 167.

Zvon želja vzdihuje, prosi,
čez oblake zvok hiti,
do Marije prošnje nosi
pred Njen prestol milostni.

Da bi pesem moja plula
kakor glas zvona do Nje
in molitev Ona čula
in uslišala prošnje:

Da bi vojska se skončala,
prišel bratec moj domov,
da bi mir in sreča prišla
zopet pod naš revni krov!

Jakob Soklič.

Jakob Soklič: Romarji na blejskem otoku

Angelček, 1915, 23/10, 159.

Pozdravljena, Kraljica,
Marija jezerska!
Sprejmi, sprejmi, Devica,
goreč pozdrav srca!
Odmeva Tvoja slava naj
Tja čez oblake, v sveti raj!

Pozdravljen, zvonček mili,
oj zvonček čudežni,
ki nosiš naše želje
k Mariji, Materi!
Le pevaj, pevaj, sladki glas,
oj Mati naša, sliši nas!

Za vrv nedolžno dete
prijelo je
in gori v malih linah
zapelo je:

»Mi mati dolgo časa
bolna leži
in v težkih, smrtnih mukah
bridko ječi.

Marija, prosim srčno,
ji zdravje daj
in jaz Te bom hvalila
na vekomaj!«

In druga, siva mati
zvonila je
in Mater Božjo mati
prosila je:

»Ah, v vojsko šel moj dragi
edini sin,
nazaj pripelji ga, Marija,
spet iz daljin!

Ohrani njemu vedno
čistost srca;
nazaj pripelji sina
mi zdravega!«

Iz lin je drobni zvonček
lepo zvonil
in revnim srcem srečo
in mir delil.

Ob zvončku se ljudje
vrstili so
in vsi uteho zopet
dobili so.

In drobni zvonček milo
pozvanjal je,
nebes Kraljice slavo
oznanjal je ...

Vera Kessler Albrecht: Na Bledu

Svoboda: družinski list, 1919, 1/6, 99.

Narcise vsepovsod. Vse je žarelo,
vse pelo, mrgolelo v gorski travi.
Kako je cvetje šmarnično dehtelo,
uvelo v moji roki in na glavi ...

Od jezera zapelo je veselo;
zazibal čoln, in kot bi vedel kam
tako hitel je z nama v cerkev belo –
Ves v zlatem solncu bil je božji hram.

In stara pesem spet je zaigrala
raznesla se po jezeru in holmcu ...
Jaz – tvoja žena – pa sem zajokala

za vso skrivnost, ki jo je ura vzela,
ko sem priseči morala pri solncu,
kar sem ti stokrat v tihi noči dala ...

Rokopisne pesmi v Nadškofijskem arhivu Ljubljana v almanahu Domače vaje.

Janko Šentvidški: Slovo od Bleda 31. avg. 1881

(Psevdonim Kunovar)

Domače vaje, 1881–1882, 12/3, 17–18.

I.

Bodi pozdravljen predragi mi Bled,
Ko se odpravljam od tukaj
Pridi skor čas, da gledam te spet,
Biser predragi Slovenski.

II.

Tožnim se srcem odpravljam odtod,
S kraja mi tega je iti,
Nosil spomine na te' bom povsod,
V srcu globoko ležeče.

III.

Joka ločitve, mi sili v oči,
Nav te ak' mislim globeleje,
Ak' premišljujem prelepe noči,
Ko sem se vozil po vodi.

IV.

Živi Bog jezero, hribe okrog,
Cerkvico ž njimi še dolgo,
Prosi Marija, da ljubi bi Bog
Slogo podaril Slovanom!

Ivan Kogovšek: Na blejskem jezeru

(Podpis Z.)

Domače vaje, 1889–1900, 30/18, 273–274.

Motto:

Dežela Kranjska nima lepš'ga kraja
ko je z okol'co ta, podoba raja.
Tam v časih Črtomira na otoki
podoba boginje je stala Žive.
Prešeren.

Krasan in lep je res ta kraj.
Presrečen vanj pogled upiram:
Res, kakor bil bi pravi raj! –
V dni davne v duhu se oziram.

Na otok mnog junak hiti,
za vero staro vnet in krivo.
V ljubezni sreče si želi;
zato časti boginjo Živo.

Na otok tudi jaz hitim _ _
Hitrejšega želim si čolna,
da Devo sveto počastim,
ki sama je ljubezni polna. –

Poklekнем, sklenem tu roke.
Srce molitev mi šepče:
O Deva, ki te vsi časte,
naj ljubim Te še jaz goreče!

Z.

Jakob Soklič: Materi Božji na Blejskem jezeru

(Psevdonim J. Darko)

Domače vaje, 1911–1912, 42/18, 589–594.

(Pesmi in molitve romarjev)

Pozdravljena, Kraljica,
Marija jezerska!
Sprejmi, sprejmi, Devica,
goreč pozdrav srca!
Odmeva Tvoja slava naj
Tja čez oblake, v sveti raj!

Na jezer' stanuješ,
v nebesih kraljuješ,
oj prosi, Marija
v nebesih za nas! –

Pozdravljen, zvonček mili,
oj zvonček čudežni,
ki nosiš naše želje
k Mariji, Materi!
Le pevaj, pevaj, sladki glas,
Marija Mati, sliši nas!

Na jezer' stanuješ,
v nebesih kraljuješ,
oj prosi, Marija,
v nebesih za nas! –

Za vrv nedolžno dete
prijelo je
in gori v malih linah
zapelo je:

»Mi mati dolgo časa
bolna leži
in v težkih, groznih mukah
bridko ječi.

Marija, prosim srčno,
ji zdravje daj
in jaz te bom hvalila
na vekomaj!«

In druga siva starka
zvonila je
in Mater Božjo starka
prosila je:

»V tujino šel moj dragi
edini sin,
nazaj pripelji, mati
ga iz daljin!

Ohrani njemu vedno
v srcu Boga, –
nazaj pripelji sina
nedolžnega!«

Iz lin je mali zvonček
lepo zvonil
in revnim srcem srečo
in mir delil.

Ob zvončku se ljudje
vrstili so
in vsi uteho, srečo
dobili so.

In mali zvonček pridno
pozvanjal je,
dobroto, slavo Njeno
oznanjal je _ _ _

Po jezeru čolnički,
čolnički plavajo
in vetrci se z valčki
tam poigravajo.

In ljudstvo poje, moli
v čolničkih presrčno
in svete pesmi glasno
done Ji za slovo:

Na jezer' stanuješ,
v nebesih kraljuješ,
oj prosi, Marija,
v nebesih za nas!

Anton Vodnik: Svetli večeri

(Podpis J. V.)

Domače vaje, 1916–1917, 47/9, 183–184.

I.

(Ob Blejskem jezeru).

Kot bela ptica
golobica,
ki v solnce goreče peroti razpne
in umre –

se med zelenjem je cerkvica vzela
kot biseren smeh ...
kot pesem srebrna je zazvenela
mehkó –
lahko hitela čez valove,
puščala za seboj sledove
cvetove ...

PROZA

Josip Švegel: V Bledu (Pripovedka o zvonu v Blejskem jezeru)

(Psevdonim J. Radonievich)

Glasnik slovenski, 1858, 1/8, 128–132.

Franciscus Čarman: *Božja pot Matere Božje na Blejskem jezeru*. Ljubljana, 1899, 25–27.

Bil sem še otrok, ko so mi doma pripovedovali, da je nekdanj na gradu živela prelepa, mlada gospa, ki je bila vedno žalostna in je nosila zmeraj črno obleko. Bila je mlada vdova. Moža so ji roparji v gozdu umorili in njegovo telo v jezero potopili; zato je ona tolikanj jokala, da so nje cvetoča lica obledela. Z ljudmi ni skoraj besede več izpregovorila. Vsak dan se je na otok peljala; tam pred podobo Matere Božje v majhni kapelici je vsak dan dolgo klečala in molila, ali pa je sedela na bregu jezera pri studencu. Ni se ozrla ne na levo, ne na desno, le v temno dno jezera je bilo obrnjeno oko ali pa proti nebu. Zbrala je vse svoje drage zlate in srebrne posode, sto in stokrat je večno zvestobo umrlemu soprogu obljubovala, in dala je vliti dragocen zvon v spomin svojega moža. Zvon so pripeljali; bil je iz čistega, dragega blaga, prelepo in glasno kakor angeljsko petje je bilo njegovo zvonjenje; djali so ga v črno ovenčano ladijo in odrinili proti otoku. Nemudoma pa je vstala divja burja; pomagala ni ne molitev ne vesla moč; zvon in ljudje, ki so ga vozili, vsi so bili v globini jezera pokopani in nihče o njih nič povedati ne vé. Včasih pa, kadar je nebo prav jasno, in tihi večer svoja krila razgrinja čez jezero, kadar svitla luna svojo blede luč čez jezero razliva, se čuje iz globočine jezera srebrni glas utopljenega zvona. Takrat se ribič uprè z vso močjo v svoje veslo, ker vé, da bi znala vstati huda nevihta in da bi znali razsrjeni valovi njega in ladijo pogubiti. Mlada vdova pa je zapustila svet in svoj visoki grad; dala je vse svoje bogastvo in premoženje, da so cerkev na jezeru zidali; ona pa je romala celo bosa v Rim. Sam rimski papež je poslal potem na jezero v novo cerkev zvon, sam ga je blagoslovil in mu dal čudno moč, da vsak, kdor ž njim zvoni, si s tem dopolnjenje ene svojih prošenj in želj zamore od nebes izprositi. Ljudje romajo odslej na otok k Materi Božji; vedno poje mali zvon in veliko, veliko ljudij tam prosi za odvrnjenje rev in trpljenja, ki jih v življenji tarejo; pa le malo jih je, ki mislijo tudi na pobožno, nesrečno gospo, ki je daleč v tuji deželi, v nekem samostanu umrla kakor ponižna spokornica.

Tako so mi pravili moja mati, jaz sem jih pazno poslušal in sem zvesto ohranil v pameti pripovedko o srebrnem zvonu in o črni ženi.

Š.: Ena resnična, druga pa pravljica

Kmetijske in rokodelske novice, 1860, 18/10, 75–76.

Človek, ki mu serce ni celó zamerznilo za domače reči, se rad spominja tudi v poznejših letih, kar je doživel ali saj slišal v mladosti svoji. Ko sem unidan bral v »Novicah« od junaških štajerskih žen, mi je v živo v spomin prišla prigodba na blejskem jezeru, ko so se pod Francozom tukajšne žene ravno tako serčno obnašala kot njih sestre na dolnjem Štajarskem. Podam jo »Novicam«, zraven pa še neko pravlico.

Serčne Blejke

Mnogo že se je pisalo od blejskega jezera in njegove okolice v naših »Novicah«. Ni mi pa znano, da bi bil kdo omenil prigodbo, ktera se je godila ondot ob času, ko je bila naša domovina v oblasti Francozov. Naj jo tedaj povem jez, kakor sem jo slišal iz ust svojih rajncih staršev, kateri so sami pričujoči bili in vidili z lastnimi očmi, kar se je godilo.

Bilo je zjutraj, dan sopraznika v postu – leto mi ni znano, zakaj prosti kmeti si tega ne vtisne v spomin – ko so bili ljudje sosednih vasi, kakor je na Gorenskem dandanašnji še navadno, se obilno zbrali k sv. Maši pri Materi Božji na jezeru. Po maši se podajo v ladije proti domu. Al ko privesljajo blizo ladiša pri kapelici, zapazijo množico francozkih oficirjev, in med njimi enega z vago, s katero so mislili dragocenosti cerkvenega zaklada vagati in berž ko ne med seboj deliti, kakor se je že pri nekterih drugih cerkvah zgodilo. Al komaj domači to zapazijo, kar z enim glasom zavpijejo: »Mater Božjo hočejo oropati, nazaj vozite!«

In v tem hipu se vernejo vse ladije k cerkvi nazaj. Tri junaške žene (imena njih sem pozabil), leté, ko so zaperte vrata s silo odperle, v zvonik, in začnejo plat zvona biti. To slišati hitijo ženske od vseh strani skupaj, in ob kratkem je bilo ženstva ob jezeru, da se je vse terlo, s kolmi, gnojnimi vilami, cepci, motikami itd. Slišal sem, da so bili možje iz daljnih vasi v ženski obleki od zadaj, posebni pri Zazeru po hribcih in v Nogradu pod gradom, da jim pomagajo, ako bi treba bilo. Al dekleta in žene same se junaško obnašajo. Francozi vidši, da od te strani nič ne opravijo, se urno podajo pod Želičami pod grad proti Ribču, da bi se od te strani pripeljali na otok. Pri ti priložnosti se je posebno nekdanja lastnica blejskih toplic Burjovka kaj serčno vèdla; konja nekega Francoza, ki je na vso moč jahal, je za berzdo prijela in mu jo izsnela rekoč: »Stoj! če ne, bo druga« (njene lastne besede, kakor mi je sama pripovedovala). Konj, berzde prost, pri tiči obstane. Pripisala je to pripomoči Matere Božje, misleča, da ženska nikrad nima tolike moči.

Tudi vojak z vago prisopiha pod Nograd (bil je res nekdaž ondi vinograd, in še jaz pomnim, da se je ondi pod visoko skalo nahajala rodovitna vinska terta) in že se vrine v neki čoln, ktereга še niso odrinili, kar prihiti neko pogumno dekle iz Podhama (pripovedovali so, da je bila tako močna, da se 7 korenjakov ni vstrašila), in ko vse kriči: »Z vago ta je že v ladii!« zavpije junakinja: »Meni ga pokažite; jez mu bom kes!« In v tem hipu plane v čoln, ga zgrabi in zvije, in v jezero bi ga bila vergla, ako bi ne bil tako milo prosil in obetal, nikdar več priti na jezero.

Al kako malo so bili Francozi mož beseda, so se Blejci kmalo prepričali. Ako se še prav spominjam, so prišli v drugič neko nedeljo, toda so ravno tako malo kakor pervikrat opravili, zakaj bili so Blejci vedno na straži. Prišli so tretjič, kakor se mi zdi, binkoštni torek. Moj oče so imeli ravno za hišo nekaj opraviti, ko pride neki tergovec iz Radoljce, kjer so tudi Francozi stanovali, in jim reče: »Anže! mislim, da ne bomo nič opravili«. »Jez tudi mislim, da ne« – mu odgovarja in urno sekiro v hišo veržejo, za njimi hité, pa od Matija jo, namesto okoli jezera čez (brez zamere) »Kurji drek« – to je hrib med Matijem in Ševlom – udarijo, tako Francoze prehitijo in na ladiše prehité. Kmali je zopet žensk vse belo, ki se oborožijo tudi s kolmi, na ktere so ribči veliko mrežo na sušilo obešali. Ko Francozi pridejo, jim serčno nasproiti stopijo rekoč: »Možje! Pervega, ki se bo prederznil v to ladijo stopiti, bomo s kolmi potolkle!« Da so tudi sedaj možje za reservo od zad stali, ni dvomiti.

Tako so junaške dekleta in žene otele cerkev Matere Božje na blejskem jezeru.

Povodna moža bohinjskega in blejskega jezera

Slišal sem v mladosti pripovedovati, da je popotoval iz Bohinja nazaj v svojo domačijo na Mlinu pri blejskem jezeru mož; rekli so mu »Žlinder«. ko tako po samotnem in dolgočasnem potu skoz »štenge« korači, se mu pridruži neznan človek čudne podobe. Začneta se meniti to in uno; beseda dá besedo. Naš Blejc, od začetka vès osupnjen, viditi moža neznane podobe, se oserči in vpraša ptujca, kam da se je namenil? Ta pa mu odgovori: »Jez sem povodni mož bohinjskega jezera, in grem po ženo, katero mi je povodnjak blejskega jezera odpeljal, ko nisem bil domá«.

Da so se pri teh besedah našemu Žlindru hlače tresle, si vsak lahko misli, kateri je kedaj slišal pripovedovati prigodbo od povodnega moža, zakaj veliko hudega se mu je očitalo. Toda pri ti priložnosti je bil bohinjski povodnjak prav priljuden. Tako kramljaje se približata jezeru. Preden se ločita, reče povodnjak:

»Pridi gledat k jezeru, in, kadar se boj med nama zavolj odpeljane žene uname, vedi: ako kervave pene k verhu priti vidiš, se zame slaba godí; dobro pa, ako vidiš bele pene priplavati«. To rekši se z velikim šumom zažene v globočino, kjer se uname boj, in glej! kervave pene prihajajo proti verhu, – zmagal je blejski povodnjak. Stanoval je s svojo ženo v stekleni hiši in v globočini.

Tudi se pripoveduje pravlica, da je prihajal blejski povodnjak vsako jutro k »Oravu« po za groš kruha. Dal je vselej nov groš; kruha mu pa niso dali v roko, ampak so ga vselej na okno položili, kamor je tudi on pokladal groš. Pravili so, da je sam prvi pot, ko je prišel po kruha, Oravki rekel: »Ne dajaj mi kruha iz rok v roko, zakaj, ker nisem keršen, bi ti jo pri ti priči odtergal«. In tako je vselej kruha z okna jemal.

Š.

Matija Tonejc: Boj v Blejskem jezeru

Zvon, 1880, 6/6–7, 94–96, 108–109.

Večkrat so videli ljudje zjutraj zgodaj ali pa tudi zvečer, ko se je stemnilo, skozi Štenge v Bohinj ali iz Bohinja iti velicega moža, ki se je zdel vsakemu nenavaden. V dotiko ni prišel nikedó z njim; zato se je nenavadna prikazen tem bolj čudna zdela vsakemu, kedor jo je videl. Pastirjem in drevarjem je prišla misel, da je to povodnji mož, ki hodi iz Blejskega jezera k svojemu Bohinjskemu tovarišu v gostije. Pravili so, da imata oba vsak v svojem domovji lepo prebivališče, iz čistega stekla je hiša, iz samih krasnih kristalov so stebri vsega poslopja, ki stoji na dnu vode, kamor le malokatero oko more pogledati. Vsega ima družina povodnjega moža obilo in živi prav po kraljevo. Najboljša jedila, najplemenitejše pijače in vsakih veseljc je dosti. Zato hodijo povodnjaki drug drugega obiskat, vendar drugi ne smejo iz vode, kot sam mož, ker ta jim ne dovoli.

Bilo je jesenski čas. Šel je iz Bohinja neki kmet zjutraj še pred dnem skozi Štenge v Bled. Zapazil je pred sabo nekoga, ki je tudi šel ravno tem potem kot on. Podvizal se je kmet, da bi došel človeka, ki gre pred njim. Družbo je hotel imeti. Todà čim hitreje je šel, tem bolj naglo je korakal tujec pred njim. Ni ga bilo mogoče dohiteti. Ko sta šla od Bele po cesti, jelo se je daniti, in čim svitljeje je postajalo, tem hitreje je šel tujec pred kmetom. Bil je to povodnji mož, ki ga je kmet dobro videl, predno se mu je izgubil izpred oči.

Tam, kjer gre svet doli proti jezeru, zavil je povodnji mož s poti, šel je naravnost proti vodi. – Kmet, ki je hotel videti, kaj bode, in se do dobrega prepričati, ali je to res povodnjak ali ne, stopil je za njim, da je videl dobro na jezero. tu je obstal. Pokrižal se je in molil, kajti na otoku je zazvonilo dan. Ali ni še odzvonilo, ko je planil povodnjak v vodo in se je izgubil v valovih, ki so se zgernili čez njega in ga pokrili. Bele pene so se pokazale in so šle na kviško, kjer se je potopil. Sledile so mu po verhu vode, da se je videlo in razločiti moglo, kam, na katero stran gré. Šel je proti otoku na vzhodnjo stran cerkve, kjer je voda najglobokeja.

Kmet je vedno gledal na vodo in opazoval, kedaj se bodo pene izgubile. Ali pogubile so se samo tam, kjer so se najpred pokazale in tako počasi naprej. Pod cerkvijo pa jih ni hotelo zmanjkati. Voda se je zagnala, da so nastali veliki valovi, pluskalo je jezero kakor serdito in se poganjalo celo na obrežje. Pén je bilo vedno več videti in šumenje, bučanje vode je postajalo vedno močnejše. Precej dolgo je terpelo in pokazale so se pod cerkvijo kervave pene mesto belih, valovi pa so šli vedno više. Kmet je izbežal, ker spoznal je, da se je boj vnel med povodnjakoma, hud boj; torej ni varno stati na bregu blizu vode, ker se ne vé, kakšen bode konec.

Ves dan je bilo jezero nemirno, valovi so bili tako nenavadni, da se čolnarji niso upali na vodo; vendar so se kervave pene pogubile. Deževati je jelo in lilo je tako, da ni šel izpod strehe, kedor ni moral; studenci celo so priderli, obnebje je bilo černo, kakor bi se hotelo maščevati in kaznjevati kako hudodelstvo.

Nenavadne prikazni so bile to; nikdar se kaj tacega še ni videlo, da bi bilo tako nanaglomoma nastalo. Nikedó ni vedel, kaj bi to pomeniti imelo.

Kmet je pripovedoval doma, kaj je videl. Star pastir pa je pravil, da nekoliko dni popred, predno je nastalo hudo deževje in černo obnebje, so videli pri jezerih pod Veršacem povodnjega moža iz Bohinjskega jezera. Le redkokrat se je primerilo, da je bil tu gori. In ravno zdaj je odpeljal povodnjak iz Blejskega jezera onemu iz Bohinjskega ženo. Pred ga je večkrat obiskal in zdaj, ko ga ni bilo doma, ga je sosed njegov prekanil in mu ženo vzel.

»Pastirji so v mraku živino pod streho spravili, ko se zasliši strašno tuljenje na jezerskem obrobji pod Savico. To je bilo dan pred dežjem. Groza je bilo ljudi, molili so in prosili, da bi se jim kaj hudega ne primerilo. Živina se je tresla v stajah in strašan je bil glas doli pri vodi, da je vsacega pretresel, kedor ga je slišal. Dolgo v noč se je razlegalo vpitje in tuljenje v skalovji, celo gori proti Savici ga je bilo slišati. Proti polunoči je še le potihnilo, mi pa nismo zaspali, kar nas je bilo pri stanéh. Celó pesov je bilo groza, da so javkali in se tresli kakor od hudega mraza. Morali smo jih pod streho vzeti. Čuden, neznan večer je bil to in pomnili ga bomo. Dolgo že pasem, ali kaj tacega še nisem doživel«.

Tako je govoril stari ovčar.

»Pri fužinah so tudi čuli vpitje po noči, pristavi sosed, in pravijo, da po polunoči je popolnoma potihnilo, ko se je vlekel hrup ob vodi od jezera doli. Tedaj je torej moral priti povodnjak na sled tatvini in je šel naravnost tja, kjer je sodruga najti mislil. Saj se je kaj tacega že slišalo, da si povodnjaki žene odpeljujejo, tako sem od starih, ki jih ni več, čul pripovedovati«.

»Tudi se je že prigodilo, da se je kaka lepa kmetska dekle izgubila in je ni bilo več najti. Ako je prišla sama o nesrečnem času na breg k vodi, zgrabil jo je povodnji mož in jo je nesel pod vodo v svojo pribivališče. Pravijo, da se takim ženskam ne godi slabo, da je mož dober z ženo, da ji pripravlja vsega dosti, samo prostosti nima žena več. Le redkokrat se primeri, če se mož posebno zanaša na ženo in ji vse zaupa, da ji dovoli iti obiskat svoje ljudi. Prišla je enkrat ena, ko je bilo preteklo več let, kar se je izgubila; bila je tedaj krasna dekle, prišla je kot resna, vendar pa lepa žena nepričakovana k svojim ljudem. Spoznali bi je ne bili več, ko bi jim ne bila vsega povedala, kedaj in kako se je izgubila. Todà dolgo ni smela ostati pri domačih, ker nesreča bi bila zadela vso družino, ko bi ne bila šla zopet nazaj. Prišel je že o mraku mož po njo in, ko se je branila iti, izgubil se je ali kmalu je bil zopet tu. Ljudje so molili in z blagoslovljeno vodo so ga odgnali. Todà rekel je: »Veš, da imaš otroka, kateremu si ti mati, kakor jaz oče. Ako ostaneš tù, prinesem ti ga polovico, predno se zopet zdani«.

Samostal.

(Konec prih.)

To je bilo ženi pregrozovito, rajši se je ločila zopet od svojih, kakor da bi bila otroka deliti pustila. Šla je v povodnje prebivališče. Pravila je ljudem, kakšno je življenje pod vodo in kakošno pohištvo imajo, kako krasno, čarobno pa kako je vendar neznano«. Tako je star pastir pripovedoval poslušajočim zbranim.

V Bohinjki so ribiči lovili. Že zgodaj drugo jutro po hudi burji so šli na delo. Mnogo so nalovili in zadovoljni so prišli domôv, tako da se je petje čulo iz male lesene kočice od vode gori. »Dobro se nam je izplačal trud današnjega dneva«, pravi mož svoji ženi, »zahvaliti se moramo Bogu, toliko sva nalovila sè sinom, da sva morala na več krajih precej v ribnicah pustiti. Jutri pojmeta Jože in hlapec po žival, da spravimo vse domôv in precej odpošljemo. Poslušaj! danes zjutraj, ko sva odhajala, saj veš, tema je še bila, ko sva se poslovila, danes zjutraj nama je skoraj grozo delalo. Ko bi bil človek bojazljiv in babjeveren, gotovo bi se bil bal in križe delal. Ravno za Veliki kamen sva prišla, hodila sva po bližnjihcah in zaslišiva strašen ropot in vriš zgoraj na cesti. Ravno ko derdranje vóz in peketanje konj, velik hrup se je slišel. Smerečje se je uklanjalo, bukve so se majale, kakor da bi se drevje lomilo. Potres to ni bil. Na cesti pa se mi je zdelo ravno tako živo, kakor kedar peljejo svatje nevesto. Ali deržalo se ni poti, šlo je naravnost in naglo je izginilo. Čudne reči so na svetu in čudne moči, ki jih ne poznamo. Ko sva prišla ob šestih popoldan nazaj gredé proti domu k mlinarju, mudila sva se nekoliko in govorili smo različnosti. Prašala sva ga, ali je on tudi slišal zjutraj kaj tacega kot midva. Pravil nama je, da to ni bilo družega, kot beg povodnjega moža, ki je peljal svojo ženo domôv«.

»Res mora to biti, ker tudi tukaj so danes ljudje pravili, kako grozno in burno je bilo včeraj Blejsko jezero; ves dan je bilo nemirno in polno valov kakor bi hotelo izliti se iz svojih prostorov. Rekli so, da je bil jako hud boj v vodi, ki je trajal dolgo časa. Danes proti jutri pa so tudi slišali, kako se je voda zaganjala in prišel je iz jezera povodnji mož z družico ter jo odpeljal proti Bohinju. Čolnarji, ki so se imeli na otok pripeljati, čuli so in videli, kaj se je godilo«.

Od tistih časov ni več slišati, da bi se komu prikazal povodnji mož v Štengah; ali okolo Blejskega jezera ga še vidijo ali slišijo, vendar vselej le ponoči. Pride včasih iz vode in zleze celo na kak hlev, kjer sedi in gleda v vodo. Kakor hitro pa se zdani, beži zopet v jezero; tudi kedar bi se imel s kakim človekom sniti na hlevu, krene rajši v stran, in če ne more drugače, puhne naglo v vodo, kjer ga zakrijejo valovi. Pokaže se tudi mladeničem, ki se hodijo ponoči kopat, vendar ne stori nikomur nič žalega. Vidijo ga včasih na vodi ležati, ali bližati se mu ne upajo, ker se jim to nevarno zdi. Pravijo, da bi morebiti človeka utopil, ko bi se prederznil mu preveč na blizu priti v vodo. Možkim pač ni nevaren, vendar se ga je ženskam treba bati. Saj samo zavoljo tega pride iz vode, da bi vzel kako dekle, ko bi mu prišla v pest. Ali luči se boji in se precej umakne in izbeži, ko bi ga hotel kedo z lučjo osvetiti.

Samostal.

Anton Sušnik: Na bleškem otoku

(listek)

Slovenec: političen list za slovenski narod, 1890, 18/186, 1–2.

Leto za letom, kakor je to že od nekdaj navada, prihajajo na bleški otok k Materi Božji v praznik Velikega Šmarna cele tolpe pobožnega in vernega ljudstva iz raznih slovenskih pokrajin, zlasti iz Gorenjske in sosedne Koroške.

Z Breznice je v ta dan odrinil na božjo pot, pa tudi v poletnih mesecih, na otok sprevod. Vodnik sprevodu, sosed Klančar, je vesel molil naprej, da je bil ves hripav. Bandera so vibrala v planinskem vetriču, gozd je pa ponavljal jèk in odmev navdušenega petja naših Gorenjcev; od vseh stranij so hiteli božjepotniki ter se pridruževali brezniškemu sprevodu, ki je postal skoro nepregleden. Tedaj je bil Klančar v svojem življu in je tako oblastno vodil sprevod, da se je ponosno meril z vsemi tekmeci sosednih občin, in marsikdo je rekel: »Klančar bi bil izbran general!«

Dasi je Klančar videl lepo vrsto božjepotnikov, vendar se mu čelo zmračilo, ko vidi, da mnogi gredo sami na Bled. Čemu je pa on vodnik, in zakaj je dal vselej oznaniti s propovednice: »Ob ugodnem vremenu je skupna procesija na Bled!«

Podlogarjeva Cilka bila bi se tudi zamerila Klančarju, da bi ne bila vstala na vse zgodaj in odrinila po polji v gozd. Odrinila je sama na božjo pot. Seboj je vzela samo malo culjo, zvečer bode pa domá; in še te jestvine za popotnico razdala je prošnjakom ob cesti, ker ji ni dišalo jesti od te dôbe, ko se ji jame dozdevati, da se zánjo ne zmeni Andrej.

Toliko let sta se rada videla kakor brat pa sestra, in zdaj se dozdeva Andreju, da je Cilka uboga, malo izurjena in lepa, – in vse to so ji šepetale zlobne sosedinje. Andrej je bil dober rokodelec in je hodil v ključavničarsko delavnico bližnjega mesta Kr., in ondi so dekleta bolj zala in brhka, nego v vasi. Andrej bajè tudi v nedeljo hodi lepo oblečen in namuzan v Kr., da si ondi izbere svojo nevesto.

Cilka je takoj vse zvedela, postrežljivi jeziki so skrbeli, da je zvedela vsako malenkost, bodisi iz škodoželjnosti, ali usmiljenja.

Podlogarjeva Cilka se je od te dôbe dokaj izpremenila. Popustila jo je veselost, smeh iz njenih usten je zginil, vesele in hrupne zabave zamenjala je s – tiho božjo potjo. In glej! še na to ni šla v Klančarjevem sprevodu in z drugimi znanimi božjepotniki, temveč sama hiti po postranski stezi navkreber.

Čolni z božjepotniki pristanejo k stopnicam; Cilka, kakor bi imela težák kamen na srcu, stopa počasi gori po stopnicah, ki vedó na otoček k cerkvi Matere Božje. Krog cerkve se je ljudstva kar trlo. Otoček sredi bistrega jezera bil je danes cilj vseh vernikov, zlasti pa bolnih in betežnih ljudi, in tistih, koje je kaj težilo na duši in jim ni dalo mirú.

Nad cerkvico povspenja se od pamtiveka zvonik, v kojem visi zvonček z jasnim, zvonkim glasom. Pripoveduje se mnogo o tem zvončku, in po listih slovenskih, a tudi inojezičnih, zabeležena je kopica pravljič. Ljud pa tudi pripoveduje, da je na otoku v stari dôbi bival puščavnik; našli so na tem kraju zakopan zaklad, in iz njega ulili zvonček. Ta vabi še dandanes pobožne ljudi in – izletnike, ker se o njem pripovedujejo bajne, tajne pripovedke, zlasti pa to-le:

»Kdor ima kako željo, bodisi še tako skrivna, pozvoni naj na bleškem otoku v cerkvi, in spolnjena bode želja vsakemu.«

Radi tega sluje i danes ta zvonec in ga nazivljejo: »Zvonec željâ«; ljud vselej tja vré, in ne samo betežni in nesrečni vlečejo za vrv, temveč tudi sramežljive dekleta in korenjaški mladenči. Po čem li hrepené s pozvanjem tajnega zvonca? Kam merijo njih želje? Ta nagib privedel je le-sèm tudi Podlogarjevo Cilko. Čim bolj se je bližala cerkvi, tembolj so ji zastajale noge, pogum jo je opuščal, Cilka se je bala in mislila, da vsi gledajo za njo.

In kaj je Cilko tako vabilo na otoček? Zakaj si je baš izvolila Veliki Šmaren? Na otoku je kar mrgolelo ljudij; dospelo je sèm več procesij, pevci in pevke so hoteli jeden družega prekositi in – preupiti. Cilka se zgubi med tolpmi. Ne ozré se ni na levo, ni na desno, ter hiti tja k cerkvi. »Zvonček željâ« je pél v enomer, Cilki močno bije srce.

Se bode li prerila skozi te gruce?

Napné vse moči; k sreči se jamejo božjepotniki razhajati na vse strani in pred vhodom se naredi prostor. Cilka ima torej čas za premišljevanje. Vedno ji hodi na misel Andrej. Gotovo se zdaj sprehaja po Kr., a ona se rine v cerkvico, da izprosi od Matere Božje spolnjenje svojih željâ.

A zopet jo prešine bojazen, da je prošnja njena predrzna, da se ne spodobi na posvečenm kraju gojiti take prošnje; a vendar hiti naprej.

Zdaj stoji že v cerkvi. Ljudje odhajajo in prihajajo; vsak pozvanja in oči svoje zaupljivo obrača v obraz nebeške priprošnjice.

Cilka je stokrat že hotela zapustiti ta kraj, a neka nevidna moč jo zadržuje. Stegne roko po vrvici, da bi zacinkala prošnjo svojo, – a v tem trenutku pojavi se od nasprotne strani na pragu lepo rasten mladenič z usmevom na ustnih in iskrih očij ... Cilka skoro omedleva, ni ji mōči pozvoniti, pred očmi se ji kar stemni.

Andrej prime Cilko za roko ter jo odvede iz cerkvice na drugo stran. Zvonček je pa dalje pel, prihajali in odhajali so ljudje z različnimi željami, boleznimi in prošnjami.

»Ménila sem, da si v Kr. in se sprehajaš po trgu«, spregovori Cilka, ko se zopet zavé.

»Nu, in jaz sem mislil, da si v naši cerkvi na Breznici. Čemu si šla na božjo pot, zakaj si hotela zvoniti? Kaj te boli? Prosim te, Cilka, povej mi odkrito!«

Cilka molči. Zré na »odpustke«, koje ji je nakupil Andrej in misli, saj vendar ni tako nezvest in ni pozabil nje, ker je prišel za njo na božjo pot.

»Oh, kje sva se srečala?« vzdihne Cilka; Andrej se pa zamisli, očita si na tihem, da vendar ni lepo ravnal s Cilko.

Na bleškem otoku sta se dogovorila.

Ko se opoludne tolpe vernih ljudij in božjepotnikov razidejo in odrinejo od dražestnega otoka sredi rahlo pluskajočih valov, stala sta pred rajskomilim obrazom Božje Bogorodice dva mlada božjepotnika, dolgo sta iskreno molila, potem pa hitro odrinila preko planin domov.

In glej! Želje njune je spolnil »zvonček želja«: čez leto in dan stala sta v domači cerkvi pred altarjem kot ženin in nevesta.

A. S.

Vida Jeraj: Spomini

(Psevdonim Radica Bleška)

Vesna: mesečnik slovenskega dijaštva, 20. 4. 1893, 2/4, 53

II. Na Bledu

Stala sem ob Blejskem jezeru ... Nepremično zrla sem v modro globočino, med tem ko se mi je povračalo mnogo najslajših spominov ...

Valček za valčkom odzibal je dalje in mi odnesel spomin za spominom in ga odpeljal zopet daleč, – daleč ...

Dozdevalo se mi je, kakor da bi mi jezero skrivnostno šumljaje pripovedovalo bajke iz lepših, srečnejših časov ...

Da je tudi mene vodil lahni čolnič po svitlej gladini; – kako je igrala mala ročica z hladno vodo in je udarjala na njeno površino, da je pljuskala daleč na okrog ... na-to pa je odmeval vesel otročji smeh ...

Bilo mi je, kakor da bi mi jezero zopet in zopet isto ponovilo in mi slednjič še zagotavljalo, da je vse drugače sedaj, – vse drugače!

Ne vlada več ista sladka tihota v tem malem zemskem raju ... Nastalo je mnogo krasnih hiš, prišlo je mnogo tujih ljudij ... Postal je jezero pač svetovno znano, a vzela so mu pravi sveti mir ... Mir? Kaj iščem jaz? Tu se sprehaja bled mož –; tudi on zre v jezero ... Zdravja išče on, a jaz iščem mirú! ...

Zaman! Bival je tu tedaj, ko sem bila še malo dete, ko sem brezskrbno skakljala po ravni tej stezici in z ravno tem jezerom najivno kramljala ...

Jezero je jelo votlo šumeti ... Iz temnobjne globočine donelo mi je na uho, do srcâ: ... »Nekdaj, da, nekdanje je drugače!« ...

Anton Sušnik: Srečna vrnitev

(črtica)

Dom in svet, 1895, 8/18, 564–565.

Prelepa gorenjska stran! Ko zvečer po trudapolnem delu zrem v tvoje kraje, zdi se mi, kakor bi mi glas govoril do duše: Glej, to zemljo, to deželo nazivljejo borno, a vendar je ni od nje bogatejše na svetu. Mrzli so severni kraji, žarno solnce je ožgalo jug, iztok je poslal nad nas barbare, in zapad? Ta je kakor ovenela cvetka. Samo jeden kraj je, v katerem so srca brez zlobe in hinavstva, samo jeden kraj je v deželi naši, kjer živi misel idejalom svojim ...

Mesec je razlival svojo bledo, srebrno svetlobo na ta kraj; okolu njega so se razvrstile neštete tolpe zvezdic kakor družice okolu ženina, kateri z veselim obličjem pričakuje neveste.

Po zelenem polju se je razlegalo v čistem zraku zvónko petje. V njem so se radovala srca deklic, v njem se je izražala prosta duša, čista, tako čista, kakor svit blestečega meseca.

Dekleta so pulila lan in popevala. Kje neki bo že katera izmed vas tedaj, ko se bodo od tega lanú odločile nežne nitke, ko se bo sukala preja, in ko bo iz preje nastalo suho platno? In kje bo že katera, ko bo to platno obeljeno? Morda vas do te dóbe povéde ljubi pod zavetno streho; morda se bode razveseljevale v domači hiši z očetom, materjo, brati in sestrami; možno, da zapoje duhovnik: »De profundis«.

Ali čemu take misli? Le naprej! Dekleta trgajo, pulijo lan dalje ter pojó, da odmeva čez hrib in plan. Kraj polja dela drevje čudne sence, kakor prikazni v bajni noči. Te bi strašile pregrešno srcé, toda nedolžno srcé se jih ne straši.

»Že je teden dnij, Anica, kar hodim k vam. In za ta teden? Bog vé, kam me zanese usoda! V beli Ljubljani me utaknejo v vojaško suknjo, v roko mi potisnejo puško, in kdo vé, kdaj se zopet vrnem ...«

Hudo je dekletu pri srcu, ko ima vzeti slovo od svojega ženina. Polasti se trpka negotovost mladega bitja in izvabi mu iz očesa grenko solzo. Ženin odhaja, odhaja na dolgo dóbo. Kaj ga čaka po širnem svetu? Izgubi se, morda pogubi, ali pozabi, in ko se vrne, zanima, priklene ga druga, lepša, bogatejša. Krute misli!

»Ko bi umrl, objokovala bi te in prosila Boga mirú tvoji duši. Ali, če mi postaneš nezvest ...« Dekle zajoče in ne more dalje govoriti niti besedice.

»Nezvest? – Anica, tebi nezvest? – Imaš tako malo zaupanja do mene? Verjemi mi, to me boli, ta nezaupnost me bolj peče nego ločitev.« S trpkim očitanjem v očeh zrè Zaplotnikov Andrejec na ljubljeno nevesto. Anica ga je razumela; pomirjena zašepeče: »Saj ti verjamem, Andrej, verjamem, da se mi ne izneveriš.« Šla sta med druge deklice in posle, kateri so tu smukali lan in peli, tako brezskrbno, kakor ptiček pod jasnim nebom.

Za teden dnij so odvajali na kranjsko postajo vojake-novince. Slovenec izraža v pesmi radost in žalost, veselje in nadloge, vso svojo dušo. Vojaki so popevali, a tudi Andrejec je pel ž njimi. Iz grla mu je donela pesem, srcé mu je pa težila ból in grenkoba ...

* * *

Bilo je za dóbe bosanskega zasedanja. Domači polk kranjski št. 17 baron Kuhn je bil tudi poklican v orožje. Tudi naš Andrejec je služil v njem za desetnika.

»Nad Turke gremo«, je pisal takoj v prvem pismu. Ko dospè v Bosno, pisal je domu pravilno vsakih štirinajst dnij. Pismo iz take daljave! Oj, kako je bilo vse po koncu v vasi, koliko vprašanj, kaka nepotrpežljivost!

Sosedi so hoteli vedeti, kaj piše Andrejec; isto so hoteli vedeti sorodniki, znanci, skratka – vsi, skoro vsa občina. Vsi so hoteli umiriti svojo radovednost. Toda bil je še nekdo v vasi, ki je istotako, kakor Andrejčevi stariši, z ljubeznijo napajal dušo svojo s tolažilnimi besedami došlih pisem. Vsako pismo je bilo Anici to, kar je pomladnim vijolicam gorák vetrič, rožnemu popku jutranja rosa.

»Čudno dekle!« dejali so njeni in Andrejčevi stariši. »Človek bi skoro ne verjel, da ga more imeti tako rada. Dala bi zanj življenje in dušo.«

Jednakega lista nišo še čitali: kri, smrt, umor, klanje, nasilje, mučenje, peklensko trpinčenje. Groza je obhajala vse, ko so to čitali.

»Po noči počivamo vsi oboroženi, utrujeni, zmučeni, in ne vemo, bomo-li videli jutri še solnce ali ne. Ne vemo nì dneva nì ure. Vsako trenutje preží smrt na nas, in kar je še huje nego smrt, – mučenje, trpinčenje. – Včeraj smo šli, ali prav za prav lezli v snegu na goré. Vsak hip je kdo padel med zamete, in trebalo mu je priskočiti na pomoč. Ko dospemo vrh gore, čujemo iz daljave bolestno ječanje. Prišedši na mesto, vidimo na pol nagega človeka, skoro zmrznenega; ni imel ne ušes, ne nosú, ne rok: vse to je bilo odrezano in odsekano. Čudili smo se, da more tako razmesarjen in do smrti trpinčen človek še živeti.

Ko se zavemo in vzdramimo v tem groznem prizoru, usujejo se na nas krogle kakor toča. Nenadno prihrumé vstaši od vseh strani kakor buče iz panja. Naših je bilo razmeroma malo; izročili smo se božjemu varstvu in prosili Mater Božjo, naj nas varuje in nam pomaga. Zakadimo se med nje. Bojevali smo se kakor levi. Kamor je padel bāt naših pušk, ondi je izdihnil vstaš svojo dušo. A tudi naših je mnogo padlo. Jaz sem ostal nedotaknjen, kakor bi bil čudežno rešen. Sam ne vem, kaj bi bilo z nami, da bi ne bili v tem trenutju od strani zagrmeli topovi.

»Pomoč je tu! Fantje, držite se!« in držali smo se junaško. Ko bi mignil, izginil je sovražnik. Na bojišču so ostala trupla mrtvih in ranjenci, katerim so naši zdravniki obvezali strašne rane. Tudi žene so bile med padlimi bojovníki. Še misliti ne morete, kako ognjevit so te Turkinje; hujše so nego možje ... Zima je tu huda; take nisem nikoli doživel nī na naših gorenjskih planinah ...« Tako nekako je slovel dolgi Andrejčev list. Strašne so bile te besede za stariše, še strašnejše pa za srce ljubeče neveste. Kmalu nato pošlje Andrejec drugo, a veselejšo pismo:

»V nedeljo je bil zame pomenljiv dan. Povišan sem bil za narednika. Povejte to moji Anici. Še njo bi veselilo, ko bi sirota videla, kako blesté na mojih zálkah na ovratniku po obeh straneh tri zvezdice. – Zopet smo imeli prasko, pred Livnom smo zgrabili Turke z bodaki. Našega nadporočnika napade hipoma korenjak kakor hrast in že mu je hotel s svojo zakrivljeno sabljo preklati glavo, a v tem hipu priskočim jaz, prestrežem udarec ter Turka lopnem tako silno z bātom, da se je takoj valjal v krvi. Zato sem bil povišan.«

»Za Boga« – vzklikne mati – »on se tega še veseli, a vendar lepī na njegovem povišanju kri, človeška kri ...«

»Da, človeška kri« – dé oče – »toda kri človeškega lopova, ustaša, kateri je nedolžne kristijane neusmiljeno mučil in usmrtil. Verjemi mi, Polona, štel bi si v čast in v zaslugo, če bi takemu razbojniku takoj razbil lobanjo ...«

»Moški ste vsi jednako kruti. Ali more Turek za to, da ni kristijan? Da bi bil kristijan, ne bi trpinčil in moril ljudij. Kdo vé, če ne misli, da pride v nebesa, ako do smrti trpinči nekoliko kristijanov ...?«

V pismu dalje čitajo: »Človek postaja v boju kakor divja zver; kakor volk popada svojo žrtev, ubija in morī brez sočutja, brez usmiljenja. Ali jaz ali ti! – Ko se spomnim naših krajev tam gori na Gorenjskem, ko se spomnim vas, draga mati in oče, in svoje Anice in vseh prijateljev, s katerimi sem preživel srečna otroška leta, in če pomislim, da vsi živé in se veselé med svojimi, oglašá se v moje srcu živo hrepenjenje, ki mi neprestano kliče: Živeti hočem! Zopet bi rad videl drago svojo domovino, svoj rodni kraj; zopet želim videti, kako vshaja nad našo leseno kočó jutranje, zlato solnčece; objeti hočem svoje drage stariše, svojo nevesto; zopet bi se rad razveseljeval z vami! Oh, da pridem zopet domov!

To hrepenenje me navdaje s pogumom, ljubezen do rodne zemlje mi daje moč; Mati Božja z Brezij, katere podobo nosim vedno pri sebi, me varuje, angel me čuva, Bog mi pomaga. Ker me do današnjega dné še ni zadela nobena nesreča in nezgoda, zato sem uverjen, da nad menoj nima oblasti grešna roka in da me ne usmrti krogla, poslana iz take roke.«

Andrejčevi listi so dohajali vedno pravilno in povsem povoljno. Njegova poročila so bila jedina tolažba starišem, kateri so vse svoje upe opirali nanj, in jedina tolažba Aničina.

Že je poteklo tretje leto od te dóbe, odkar je Andrejec šel v vojake. Iz Bosne so dohajala ugodna poročila. Junaštvu naših vojakov se je posrečilo udušiti vstajo in v deželi uvésti red in mir, dasi so se semtertje dogajale še manjše, a neznatne praske ...

Polagoma izostanejo Andrejčevi listi. Doma so čakali teden, dva, tri tedne in ko tudi četrti teden ni bilo pisma, nī odgovora na pisma in brzojavke, polasti se vseh skrb in strah.

»Kaj se je pripetilo Andrejcu? Siromak, morda je bolan? In zakaj nam tega ne piše? Ali je tako hudo obolel, da ne more niti pisati? Morda je naposled ... Ne, ne, to ni mogoče, da bi bil umrl sedaj, ko ima priti domov ...«

Andrejčevi stariši so se potikali liki izgubljene ovce. Tožno je bilo videti potrto mater in očeta, ki si je skrivaj brisal solze. In Anica, kdo tolaži ubogo dekle? Nade so ji šle v grob, – tje, kamor so zagrebli, pokopali ...

»Usmiljeni Bog, reši me tega trpljenja! Oprosti me te negotovosti in dvoma! Spomni se mene, grešnice, Devica Marija in vrni mi onega, po katerem mi hrepeni srce in koprni duša! Prosi zanj, Mati sveta, svojega ljubljenega sina, da ga ozdravi s svojo mogočno besedo! Toda ne moja, temveč tvoja volja nas se zgodi in ...«

»Kaki so to glasovi? Prihajajo vedno bliže, vedno bolj so umevni in razločni ... Bože moj, to je glas njegove matere – in očeta – in – da, on sam je ...«

Andrejec stopi v izbo, a kakor bi trenil, slonela je uboga Anica na njegovih prsih.

»Le razjokaj se, hčerka, in si olajšaj srce! Ubožica! Da bi vedel, Andrejec, koliko je zate prestala, gotovo bi se bil vsaj z jedno besedico oglašil med tem časom ...« dé z laskavim očitanjem Andrejčeva mati.

Toda Andrejec ni slišal teh očitanj; čul je samo glasove svojih drahig, kateri so mu doneli jednako milo, jednako ljubo in čarobno, kakor so doneli blejski zvonovi, ko je kmalu na to spremljal Anico pred oltar.

Ivan Avsenak: Na blejskem jezeru

Rokopisna črtica.

Domače vaje, 1902–1903, št. 33, 676–677.

Poletnega večera je bilo.

Zadnji glasovi zvončka z otoške cerkvice, ki je znanil Avemarijo, so se polamoga razpršili po jezerski gladini ...

Moj čoln je lahkotno rezal zelenomodre valove ... Oko pa je zrlo v temno jezersko globino. Ribice so se nagajivo preganjale ter se naugnano sukale okoli mojega čolna. Tupatam je katera pokukala iz vode ter me radovedno ogledovala, potem pa je izginila v svoje prostrano kraljestvo.

Lahni vetrič je vel ter se poigral z valčki, ki so se poredno med seboj lovili, čebļjaje kot male račice, vsak je moral svojemu sosedu zašepetati nekaj na uho. Bog vedi, če en kaj hudobnega? Vse mogoče, saj so pravi nagajivčki.

Ob bregu pa je rastlo brestje in mnogo cvetki, ki so molile svoje glavice nad jezersko globino. Ali mislite, da so jih nagajivi valčki pustili pri miru? Nikakor ne! Z vso silo so se zaletavali ob nje, hoteč jih omajati, podreti ...

Močnejše je završal veter. In valčki so hiteli vedno hitreje drug za drugim. Jeli so se šopiriti in odrivati drug drugega, in čebļjanje je postajalo vedno glasneje in glasneje.

»Ubogi trst, uboge cvetice!«

»Kaj hočejo tukaj na našem kraljestvu? Ali nismo mi gospodarji?« tako so se pomenkovali hudobni valovi.

In zadržili so se, meni se je zdelo z glasnim smehom, proti šibkemu trstju in nežnim cvetkam. Dvakrat, trikrat so ponovili svoj napad, in trst se je nagnil ter izginil med valovi ...

Mirno se je zibal moj čoln ... Iz ust pa se mu je izvil klic: »Življenje! Boj!«

Ksaver Meško: Blejsko jezero

Franc Ksaver Meško: *Mladim srcem*. Zvezek 2; Celovec: Družba Sv. Mohorja, 1914.

Glas naroda, 28. maj 1918, 26/125.

»Dežela kranjska nima lepš'ga kraja,

Ko je z okolšč'no tá, podoba rajà.«

poje kralj naših pesnikov, Prešeren, o Blejskem jezeru. In vsak, ki je kdaj videl to čudo slovenske zemlje, mu pritrdi s polnim in velikim srcem. Trdé celo, da je Bled najlepši kos zemlje božje, Blejsko jezero najkrasnejši demant med biseri sveta, med vsemi jezери.

A ni se vedno lesketal ta čudežni dragulj pod tisto visoko očrnelo blejsko skalo.

Pred mnogimi stoletji se je razprostirala tam globoka dolina. Okoli in okoli so jo objemali in čuvali stoletni mračni gozdovi. Obilni divjačini, medvedom in volkovom, risom in divjim mačkam so dajali dom in lovišče ti širni, sanjavi gozdovi, a zavetje in bivališče so bili tudi volkovom in risom v človeški podobi, roparjem in razbojnikom.

V časih, ko so sprejeli naši pradedje vero v Kristusa Gospoda, je stala v tej dolini, na obronku visoko kipeče skale, preprosta oglarska hišica. Posestniki koč so žgali vse leto razen v najhujši zimi oglje ter ga prodajali prek na polje, v vasi, trge in mesta dol po Savski dolini.

Mnogo je bilo tedaj tam kovačnic, in v vsaki je zvenelo in pelo kladivo od zore do noči. Zakaj nemirni in bojeviti so bili tedaj časi. In slednji mož in mladenič je nosil orožje v varstvo proti zunanjim sovražnikom, ki so čestokrat nenadoma napadli vasi in mesta, bodisi iz starega sovraštva in zaradi maščevanja, bodisi edino zaradi plena; v varstvo pa tudi zopet domače neprijatelje, roparje in tatove, in v varstvo zoper divje živali. Tudi žene in dekleta so nosile za pasom ostrá bodala. Zakaj mnoge nevarnosti so jim pretile vsepovsodi v tistih časih, ko še niso bile iztrebljene iz ljudstva poganske navade in razvade, ko je bila moč še od vseh priznana čednost, in sila več nego pravica in zakon.

Očeta Borana, oglarja, je napadel nekoč v gozdu medved. Pač je močni mož zmagal kosmatinca in ga prebodel, a mogočno rano na levi rami je zadobil od razjarjene zverine. Rane od krempljev divjih zverin pa se ne celijo drugače, nego če se jih celi in leči s koren-lečenom. A ta raste samo visoko v gorah, v skritih, težko pristopnih kotlinah. Od lovcev ranjeni in preganjani jeleni in divje srne si ga poiščejo in pri priči

ozdrave. A zlo je to, da se ta čudotvorni koren po dnevi skriva v zemljo, in le po noči se razraste in pogleda v svet in proti svetli luni, ki od nje dobiva vedno na novo svojo čudežno, lečilno moč.

Oglar pa ni mogel dobiti tega korena in je moral umreti.

Tako je ostala v bajti oglarjeva vdova s petindvajsetletnim sinom Batogom.

A ta sin je bil nepridiprav in zlobnež.

Že mlad fant se je najrajši potepal. Po dolge dneve je brez dela lazil po gozdéh ali pohajkoval prek po poljskih vaseh, kamor ga je oče poslal z vrečo oglja; igral je z vaškimi fanti in se z njimi zmerjal, ravsals in pretepal. Še na slabšo stran se je vrgel, ko se mu je začelo srce nagibati nazaj k veri starih očetov, k poganstvu.

Zašel je nekoč na svojih klativiteških potih daleč gor po dolini. Na večer je prišel do samotne koč pod goro; bila je dom starega poganškega duhovnika. Tu je prenočil. Dolgo v noč je poslušal ognjevit, strastne besede in nauke starčeve, srdito njegovo proklinjanje nove vere, strašne grožnje, kako se bodo zapuščeni bogovi svetu in ljudem maščevali.

Vsega je omamil divji, strastni žrec (poganski duhovnik).

Pogostoma je od tedaj zahajal k njemu. Mračen je odhajal od njega. Skrito sovraštvo do Boga, ki sta ga čistila oče in mati, je nosil s seboj v srcu. Pri vsakem obisku pri žrecu je više vzpalmenelo to sovraštvo. Javno ga pred starši še ni kazal in izpovedal, a mrzil je tudi starše, ne le njihovega Boga. Njih besede in povelja so mu bila prazen glas. Malokdaj jih je hotel slišati, malokdaj jih izpolniti.

Oče je bil pač orjak po telesu, močan kakor medved v najboljših letih, a proti sinu je bil slabotnež. Mati je edinca istotako preveč ljubila. Le prerada mu je spregledala napake, nepokorščino in zlobnosti. Rekala je in se tolažila: »Naj pride bolj v leta, pa pride tudi bolj k pameti.«

Pa se je zgodilo le narobe. Kar se je fant v mladih letih naučil, to je pozneje, ko je bil oče že pod grudo, tudi znal in vršil. Le da je bil, ko ni bilo več očeta, ki se ga je bil vendar nekoliko bal, z materjo pe bolj neprijazen in sirov. Pohajkoval je, srdil se ob vsakem najmanjšem delu in klel in mater žalostil.

Edino delo, ki ga je veselilo, je bil lov. Ko ga je prišla lovska strast, je zablodil za ves dan in več dni globoko v temačne lese, visoko gor v gore je plezal z lokom in tulom.

Mati je trepetala doma ob takih dnevih: »Kaj, če se mu pripeti nezgoda, in se mi več ne vrne!«

A kopriva ne pozebe: ni ga zadela nesreča.

Ko se je srečno vrnil z bogatim plenom, se je mati razveselila ljubljenega edinca kakor zatega solnca po dolgih oblačnih dneh. A kaj, ko pa ji je sijalo to solnce le kratke hipe: sin se je napotil s plenom takoj od doma, da ga zunaj v svetu proda. In mati je vedela: ne vrne se, dokler vsega denarja ne zaigra, ne izda za sladko medico in ognjevito vino in ga ne zapravi z drugimi hudobijami.

Ni ji bilo tudi neznano, da zahaja sin k staremu žrecu. Z bodečo boljo in skrbjo ji je napolnila srce ta žalostna novica. Nekoč je slišala še grozovitejšo govorico: da njen sin napada popotnike in jim ropa imetje.

Kakor moreč strup jo je mučila misel na te govorice. Vedna skrb za sina jo je starala, ji belila lase, ji upogibala hrbet. A priznala si je večkrat v svoji žalosti in v nemem obupu: »Sama sem kriva. Bi ga bila vzgajala za mladih dni v strahu božjem in v pokorščini. Zdaj ga več ne upognem.«

Mnoge grenke ure je preklečala in prejkala pred križem ob koči, starim in sirovo zbitim, a ozaljšanim z umetniško podobo Križanega. Večkrat ji je pripovedoval rajni mož zgodovino tega posvečenega znamenja, ko je mlada nevesta – bila je sirota, v tujih službah, oče in mati sta ji bila umrla devetletni ob strašnem pomoru – prišla z njim iz vasi onstran gozda v to samotno dolino. Oče rajnega moža je postavil križ. Dva tuja oznanovalec križa in Kristusa križanega sta bivala nekaj časa pod streho koč. Priromala sta iz daljne južne dežele, od morja, in sta bila namenjena v severne kraje. Med potjo sta oznanovalec nauk Kristusov v jeziku, ki je zvenel sicer nekam tuje, a so ga vendar tukajšnji prebivalci dobro razumeli. Krstila sta tudi oglarjeve. Mala, a umetniška podoba Sina božjega, razpetega na križ, je bila dar teh svetih mož. Znamenje in porok bi naj bil ta križ, da ostanejo novokrščeni oglar in njegova hiša zvesti Križanemu. A glej, že vnuk njegov, njen sin, se vrača nazaj v pogansko življenje.

Ko je prihajal Batog po obiskih tam zunaj v svetu in po pogovorih z žrecem nazaj v tihi dol, mrk in čemer, je bilo gorje v oglarjevi hiši. Mati mu ni smela reči besede, tudi najljubeznivejšega opomina, najsrčnejše prošnje ne. Sicer je rjul nad njo kakor obstreljen medved. Še udaril je mater v nebrzdanem srd.

Vrnil se je nekoč spet slabovoljen in mrk, še bolj mračen nego sicer. Ves teden je bil z doma. Materi je krvavelo srce od skrbi, kod da hodi, kaj da počenja.

Ravno je stala uboga, trpeča žena pred koč, ko je prišel. Premagala jo je bol, in trpko je vprašala:

»Kod vendar hodiš, Batog? Saj boš še pozabil, kje da imaš dom in mater, ki noč in dan joka v skrbh za te.«

»Molčite!« je surovo vzrožil sin. »Ali se morajo babji jeziki res v vse vtikati?«

Mati je bridko zaihtela.

»Tako govoriš s svojo materjo, nesrečni otrok? Ali je to tvoja hvaležnost za trpljenje, ki sem ga imela s teboj v mladih tvojih dneh? Ali se ne bojiš Boga? Glej, sem s križa te gleda in posluša tvoje neusmiljeno govorjenje!«

»Ta?« – se je hripavo zakrohotal sin, in oko mu je vzplamtelo v divjem sovraštvu. – »Ne bo me več dolgo gledal in poslušal.«

Naglo, trepetajoč od srda in sovraštva do Križanega, je vzel z rame lok, iz tula pšico in je nategnil tetivo.

»Pomagaj, o Marija!« – je v smrtni grozi zavpila mati in se je zgrudila na kolena. – »Še tvojemu Sinu božjemu ne prizanese!«

In glej, čudo! V tistem hipu je stala ob zbesnelem mladeniču čudolepa mlada žena, skoro še deklica. Na rahlo se je dotaknila mladeničeve roke, in ta je v hipu, nehote, povetil lok.

»Ne stori te hudobije mojemu Sinu, Batog!«

»O Mati božja!« – je vzdrltela vdova in se je sklonila do zemlje, da poljubi nebeški Kraljici rob lilijsko bele obleke.

A nesrečnežu niti ta čudežna prikazen ni ganila kamnitega srca.

»Vražja mati si, pa ne božja!« – je zakričal ves besen in je srdito zamahnil z lokom proti prelepi gospe.

A ni še zadel lok, kar se je zgodilo drugo čudo: z jasnega neba je švignila plamteča strela in je zmlela nečloveškega sina in drznega bogokletneža v solnčni prah. Hipen, strašen vzvik je slišala nesrečna mati, klečeča ob Mariji: obupni vik duše, ki jo je jeza nebeška treščila naravnost v peklenski prepad. Od groze je omedlela.

Ko se je zdramila iz hipne omotice in je odprla oči, je začudena zagledala na mestu, kjer je poprej stal sin, velik, razrit in razjeden kamen. In bilo ji je, kakor bi ji govoril tajen, srebrn glas: »Glej, kamenito sinovo srce ...«

Še bridkeje je zaihtela uboga žena. Tedaj se je sklonila k njej Marija ter je plakala z njo: iz sočutja z bridkostjo zapuščene, tako grenko trpeče matere in iz žalosti čez dušo, ki jo je za vekomaj požrlo nenasitno peklensko žrelo.

Dolgo sta jokali. A kako se je začudila in na novo prestrašila žalostna žena, ko je privzdignila svojo težko, bolno glavo; niti verjeti ni mogla v prvem hipu in je mislila, da jo le varajo oči, ki so bile zastrite s solzami. Obrisala je solze, spet pogledala v dolino. Glej, res, obširno jezero se razprostira od brega do brega, napolnjuje skoro ves dol.

Strme je zrla vanj, tako je bilo krasno. Ni čudo, saj je priteklo iz najlepšega, najčudovitejšega, kar ima svet, iz materinih oči – iz oči dveh ljubečih, predobrih mater, iz oči Matere božje in iz oči neskončno ljubeče in neskončno trpeče zemeljske matere.

Čudovito je bilo to jezero, čudovito je še dandanašnji ...

Preužaljeni Bog pa je poslal svojega angela iz nebes in mu je zaukazal, naj vzame kamenito srce nehvaležnega sina in ga trešči v sredo jezera.

Poslanec božji je v hipu izpolnil naročilo mogočnega svojega Gospoda.

In glej, večalo in večalo se je srce sredi solz Marijinih in materinih in je rastlo in se razrastlo v veliko skalo, v otok sredi jezera. Že stoletja in stoletja ga močijo od vseh strani solze Marijine in solze rodne njegove matere; a omehčale ga še niso, kakor ga niso ganile v življenju ...

* * *

Kmalu je nastalo ob bisernem jezeru lično selo.

Pobožni vaščani so v spomin na oni žalostni dogodek postavili na kamnitem srcu cerkvico na čast Materi božji. In srce nebeške Matere, ki pred stoletji tukaj ni bila uslišana od trdega človeškega srca, usliši v tem svetišču rade volje in milostno vsakega, ki pozvoni v cerkvici njej na čast in pobožno pomoli k njej, nebes in zemlje mogočni, dobrotljivi Kraljici, trikrat:

»Zdrava, Marija ...«

Fran Govekar: »Še danes!«

Dogodivščine na letovišču.

(listek)

Slovenski narod, 1919, 52/206, 209, 1–2.

Moden je bil letos naš Bled. Zato je hitelo vse, kar je v Jugoslaviji modnega, brez pomisleka na Bled: **PT** vsaj za ves mesec, **pt** vsaj za tri tedne, ostali **pt** vsaj od nedelje do nedlje, končno proletarijat (to smo javni uslužbenci okoli »Našega Glasu«, pisatelji, časnikarji, umetniki ter druge take borne pare večje izobrazbe, a ničnostno majhne denarnice) vsaj od davi do drevi.

Tudi Marko Hren je preživel svoj letošnji desetdnevni dopust na Bled. Hren ni **PT**, niti **pt**, ali vsaj **pt**, nego je navaden bančni uradnik: bivši p. v., odpuščen praporščak brez kolajn, sin edinec briljantnih staršev. Nad vse dober človek, altruist in – če le hoče – slovit gnjavator. Če bi mu postavili spomenik, bi ga kipar moral vpodobiti z odprtimi usti, z odprto denarnico v desnici in z odprto cigaretnico v levici ali pa z maso pompadurk, šalov, ogrtačev, solnčnikov in kukal, povešenih po njegovi desnici, levici, po obeh ramenih in okoli vratu.

Stanoval je že teden dni pri Malnarju: I. nadstropje z lesenim balkonom, razgled na park, na jezero, na grad in na Triglav. Divno! Če bi bil pesnik ... no, dà, – toda bil je le modern, eleganten bančnik. Za to je hodil sedem jutrov zarana na Stražo, se ondi slačil do kopalnih hlačič ter vztrajno mülleral celo uro.

Na Straži je mülleralo obenem nekaj drugih modnih letoviščarjev, tovarnar, advokat, pek in restavater, ki so se skupali v potu svojih tolstih obrastih obrazov s telovadbo vsaj deloma odpraviti izza svojih pasov neestetske, ženstvu nesimpatične globuse ter pridobiti iznova vsaj za par mesecev nekdanjo, a s prerazkošnim uživanjem upravljeno vitkost in prožnost.

Marko ni bil izpitan zavaljenec, nego naravno slok mladenič, a mülleral je, ker je to zdravo in modno. Na trati med smrekami je izvrševal pod vedrim nebom vseh osem vaj zapored. Nato je letal z volčjim gladom zajutrkovat in krmit ribice k Petranu.

A ker je bil vzlic mülleranju njegov glad še vedno le normalno slovenski, si je – brihtna slovenska glava! – poiskal prostora vselej vis-à-vis zajutrukočim Srbijancem. To mu je apetiti vsaj potrojilo.

Vrli bratje Srbijanci so namreč kot apetit pospešujoči sosedje neprekosljivi. Že ob ½ 8. zjutraj ti zaužije pristen Srbijanec najprej belo kavo, košček sirovega masla, par žlic medu in cajnico žemelj; takoj nato poje izdaten zrezek s priklado ter z dvema kruhoma; nato izpije pol litra vina ter zalije končno vse skupaj še z dvema čašama mleka ... In vendar kriči junaški Srbijanec že ob ½ 1, da je zopet lačen, strašno lačen! In nato obeduje po – srbijansko ...

Marko Hren svojih vzornikov vzlic vsemu naporu ni dosegel, toda vsaj približeval se jim je s častnim uspehom.

Po zajtrku je odhajal peš v Grajsko kopel. Hitro si je našel čoln in poiskal družbico, najrajši dve, tri dame, ter jih v kopalnih oblekah veslal po jezeru. prav poseben užitek mu je bil: pred in za sabo mlade ali mlajše dame ali vsaj damice v tesnih tirkajih, vesele, poredne in sans gêne.

Čoln leti po zeleni gladini, solnčece se meje s sinjega neba, valčki šumljajo, ribe poskakujejo na desni in levi, smaragdni gozdi naokoli sopejo nizdol krepak ozon, z otoka doni Marijin zvonček in od nekod se čuje iz pobožno rodoljubnih grl naivno lepa popevka: »Po jezeru bliz' Triglava ...«

Dame se radujejo, ker so jim ramena, prsi, hrbet, roke in noge – »poglejte no, gospod Hren!« – prav visoko po stegnu vsak dan bolj rjave; objestno skačejo v jezero, plavajo za čolnom, se skobacajo zopet vanj ter konštatirajo, da bi se zdajle imenitno prilegla fina cigareta.

Marko odloži vesli, seže pod klop ter zmagoslavno iztegne obe roki: v desni polno cigaretnico prevojnih menfisk, v levi v svilnatem papirju zavite trikotne koščke tortk, gibanice, piškotov in drugega sladkega peciva. Dame zavrišče, planejo, skoro bi se prevrnili čoln, a Marko je presrečen ...

In nato vesla svojo hrupno družbo nazaj v kopel, se ji producira na trampolinu, se lovi s cvilečimi plavalkami po vodi vznak in na trebuhu ter jezdari že z njimi po skliznem hlotu. Potrpežljivo se daje potati v valove s plavajoče plošče in z obroča ter je tem zadovoljnejši, čim porednejše in nasilnejše so njegove družice.

Potem gre ž njimi ležat na kopelno streho pod solnce. Poti se, kuha, cvre, vrti okoli svoje osi ter daje žarkom pražiti svojo polt, da je že podoben pristnemu mulatu. Hrvaške čifutke raztezajo in radodarno razgaljajo okoli njega svoje baročne ude ter čebļajo kričavo v nemškem žargonu, – hrvaški čifuti in katoliki zabavljajo na srbske ministre na desni po nemško in hrvaško, – srbski letoviščniki zabavljajo na hrvaško »švapčarjenje« in koruptnost na levi po francosko, – Marko pa dvori svojim veselim družicam in jih pita s cigaretami in keksi v sredi po slovensko ...

In že zazvoni na otoku pri Majki Mariji in nato v Gradu pri sv. Martinu: poldne! – treba k obedu. Marko spremlja, se smeje, dobrika in pripoveduje, pripoveduje ... končno pa si poišče prostor med srbijanskimi pospeševalci teka ter je kraljevski zadovoljen s sabo in z vsem svetom ...

Pa kam pojde popoldne? Preko Gorij v romantični Vintgar in čez sv. Katarino in Zasp nazaj? Morda po novi poti na Osojnico k panoramskemu razgledu? Ali preko Save in Brega na Vrbo na Prešernov dom? Morda z avtom v Žirovnico ali v Begunje in Poljče občudovat naše kmečke suknarje? – Povsod je že bil, in vsi ti kraji so ga že videli primerno navdušenega ter otovorjenega s pledi, torbicami, dežniki, plašči in daljnogledi v družbah zgovornih mamic, koketnih gospic in večno žejnih papanov. – Ali pa naj gre nočoj v zdraviliški park poslušat godbo, pit kavo in dvorit? A zvečer zopet na koncert in nato plesat?

Povsod je bilo Marku prijetno in zabavno, ker povsod se je lahko izkazal kavalirja.

Tisti hip pa so obstale na cesti pred Malnarjem tri mlade gospice. Ozirale so se navzgor po oknih in balkonih, se vrtele kakor vrtalke druga okoli druge, se zagledale v Hrenov hrbet ter obenem vzdiknile: »Haloj, Marko!«

Marko se je ozrl, poskočil in jim hitel nasproti.

»Jojmene, divje sem srečen, moje dame!« jih je pozdravil, se jim klanjal do pasu in se z rešpektom dotikal dekliških ročic. »Ali ste že obedovale? In kje stanujete? Kako dolgo mislite ostati tu?«

»Samo do jutri večer ostanemo, a sobe ne moremo dobiti, dasi jo iščemo že vse dopoldne,« je pojasnila elegantno dolgokraka Alma ter zavzdihnila: »Oh, jaz sem že divje lačna!«

Izraz »divje« se je ponavljal v tej družbi neprestano, kakor je bilo njeno vedenje in izražanje sploh prav posebno.

A že so sedele dame za mizo. Marko je naročal, dekleta pa so razvijale najpristnejši balkanski apetit ter bile »divje« židane volje.

»Stanovale boste lahko kar tukajle ... tik mene,« je povedal Marko. »Pravkar se je namreč izpraznila soba z dvema posteljama in širokim divanom: I. nadstropje, balkon, razgled na jezero in Triglav! Divje imenitno ste stravljene.«

In kvartet se je vriščé in hehetaje zakadil v hotel, drl po stopnicah ter okupiral sobo.

»Diven razgled! Le poglej, Betka! Jezero, otok s cerkvico, grad! Joj, tu je prekrasno, Cenka!« se je radovala Alma.

»Ali, za boga; balkon je skupen. Glej, Alma, obe sobi imata duri na isti balkon!« je tiho ugovarjala Cenka.

»Divje izvrstno!« je dejala Betka. »Saj Marko je kakor rojen za gardno damo.«

Alma in Betka sta bili docela zadovoljni in z otroško zvedavostjo sta hiteli po balkonu, iz sobe v sobo ter smatrali vse za »divje, divje romantično.«

A drugače Cenka. Morda jo je kdaj pičila kača, da se je kdaj bala vsake zvite vrvi? Kdo ve! Istina je: Cenkina veselost je postala prisiljena in molčé se je zamišljena ozirala po Marku ves dan ...

Potem so se brzo sfrizirale, umikale, in hajde v »Toplice«! In nato po jezeru veslat – plavat – jezdit po hladu in obroču – skakat s trampolina ter se peč na »divje« vročem soncu. Ni jih motilo »švapčarjenje« topliških nemških in nemškutarjev slovenskega, hrvaškega, srbskega in celo ruskega pokolenja. Uživale so, in Marko je diskretno plačal vse.

Nato pa, alo! v »Kurji park« pred kasinom, kjer je sviral ljubljanski gledališki orkester in so se mamice s hčerkami razkazovale kakor koklje in jarčice. Sivolase, zavaljene ali kakor trska suhe matrone v belih, prozornih, skoraj dokolenskih toaletah, – pa goske in goskice, vse bele, pute in putke, vse rožnate, čopke in kurice, vse sinje modre, vse tako strašno vesele in prijazne, vse le še za malo nijanso prozornejše in natančno dokolensko dekoltirane.

(Dalje prihodnjič.)

In kar je bilo tistega popoldnega najbolj »divje« zabavno: bolgarsko-slovenski milijonar Ivan Kenda! Marko ga je opazoval že ves teden: kjerkoli je bil, povsod se je pojavil tudi Kenda: zdaj peš, zdaj jež, zdaj na vozu. Tu je nadziral delavce, ki so zagrajevali novo pot, – ondi je kakor zemljemerec sam prelagal cesto, da se odščipne neroden ovinek, – tam je kazal, kaj naj se iztrebi iz zanemarjeno zaraslega gozda, – tod je dal ob cesti izsekati staro drevje, ki je zakrivalo slikovit razgled, – ondukaj ga je videl laziti po pobočju in ugibati, kod bi se naj izpeljala cestna elektirčna železnica od Lesec do blejsko-bohinjskega kolodvora ... In zopet ga je videl v Tourist officu z lekarnikom Roblekom sestavljati program zabav in priredb na jezeru in v Zdraviliškem domu za bodočih štirinajst dni, ali bežati k odborniku Rusu zaradi izletov letoviščarjev in popravila polomljenih avtomobilov. In če je v kasinu na plesu primanjkovalo plesalcev, je gledal zopet Kendo, kako se vrti s postarnimi Hrvatami po dunajskem valčku ali kako mandra s starikavimi Srbkinjami z mladeniškim navdušenjem dolgočasno kólo.

Kenda povsod, od zore do pozne noči: aranžira, reformira, komandira, informira, angažira, regulira, in struira, in – blamira! Solnce ga je obžgalo, da izgleda že kakor pravcati Indokinez in lase na vedno goli glavi mu je izpalilo, da so že kakor suha slama. Kakor hrt leta navzgor, navzdol, vedno miren, smehljajoč in

zgovoren, in ko mu omagajo vendarle končno tudi njegove noge, zdrči kakor puščica s čolnom preko jezera, zajaše iskrega belca in drvi ž njim naokoli ali pa se kočira v diru kdovekam in kdovezakaj ...

In da bi se takegale človeka ne napadalo? To bi bilo proti častitljivim jugoslovanskim tradicijam! Mož je agilen, inicijativen, modern, ima obzorje in okus ter dosega izvrstne uspehe. Bled se je tekom nekaj mesecev iz idilske dvoživke, malone že ponemškutarjene vase izpremenil v čisto, lično slovensko letovišče svetovnega značaja. Kajpada: takega slovenskega novotarja in prekucuha je vsekakor treba zdelati, osuvati in opsovati ter kolikor najbolj in najbrž možno – disgustirati!

Tistega dne torej so gledali Marko in njegova ženska trojka, kako je Kenda, vse žepe polne številčnic »Slovenskega Naroda«, švigal po »Kurjem parku« od hrvaškega žida do hrvaške židinke. Povsod je roteče dvigal svoje roke, se bil po žepih in s solzami v očeh prosil: »Gospodo, molim, – izvinite! – najlepše molim: nemojte švapčariti!« – In kakor podlasica je smukal po terasi, okoli vseh miz, okoli paviljončka, okoli vseh klopi, zasadenih po hrvaških čifutih in katolikih, ter je moledoval vse skupaj in vsakega posebej vedno iznova: »Gospodo, molim, molim: nemojte švapčariti!«

Za Kendo pa je stopal kakor neizprosni stražar dolg in suh gospod s povzdignjenim kazalcem ter je z grobnim glasom ponavljal vedno isto: »Preka je potreba, da predsednikom blejskega Prometnega društva postane čestit Slovenec! To kažem ja, Srbijanec – Andrija Mišković.«

Prizor je bil jako lep, in Markova ženska trojka se je »divje« zabavala.

A zgodilo se je, da je Kenda baš zopet odmolil svoj »Nemojte!« in Mišković je zagrmel baš svoj »To kažem ja, Srbijanec ...« – ko ju je tik vremenske hišice ustavila srbska obitelj. In začela je z gospodom Miškovićem žurno čebljati po francosko; hip nato je pristopila še Slovenka Monna Lisinega obličja v spremstvu angleškega častnika. In vsa družba je govorila zdaj še po angleško.

Tudi Kenda in Mišković sta čudovito gladko odgovarjala francoski in angleški. Marko Hren pa je predrzno stopil mednje, se odkril in zarohnel: »Gospodo, molim, molim: nemojte ni švapčariti, ni francuziti, ni engleziti! Govorite uvijek samo po naški, jer to jest najlijepše! To kažem ja, Slovenec – Marko Hren!«

In četvorka je šinila okoli ovinka, – godba je svirala dalje potpuri nemških, francoskih, laških in angleških operetnih arij, z neba pa se je smejalo internacionalno solnce ...

Kajpada je bil dekletom »divje« vseh Markov nastop, in on je bil nase nepopisno ponosen. In bahavo se je razgovoril o svojih drugih junstvih, kako je rešil nekdanji iz viharne valov lastno mater in sestro, obe v svilenih toaletah, dasi takrat še ni znal plavati, kako je osleparil graške vojaške sodnike, ki so ga kot prostovoljca hoteli obesiti, ker so se našle pri njem razglednice iz Beograda, in kako je treščil nemški umisljenki knjigo v glavo, ker ga je na postelji škropila z blagoslovljeno vodo, namesto da bi mu bila prinesla izdaten guljaž.

Silno dolga je bila ta povest, a na to je naročil »divje« imenotno večerjo, vina in še dve šampajunki po vrhu. In pripovedoval in pripovedoval je še tretjič in še petič o svoji spontanski plavalni umetnosti, o graških anditorjih in ječah ter o nemški usmiljenki v admontskem vojaškem špitalu. Marko je v pripovedovanju resničen umetnik in povedati zna isto dogodbo tudi na petdesetero načinov.

A Cenki, ki se je bala ves dan zvite vrvi kot strupenega moderasa, je postajalo pri tem tesno in tesneje. Preveč se je bahal Marko, preveč je bliskal z očmi, in tudi šampajnca je bilo za naivne dekličke želodčke preveč.

Pozno so šli vsi obenem spat. Alma je na divanu zaspala takoj in trdo kakor ubita. Betka in Cenka pa nista mogli najti spanca. Po žilah jima je vrelo, po sencih utripalo in – vrata med sosednjima sobama so bila zastavljena le s salonsko mizico in balkon je vezal oba vhoda.

»Ali si videla, kako me je ves čas gledal?« se je razburjala Cenka. »Tiste njegove bestijalne oči! Pa njegove zobe! Joj, joj, ne varam se: Marko je cel Casanova! Namenoma nas je zvabil sèm kaj in ima kdove kakšne divje naklepe!« je šepetala. In čim dlje je govorila, tem strašnejši se ji je zdel Marko in tem huje ne naraščala njena razburjenost. »Slišiš? Njegova postelja škriplje! – Že vstaja! – K nama se odpravlja! – Ali ne odmika že mizice? – Oh, Alma, Alma, za boga, nikar ne spi!«

Toda Alma na divanu je zdravo smrčala dalje in ni čula ničesar. Betka je skušala Cenko pomiriti, a končno se je vznemirila še sama. Sugestija trepetajoče prijateljice je zmagovala huje in huje: razburjeni sta sedeli na postelji, posluškovali, vrteli glavico kakor plaha srna na gozdni tratini in neprestano polglasno govorili ... Končno sta vstali, prenesli k zveznim dverim težko mizo ter jo obložili s stoli. In zaklenili sta nato še dveri na balkon ter jih zabarikadirali z velikim naslanjačem in nočno omarico.

Naenkrat pa sta začuli Markov glas. In prav razločno sta ga razumeli: »Še danes! Še danes!«

»Še danes?!« – Marko torej grozi in preteče naravnost napoveduje svoj naklep! Grozno, grozno! – Cenka je skočila s svoje postelje k Betki, se je oklenila in drgetajoča ponavljala: »Še danes?! Še danes?!«

Iz sosednje sobe se je slišala hoja bosih nog, odprlo se je okno, in Marko je zarenčal iznova: »Še danes! Fit! Dà, še danes!«

Cenka je zaihtela in za njo je ihtela Betka. Objeli sta se, zavili v skupno odejo, posluškovali, šepetali in končno tiho molili ...

A v sosednji sobi je bilo popolnoma mirno. V hotelu je polagoma zavladala tišina, tudi spodaj v restavrantu in slasčičarni so že zaprli vrata ... na cesti se je oglasila le še redkokraj stopinja ... končno so ugasnile tudi električne žarnice ob parku in potih.

Mesec je posijal v spalnico ... naposled je zmagal Morfej vsepovsod in objel je tudi Betko in Cenko. In ni ju izpustil iz svojega naročja do poznega jutra.

Ko pa sta se zbudili, sta se čudili, da ležita v isti postelji, in ko sta se domislili, česa sta se ponoči bali, nista mogli razumeti smešne lastne nervoze.

»Divje sta neumni!« je dejala Alma vzvišeno in zaničljivo se je nakremžila. »Marko pa Casanova: to je idijotska misel!«

»Toda zakaj je kričal: »Še danes«?! Kaj je hotel reči s tem?«

In ko je sedela četvorka pri zajtrku v paviljončku tik jezera, je vprašala Betka z najnedolžnejšim obrazom: »Tudi vi ste sinoči težko zaspali? Zdelo se mi je, kakor da ste nekaj vpili v svoji sobi?«

»Jaz? Vpil?« se je čudil Marko. »Jaz ne vpijem ponoči nikoli. – zlasti pa ne tik damske spalnice. Ali ve ... ve niste dale dolgo miru ter ste govorile, namesto da bi spančkale in zato sem – kot »rojena gardna dama«! – dejal trikrat v presledkih: »Silence! Chut! Paix!«

Grozni, preteči »Še danes!« je bil pojasnjen: francoski »Silence!« sta slišali po slovensko »Še dan's!«

Sinočnji trepetajoči srnci sta se kajpada sedaj glasno zasmeli, in Cenka je dejala: »O, Marko, kakšen strah ste nam prizadeli s to preklicano francoščino! Da bi vi vedeli, kako sva vas razumeli!«

»Dà, to je bila divje, divje bedasta zmota!« je pritrdila Betka, vsa rdeča od smeha.

Alma pa se je dvignila kakor okleščen drog nad mizo in dvignivši še svoj dolgi, tenki kazalec nad Markovo glavo, je karikirala: »Gospodine, molim, molim: nemojte nikada, a najmanj u noči francuziti! Izvolite uvijek govoriti samo po naški: to kažem ja, Jugoslavenka – Alma Režkova!«

Nato seveda »divji« aplavz. In »lomili« so ga po Bledu še ves dan tako-le »divje« in tako-le duhovito. Kajpada, dekleta niso mogle dolgo molčati, v kakšnih strahih so bile ponoči, in Marko je bil silno ponosen, da je nehoté pomnožil število svojih junaštev še za eno, katero bo lahko pripovedoval vedno in vedno iznova, na stotero načinov, prav počasi in prav dolgovezno.

IZJAVA O AVTORSTVU

Izjavljam, da je diplomsko delo v celoti moje avtorsko delo.

Bled, 15. oktober 2011

Mina Černe